

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ
ТА СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА ЛАБОРАТОРІЯ З ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ
ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ТА КОРУПЦІЇ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

*Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної
конференції*

(м. Дніпро, 24 травня 2024 р.)

Дніпро
2024

УДК 343.1 : 343.98

А 43

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою Дніпровського державного університету внутрішніх справ (протокол № 3 від 20 11 2024)

А 43 Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності в сучасних умовах : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 24 трав. 2024 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 259 с.

ISBN 978-617-560-045-0

До збірника увійшли матеріали однойменної науково-практичної конференції. Розглянуто широке коло питань удосконалення правової регламентації та організації досудового розслідування і протидії кримінальним правопорушенням у сучасних умовах.

Матеріали можуть бути використані в науково-дослідній роботі, освітньому процесі юридичних ЗВО та правоохоронній діяльності.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Олександр ЮНІН – проректор Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, полковник поліції;

Сергій ОБШАЛОВ – заступник директора Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент, полковник поліції;

Дмитро САНАКОЄВ – завідувач кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент, підполковник поліції;

Віта КОНОНЕЦЬ – завідувачка навчально-наукової лабораторії з дослідження проблем протидії організованій злочинності та корупції Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, майор поліції;

Максим БОГУСЛАВСЬКИЙ – старший науковий співробітник Навчально-наукової лабораторії з дослідження проблем протидії організованій злочинності та корупції Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук.

ISBN 978-617-560-045-0

© Автори, 2024

© ДДУВС, 2024

ЗМІСТ

Бойко О. П.

Деякі особливості взаємодії слідчих Національної поліції України з представниками Збройних Сил України під час розслідування воєнних злочинів..... 11

Бразалук В. П., Федченко В. М.

Щодо початку досудового розслідування в умовах воєнного стану 13

Велієв Р. Е. огли

Протидія органами Національної поліції України незаконному обігу зброї, учиненому організованими злочинними групами 17

Волобуєв А. Ф.

Про недоліки законодавчого забезпечення діяльності органів дізнання в умовах воєнного стану 20

Гаркуша А.

Особливості початку досудового розслідування в умовах воєнного стану.... 24

Драгоненко А. О.

Відмежування контрабанди лісу (ст. 210-1 КК України) від суміжних складів кримінальних правопорушень 26

Захарко А. В.

Особливості регламентації поліцейських заходів у Республіці Польща: порівняння з українським досвідом 29

Єфімов В. В., Сидорова Е. О.

До питання протидії міжнародній злочинності як складової співробітництва з міжнародним кримінальним судом 36

Єфімов М. М.

Наукові дискусії щодо тактики допиту підозрюваного під час розслідування хуліганства, вчиненого футболістами вболівальниками 39

Єфімова І. В.

Деяко про діяльність митних органів України в умовах війни..... 42

Ємець О. М., Нирка І. Б.

Сучасні проблеми розслідування торгівлі людьми з метою використання у збройних конфліктах..... 44

Кожевников А. Ю.

Особливості спрощеного провадження в адміністративному процесі 47

Кононець В. П., Богуславський М. Г.

Повноваження Національної поліції України при проведенні мобілізаційної роботи під час дії воєнного стану 52

Копилов Е. В.

Загальноправова характеристика взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами Національної поліції України 54

Коростельова Л., Кривопис О. Г.

Деякі особливості допиту малолітнього потерпілого час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною 60

Кріцак І. В.

Наукометричні аспекти протидії суїциду крізь духовно-ціннісну парадигму 62

Кіяниця В. М.

Деякі актуальні питання процесуального порядку застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану 72

Ліпартія З.

Проблемні питання досудового розслідування у кримінальних провадженнях за фактами незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги у вигляді транспортних засобів 75

Москалькова І. В.

Роль днк-ідентифікації у судово-експертному забезпеченні із розшуку осіб, зниклих безвісті за особливих обставин 82

Первій В. Ю.

Актуальні питання використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі в умовах воєнного стану 84

Письменний О. О.

Рейдерське захоплення майна: судова практика та колізії законодавства 86

Санакоев Д. Б.

Окремі напрями співпраці з правоохоронними органами країн ЄС у протидії злочинним організаціям та особам, що перебувають у статусі суб'єктів підвищеного злочинного впливу 91

Сербін М. М.

Деякі питання використання спеціальних знань при розслідуванні втеч з місця позбавлення волі 96

Смаглюк С. В.

Окремі аспекти досвіду ФРН та Франції з правового регулювання статусу негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні 99

Солдатенко О. А.

Перспективи вдосконалення дистанційного досудового розслідування 101

Строков І. В.

Використання результатів оперативно-розшукової та контрозвідувальної діяльності в кримінальному провадженні 104

Федченко В. М., Бадалова Т. Г.

Окремі проблемні питання реалізації вимог КПК України з питань затримання підозрюваної (обвинуваченої) особи, яка розшукується компетентним органом іноземної держави 107

Осадчий П. В.

Сутність права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні 112

Худенко Д. П.

Можливість використання у кримінальному аналізі під час воєнного стану витоків інформації 115

Чорна О. В.

Судовий контроль під час здійснення спеціального досудового розслідування в умовах воєнного стану 121

Шаповал О. М.

Особливості взаємодії національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних злочинів з правоохоронними органам 126

Юнацький О. В.

Шляхи реалізації ситуаційного підходу в кримінальному процесі 134

ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Бабенко О. С., Кіяниця В. М.

Особливості проведення допиту, зокрема в умовах дії правового режиму воєнного стану 138

Бабіч Д. Д., Бойко О. П.

Деякі проблеми запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи на досудовому розслідуванні..... 140

Байбарза Д. В., Солдатенко О. А.

Загальна характеристика принципу забезпечення прав на свободу та особисту недоторканність у досудовому провадженні..... 143

Бесмертна М. С., Удовиченко О. В.

Концепція пред'явлення особи для впізнання у кримінальному провадженні під час дії правового режиму воєнного стану 145

Білієнко Є. Г., Трень Т. О., Юр'єв Д. С.

Деякі аспекти забезпечення Національною поліцією України правопорядку в умовах воєнного стану 148

Дідковський О. Є., Телійчук В. Г.

Актуальні питання використання відкритих джерел інформації у протидії наркозлочинності 151

Дрозд А. О., Варава В. В.

Правові аспекти розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування в умовах воєнного стану 154

Дзеркаль М. О., Федченко В. М.

Забезпечення принципу таємниці спілкування під час кримінального провадження 157

Виришев О. С., Солдатенко О. А.

Дотримання права на свободу та особисту недоторканність
у досудовому провадженні в умовах воєнного стану 159

Гамій В. О., Кіяниця В. М.

Особливості початку досудового розслідування.
Актуальні питання в умовах воєнного стану 161

Гіденко О., Хашев В.

Роль установ виконання покарань у забезпеченні
соціальної адаптації колишніх засуджених до позбавлення волі 164

Годзенко О. О., Кисельов Б. В., Єфімов В. В.

Особливості підготовки фахівців для правоохоронних органів
з питань протидії організованій злочинності 167

Годзенко О. О., Неклеса О. В.

Навички кримінального аналізу як важлива складова
підготовки фахівців для підрозділів стратегічних розслідувань 170

Гончар К. С., Корогод С. В.

Методологічні проблеми підготовки фахівців для правоохоронних
органів з питань протидії злочинності 173

Григорчук Т. В., Кіяниця В. М.

Слідчі (розшукові) дії, на підставі ухвали слідчого судді 175

Давидов М. В., Кіяниця В. М.

Повернення обвинувального акту прокурору: актуальні питання 177

Дрозд А. О., Єфімов В. В.

Використання інформаційно-аналітичних методів
для розслідування воєнних злочинів 180

Кучеренко Д. В., Кіяниця В. М.

Процесуальний порядок повідомлення осіб про підозру 183

Кириченко В. М., Солдатенко О. А.

Особливості здійснення кримінального
судочинства в умовах воєнного стану 186

Ковальова А. І., Бодирєв Д. А. Проблема незаконного обігу вогнепальної зброї та заходи щодо протидії йому	188
Комарук О. В., Шиян А. Г. Щодо визначення дефініції «засади кримінального провадження» крізь призму сучасної правової доктрини.....	190
Крипович С. І., Юр'єв Д. С. Дотримання права на свободу та особисту недоторканність у досудовому провадженні	193
Кочкіна Д. Д., Бойко О. П. Деякі питання відкриття матеріалів кримінального провадження іншій стороні під час досудового розслідування та їх ознайомлення	195
Лісова Є. В., Бойко О. П. Деякі проблемні аспекти ознайомлення з матеріалами досудового розслідування.....	197
Лук'яненко О. А., Федченко В. М. Відшкодування шкоди у кримінальному провадженні під час дії воєнного стану	199
Мінченко О. В., Хашев В. Г. Загальні принципи кримінального судочинства	201
Мінченко О. В., Березняк В. С. Роль міжнародного кримінального суду у забезпеченні миру та безпеки: досягнення та проблеми.....	203
Мусієнко А. О., Кіяниця В. М. Деякі питання процесуального порядку пред'явлення для впізнання.....	206
Мінченко О. В., Федченко В. М. Проблеми оскарження затримання під час досудового розслідування.....	208
Некрасов Д., Олексенко В. Інформаційно-аналітичне забезпечення боротьби зі злочинністю у сфері забезпечення національної безпеки України.....	211

Писаревський Є. Ю., Кіяниця В. М. Деякі питання застосування запобіжного заходу – тримання під вартою	213
Романова А. В., Телійчук В. Г. Особливості оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану : шляхи удосконалення.....	215
Срібний В. Ю., Кіяниця В. М. Загальні підстави і процесуальний порядок закриття кримінального провадження	218
Спицька А. О., Телійчук В. Г. Оперативно-розшукове прогнозування як спосіб виявлення осіб, схильних до вчинення кримінальних правопорушень	220
Сарана В. В., Шиян А. Г. Деякі питання допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні.....	223
Такташов П. С., Дробенко Д. Ф. Нормативне забезпечення використання негласних (слідчих) розшукових дій у кримінальному провадженні	226
Тимченко К. А., Рогальська В. В. Проблемні аспекти доцільності застосування запобіжних заходів до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого	229
Джаним А. С., Шиян А. Г. Деякі питання застосування електронного кримінального судочинства в Україні	231
Трень Т. О., Захарко А. В. Використання безпілотних літальних апаратів у діяльності поліції: досвід США та перспективи для України	234
Трень Т., Хашев В. Професійна підготовка та навчання як один із напрямків ресоціалізації засуджених: зарубіжний досвід та перспективи для України	237
Тутова В. В., Кіяниця В. М. Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення	240

Федоров Е. В., Кіяниця В. М.

Деякі актуальні питання процесуального порядку призначення експертизи на досудовому розслідуванні 243

Хирса А. В., Шиян А. Г.

Деякі питання кримінального провадження щодо померлої особи 245

Чернова В. А., Солдатенко О. А.

Захист потерпілих від злочинів, скоєних в умовах воєнного стану..... 249

Яковлева А. А., Чорна А. Г.

Проблеми сучасного кримінального законодавства у сфері кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи..... 251

Яковлева А. А., Бодирєв Д. А.

Вогнева підготовка майбутніх правоохоронців в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання під час воєнного стану 253

Яковлева А. А., Телійчук В. Г.

Щодо визначення поняття та форм оперативно-розшукового документування 255

Яровий О. Ю., Федченко В. М.

Проблеми доказування у кримінальному провадженні під час дії воєнного стану 257

Бойко О. П.

доцент кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ПРЕДСТАВНИКАМИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

24.02.2022 року відповідно до указу Президента № 64/2022 у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, було введено воєнний стан по всій території України [1]. В зв'язку з цим постали нові виклики для слідчих Національної поліції України під час розслідування воєнних злочинів та взаємодії з представниками Збройних сил України

Водночас, в умовах воєнного стану, для ефективності досудового розслідування така взаємодія слідчих Національної поліції України з представниками Збройних сил України під час розслідування воєнних злочинів може відбуватися при необхідності отримання інформації від підрозділів ЗСУ по наданим запитах, залучення військових у якості спеціалістів для проведення огляду місця події чи необхідності проведення їх допиту та ін.

У зв'язку з цим у слідчих виникають певні труднощі, що перш за все пов'язане з різними функціями діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України та підрозділів ЗСУ.

Так, відповідно до розділу 3 наказу МВС України «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України» від 06.07.2017 року № 570 однією із функцій слідчих підрозділів є усебічне, повне і неупереджене дослідження обставин кримінального провадження, виявлення як тих обставин, що викривають, так і тих, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставин, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надання їм належної правової оцінки та забезпечення прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень [2]. Тобто, на слідчих Національної поліції України покладається функція розслідування.

В свою чергу згідно ст. 1 ЗУ «Про Збройні Сили України» функціями військових ЗСУ є: оборона України, захист суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності [3].

Все це призводить до розбіжностей розуміння військовослужбовцями ЗСУ окремих норм кримінального процесуального законодавства України щодо порядку збору доказів під час розслідування воєнних злочинів, що в

подальшому може призвести до визнання зібраних доказів недопустимими. Також це пов'язано з відсутністю спільного наказу МВС України та МО України який би визначав порядок взаємодії слідчих Національної поліції України з представниками Збройних Сил України під час розслідування воєнних злочинів.

Звісно, що означена проблема потребує дослідження та вдосконалення взаємодії слідчих Національної поліції України з представниками Збройних Сил України під час розслідування воєнних злочинів.

Виходячи з аналізу норм КПК України, можна виділити наступні процесуальні форми взаємодії слідчих Національної поліції України з представниками Збройних Сил України під час розслідування воєнних злочинів: 1) взаємодія слідчих Національної поліції України з представниками Збройних Сил України на початку досудового розслідування; 2) взаємодія слідчих Національної поліції України з представниками Збройних Сил України при направленні запитів в порядку ст. 93 КПК України; 3) взаємодія слідчих Національної поліції України з представниками Збройних Сил України при проведенні СРД; 4) ін.

Спробуємо розкрити зміст першої форми щодо взаємодії слідчих Національної поліції України з представниками Збройних Сил України на початку досудового розслідування.

Відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК України на початку досудового розслідування, тобто до внесення відомостей до ЄРДР єдина слідча (розшукова) дія, яка може проводитися по воєнним злочинам є огляд місця події.

Згідно ч. 3 ст. 237 КПК України слідчий для участі в огляді місця події може залучити спеціаліста з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань [4].

Для проведення огляду місця події, зокрема в районі лінії бойового зіткнення або на звільнених від окупації територіях України, у слідчого існує потреба у залученні військовослужбовців ЗСУ як спеціалістів, які мають відповідні навички, а саме:

1) військовослужбовців, які мають навички поводження з вибуховими пристроями та речовинами, – як спеціалістів при проведенні слідчих (розшукових) дій з огляду вибухових пристроїв, речовин, снарядів (саперів, артилеристів, представників інженерних підрозділів);

2) військовослужбовців, які мають знання в ракетно-артилерійській сфері, – як спеціалістів при проведенні слідчих (розшукових) дій, пов'язаних з влучанням ракет та снарядів (військовослужбовців артилерійських підрозділів);

3) військовослужбовців, які мають навички пілотування БПЛА, – як спеціалістів при проведенні слідчих (розшукових) дій, пов'язаних з оглядом масштабних руйнувань, які потребують застосування дронів (представників підрозділів аеророзвідки та інших підрозділів, які мають у своєму складі подібних спеціалістів) [5].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, вважаємо для вдосконалення взаємодії слідчих Національної поліції України з представниками Збройних Сил України під час розслідування воєнних злочинів необхідно, прийняти спільний наказ МВС України та МО України, який би визначав організацію та порядок їх взаємодії.

1. Про введення воєнного стану в Україні : указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 30.04.2024).

2. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : наказ МВС України від 06.07.2017 року № 570. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text> (дата звернення 30.04.2024).

3. Про Збройні Сили України : Закон України від 6 грудня 1991 року № 1934-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text> (дата звернення: 30.04.2024).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 30.04.2024).

5. Взаємодія Збройних сил України з органами досудового розслідування під час фіксації обставин вчинення злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України: практич. Порадник Когут А. А., Старостін О. Ю., Тимофеев А. О., Членов М. В. Х. : ІПЮК для СБУ. 2023. 56 с.

Бразалук В. П.

слухач магістратури ННІП ПФПНП

Федченко В. М.

професор кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань ННІП ПФПНП Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення воєнного стану в Україні у зв'язку з російською агресією призвело до необхідності адаптації кримінального процесуального законодавства до нових реалій. Одним із ключових аспектів, що зазнав змін, є порядок початку досудового розслідування. Саме тому варто розглянути особливості початку досудового розслідування в умовах воєнного стану, включаючи законодавчі зміни, практичні аспекти та проблемні питання.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює кримінальне провадження в Україні, є Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК

України). У зв'язку з воєнним станом до КПК України було внесено ряд змін, що стосуються початку досудового розслідування. Зокрема, було додано статтю 615, яка встановлює особливості початку досудового розслідування в умовах відсутності доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР).

Згідно зі статтею 615 КПК України, у разі відсутності технічної можливості доступу до ЄРДР, рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий або прокурор шляхом винесення відповідної постанови. Ця постанова повинна містити відомості, передбачені частиною п'ятою статті 214 КПК України [1].

Крім того, у зв'язку з воєнним станом було внесено зміни до статті 214 КПК України, що стосуються порядку внесення відомостей до ЄРДР. Зокрема, було встановлено, що у разі відсутності технічної можливості доступу до ЄРДР, відомості про кримінальне правопорушення можуть бути внесені до ЄРДР після відновлення такої можливості.

У практичній діяльності правоохоронних органів початок досудового розслідування в умовах воєнного стану пов'язаний з низкою особливостей, які значно впливають на процес збору доказів, розслідування та забезпечення правопорядку. Однією з ключових особливостей є необхідність оперативного реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, особливо ті, що пов'язані з воєнними діями. Це може включати злочини, такі як диверсії, шпигунство, терористичні акти або інші правопорушення, що загрожують національній безпеці та життю громадян. У таких випадках правоохоронні органи повинні діяти швидко та ефективно, використовуючи всі доступні засоби та методи, включаючи сучасні технології, спеціальні слідчі групи та підтримку військових підрозділів [2, с. 183].

Однією з основних первинних слідчих дій, проведення якої можливе навіть до моменту внесення відомостей до ЄРДР є огляд місця події. Слід зазначити, що законодавець в ст. 615 КПК зазначає, що при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису [1]. Але практичний досвід співробітників правоохоронних органів в умовах сьогодення показав певні актуальні проблеми, які існують і пов'язані з проведенням вищезазначеної слідчої дії. На значних територіях України зараз відбуваються активні бойові дії, тривають масовані артелерійські та ракетні обстріли, які несуть значні руйнування в тому числі і об'єктів цивільної інфраструктури, зокрема житла та будинків цивільних громадян, які через обставини, що склалися, небезпеку та неможливості перебувати у своїх домівках були змушені виїхати на інші

території України або за кордон. Співробітники правоохоронних органів кожного дня документують сотні руйнувань та проводять відповідні слідчі дії пов'язані з оглядом зруйнованого житла та будинків громадян, але оскільки значна кількість володільців вказаних об'єктів виїхала та з об'єктивних обставин не може знаходитися під час огляду місця події і відповідно надати добровільну згоду на проведення такої слідчої дії, виникає проблема, яка пов'язана з неможливістю виконання вимог ч. 1 ст. 233 КПК, а саме: «Ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді» [1].

Значною проблемою є забезпечення безпеки на місці злочину та під час проведення слідчих дій. В умовах воєнного стану часто виникають ситуації, коли проведення слідчих дій ускладнене через активні бойові дії або небезпеку для життя слідчих. Тому оперативність у таких умовах стає вирішальним фактором. Для забезпечення ефективності розслідування можуть застосовуватися спеціальні методи, такі як прослуховування, зняття інформації з електронних комунікацій та використання дронів для збору доказів. Це дозволяє швидко отримувати інформацію та реагувати на загрози, що виникають.

Ще однією важливою особливістю є необхідність забезпечення дотримання прав і свобод людини в умовах воєнного стану. Зокрема, правоохоронні органи повинні забезпечити право на захист підозрюваного, обвинуваченого та підсудного, а також право на справедливий суд. Навіть в умовах надзвичайних ситуацій та підвищеної небезпеки, право на адвоката, право на ознайомлення з матеріалами справи та інші процесуальні права не можуть бути обмежені. Це вимагає від правоохоронців не тільки оперативності, але й суворого дотримання законодавчих норм, що регламентують права людини.

Водночас, правоохоронні органи повинні враховувати, що підозрювані та обвинувачені також мають право на справедливий судовий розгляд, незалежно від складності та небезпеки ситуації. Це означає, що всі докази повинні бути зібрані законним шляхом, без застосування незаконних методів, таких як катування чи примусове зізнання. Принцип законності є основоположним навіть у воєнний час, і його дотримання гарантує, що результати розслідування будуть легітимними та прийнятними в суді [3, с. 270].

Таким чином, початок досудового розслідування в умовах воєнного стану вимагає від правоохоронних органів поєднання оперативності, ефективності та дотримання прав людини. Ці вимоги визначають специфіку їхньої роботи і сприяють забезпеченню правопорядку та безпеки в країні в умовах надзвичайних ситуацій.

Початок досудового розслідування в умовах воєнного стану пов'язаний з низкою проблемних питань. На початковому етапі проведення досудового

розслідування проблеми існують не лише з питань доступу до ЄРДР в силу проведення військових дій на таких територіях та руйнування телекомунікаційних споруд чи застосування засобів придушення електронних сигналів, що унеможлиблює доступ до ЄРДР та ускладнює процес реєстрації кримінальних правопорушень і координацію дій правоохоронних органів, але й з питань щодо необхідності проведення огляду місця події, яким є житло, що зазнало руйнувань та розташоване на території де відбуваються бойові дії. Не можна виключати і факти вчинення крадіжок з такого житла, коли заяви про це надходять від інших осіб. Внаслідок таких дій майно викрадається, житло пошкоджується чи руйнується, існує необхідність його огляду, а володільці житла виїхали на більш безпечні території та відсутні на момент огляду. Чинна правова конструкція, за якою в таких умовах закон вимагає звертатися з клопотанням про проведення огляду житла до прокурора, який здійснює процесуальне керівництво у кримінальному провадженні, а після його погодження до керівника прокуратури для отримання дозволу на його проведення, теж не є бездоганною, оскільки таке узгодження на територіях ведення активних бойових дій, вимагає певної кількості часу, що в умовах ведення бойових дій може призвести до втрати можливості проведення огляду та вилучення слідів злочину чи інших речових доказів.

Тому існує необхідність внести доповнення до ст. 615 КПК щодо можливості проведення такого огляду без присутності володільця з обов'язковою безперервною відеофіксацією цієї слідчої дії.

Ще однією проблемою є забезпечення дотримання процесуальних строків у кримінальному провадженні. У зв'язку з воєнним станом деякі строки можуть бути продовжені або зупинені, що може вплинути на ефективність досудового розслідування.

Отже, початок досудового розслідування в умовах воєнного стану є складним та багатогранним процесом, що вимагає від правоохоронних органів високого професіоналізму та оперативності. Законодавчі зміни, внесені до КПК України у зв'язку з воєнним станом, спрямовані на адаптацію кримінального процесу до нових реалій та забезпечення ефективної боротьби зі злочинністю в умовах воєнного часу.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 18.05.2024).

2. Фаринник В. І. Початок досудового розслідування та особливості кримінального переслідування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 178–195.

3. Дрозд В. Г. Окремі питання регламентації початку досудового розслідування в умовах проведення правової реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 268–272.

Велієв Р. Е. огли
аспірант Науково-дослідного
інституту публічного права

ПРОТИДІЯ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ЗБРОЇ, УЧИНЕНОМУ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ

Уже тривалий час для правоохоронних органів України одним із пріоритетних завдань є протидія незаконному обігу зброї, бойових припасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв. Це завдання набуло неабиякої актуальності в умовах повномасштабного вторгнення, що призвело до суттєвого збільшення кількості зброї у цивільного населення, зокрема, а також призвело до суттєвого зростання фактів незаконного заволодіння вогнепальною зброєю в цілому. Як наслідок, і кількість правопорушень, знярядям учинення яких стає вогнепальна зброя постійно зростає, що негативно позначається на рівні безпекового середовища всередині держави. Окрім цього, слід зауважити, що незаконний обіг зброї утворює самостійний склад злочину, а коли до його вчинення причетна група осіб та інші форми організованої злочинності, то такі дії характеризуються ще більшим рівнем суспільної небезпеки.

Кримінальні правопорушення, що пов'язані з незаконним обігом зброї, є чисельними, адже у Кримінальному кодексі України їх розміщено у різних розділах Особливої частини. Також вони вирізняються високим рівнем суспільної небезпеки, відрізняються між собою, як за предметом посягання, так і іншими елементами кримінально-правової характеристики. Усе це слід враховувати при виробленні шляхів протидії цим кримінальним правопорушенням.

Концептуальними засадами протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, як слушно зауважує Гусєва В. О., зокрема, на теоретичному рівні слід вважати такі види діяльності, як: 1) розробка криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень із визначенням фундаментальних структурних елементів цих кримінальних правопорушень; 2) дослідження окремих криміналістичних категорій з урахуванням специфіки кримінальних правопорушень цього виду [1, с. 80-81], наприклад, визначення особливостей залучення експерта для проведення експертиз у кримінальних провадженнях цієї категорії чи розроблення криміналістичної характеристики з охарактеризуванням її елементів тощо.

Водночас у практичному аспекті підтримуємо позицію, що сутність протидії злочинності полягає у здійсненні соціально-управлінської діяльності, котра поєднана з реалізацією громадських і приватних ініціатив і кримінально-юстиційних зусиль, у напрямі утримання злочинності в соціально допустимих

межах, сутнісний зміст якої становлять запобігання таким суспільно небезпечним деліктам і їх правове реагування, як взаємопов'язаних безперервних процесів [2, с. 110]. Неабияку роль у реалізації цих напрямів діяльності відіграють органи Національної поліції України, слідчим яких підслідна більшість із кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї. Тому вважаємо, що одним із ефективних шляхів протидії організованій злочинності, котра має на меті організувати незаконні трафіки зброї – припиняти таку діяльність, зокрема, виявляючи канали збуту зброї, шляхом притягнення всіх причетних до цього осіб до кримінальної відповідальності, із вилученням предметів незаконного обігу.

Вважаємо, що апробованим комплексним кримінальним процесуальним методом протидії незаконному обігу зброї є тактичні операції. Їх структура може бути подана в динаміці та статиці, а тому у ній виокремлюють два взаємозв'язаних блоки, зокрема, атрибутивний і функціональний. До атрибутивного блоку, як зазначено в науковій літературі, слід включати: суб'єктів, які братимуть участь у її реалізації (учасників); засоби та ресурси. Функціональна складова представлена комплексом дій щодо аналізу й оцінки слідчої ситуації; визначення стратегічного тактичного завдання та мети тактичної операції, а також прийняття рішення про її реалізацію; розроблення моделі тактичної операції, визначення програми її реалізації; безпосереднє проведення тактичної операції та оцінка досягнутих результатів [3, с. 322-324]. Також висловлюються у літературі пропозиції щодо виокремлення змістовного блоку у структурі тактичної операції [4, с. 162]. Ми підтримуємо таку позицію та вважаємо, що змістовна (сутнісна) складова тактичної операції має бути представлена комплексом слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, процесуальних дій, заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема, і запобіжних заходів, різні форми використання спеціальних знань експертів і спеціалістів.

Типовими тактичними операціями, що проводяться під час розслідування незаконного обігу зброї та пов'язаними із ним кримінальними правопорушеннями є: «Затримання на гарячому без попередньої підготовки», «Затримання на гарячому з попередньою підготовкою». Вони мають двоєдину природу, зокрема, як міра примусу і як слідча (розшукова) дія. Затримання на гарячому є засобом припинення злочинної діяльності та одночасно способом виявлення та закріплення слідів незаконного обігу зброї. Затримання на гарячому без попередньої підготовки проводиться під час патрулювання, чергування на блок-постах, перевірках транспортних засобів поліцейськими або як результат переслідування злочинця по гарячих слідах після вчинення кримінального правопорушення із застосуванням зброї. Затримання на гарячому із попередньою підготовкою здійснюється здебільшого під час транспортування, збуту, вимагання, вилучення зброї зі схованки. Затримання підозрюваного на гарячому із попередньою

підготовкою є тактичною операцією, котра охоплює комплекс взаємопов'язаних слідчих (розшукових) дій і організаційних заходів, реалізованих у три етапи, серед яких: 1) безпосередня підготовка; 2) фізичне захоплення особи; 3) фіксація виявлених слідів злочину і кримінального проступку [5, с. 10].

Щодо тактичних операцій, спрямованих на викриття та затримання осіб, протиправна діяльність яких носить стійкий організований характер, то суттєвий внесок у розроблення цієї проблематики здійснив В. М. Варцаба. Автор на комплексному монографічному рівні досліджував тактико-психологічні основи розслідування злочинів організованих злочинних груп. Згідно з позицією вченого найбільш важливими тактичними операціями, котрі відрізняються специфічним характером під час розслідування злочинів, що вчиняються організованими групами є такі: «Склад і структура організованої групи»; «Організований характер злочину»; «Взаємодія організованої групи з іншими злочинними формуваннями»; «Корумповані зв'язки організованої групи»; «Причетність організованої групи до злочинів» [6].

Також типізацію тактичних операцій, реалізація яких є ефективною під час розслідування злочинів, учинених організованими групами і злочинними організаціями, здійснив Шепітько В. Ю. На його думку, особливого значення в цьому напрямі набувають тактичні операції «Установлення поширеності злочинної групи»; «Затримання злочинної групи на місці злочину»; «Виявлення зв'язків організованої групи»; «Стратегічна розвідка»; «Нейтралізація протидії розслідуванню злочину»; «Виявлення найслабкішої ланки в групі»; «Створення й використання юридичних осіб»; «Підтримання в злочинному співтоваристві режиму напруженості»; «Використання суперечностей між учасниками злочинної групи» [7, с. 63].

Ми підтримуємо згадані підходи і вважаємо, що доречним є їх застосування в контексті розслідування незаконного обігу зброї, учиненого організованими групами. При цьому слід зважати на той факт, що при вирішенні питання про реалізацію будь-якої із виокремлених операцій слід брати до уваги особливості сформованої слідчої ситуації, індивідуальні характеристики потенційних підозрюваних, особливості міжособистісних зв'язків між учасниками групи тощо, тобто застосовувати принцип ситуативності. Це беззаперечно буде зумовлювати зміни атрибутивного, функціонального та змістовного наповнення таких тактичних операцій. Вважаємо, що перспективи подальших наукових досліджень мають полягати у визначенні змістовної складової тактичних операцій, котрі мають на меті протидію організованим злочинним групам, причетним до незаконного обігу зброї з урахуванням типових слідчих ситуацій, що формуються на початковому та наступному етапах розслідування.

1. Гусева В. О. Незаконний обіг зброї: методи криміналістичної протидії // Організаційно-правове забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 7 лип. 2023 р.) / МВС України,

Донец. держ. ун-т внутр. справ, Донец. регіон. наук. центр НАПН України. Кропивницький: ДонДУВС, 2023. С. 80-83.

2. Куц В. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 103-112.

3. Шевчук В. М. Структура тактичних операцій: проблеми та пропозиції. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 318-328.

4. Кондратюк Л. В. Методика розслідування злочинів у сфері земельних відносин: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Одеса, 2023. 239 с.

5. Андреев Д. В. Тактичні операції затримання на гарячому при розслідуванні незаконного обігу зброї. *Форум права*. 2018. № 2. С. 6-13.

6. Варцаба В. М. Розслідування злочинів організованих злочинних груп (тактико-психологічні основи): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2003. 17 с.

7. Шепітько В. Ю. Тактика розслідування злочинів, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2000. 88 с.

Волобуєв А. Ф.

професор кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПРО НЕДОЛІКИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДІЗНАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В українському законодавстві інститут кримінального проступку з'явився досить незвичайним шляхом. Вперше категорія «кримінальний проступок» була текстуально закріплена у початковій редакції КПК України 2012 р. (далі КПКУ) при відсутності такого поняття в чинному на той час Кримінальному кодексі України (далі ККУ). Очевидно мотивом такої законодавчої новели була гуманізація кримінальної відповідальності, але є підстави вважати, що була ще одна мета, яка полягала у вирішенні гострої процесуальної проблеми – надзвичайного перевантаження органів досудового розслідування, яка була обумовлена скасуванням КПКУ 2012 р. раніше існуючого процесуального інституту дослідчої перевірки. Засобом вирішення вказаної проблеми було обрано впровадження інституту кримінального проступку і застосування спрощеної форми досудового розслідування – дізнання.

Але, як видається, законодавець при цьому не створив належних умов для того, щоби органи дізнання дійсно могли скоротити процедуру кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, які не мають значної суспільної небезпечності, зменшити навантаження на органи

досудового розслідування і суди, що є надзвичайно важливим під час воєнного стану. Законодавець цілком логічно передбачив для дізнання досить широкий перелік процесуальних дій, які дозволяється проводити до внесення відомостей до ЄРДР і результати яких відповідно до статей 298-1, 298-3 КПКУ визнаються процесуальними джерелами доказів. Так, якщо слідчому дозволяється у невідкладних випадках до внесення відомостей до ЄРДР провести тільки огляд місця події, то дізнавач для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до ЄРДР окрім огляду місця події має право:

- 1) відібрати пояснення;
- 2) провести медичне освідування;
- 3) отримати висновок спеціаліста і зняти показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;
- 4) вилучити знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей (ч. 3 ст. 214 КПКУ) [1].

З практичної точки зору реалізація таких дій передбачає наступний обсяг процесуальної роботи дізнавача.

1. Прийняття заяви та отримання пояснення від потерпілого про обставини кримінального проступку, наявність свідків та інших джерел доказів. Протокол прийняття заяви та отримання пояснення від потерпілого повинен містити такий обсяг відомостей, який дозволяє попередньо кваліфікувати заявлене правопорушення саме як кримінальний проступок. Наприклад, при зверненні потерпілої особи із заявою про заподіяння побоїв (ч. 1 ст. 126 ККУ) потрібно встановити не тільки характер насильства, але отримати й відомості про винну особу та взаємини з нею для відмежування від домашнього насильства (ст. 126-1 ККУ), яке є злочином.

2. Отримання від потерпілої особи речей і документів, які мають значення для кримінального провадження (наприклад, тих, що торкаються предмета кримінального проступку). Протокол повинен містити опис отриманих об'єктів в обсязі, необхідному для вирішення завдань, обумовлених предметом доказування. Наприклад, при заяві про викрадення мобільного телефону (ч. 1 ст. 185 ККУ), або заволодіння ним шляхом обману (ч. 1 ст. 190 ККУ) такими речами можуть бути частини пристрою (блок живлення), а також пакувальна коробка, чек магазину тощо. Вказані речі і документи можуть бути використані для встановлення розміру шкоди, заподіяної потерпілій особі.

3. Отримання пояснень свідків, на яких вказала потерпіла особа. Такі пояснення стосуються обставин вчинення кримінального проступку і мають на меті підтвердження, уточнення чи спростування повідомлених відомостей.

4. Проведення медичного освідування потерпілої особи з метою

виявлення тілесних ушкоджень, їх характеру і локалізації, що фіксується в акті (довідці) про медичне освідування. Ці відомості потрібні для попередньої кваліфікації кримінального проступку, наприклад, за ст. 125 ККУ та відмежуванні його від інших кримінальних правопорушень проти здоров'я особи, які мають статус злочинів. Медичне освідування може бути проведено й стосовно підозрюваного, який може знаходитися у стані сп'яніння.

5. Вилучення речей і документів, що були безпосереднім предметом кримінального проступку та були виявлені під час затримання в порядку ст. 298-2 КПКУ підозрюваної особи. Слід зазначити, що затримання підозрюваного у вчиненні кримінального проступку, заправило, здійснюється не дізнавачем, а офіцером патрульної, кримінальної або дільничної служб поліції (уповноважена службова особа), який був викликаний у зв'язку з кримінальним правопорушенням. Протокол окрім обставин затримання повинен містити відомості про результати особистого обшуку і передається в орган дізнання для вирішення питання про внесення відомостей до ЄРДР і початок досудового розслідування. Вилучені під час обшуку затриманої особи речі і документи визнаються речовими доказами, про що дізнавачем виноситься відповідна постанова, та приєднуються до матеріалів дізнання (ч. 2 ст. 298-3 КПКУ).

6. Зняття інформації з камер відеоспостереження, автомобільних реєстраторів, смартфонів очевидців (якщо такі встановлені) та інших технічних приладів і засобів, що мають аналогічну функцію фіксації. Ця процесуальна дія дізнавача включає в себе пошук вказаних технічних засобів, опитування їх власників, огляд (перегляд) даних, що містяться в/на технічному носії інформації. Отримані відомості відображаються у відповідному протоколі у формі, придатній для сприйняття їх змісту (за допомогою електронних засобів, фотозйомки, відеозапису, зйомки та/або відеозапису екрана тощо або у паперовій формі).

7. Отримання висновку спеціаліста. Така процесуальна дія, як видається, покликана була замінити собою проведення судової експертизи, яка, заправило, потребує значних витрат часу. У зв'язку з цим є доречним звернути увагу, що медичне освідування є нічим іншим як заміщенням судово-медичної експертизи попереднім медичним обстеженням особи, результати якого фіксуються у довідці (акті) відповідного спеціаліста. Є підстави припускати, що під отриманням висновку спеціаліста розуміється проведення попереднього дослідження (експрес-аналізу) певного об'єкта для отримання відповідей на питання дізнавача, які мають юридичне значення, зокрема для попередньої кримінально-правової кваліфікації кримінального правопорушення. З цим тлумаченням узгоджується припис, відповідно до якого при врученні повідомлення про підозру особа інформується про результати медичного освідування та висновку спеціаліста, а у разі незгоди з їх результатами вона має право протягом сорока восьми годин звернутися з

клопотанням про проведення експертизи (ч. 2 ст. 298-4 КПКУ). Але викликає здивування припис, що міститься в ст. 300 КПКУ, де зазначається, що висновок спеціаліста має відповідати вимогам до висновку експерта. Тобто, законодавець зобов'язав спеціаліста у справах про кримінальні проступки (а відтак це стосується й дізнавача) при складанні висновку дотримуватися вимог, що викладені у статтях 101-102 КПКУ. Але ж це явно суперечить закладеній ідеї спрощення процедури використання спеціальних знань. У зв'язку з цим не можна погодитися з пропозицією групи авторів, які ґрунтуючись на схожих обставинах, пропонують надати право дізнавачу замість отримання висновку спеціаліста до внесення відомостей про кримінальний проступок до ЄРДР отримувати висновок експерта, тобто йдеться про проведення судової експертизи до відкриття кримінального провадження [2, с. 176].

Видається очевидним, що наведені процесуальні дії дізнавача мають характер невідкладності, а їх своєчасне проведення є шляхом до спрощення досудового розслідування і судового провадження щодо кримінальних проступків. Саме це зближує кримінальне провадження щодо проступків з адміністративним провадженням. Але проблема полягає у тому, що законодавець при внесенні змін до статті 214 КПКУ у зв'язку із запровадженням інституту кримінальних проступків залишив раніше існуючий припис щодо часу внесення відомостей до ЄРДР – не пізніше 24 годин (тобто один робочий день дізнавача). З огляду на викладений обсяг процесуальних дій їх проведення у зазначений час є просто неможливим. Вирішення даної проблеми бачиться у внесенні змін до ч. 3 ст. 214 КПКУ, яку пропонується викласти з формулюванням, яке стосується кримінальних проступків: «Для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку, про який були отримані відомості, не пізніше 72 годин до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань дізнавачем може бути: ...» і далі перелік процесуальних дій за чинним текстом. Як видається, результатів проведення розглянутих вище процесуальних дій дізнавача буде достатнім для формулювання підозри (чи прийняття іншого рішення), після чого отримані відомості вносяться до ЄРДР, складається повідомлення про підозру і вручається особі з наступним проведенням слідчих (розшукових) дій, якщо в них виникає потреба.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 10.05.2024).

2. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є., Микитенко О. Б. Співвідношення висновку експерта з висновком спеціаліста в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Серія: Право. Вип. 76. Ч. 2. С. 172-177.

Гаркуша А.

доцент кафедри кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Початок повномасштабного вторгнення та впровадження правового режиму воєнного стану вплинув на кожну зі сфер суспільного життя, осторонь не залишилась й кримінальне-процесуальне законодавство. Враховуючи динаміку розвитку, змін й реформації правоохоронної системи й норм, які врегульовують порядок здійснення кримінального судочинства можемо зауважити, що після повномасштабного вторгнення РФ, Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) значно змінився, особливих новел зазнала перша стадія кримінального процесу – досудове розслідування. Саме змінам першої стадії і присвячене дослідження, а саме аналізу порядку та особливостям початку досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Розглядаючи особливий режим досудового розслідування, варто зазначити, що законодавець у розділі IX-1 КПК України унормував такі особливості і що важливо в рамках нашого дослідження – зазначив у п.1 ч.1 ст.615 КПК відмінний від положень ч.1 ст. 214 КПК процесуальний порядок початку досудового розслідування. Вищезазначена норма встановлює, що у разі введення воєнного стану та якщо відсутня технічна можливість доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань – рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова, яка повинна містити відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України [1]. Аналізуючи вказану норму, можемо звернути на увагу на відмінність від загального порядку процедури початку досудового розслідування, яке відповідно до п. 2 ч.1 ст. 214 КПК починається з моменту внесення відомостей в Єдиний реєстр досудових розслідувань (далі – ЄРДР). Насамперед варто зауважити, що для початкового етапу досудового розслідування за чинним КПК України дає підстави для висновку, що для початку досудового провадження передбачаються відповідні приводи та підстави. Хоча в чинному КПК України вони прямо не вказуються, проте такий висновок можна зробити з аналізу змісту ч. 1 ст. 214 КПК України [3, с. 24].

Встановлено, що застосування положень п.1 ч.1 ст.615 КПК можливо за двох умов:

- 1) дії на території держави правового режиму воєнного стану;

2) відсутність технічної можливості доступу до ЄРДР.

Лише за умови наявності цих двох обставин слідчий, дізнавач, прокурор може посилаючись на зміст вищезазначеної норми винести постанову про початок досудового розслідування, яка повинна містити відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України [1].

До технічних причин, що унеможливають внесення відомостей в ЄРДР належать: вихід комп'ютерного, мережевого обладнання зі строю, перебої з електроенергією та зв'язком, Інтернетом, відсутність доступу до них, проблеми з транспортом, блокування та захоплення адміністративних будівель, відсутність доступу до територій тощо можуть призвести до неможливості протягом тривалого часу внести відомості до ЄРДР. Ці та інші об'єктивні фактори, зумовлені обставинами, які виникають у надзвичайних правових режимів, обумовлюють технічну неможливість внесення відомостей до ЄРДР [2, с. 12].

Постанова про початок досудового розслідування, яка складається відповідною уповноваженою особою, має враховувати не лише інформацію, що зазначена у ч. 5 ст. 214 КПК, а й відповідати вимогам до такої форми прийняття процесуального рішення як постанова, яка висвітлена в інформаційному листі Верховного Суду від 03 березня 2022 р. «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» зазначено, що такий документ може вважатися належним підтвердженням початку досудового розслідування [2]. А також визначена ч. 5 ст. 110 КПК. У відповідності до вказаної норми структура постанови має містити вступну, мотивувальну та резолютивну частину. Щодо мотивувальної частини, окремо можна зазначити, що саме стало причиною застосувати спеціальні норми, щодо початку досудового розслідування, наприклад, знеструмлення чи відсутність інтернету.

В свою чергу слід враховувати, що після відновлення технічної можливості доступу, відомості, що підлягають внесенню до ЄРДР, повинні бути внесені до нього за першої можливості.

Відповідна постанова також може бути оскаржена в порядку ст. 303 КПК, а саме, розцінюючи таку постанову як здійснення процесуальної дії, що розпочинає досудове розслідування та є ідентичною за своєю правовою природою дією, такою ж як й внесення відомостей в ЄРДР, відмова у винесенні такої постанови може бути оскаржена на підставі п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК.

Отже, підсумовуючи вищевикладене можемо прийти до висновку, щодо наявності викликів пов'язаних з повномасштабним вторгненням росії на територію нашої держави і своєчасною реакцією законодавця на проблематику, яка виникла у зв'язку з таким вторгненням, відповіддю на що послугувало внесення відповідних змін до КПК, серед яких й особливий порядок початку досудового розслідування. Враховуючи зміст нашого дослідження, варто акцентувати увагу на двох обов'язкових умовах, які є

підставою для початку досудового розслідування у такій формі як винесення відповідної постанови, серед зазначених умов: дія правового режиму воєнного стану та відсутність технічної можливості внесення відомостей в ЄРДР, а також обов'язкова наявність у змісті такої постанови інформації визначеної у ч. 5 ст. 214 КПК та обов'язкових структурних елементів зазначених у ч. 5 ст. 110 КПК.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 24 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.09.2023).

2. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Лист Верховного Суду від 03. 03. 2022 р. No 1/0/2-22 URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Inform_lyst_2022_03_03.pdf.

3. Початок досудового розслідування: підстави, порядок та особливості здійснення : метод. рек. / кол. авт.; ред. А. Г. Гаркуша. – Дніпро: ДДУВС, 2022. – 180 с.

Драгоненко А. О.

доцент кафедри кримінального права
та кримінології Донецького державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВІДМЕЖУВАННЯ КОНТРАБАНДИ ЛІСУ (ст. 210-1 КК УКРАЇНИ) ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Актуальність дослідження полягає в тому, що на сьогоднішній день контрабанда є одним із найнебезпечніших злочинних явищ у сфері господарської діяльності. Ця проблема за останні роки поширилась на всі, без виключення країни та традиційно перебуває в центрі уваги як один із найшвидших способів збагачення серед злочинних угруповань. Хоча проблема незаконного експорту деревини існує в нашій країні вже протягом багатьох років, кримінальна відповідальність за це кримінальне правопорушення з'явилась нещодавно і ще не була досліджена науковцями. На сьогоднішній день контрабанда лісу залишається одним із головних чинників, які дестабілізують зовнішню політику та негативно впливають на розвиток національної економіки країни.

Взаємозв'язок контрабанди з іншими видами кримінальних правопорушень, як показують кримінологічні дослідження, – досить поширене явище. Зокрема, А.Н. Коннов пише: «Незаконні експортно-імпорتنі операції та контрабандна діяльність тісно пов'язані з іншими видами злочинів (такими, як розкрадання у великих та особливо великих

розмірах продукції, товарів і сировини; злочини проти особи; ухилення від сплати податків і митних платежів; службові злочини) і стимулює їх ріст. У зв'язку із широким розповсюдженням контрабанди не знижується рівень корумпованості службових осіб органів управління, співробітників державних служб, покликаних забезпечити різні правові режими на кордоні» [1, с. 171].

Чинний Кримінальний кодекс України встановлює відповідальність за такі види контрабанди і споріднених з нею посягань: 1) контрабанда (ст. 201 КК України); 2) контрабанда лісу (ст. 201-1 КК України); 3) незаконна порубка лісу (ст. 246 КК України); 4) контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів (ст. 305 КК України); 5) торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини (ст. 149 КК України); 6) ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (ст. 212 КК України); 7) незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини (ст. 268 КК України); 8) ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості (ст. 300 КК України); 9) ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК України); 10) незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних і сильнодіючих речовин (ст. 321 КК України); 11) незаконне перетинання державного кордону (ст. 331 КК України) [2].

Кримінальна відповідальність за такі посягання диференційована головним чином з урахуванням предмета, а також характеру вчинюваної дії – переміщення через митний кордон (вивезення за межі території України або ввезення на її територію). Найбільш «спорідненим», за ознаками об'єктивної та суб'єктивної сторін, із кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 201-1 КК України, є контрабанда (ст. 201 КК України) та контрабанда наркотичних засобів (ст. 305 КК України).

Розмежування різних складів кримінальних правопорушень звичайно проводиться за кількома ознаками. Чим більше є розмежувальних ознак, тим чіткішим і більш очевидним є розмежування між ними. Можливість розмежування можна показати на прикладі розмежування контрабанди, контрабанди лісу та контрабанди наркотичних засобів:

– за предметом посягання. Предметом контрабанди є культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя або боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частини вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації. Предметом контрабанди лісу є лісоматеріали або пиломатеріали цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріали необроблених, а також інші лісоматеріали, заборонені до вивозу за межі митної території України. Предметом ст. 305 КК України є наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори або

фальсифіковані лікарські засоби;

– за потерпілим. Потерпілою стороною в усіх трьох видах контрабанди виступає держава. Окрім цього, в контрабанді наркотичних засобів, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори або фальсифіковані лікарські засоби, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів, за умови наявності додаткового факультативного об'єкта, може бути потерпілим також фізична особа;

– за способом вчинення. Контрабанда лісу, на відміну від інших видів контрабанди, не може вчинятись за допомогою легкових автомобілів, а також за допомогою приховування в організмі людини, через великі розміри предметів, щодо яких вчиняється злочин;

– за об'єктом. Основним безпосереднім об'єктом всіх трьох видів контрабанди є встановлений порядок переміщення відповідних предметів через митний кордон України, який є необхідною умовою нормальної діяльності митних органів по стягненню передбачених законодавством платежів, здійсненню митного контролю і митного оформлення предметів. Також, до об'єкту контрабанди наркотичних засобів відноситься здоров'я населення. Окрім цього, додатковим факультативним об'єктом контрабанди можуть виступати встановлений порядок обігу предметів дозвільної системи, порядок сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, громадська безпека, здоров'я населення;

– за суб'єктом. У ч. 2 ст. 201 та ч. 2 ст. 201-1 КК України передбачається спеціальний суб'єкт, як службова особа, в той час як в ст. 305 КК України суб'єктом може бути будь-яка фізичка особа.

Вчиняючи контрабанду лісу у багатьох випадках злочинці мають намір уникнути сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів під час переміщення через митний кордон певних предметів. Тому відмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 201-1 та 212 КК України, має важливе значення.

У кримінально-правовій доктрині України відсутня єдність думок з питання про співвідношення контрабанди лісу та ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів. Одні вчені вважають, що ухилення від сплати митних платежів, вчинене шляхом незаконного переміщення товарів через митний кордон, диспозицією не охоплюється і потребує додаткової кваліфікації за ст. 212 КК України [3]. Інші науковці переконані у тому, що ухилення від сплати обов'язкових платежів, які винний повинен був би сплатити у разі легального перетину митного кордону, є тим головним чинником, який визначає суспільну небезпеку контрабанди і який вже врахований законодавцем по криміналізації цього злочину. А тому вчинення контрабанди лісу, поєднаної з ухиленням від сплати обов'язкових платежів, треба кваліфікувати лише за ст. 201-1 КК України без інкримінування винному ст. 212 КК України [4].

Відповідно до вищевказаного можна дійти висновку, що ст. 201-1 КК України, яка передбачає відповідальність за контрабанду лісу, має багато спільних ознак з такими суміжними злочинами, як контрабанда (ст. 201 КК України) та контрабанда наркотичних засобів (ст. 305 КК України), найбільша відмінність між ними вбачається лише в предметі злочину.

1. Омельчук О. М. Окремі аспекти відмежування контрабанди від суміжних складів злочинів. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Науковий часопис*. № 1-2 (9-10). Хмельницький 2004 р. С. 169 – 176.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 12.05.2024).

3. Віннічук Ю. Що відомо про контрабанду лісу з України під виглядом дров. *Бізнес Цензор*. URL: https://biz.censor.net/resonance/3087455/scho_vdomo_pro_kontrabandu_lsu_z_ukrani_pd_viglyadom_drov (дата звернення 12.05.2024).

4. Тестов П. Все про вирубку лісу. URL: <https://texty.org.ua/d/deforestation-longread/> (дата звернення: 12.05.2024).

Захарко А. В.

Доцент кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ У РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА: ПОРІВНЯННЯ З УКРАЇНСЬКИМ ДОСВІДОМ

Міграція українців за кордон через повномасштабне російське військове вторгнення та подальша інтеграція України в напрямку Європейського правового простору зумовлюють актуальність вивчення законодавства й, зокрема, регламентацію поліцейських повноважень у Республіці Польща (далі – РП).

За даними Міністерства закордонних справ України, станом на 21 червня 2023 року за кордоном перебувають 8177638 українців. 22 % українців перебувають у Польщі. За даними Державної прикордонної служби України протягом періоду з 24 лютого 2022 року до 01 травня 2023 року кількість перетинів кордону України з Польщею становила 19,94 мільйонів випадків. За вказаний період статистична кількість українців, що перетнули польський кордон і не повернулися, наразі становить 1 851 202 осіб [1]. Зафіксована станом на 26 червня 2023 року кількість українських переселенців у Польщі становить 994775 осіб, кількість українців,

zareєстрованих у національних програмах захисту в РП становить 1618785 осіб [1]. Цим зумовлюється особливий інтерес до польської регламентації застосування поліцейських повноважень.

Повноваження польської поліції досліджував В.В. Копча (зокрема, навів загальні і спеціальні повноваження поліції, проаналізував процес її реформування в контексті прийняття до Європейського Союзу 1 травня 2004 року тощо) [2]. І. Іщенко, К. Бугайчук, О. Токарчук, К. Рудой, І. Царьова досліджували особливості превентивних заходів польських правоохоронців у контексті порівняння особливостей превентивної діяльності поліції у країнах Європейського Союзу [3].

Обсяг повноважень польської поліції здебільшого регламентується в положеннях глави 3 Закону про поліцію РП від 06 квітня 1990 року [4]. Польська законодавча регламентація не виділяє окремої групи превентивних поліцейських заходів, як, наприклад, у ст. 31 «Превентивні поліцейські заходи» Закону України (далі – ЗУ) «Про Національну поліцію» та примусових поліцейських заходів (ст. 42 «Поліцейські заходи примусу» ЗУ «Про Національну поліцію») [5]. Разом із цим, по іншому, ніж в Україні, у РП регламентується система та порядок застосування примусових поліцейських заходів, оскільки їх регламентації присвячено окремий Закон РП «Про засоби прямого примусу та вогнепальну зброю» від 24 травня 2013 року [6]. Порівнюючи систему засобів прямого примусу, що передбачена в Законі РП «Про засоби прямого примусу та вогнепальну зброю» (ст. 12 «Каталог заходів прямого примусу»), із українською, слід звернути увагу на заходи, аналогів яким в українському законодавстві серед поліцейських заходів немає. А саме: кайданки на ноги (пп.б п. 2 ч. 1 ст. 12 Закону РП «Про засоби прямого примусу та вогнепальну зброю»), гамівна сорочка або суцільний обмежувальний пояс (ст. 16 Закону РП «Про засоби прямого примусу та вогнепальну зброю»), захисний шолом для запобігання самоушкодженню голови (ст. 18 Закону РП «Про засоби прямого примусу та вогнепальну зброю»), електрошокери (ст. 25 Закону РП «Про засоби прямого примусу та вогнепальну зброю») [6]. Порівнюючи польський арсенал заходів поліцейського примусу з українським, також слід відзначити нещодавнє доповнення нашої системи заходів (1) підручними засобами, – ч. 5 ст. 42 ЗУ «Про Національну поліцію» і (2) засобами та пристроями, призначеними для виявлення, припинення порушень порядку та правил використання повітряного простору України експлуатантами безпілотних повітряних суден, у тому числі для перехоплення сигналів дистанційного керування, пошкодження чи знищення таких суден та складових частин безпілотних авіаційних систем, – п. 14 ч. 4 ст. 42 ЗУ «Про Національну поліцію» [5]. Еквівалентних поліцейських заходів у законодавстві РП автором віднайдено не було. Тому можна вести мову про можливе взаємодоповнення системи поліцейських заходів і обоюдне перейняття досвіду як українською так і польською державою.

Аналізуючи виклад у Законі про поліцію РП поліцейських повноважень превентивного та пізнавального характеру, та порівнюючи його з українською регламентацією, слід звернути увагу на наступних повноваженнях польських поліцейських. До поліцейських повноважень згідно глави 3 Закону про поліцію Польщі належать:

1) легітимізація осіб з метою встановлення їхньої особи (п. 1 ч. 1 ст. 15 Закону РП);

2) затримання осіб у порядку та випадках, передбачених положеннями Кримінально-процесуального кодексу РП та інших актів (п. 2 ч. 1 ст. 15 Закону РП);

3) тримання під вартою осіб, позбавлених волі, які втекли із слідчого ізолятора, в'язниці, ізолятора під охороною чи пункту утримання іноземців (пп. а) п. 2а) ч. 1 ст. 15 Закону РП);

4) тримання під вартою осіб, позбавлених волі, які втекли під час конвоювання чи роботи (пп. б) п. 2а) ч.1 ст. 15 Закону РП);

5) тримання під вартою осіб, позбавлених волі, які залишили слідчий ізолятор чи в'язницю на підставі дозволу уповноваженим органом і не повернулися до нього у встановлений строк, скориставшись дозволом на тимчасове залишення слідчого ізолятора чи в'язниці або перервою у відбуванні покарання у вигляді позбавлення волі (пп. в) п. 2а) ч. 1 ст. 15 Закону РП);

б) затримання осіб, які створюють явну загрозу життю чи здоров'ю людей, а також майну (п. 3 ч. 1 ст. 15 Закону РП);

7) взяття відбитків пальців або мазка зі слизової оболонки щік у порядку та випадках, визначених положеннями Кримінально-процесуального кодексу та Закону «Про лікування осіб з психічними розладами, які становлять загрозу для життя, здоров'я або статевої свободи інших осіб» (пп. а) п. 3 а) ч. 1 ст. 15 Закону РП);

8) взяття відбитків пальців або мазка зі слизової оболонки щік із метою ідентифікувати осіб, особи яких невідомі, а також осіб, які намагаються приховати свою особу, якщо ідентифікація в інший спосіб неможлива (пп. б) п. 3а) ч.1 ст. 15 Закону РП);

9) взяття відбитків пальців або мазка зі слизової оболонки щік від осіб за їх згодою для ідентифікації осіб, зниклих без вісти, або людських останків невідстановлених осіб (пп. в) п. 3а) ч.1 ст. 15 Закону РП);

10) взяття відбитків пальців або мазка зі слизової оболонки щік з метою встановлення або виявлення осіб, які вчинили злочини, – на умовах, визначених Законом про поліцію РП (пп. г) п. 3а) ч. 1 ст. 15 Закону РП);

11) взяття відбитків пальців або біологічного матеріалу з невідомих трупів людей (п. 3б) ч. 1 ст. 15 Закону РП);

12) проводити обшук людей і приміщень у порядку і випадках, передбачених положеннями Кримінально-процесуального кодексу та інших актів (п. 4 ч. 1 ст. 15 Закону РП);

13) спостерігати та фіксувати за допомогою технічних засобів зображень із кімнат, призначених для затриманих осіб або доставлених у витверезник, дитячих кімнат поліції, ізоляторів тимчасового тримання і тимчасових перехідних кімнат (п. 4а) ч. 1 ст. 15 Закону РП);

14) проводити особистий огляд, а також огляд вмісту багажу та перевірку багажу в портах і на станціях, на наземному, повітряному та водному транспорті коли є обґрунтована підозра, що було скоєно кримінальне правопорушення (пп. а) п. 5) ч. 1 ст. 15 Закону РП);

15) проводити особистий огляд, а також огляд вмісту багажу та перевірку багажу в портах і на станціях, на наземному, повітряному та водному транспорті для того, щоб знайти зброю або інші небезпечні предмети, які можуть бути використані для вчинення кримінального правопорушення (абз. 1 пп. б) п. 5) ч. 1 ст. 15 Закону РП);

16) проводити особистий огляд, а також огляд вмісту багажу та перевірку багажу в портах і на станціях, на наземному, повітряному та водному транспорті для того, щоб знайти предмети, володіння якими заборонено, або які можуть бути доказами у провадженні, що ведеться у зв'язку з виконанням завдань поліції (абз. 2 пп. б) п. 5) ч.1 ст. 15 Закону РП);

17) проводити особистий огляд, а також огляд вмісту багажу та перевірку багажу в портах і на станціях, на наземному, повітряному та водному транспорті для того, щоб знайти предмети, що підлягають конфіскації, якщо особа обґрунтовано вважає, що вона володіє зброєю або такими предметами, або обґрунтовано вважає, що вони були використані під час вчинення кримінального правопорушення (абз. 3 пп. б) п.5) ч. 1 ст. 15 Закону РП);

18) проводити особисту перевірку/огляд, а також огляд вмісту багажу та перевірку вантажів у портах і на станціях, на наземному, повітряному та водному транспорті (абз. 4 пп. б) п. 5) ч. 1 ст. 15, ст. 15д, ст. 15е Закону РП);

19) спостерігати та фіксувати за допомогою технічних засобів зображення подій у громадських місцях, а в разі проведення оперативно-розшукових заходів та адміністративно-процесуальних дій, передбачених Законом про поліцію – також звуковий супровід цих подій (п. 5а) ч.1 ст. 15 Закону РП);

20) спостерігати та фіксувати за допомогою технічних засобів зображення або звук під час проведення заходів у місцях, що не є громадськими місцями, під час проведення антитерористичних заходів та забезпечення діяльності структурних підрозділів поліції антитерористичною службою в умовах особливої небезпеки або таких, що потребують застосування спеціальних сил і засобів та спеціальної тактики дій, а також у поліцейських транспортних засобах (п. 5б) ч. 1 ст. 15 Закону РП);

21) звертатися за необхідною допомогою до державних установ, органів державної влади та органів місцевого самоврядування і підприємств, які провадять діяльність у сфері комунальних послуг; зазначені установи,

органи та підприємці зобов'язані в межах своєї діяльності надавати таку допомогу в межах чинного законодавства (п. 6) ч. 1 ст. 15 Закону РП);

22) звертатися за необхідною допомогою до інших підприємств та громадських організацій, а також за екстреною допомогою до будь-якої особи в межах чинного законодавства (п. 7) ч. 1 ст. 15 Закону РП);

23) здійснювати профілактичні перевірки/огляди з метою захисту від протиправних посягань на життя чи здоров'я осіб або майно чи захисту від несанкціонованих дій, що створюють загрозу життю чи здоров'ю або публічній безпеці та порядку, або: (а) запобігання терористичним актам – осіб у зв'язку з їхнім доступом до приміщень або територій, що охороняються поліцією, або у зв'язку із забезпеченням поліцією безпеки масових заходів чи зібрань, багажу або предметів, що перебувають у володінні таких осіб, а також засобів наземного, повітряного чи водного транспорту або транспортних засобів, якими вони пересуваються, у зв'язку з їхнім доступом до таких приміщень або територій; (б) відшукування та збирання предметів, використання яких через їх властивості може спричинити загрозу життю чи здоров'ю або безпеці здійснюваної діяльності осіб: – осіб, доставлених поліцейським за наказом або розпорядженням уповноваженого органу чи у зв'язку з виконанням заходів, визначених законом, або осіб у стані сп'яніння, доставлених поліцейським для витвердження до приміщення структурного підрозділу поліції або іншого місця, визначеного законом або вказаного уповноваженим органом, за наказом або розпорядженням якого здійснюється доставлення, у тому числі осіб, доставлених, поміщених в структурних підрозділах поліції до кімнат для затриманих осіб або доставлених для витвердження; – затримані, доставлені або поміщені до структурних підрозділів поліції в кімнати для затриманих або доставлені з метою витвердження, приймальники-розподільники, тимчасові приймальники, кімнати для тимчасового тримання або дитячі кімнати поліції; – особи, позбавлені волі, в тому числі ті, що перебувають в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах, виправних установах, притулках для неповнолітніх, дитячих будинках поліції або інших установах для неповнолітніх, а також засуджені або тимчасово заарештовані особи, передані на підставі міжнародних договорів, коли поліція за дорученням суду або прокурора здійснює щодо таких осіб заходи, що передбачають переміщення таких осіб у зв'язку з виконанням процесуальних дій або іншої діяльності, визначеної судом або прокурором (п. 9) ч.1 ст. 15, ст. 15 г Закону РП);

24) давати вказівки особам поводитися певним чином у передбачених Законом випадках для виконання службових дій, що здійснюються в межах і з метою виконання статутних завдань поліції, або в межах, необхідних для запобігання знищенню слідів під час охорони місця події або для усунення безпосередньої загрози безпеці осіб чи майна, коли це необхідно для ефективного виконання завдань поліції або для запобігання знищенню слідів

правопорушення (п. 10) ч.1 ст.15 Закону РП);

25) затримання особи, яка вчинила домашнє насильство (ст. 15а Закону РП);

26) винесення щодо особи, яка застосовує домашнє насильство, припису про негайно залишення спільно займаного житла та найближчої до нього місцевості або заборонного припису про недопущення до житла та найближчої до нього місцевості; вилучення вогнепальної зброї та документів на неї у осіб, які застосовують домашнє насильство (ст. 15аа Закону РП);

27) використання пристроїв, що перешкоджають телекомунікаціям у певній місцевості (ст.18с Закону РП);

28) замовлення оперативного контролю: отримання та фіксація змісту розмов, що ведуться за допомогою технічних засобів, у тому числі через телекомунікаційні мережі; отримання та запис зображень або звуку осіб з приміщень, транспортних засобів або місць, що не є громадськими місцями; отримання та фіксація змісту кореспонденції, в тому числі кореспонденції засобами електронного зв'язку; отримання та фіксація даних, що містяться на комп'ютерних носіях інформації, телекомунікаційному кінцевому обладнанні, системах інформаційно-комунікаційних технологій; доступ та перевірка вмісту відправлень (ст. 19 Закону РП);

29) негласне придбання, відчуження або вилучення предметів, які є об'єктом злочину, підлягають конфіскації, або виготовлення, зберігання, перевезення чи обіг яких заборонено, а також пов'язаних із одержанням або наданням неправомірної вигоди матеріального характеру, а також подання відповідних пропозицій (ст. 19а Закону РП);

30) таємне спостереження за виробництвом, переміщенням, зберіганням та обігом предметів правопорушення, якщо це не створить загрози життю або здоров'ю людини (ст.19б Закону РП).

Таким чином, порівнюючи польську регламентацію повноважень поліції з українською, є підстави підсумувати:

1) у Законі про поліцію РП більшу увагу приділено (1) викладу підстав затримання та тримання під вартою, (2) регламентації підстав і порядку відбирання трасологічних та біологічних слідів у особи, (3) відеоспостереженню службових приміщень, що не мають статусу приватного житла, (4) підставам та порядку особистого огляду, (5) підставам та порядку проведення негласних слідчих (розшукових) дій, (6) регламентації правил і способу реагування поліції на ознаки домашнього насильства, (7) використанню пристроїв для блокування роботи телекомунікаційних мереж у певній місцевості;

2) примусові поліцейські заходи, як вже зазначалося, в РП регламентуються в спеціальному Законі «Про засоби прямого примусу та вогнепальну зброю»;

3) корисним було б взаємне збагачення спеціальних Законів як України, так і Республіки Польща, досвідом щодо більш детального викладу

не лише примусових, а й превентивних, і пізнавальних поліцейських повноважень.

1. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732355-kilkist-ukrainciv-ta-ih-migracia-za-kordon-cerez-vijnu.html> (дата звернення: 03.04.2024).
2. Копча В. В. ПОЛІЦІЯ ПОЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ: нормативний та організаційний аспекти. *Право і безпека*. 2017. № 4 (67). С. 106-111. URL : <http://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/view/24/13>.
3. Іщенко І., Бугайчук К., Токарчук О., Рудой К., Царьова І. Європейський досвід превентивної діяльності правоохоронних органів: адміністративний аспект та теоретико-правовий аспект. *CUESTIONES POLÍTICAS* Vol. 40 N° 75 (2022): 263-273 URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000905421200018>.
4. Закон про поліцію (Ustawa o Policji): została ogłoszona 06.04.1990. Stan prawny aktualny na dzień: 03.08.2023. URL: <https://lexlege.pl/ustawa-o-policji/> (дата звернення: 03.04.2024).
5. Про Національну поліцію: закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Дата оновлення: 02.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 03.04.2024).
6. Закон про засоби прямого примусу та вогнепальну зброю (Ustawa o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej): została ogłoszona 24.05.2013. Stan prawny aktualny na dzień: 06.08.2023. URL: <https://lexlege.pl/ustawa-o-srodkach-przymusu-bezposredniego-i-broni-palnej/> (дата звернення: 06.04.2024).
7. Регламент № 1186 Ради міністрів Польщі від 26 липня 2005 року щодо порядку здійснення окремих повноважень працівників поліції (Rozporządzenie RM z 26.07.2005 w sprawie sposobu postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów). URL: <https://prawo.policja.pl/pr/akty-prawne/uprawnienia-policji/910,Rozporzadzenie-RM-z-26072005-w-sprawie-sposobu-postepowania-przy-wykonywaniu-nie.html> (дата звернення: 07.04.2024).

Єфімов В. В.

доцент кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Сидорова Е. О.

заступник директора ННІ права та
підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, доцент

**ДО ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ МІЖНАРОДНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ
ЯК СКЛАДОВОЇ СПІВРОБІТНИЦТВА З МІЖНАРОДНИМ
КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ**

Міжнародні злочини – суспільно небезпечні умисні посягання на життєво важливі інтереси міжнародного співтовариства, основи існування держав і народів – міжнародний мир і міжнародну безпеку [2].

Із початком повномасштабного вторгнення російської федерації, масовані ракетні обстріли й інші види повітряної зброї застосовуються майже щоденно по всій території України, від чого страждають дуже багато цивільних об'єктів, хоча у засобах масової інформації рф кожен раз дається виправдовуюча інформація, що удари наносились по об'єктах де були військові або проводились роботи щодо забезпечення Збройних сил України (ремонт техніки та ін.). До того ж згвалтування, мародерство та вбивства військовими мирних жителів стали, на жаль, повсякденністю для Українців.

За словами Генерального прокурора України Андрія Костіна з боку рф проти України зареєстровано понад 68 тисяч воєнних злочинів російських військових та 952 факти застосування заборонених засобів ведення війни й кожного наступного дня ці цифри тільки збільшуються. Та ще більше лякає те, що реальна кількість зазначених злочинів набагато вища, оскільки немає доступу до територій, які йдосі в окупації [3].

Юристи Одеської обласної організації ВГО «Комітет виборців України» у межах реалізації глобальної ініціативи «Трибунал для путіна» пояснили, які саме види міжнародних злочинів передбачені міжнародним та українським правом [4]. На їх думку, до міжнародних злочинів відносять суспільно небезпечні умисні посягання на життєво важливі інтереси міжнародного співтовариства, основи існування держав і народів – міжнародний мир і міжнародну безпеку. Такі посягання є порушенням державою міжнародно-правових норм, що мають основоположне значення

для забезпечення міжнародного миру і безпеки, захисту людської гідності та довкілля. Об'єктами вказаних злочинів виступають загальний мир і міжнародна безпека, основи співіснування народів і держав.

Перелік воєнних злочинів і злочинів проти людяності зокрема міститься в чотирьох Женевських конвенціях та додаткових протоколах до неї, а також в Римському статуті Міжнародного кримінального суду.

У Римському статуті виділено наступні групи міжнародних злочинів: – злочин геноциду (вбивства, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, створення нестерпних умов життя, перешкоди дітонародженню, насильницька передача дітей, вчинені з наміром знищити повністю або частково будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку); – злочини проти людяності (вбивство, винищення, оборнення в рабство, депортація або насильницьке переміщення населення і т.п. коли вони вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, і такий напад вчиняється усвідомлено); – воєнні злочини (грубі порушення Женевських конвенцій); – злочинні агресії (планування, підготовку, ініціювання або здійснення акту агресії, який в силу свого характеру, серйозності та масштабів являється грубим порушенням Статуту ООН).

У свою чергу грубим порушенням Женевських конвенцій може бути порушення таких правил ведення війни: – напад на цивільних, атака їх власності або цивільних адміністративних будівель; – залучення дітей до бойових дій; – напад на медичний персонал, лікарні і карети швидкої допомоги; – перешкоджання наданню гуманітарної допомоги цивільному населенню, яке її потребує; – примус цивільного населення до давання будь-яких показань чи розповіді будь-якої інформації; – грабування цивільного населення; – примус цивільного населення воювати на стороні окупаційних військ; – переміщення цивільного населення на територію держави-окупанта; – жорстоке поводження з полоненими; – заборона використання видів озброєння, які через невибірковість цілей становлять пряму небезпеку для цивільного населення; – атака атомних електростанцій та інших об'єктів, знищення яких може призвести до витоку небезпечних речовин; – атака будівель, що є історичними пам'ятками, культурною чи духовною спадщиною.

Україна підписала Римський статут ще 20 січня 2000 року, але так і не ратифікувала його, хоча після угоди про Асоціацію з ЄС у 2014 році ратифікація цього документу є одним із прямих міжнародних зобов'язань України. Водночас Римський статут передбачає можливість, що й без ратифікації держава може визнати юрисдикцію суду в певних справах, подавши про це належну заяву. Україна визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду з двох питань заявами Міністерства закордонних справ, поданими 17 квітня 2014 року щодо справ Майдану і 8 вересня 2015 року щодо злочинів проти людяності і воєнних злочинів, вчинених на її території.

Відповідно всі міжнародні злочини вказані в Римському статуті, які відбуваються в Україні у зв'язку зі збройною агресією РФ з 2015 го року можуть бути предметом розгляду Міжнародного кримінального суду (МКС). Разом з тим, не слід розраховувати, що всі злочини будуть розглянуті саме МКС. Це не можливо з огляду на об'єм таких справ. Виходячи зі світового досвіду, МКС буде займатись справами, які стосуватимуться так званих «топ» злочинців – осіб, які обіймають найбільш відповідальні пости, та виступали організаторами злочинів. Основна кількість справ скоріш за все буде предметом розгляду національних судів.

Кримінальний кодекс України [1] містить статтю, яка встановлює відповідальність за воєнні злочини – стаття 438 КК – порушення законів та звичаїв війни. Стаття передбачає відповідальність за жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій. Тобто фактично ця стаття так само відсилає до міжнародно-правових, які містять конкретні описи правопорушень. Саме за цією статтею наразі відкриті кримінальні провадження українськими правоохоронними органами за фактами воєнних злочинів та розглядаються справи у судах. Також Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за: – застосування зброї масового знищення (ст.439 КК); – розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення (ст. 440 КК); – екоцид (ст. 441 КК); – геноцид (ст. 442 КК). Разом з цим, експерти схиляються до того, що перелічені злочини, які вчиняються під час воєнного конфлікту, необхідно кваліфікувати за спеціальною нормою – статтею 438 КК.

Як підсумок, необхідно підкреслити домінуючу думку дослідників про те, що МКС має спроможність переслідувати вищих посадових осіб РФ, не враховуючи їхніх привілеїв та імунітету. На жаль МКС не має юрисдикції щодо злочинної російської агресії проти України, оскільки ні Україна, ні росія не є сторонами Римського статуту. На думку фахівців, для того щоб ліквідувати цю прогалину, необхідно створити спеціальний трибунал з агресії щодо України або шляхом внесення поправок до Римського статуту.

Дуже сумно, що на сьогодні реалізація будь-якого з вказаних варіантів це дуже складна задача для міністерства закордонних справ України, оскільки в обох варіантах потрібно досягти узгодженої позиції понад сотні держав, укласти відповідні міжнародні договори, адаптувати українську правову систему, забезпечити створення та функціонування державного судового органу, який мав би повноваження притягувати до відповідальності за злочинну агресію. Та й врешті очікувати, що РФ визнає юрисдикцію МКС або ж стане членом Суду в найближчому часі безглуздо, бо вони завжди

займають позицію того, що світова спільнота постійно замислює потенційні загрози для національної безпеки рф. Й найголовніше, вказані положення блокуватимуть діяльність МКС щодо злочинної агресії рф, навіть якщо Україна ратифікує Римський статут.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>;

2. Міжнародні злочини Вікіпедія URL: <https://www.google.com/search?q=%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%CC%81%D0%B4%D0%BD%D1%96>;

3. «Убивства, зґвалтування, тортури»: скільки воєнних злочинів російської армії вже підтвердили в Україні і які перспективи трибуналу? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-trybunal-haaha-putin/32292306.html>;

4. Кирило Бойко Види міжнародних злочинів, передбачені міжнародним та українським правом: роз'яснення експертів URL: <https://intent.press/expert/humanrights/2022/vidi-mizhnarodnih-zlochyniv-peredbacheni-mizhnarodnim-ta-ukrayinskim-pravom-rozyasnennya-ekspertiv/>;

Єфімов М. М.

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

НАУКОВІ ДИСКУСІЇ ЩОДО ТАКТИКИ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО ФУТБОЛЬНИМИ ВБОЛІВАЛЬНИКАМИ

Розслідування будь-якого кримінального правопорушення потребує проведення відповідного переліку слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів. Не є виключенням і випадки вчинення хуліганських дій футбольними уболівальниками. Серед обов'язкових слідчих (розшукових) дій, що необхідно реалізувати в зазначеній категорії кримінальних проваджень, будуть такі як-от: огляд місця події; допити підозрюваних; слідчий експеримент. Тактика їх проведення залежить від багатьох факторів та потребує детального уточнення. Оскільки максимально повне зібрання оптимальної кількості доказової інформації забезпечить якісне складання обвинувального акту [2, с. 527].

З приводу питань проведення допиту підозрюваного, відмітимо, що вивчення матеріалів кримінального провадження дозволяє визначити його предмет, сформулювати запитання допитуваному, встановити коло осіб, які підлягають допиту тощо. Це дозволяє, як зазначає Чаплинська Ю. А.,

виявити існуючі прогалини, розбіжності та суперечності між учасниками процесу та своєчасно вжити заходів щодо їх усунення [6, с. 222]. В свою чергу, Клімов Б. В., дослідивши криміналістичну характеристику хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками, визначив найбільш криміналістично значимі її складові. Серед них автор вирізняє центральним елементом особу «футбольного хулігана», яка, на думку дослідника, найперше відображає його специфіку, оскільки інші визначені елементи завжди пов'язані з особистісними ознаками та закономірностями його поведінки, у тому числі мотивацією вчинення протиправних діянь [4, с. 323].

Узагальнення практики показує, що під час допиту підозрюваних у вчиненні хуліганських дій та встановлення їх осіб найчастіше існують два істотних недоліки. По-перше, у випадках очевидності хуліганського вчинку уповноважені особи нерідко обмежуються загальним визнанням вини з боку підозрюваного. По-друге, під час допитів і в ході подальшого розслідування не завжди з належною повнотою встановлюються біографічні та інші відомості про підозрюваного, зокрема, точний вік, сімейний стан, психологічні особливості тощо. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень дозволив нам виділити наступні обставини, які необхідно встановити під час допитів підозрюваних у вчиненні хуліганських дій:

- дані про підозрюваного (сімейний стан, футбольний клуб, за який він вболіває, стан здоров'я, освіта, місце роботи, заохочення, стягнення, судимості і т.п.);

- чи знайомий він із потерпілим і в які має з ним стосунки;

- чи виникали між ними конфліктні ситуації;

- що відомо підозрюваному про потерпілого, який він чинив опір та ін.;

- які конкретно хуліганські дії було ним учинено, за яких обставин, мотивів та метою;

- умисел хуліганських дій, тобто яка переслідувалась мета і як оцінює правопорушник свої дії;

- чи був підозрюваний тверезий чи перебував у стані алкогольного сп'яніння;

- з якого приводу, де, коли і з ким уживав спиртні напої;

- чи мав при собі зброю або які-небудь предмети, спеціально пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень, якщо так, то які саме, де і коли їх придбав чи виготовив;

- чи вчиняв опір особам, що намагалися припинити його хуліганські дії, якщо так, то кому саме та у якій формі;

- яку шкоду, на його думку, він заподіяв своїми діями; його ставлення до своїх дій, їхня оцінка; чи вчиняв він раніше які-небудь правопорушення та до якого виду відповідальності притягався;

- обставин, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність: чи кається у вчиненому; як оцінює скоєне протиправне діяння [3, с. 210].

Також не слід забувати про виховну роль допиту підозрюваного. Оскільки реалізація виховного впливу на дану категорію осіб (особливо футбольних вболівальників, які вчинили хуліганські дії) полягає в недопущенні в майбутньому повторення з їхнього боку подібних та інших протиправних діянь. З даного приводу, Степанюк Р. Л. доречно акцентує увагу, що вказане зводиться до правильного вибору уповноваженою особою тактичних і психологічних прийомів спілкування з метою звернення до позитивних якостей особистості, роз'яснення аморальності та недопустимості вчиненого, можливої міри покарання за вчинене та за повторність злочинів [5, с. 521].

Найбільш ефективним тактичним прийомом викриття підозрюваного у вчиненні хуліганських дій, який заперечує свою провину, на нашу думку, є пред'явлення доказів. Серед доказів, що можна пред'явити особі, варто виокремити такі, як-от: докази, що свідчать про його хуліганські дії або участь у хуліганстві (показання потерпілого та свідків, протокол огляду, висновок судово-медичної експертизи про тяжкість заподіяних ним тілесних ушкоджень; особисті предмети і документи, що він обронив на місці протиправного діяння, та ін.); докази, що свідчать про застосування або спробу застосування ним зброї або предметів, пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень (зброя та предмети нападу, а також показання свідків щодо їх приналежності підозрюваному; висновок криміналістичної експертизи про те, що виявлені на зброї відбитки пальців належать підозрюваному, і т.д.); документи, що характеризують особу допитуваного як хулігана (довідки про приводи, судимості, постанови про притягнення до адміністративної відповідальності за дрібне хуліганство, характеристики і т.п.). Крім того, при допиті підозрюваних, що об'єднані круговою порукою (характерно для ультрас футбольних клубів), виникають труднощі для отримання об'єктивних показань [1, с. 136-138]. Тому в таких ситуаціях бажано застосовувати відповідні тактичні прийоми, зокрема, пред'явлення доказів.

Підводячи підсумок, зауважимо, що обов'язковою слідчою (розшуковою) дією у визначеній категорії кримінальних проваджень є допит підозрюваного. Зазначено, що при допиті підозрюваних, які об'єднані круговою порукою (характерно для ультрас футбольних клубів), виникають труднощі для отримання об'єктивних показань, тому найбільш ефективним тактичним прийомом їх викриття у вчиненні хуліганських дій є пред'явлення доказів.

1. Єфімов М. М. Методика розслідування хуліганства : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 216 с.

2. Єфімов М. М. Наукова полеміка стосовно проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 5. С. 527–536.

3. Єфімов М. М. Особливості проведення подальших слідчих (розшукових) дій

при розслідуванні хуліганства. *Право і суспільство*. 2016. № 4 (ч. 2). С. 208–213.

4. Клімов Б. В. Елементи криміналістичної характеристики хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 321–324.

5. Степанюк Р. Л. Запобігання злочинам у бюджетній сфері України: криміналістичний аспект. Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі : м-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.). Харків : ХНУВС, 2012. С. 519–523.

6. Чаплинська Ю. А. Організаційне забезпечення проведення допиту. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ : проблеми теорії і практики : матеріали Всеукр. наук. практ. конф. Дніпропетровськ : *Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*, 2013. С. 221–224.

Єфімова І. В.

доцент кафедри правоохоронної діяльності Університету митної справи та фінансів,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЩО ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Тривале реформування всіх соціально-економічних процесів, вплив війни на зростання рівня інфляції та ще ряду негативних наслідків, серед яких рівень організованої злочинності та корупції майже у всіх сферах господарської діяльності, зокрема й митній сфері привертає увагу правоохоронних органів та створює негативні обговорення в суспільстві, про що свідчать маси публікацій у засобах масової інформації.

На думку заступника Міністра фінансів України з питань європейської інтеграції Юрія Драганчука ефективна митна система є однією з головних складових фінансової стійкості України та безпеки кордону в умовах війни й післявоєнного відновлення. Як позитивний аспект, Україна змогла досягти значного прогресу щодо виконання євроінтеграційних зобов'язань у реформуванні митниці, про що свідчить висока оцінка Єврокомісії. Передусім це успіхи приведення українського митного законодавства у відповідність до законодавства ЄС, де Україна виконала свої зобов'язання на 80%, а також вже імплементувала майже третину Митних стандартів ЄС [1].

З деякою періодичністю відбуваються координаційні зустрічі щодо реформування української митниці та підтримки її в умовах військової агресії РФ, оскільки цей напрямок для України є одним з найважливіших. Так нещодавно відбулась зустріч за участі керівництва Міністерства фінансів України і Державної митної служби України, представників Європейської

комісії, Представництва Європейського Союзу, Посольства США в Україні, МВФ, а також міжнародних місій та проектів технічної допомоги Україні за підтримки Офісу реформ Мінфіну, Офісу реформ Держмитслужби та програми EU4PFM [2].

На цій зустрічі, у рамках обговорення акцентувалась увага учасників зустрічі на питання зміцнення інституційної спроможності Держмитслужби; перегляді системи оплати праці для митних органів, її розмірів; покращенні співпраці з бізнесом і міжнародної взаємодії; розвитку «ІТ-систем» та запровадженні криміналізації контрабанди. З переходом на воєнні рейки суттєво переглянуто процедури і порядки у митній сфері задля підтримки бізнесу і розвитку міжнародної торгівлі у реаліях сьогодення, адже ефективність роботи митниці це дотримання балансу між контролем та сприянням. Наразі бачення реформування Держмитслужби вже формується у певну програму, відповідно до якої одними з пріоритетів є підвищення безпекових функцій митниці та надання Держмитслужбі статусу правоохоронного органу. Адже після перемоги України ми обов'язково матимемо справу з посиленням контролю за переміщенням зброї через кордон України для забезпечення митної безпеки України і сусідніх країн. Міжнародні партнери відзначили результати, досягнуті Держмитслужбою попри війну та обмеженість фінансових ресурсів, і підтвердили високий рівень виконання Україною вимог ЄС у митній сфері, що включає в себе гармонізацію митного законодавства України до норм ЄС та запровадження процедури спільного транзиту (NCTS). Також обговорювалось питання про оновлення стратегії реформування митниці, яка поміж іншого передбачає антикорупційні заходи, запровадження атестації посадових осіб митних органів, а також побудову ефективної системи мотивації працівників митниці. Міжнародні партнери відзначили результати, досягнуті Держмитслужбою попри війну та обмеженість фінансових ресурсів, і підтвердили високий рівень виконання Україною вимог ЄС у митній сфері, що включає в себе гармонізацію митного законодавства України до норм ЄС та запровадження процедури спільного транзиту (NCTS) [2].

Оновлення стратегії реформування митниці, яка поміж іншого передбачає антикорупційні заходи, запровадження атестації посадових осіб митних органів, а також побудову ефективної системи мотивації працівників митниці, все це та багато інших важливих питань постійно обговорюється як на офіційних заходах так й серед вчених та практиків, які займаються дослідженнями, пов'язаними з митною сферою. Зокрема, все частіше фахівцями задається питання, чи потрібно митниці функції оперативно-розшукової діяльності і слідства [3].

Як підсумок, формулюючи відповіді на вказані проблемні напрямки, фахівцями ще розглядаються деякі позиції: – Європейський союз очікує від України викриття організаторів контрабанди, а не виконавців. Це можливо за умови надання митникам правоохоронних функцій; – як працюють митні

органи в Євросоюзі; – бачення Міжнародного валютного фонду, щоб Українська митниця відігравала центральну роль у виявленні і переслідуванні контрабанди; – Українська державна митна служба – рівна серед європейських митних інституцій.

1. Юрій Драганчук. Реалізація проєктів з підтримки бізнесу є невід’ємною частиною розвитку фінансового сектору в умовах війни. URL: .

2. Пріоритети під час війни: міжнародні партнери сприятимуть посиленню безпекової функції Держмитслужби на кордоні URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/prioriteti-pid-chas-viini-mizhnarodni-partneri-spriiatimut-posilenniu-bezpekovoyi-funktsiyi-derzhmitsluzhbi-na-kordoni-1124>.

3. Навіщо митниці функції оперативно-розшукової діяльності і слідства? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/02/21/710230/>.

Ємець О. М.

професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Нирка І. Б.

аспірант відділу докторантури
та ад’юнктури Національної академії
внутрішніх справ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ З МЕТОЮ ВИКОРИСТАННЯ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

У сьогоденнішньому суспільстві, орієнтованому на демократизацію та гуманізацію, актуальними для вирішення залишаються питання, пов’язані з експлуатацією, насильством, сучасним рабством. Торгівля людьми є однією з таких проблем, яка притаманна більшості країн світу і потребує вирішення, розроблення шляхів протидії, ефективних методик розслідування подібних злочинів. Торгівля людьми не лише загрожує життю та здоров’ю, а також нормальному існуванню суспільства та держави. На ряду з іншими злочинами, розслідування торгівлі людьми має свої особливості та проблеми, специфіка яких притаманна лише їм.

Методика розслідування такого кримінального злочину, як торгівлі людьми схожа з методиками розслідування інших злочинів, проте також має свої особливості, які здебільшого пов’язані з специфічними суб’єктами злочинної діяльності, послідовності проведення тих чи інших оперативно-розшукових та інших заходів тощо. Необхідно зауважити, що після подій

2014 року, а саме військового вторгнення збройних сил країни-агресора на територію України і окупації АР Крим, частини Луганської та Донецької областей, розслідування зазначеного злочину набуло певної специфіки. Ситуація ускладнилась та набула нових ознак, які терміново вимагають внесення певних змін в методику розслідування зазначеного виду злочину, що повинна бути більш ефективною. Актуальність буде залишатись високою принаймні до часу звільнення тимчасово окупованих територій (далі – ТОТ).

Ускладнення розслідування торгівлі людьми пов'язане з певним переліком соціальних явищ, що мають місце в сучасних українських реаліях. Виходячи з цього, проблемні питання можна згрупувати таким чином:

- організація роботи посадових осіб, що безпосередньо приймають участь у виявленні, документуванні та розкритті зазначеного виду злочину;
- проведення як слідчих (розшукових) дій, у тому числі негласних, так і оперативно-розшукових та інших заходів на окупованих територіях;
- придбання джерел інформації, які мають чи можуть мати відношення до зазначеного питання на окупованій території та на території країни-агресора.

Таким чином, розглядаючи це питання скрізь призму підрозділів Національної поліції, то відповідно до однойменного Закону [1], зазначеним питанням, згідно з функціональними обов'язками, займається незначна частина кримінального блока, а також слідчі, причому, як правило, рівня районних (міських) органів Національної поліції. Із зазначеного можна зробити висновок, що вочевидь їх можливості, враховуючи реалії сьогодення, недостатні щоб в повній мірі приділити увагу такому злочину, як торгівля людьми, тим більше якщо вона вчиняється з метою використання у збройних конфліктах.

Крім того, з 2014 року в Україні з'явилося таке явище як «внутрішньо переміщені особи» (далі – ВПО). Це люди, які в силу обставин військового вторгнення з боку країни-агресора на територію України вимушені були переїхати з тимчасово окупованих територій на підконтрольну українській владі. Вказане явище набуло ще більшого поширення та значення після повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року. При зверненні ВПО з заявами про факти торгівлі людьми на тимчасово окупованих територіях в правоохоронні органи за місцем фактичного перебування на контрольованій Україною території, згідно з чинним законодавством досудове розслідування, як правило, проводиться тим органом, який прийняв відповідну заяву. Зазначений факт негативно впливає на якість та строки проведення як слідчих (розшукових) дій, у тому числі негласних, так і оперативно-розшукових та інших заходів з тих причин, що фактичне місце вчинення злочину знаходиться на непідконтрольній українській владі території та на значній відстані від органу досудового розслідування. Зазначений факт ускладнює, а в деяких випадках унеможливорює ефективне проведення розслідування.

Таким чином, проблемою в розслідуванні торгівлі людьми з метою використання у збройному конфлікті, є необхідність проведення як слідчих (розшукових) дій, у тому числі негласних, так і оперативно-розшукових та інших заходів на ТОТ. Вочевидь, сьогодні це майже неможливо. Проведення певних заходів оперативними підрозділами здійснюється лише силами відповідних людських джерел, які на законних підставах виконують завдання правоохоронних органів. Однак і в цьому є значні складнощі, зокрема пов'язані з тим, що джерела інформації, які залишились на ТОТ та погодились в подальшому співпрацювати, з часом втрачають свої оперативні можливості. Це викликано тим, що окупаційна влада призначає на ключові посади підконтрольних їй людей, у зв'язку з чим доступ до відповідної інформації у джерела обмежується або взагалі стає недоступним.

Важливим інструментом документування та розкриття злочинної діяльності, пов'язаної з торгівлею людьми з метою використання у збройному конфлікті, є наявність джерел інформації, які мають відповідні розвідувальні можливості та здібності. Зазначені джерела повинні мати доступ до відомостей як посадових, так і цивільних осіб, які мають чи можуть мати відношення до вчинення зазначеного злочину. Це, насамперед, можуть бути посадові особи соціальних служб, працівники органів самоврядування, військовослужбовці країни-агресора та деякі інші категорії осіб на ТОТ. Проведення зазначеної роботи ускладнюється тим, що, по-перше, немає методики проведення відповідної роботи без безпосереднього контакту з джерелом, тим більше під час військового стану та на тимчасово окупованих територіях. По-друге, застаріли методи щодо безпосереднього отримання інформації від джерела, а також співпраці з ним. Реалії сьогодення вимагають більш гнучкого підходу до зазначеного питання, яке в період тимчасової окупації ефективно сприятиме як розкриттю зазначених злочинів, так і профілактики їх вчинення.

До проблемних питань розслідування злочину торгівлі людьми з метою використання у збройному конфлікті слід віднести таке соціально-небезпечне явище, як примусове переміщення громадян України з тимчасово окупованої території України на територію країни-агресора, подальший примус до праці у військовій сфері (трудове рабство) та торгівля дітьми-сиротами, що знаходились у відповідних соціальних закладах, розташованих на тимчасово окупованій території України. У зв'язку з обмеженням інформації з ТОТ та неможливістю впливу на відповідні процеси, всі зазначені явища ускладнюють, а в деяких випадках унеможливають проведення будь-яких слідчих (розшукових) дій, у тому числі негласних, а також оперативно-розшукових та інших заходів, направлених на виявлення, документування, розкриття та розслідування даного виду злочинів.

Крім того, доцільно відзначити такі проблеми під час розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми з метою використання у збройному конфлікті, як:

- недооцінка масштабів цієї проблеми та суспільної небезпеки відповідної протиправної діяльності;
- неповний аналіз стану та результатів боротьби з проблемою, невизначеність з пріоритетними напрямками протидії цим явищам;
- неналежне ресурсне забезпечення;
- використання оперативними та слідчими підрозділами застарілих методів викриття й розслідування злочинів зазначеної категорії, обліку та звітності щодо результатів своєї роботи;
- відсутність досконалої правової основи, у той час коли криміногенна ситуація стрімко змінюється.

Ідентифікація зазначених проблемних питань, а також оприлюднення результатів проведеного дослідження, сприятиме продовженню пошуку найбільш ефективних шляхів вирішення цієї проблеми з урахуванням проведення бойових дій на території України та окупації значної її частини.

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

Кожевников А. Ю.

адвокат, докторант Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ СПРОЩЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Зміни в суспільних відносинах та зростання кількості публічно-правових спорів останнім часом вимагають прискорення адміністративного судочинства. Способи спрощення адміністративного судочинства актуальні не лише через велике навантаження на суди, але й як продовження процесу спрощення судових процедур, яке характерне, в тому числі, і для європейських країн. Подальше вдосконалення спрощених позовних проваджень в адміністративному судочинстві, що є результатом оптимізації, спрощення та прискорення адміністративного процесу, а також розробка пропозицій щодо покращення судової практики з розгляду справ адміністративної юрисдикції із використанням спрощеної процесуальної форми, потребують глибокого наукового дослідження. Через недостатнє дослідження проблемних питань правової природи спрощених позовних проваджень на концептуальному рівні у вітчизняній правовій доктрині відсутні належні підходи до розуміння їх сутності в адміністративному судочинстві.

Питання спрощення адміністративного судочинства є особливо актуальним в умовах воєнного стану через зростання кількості публічно-правових спорів, обмеженість ресурсів, необхідність швидкого прийняття рішень та забезпечення захисту прав громадян. Спрощені процедури дозволяють судовій системі швидше та ефективніше реагувати на нові виклики, зменшуючи бюрократичні перепони та забезпечуючи доступ до правосуддя навіть у складних умовах, що сприяє підтриманню стабільності та правопорядку.

Спрощена процедура судочинства здатна значно підвищити ефективність судової системи, зменшити навантаження на суди та скоротити час розгляду справ. Застосування таких процедур забезпечує швидший доступ до правосуддя для громадян, підприємств, установ та організацій, знижує витрати на судовий процес і сприяє більш оперативному вирішенню правових питань. В результаті, спрощене судочинство не лише поліпшує функціонування судової системи, але й підвищує довіру до правосуддя в цілому, оскільки громадяни бачать реальні приклади швидкого та справедливого вирішення їхніх справ.

Згідно частині 2 статті 12 Кодексу адміністративного судочинства, спрощене позовне провадження призначене для розгляду справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи.

Справами незначної складності є справи щодо:

1) прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби, окрім справ, в яких позивачами є службові особи, які у значенні Закону України «Про запобігання корупції» займають відповідальне та особливо відповідальне становище;

2) оскарження бездіяльності суб'єкта владних повноважень або розпорядника інформації щодо розгляду звернення або запиту на інформацію;

3) оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг;

4) припинення за зверненням суб'єкта владних повноважень юридичних осіб чи підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців у випадках, визначених законом, чи відміни державної реєстрації припинення юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців;

5) оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію;

б) оскарження рішення суб'єкта владних повноважень, на підставі якого ним може бути заявлено вимогу про стягнення грошових коштів у сумі, що не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

7) стягнення грошових сум, що ґрунтуються на рішеннях суб'єкта владних повноважень, щодо яких завершився встановлений цим Кодексом строк оскарження;

8) типові справи;

9) оскарження нормативно-правових актів, які відтворюють зміст або прийняті на виконання нормативно-правового акта, визнаного судом протиправним і нечинним повністю або в окремій його частині;

10) інші справи, у яких суд дійде висновку про їх незначну складність, за винятком справ, які не можуть бути розглянуті за правилами спрощеного позовного провадження;

11) перебування іноземців або осіб без громадянства на території України [3].

12) Розглядаючи сутність і правову природу інституту спрощеного провадження в адміністративному процесі, ми можемо виділити основні його характеристики, що відрізняють спрощене провадження в адміністративних справах від загального порядку їх судового розгляду.

1. У спрощеній процедурі відсутній усний розгляд. Це означає, що суд, розглядаючи спір, враховує лише письмові докази, включаючи відповіді та заперечення учасників судового процесу, письмовий висновок прокурора тощо, без виклику сторін і без проведення попереднього засідання. Однак, якщо суд вирішує, що для законного і справедливого розгляду адміністративної справи необхідно вислухати показання свідків, призначити експертизу, провести огляд і дослідження доказів на місці їх знаходження, а також з'ясувати додаткові обставини або дослідити додаткові докази, він переходить до розгляду справи за загальними правилами адміністративного судочинства.

2. Однією з ключових особливостей спрощеного (письмового) провадження в адміністративних справах є скорочені терміни, що значно відрізняються від загального порядку. Зазначені справи суд розглядає у строк не більше тридцяти днів з дня відкриття провадження у справі, що сприяє економічності процесу. Ця особливість спрощеного провадження в адміністративних справах, зокрема скорочені терміни, сприяє швидшому та ефективнішому вирішенню спорів. Вона дозволяє забезпечити оперативний доступ до правосуддя для всіх сторін, що має важливе значення, особливо у випадках, коли справа має значний вплив на права або інтереси учасників. Крім того, скорочені терміни сприяють уникненню затягування судового процесу, що може стати перешкодою для ефективного вирішення спору і призвести до негативних наслідків для всіх сторін. Такий підхід до провадження також сприяє загальній ефективності судочинства і забезпечує дотримання засад швидкості, доступності та справедливості.

3. Рішення, ухвалене в рамках спрощеного провадження, може бути оскаржене сторонами шляхом подання апеляційної скарги. Термін подання апеляційної скарги рахується з моменту отримання особами, які беруть участь у справі, копії рішення. У судах апеляційної інстанції розгляд апеляційних скарг та подань у спрощеному порядку не допускається, що є гарантією забезпечення прав учасників адміністративного судочинства. Це означає, що заборона на розгляд справ у спрощеному порядку судами другої інстанції забезпечує можливість особи, яка не погоджується з рішенням суду першої інстанції, взяти участь у розгляді своєї скарги. Процедура апеляції є важливим елементом забезпечення справедливості та захисту прав учасників судового процесу. Вона дає можливість оскаржити рішення першої інстанції у випадку, якщо сторони не задоволені результатом. Це засіб контролю за правомірністю і об'єктивністю прийнятих рішень, що дозволяє уникнути можливих помилок або неправильних рішень. Такий механізм апеляції сприяє підвищенню довіри громадськості до судової системи та гарантує запобігання зловживанням або несправедливості в процесі здійснення правосуддя.

4. У процесі розгляду адміністративної справи в рамках спрощеного провадження повинні повністю забезпечуватися процесуальні права сторін. Це означає, що сторони мають змогу користуватися правом на зміну підстави або предмета адміністративного позову, правом на повну або часткову відмову від адміністративного позову, правом на повне або часткове визнання адміністративного позову, а також правом на укладення угоди про примирення. Зазначене забезпечує рівноправність та справедливість у судовому процесі, дозволяючи сторонам активно захищати свої інтереси та змінювати свої позиції відповідно до обставин справи. Право на зміну підстави чи предмета позову дає можливість адаптувати стратегію захисту до зміни обставин чи виявлення нових фактів. Відмова від позову або укладення угоди про примирення можуть сприяти швидшому та справедливому вирішенню конфлікту без необхідності вирішення через судовий процес. Такий підхід до забезпечення процесуальних прав сторін підтримує принципи справедливості та ефективності в судочинстві.

Усі виокремлені нами аспекти в цілому визначають юридичний характер спрощеного (письмового) провадження в адміністративних справах, яке вважається формою позовного адміністративного процесу.

Однак, важливо забезпечити, щоб цей перехід не призводив до порушення прав і інтересів учасників судового процесу. Тому важливо враховувати, що не в усіх випадках спрощене провадження буде ефективним чи відповідати вимогам справедливості. Збереження можливості оскарження рішень, забезпечення рівних можливостей для всіх сторін та забезпечення доступу до справедливого судового процесу залишаються важливими принципами у будь-якій формі провадження.

Висновки. Таким чином, вважаємо за доцільне наголосити на

важливості спрощених проваджень для оптимізації навантаження суддів, а також для досягнення процесуальної економії часу та коштів учасників адміністративного судочинства. Спрощене (письмове) провадження є досить ефективним, оскільки дозволяє судам приймати справедливі й обґрунтовані рішення у найкоротші терміни, сприяючи ефективному вирішенню завдань адміністративного судочинства.

Резюмуючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що в практиці розгляду судами адміністративної юрисдикції справ у спрощеному (письмовому) порядку простежується тенденція до зростання кількості таких справ. Спрощене провадження покращує доступ до правосуддя для громадян, оскільки процес стає швидшим і менш затратним. Відповідно, впровадження таких процедур є важливим кроком у реформуванні судової системи, спрямованим на підвищення її ефективності та забезпечення справедливого розгляду справ. Враховуючи зазначене, можна стверджувати, що спрощене провадження є необхідним елементом сучасного адміністративного судочинства, який відповідає потребам суспільства та сприяє зміцненню довіри до судової влади.

1. Кузнєцов Д. В. Скорочене провадження в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.07. Дніпро, 2017. 216 с.
2. Палій Є. А. Правова природа спрощених позовних проваджень в адміністративному судочинстві України. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 6. С. 116–120.
3. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2747-15>.
4. Ярошенко А. С., Костенко О. М. Визнання судом недійсними фіктивних договорів дарування, укладених з метою приховання майна боржника: проблеми формування єдиної правозастосовної практики. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 148. С. 66–75.
5. Кононець В. П. Роль Європейського Суду з Прав Людини у контролі за виконанням судових рішень органами публічної адміністрації в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2020. № 44. С. 32–35.
6. Kononets V. P. Practice of application by administrative courts of legislation in cases of appeals of decisions, actions or inaction of state executor. *KELM*. 2020. № 6. С. 142–147.

Кононець В. П.

завідувач навчально-наукової лабораторії з дослідження проблем протидії організованим злочинності та корупції Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Богуславський М. Г.

старший науковий співробітник навчально-наукової лабораторії з дослідження проблем протидії організованим злочинності та корупції Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

**ПОВНОВАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
ПРИ ПРОВЕДЕННІ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ РОБОТИ
ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ**

Повномасштабне вторгнення російської федерації в лютому 2022 року назавжди змінило життя та діяльність усіх верст населення, державних інституцій, підприємств та організацій в нашій країні. Основним напрямом діяльності всіх державних органів стало надання відсічі агресору, що безпосередньо покладається на Збройні сили України а також всі інші правоохоронні органи. В умовах військового стану правоохоронні органи, зокрема Національна поліція України, вимушена виконувати нетипові для неї нові завдання, які були поставлені перед нею в зв'язку з розширенням повноважень та необхідною зміною в законодавстві України в період дії військового стану.

Так, на деокупованих територіях, прифронтових територіях, поліцейські у взаємодії з іншими правоохоронними органами або законними воєнізованими формуваннями (взаємодія з якими також є не типовою у діяльності поліції у мирний час) протидіють диверсійним групам ворога (які є професійними військовими); займаються фіксацією воєнних злочинів росіян; розмінуванням; техніко-криміналістичним забезпеченням огляду місця події, в тому числі пов'язаної з пожежами, та спеціальні вибухотехнічні роботи за фактами скоєння вибухів, надходження повідомлень про виявлення підозрілих вибухонебезпечних предметів, загрозу вибуху. Водночас на території, яка є театром активних бойових дій, у прифронтових зонах поліцейські здійснюють евакуацію населення, доставляють гуманітарну допомогу. Окрім того, серед пріоритетних завдань на щойно деокупованих територіях та у прифронтових територіях є

запобігання фактам мародерства тощо. Там, де запроваджено правовий режим воєнного стану, поліцейські знаходяться на облаштованих блокпостах та разом з іншими інстанціями забезпечують дотримання правового режиму воєнного стану.[1, с. 98].

Якщо питанням додаткових завдань Національної поліції України під час дії воєнного стану вже неодноразово приділялась увага науковців, необхідно зупинитись на проблемних питаннях саме участі поліцейських під час проведення мобілізаційних заходів за участі представників ТЦК та СП серед осіб мобілізаційного віку в нашій державі. Стаття 65 Конституції України передбачає, що захист Вітчизни незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України [2].

Безумовно лише осіб, що перебувають у складі Збройних сил України, для відсічі збройної агресії не вистачає, тому серед військовозобов'язаних громадян України проводяться мобілізаційні заходи щодо своєчасного комплектування військових підрозділів ЗСУ. Мобілізації під час дії воєнного стану підлягають військовозобов'язані чоловіки у віці від 25 до 60 років крім випадків передбачених діючим законодавством, також передбачено, що дані особи повинні уточнити свої персональні дані протягом 60 днів в ТЦК та СП, центрах надання адміністративних послуг або через електронний кабінет призовника, військовозобов'язаного, резервіста.[3] Розглянемо безпосередньо участь підрозділів Національної поліції при проведенні заходів з мобілізаційної роботи.

Це питання є вкрай важливим та актуальним в теперішній час і створює багато спірних питань серед населення. Законодавство України поклало на НП України, як орган виконавчої влади, завдання по здійсненню заходів щодо забезпечення виконання мобілізаційних планів, сприяють ТЦК та СП у їхній роботі тощо [4]

Встановлено, що під час дії воєнного стану та проведення мобілізації всі чоловіки віком від 18 до 60 років повинні мати при собі та пред'являти на вимогу відповідних працівників військово-обліковий документ. [5] Зміни в мобілізаційному законодавстві розширили список посадових осіб, які мають право вимагати та перевіряти у військовозобов'язаних мобілізаційні документи, проводити мобілізаційні заходи, а також застосовувати заходи адміністративного впливу відносно осіб, які вчинюють відповідні правопорушення.

Стаття 24 Закону України «Про національну поліцію» передбачає, що за зверненням територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, СБУ, розвідувальних органів України органи та підрозділи, що входять до системи поліції, беруть участь у здійсненні заходів щодо оповіщення військовозобов'язаних та резервістів спільно з представниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, а також здійснюють адміністративне затримання та доставлення до цих центрів та

органів призовників, військовозобов'язаних та резервістів, які вчинили адміністративні правопорушення, передбачені статтями 210, 210-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення». При цьому необхідне обов'язкове дотримання поліцейськими вимог ст. 263 КУпАП, прав затриманих осіб, які передбачені діючим законодавством.

1. Юнін О. С. Особливості надання поліцейських послуг в умовах воєнного стану. НАУКОВІ ЗАПИСКИ. СЕРІЯ: ПРАВО SCIENTIFIC NOTES. SERIES LAW. 2023 Випуск 14. С.95-100 URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/263/265>.

2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Про військовий обов'язок та військову службу. Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 27, ст. 385 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12?find=1&text>.

4. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію. Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1993, № 44, ст. 416. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12?find=1&text4>.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку. Закон України від 11.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-20#n986>.

6. Про Національну поліцію. Закон. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 40-41, ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

Копилов Е. В.

викладач кафедри

оперативно-розшукової діяльності

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНОПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Взаємодія органів досудового розслідування з оперативними підрозділами Національної поліції України в одному з ключових аспектів ефективного розслідування кримінального права. Цей взаємний режим ґрунтується на принципах законності, непоступливості, взаємної поваги та координації сил, випрямлених до досягнення загального знаку – покарання злочинців, захист провини і захист від неповаги до невпевненості.

Правові засади взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами Національної поліції України визначаються в таких нормативно-правових актах:

- Конституція України.

- Кримінальний процесуальний кодекс України.
- Закон України «Про Національну поліцію».

Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 700 від 23 серпня 2012 року «Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України».

Інші нормативно-правові акти, що регулюють діяльність органів досудового розслідування та оперативних підрозділів Національної поліції України.

Відомчий контроль та його реалізація у кримінальному провадженні. Особливості взаємодії слідчого з оперативними підрозділами при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій. Взаємодія слідчого та оперативних підрозділів при повідомленні особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Сприяння співробітників оперативних підрозділів слідчому в застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. Взаємодія слідчого і співробітників оперативних підрозділів при зупиненні досудового розслідування. Взаємодія слідчого та оперативних підрозділів під час розшуку підозрюваного. Вжиття слідчим заходів щодо встановлення місцезнаходження особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Процесуальне оформлення оголошення розшуку підозрюваного. Розшукова діяльність після зупинення досудового розслідування. Діяльність щодо отримання необхідної інформації в установах, організаціях тощо. Порядок орієнтування інших правоохоронних органів про вчинене кримінальне правопорушення і прикмети ймовірних злочинців. Створення СОГ для досудового розслідування кримінальних правопорушень. Організація роботи СОГ під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. Виконання працівниками оперативного підрозділу органу, підрозділу поліції доручень слідчих про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій [1].

Відповідно до покладених обов'язків, начальник слідчого управління організовує звітування керівників структурних підрозділів апарату ГУНП, його територіальних (відокремлених) підрозділів із питань службової діяльності підпорядкованих слідчих підрозділів, у тому числі стану взаємодії між слідчими слідчого управління ГУНП, слідчих відділів, відділень та оперативними підрозділами ГУНП, його територіальних (відокремлених) підрозділів під час розслідування кримінальних правопорушень [2].

Взаємодія органів досудового розслідування з оперативними підрозділами Національної поліції України є важливим етапом у забезпеченні правопорядку та боротьбі зі злочинністю. Законодавство України передбачає чітко визначені принципи та механізми такої взаємодії.

Одним з основних принципів взаємодії є взаємна координація та співпраця між органами досудового розслідування та оперативними підрозділами. Це означає, що обидва типи органів повинні працювати у взаємодії та взаєморозумінні, обмінюючи інформацією та здійснюючи

спільні дії з метою викриття та припинення злочинів. Крім того, важливим аспектом є додержання законів та прав людини під час співпраці між цими органами. Органи досудового розслідування та оперативні підрозділи повинні діяти в межах закону та у повній відповідності з принципами демократії та правової держави.

Також важливою є прозорість та відкритість у взаємодії між цими органами. Громадськість має право на доступ до інформації про роботу правоохоронних органів, тому важливо, щоб взаємодія між органами досудового розслідування та оперативними підрозділами відбувалася з відкритими процедурами та за участю громадськості. Загалом, взаємодія органів досудового розслідування з оперативними підрозділами Національної поліції України є складним, але дуже важливим процесом у забезпеченні правопорядку та захисті прав громадян. Вона ґрунтується на принципах законності, співпраці та взаєморозуміння, що сприяє ефективному виконанню завдань з боротьби зі злочинністю та забезпеченню безпеки суспільства [4].

Підсумовуючи загально-правову характеристику можна визначити декілька ключових аспектів:

Координація і співпраця: Взаємодія між цими органами базується на принципі взаємної координації та співпраці. Вони обмінюють інформацією та здійснюють спільні дії для викриття та припинення злочинів.

Законність та права людини: Органи досудового розслідування та оперативні підрозділи повинні діяти в межах закону та захищати права громадян. Додержання законів та принципів правової держави є важливою складовою взаємодії між цими органами.

Прозорість та відкритість: Важливо, щоб взаємодія між органами досудового розслідування та оперативними підрозділами відбувалася з відкритими процедурами та за участю громадськості. Це сприяє забезпеченню довіри громадян до правоохоронних органів.

Ефективність: Взаємодія цих органів спрямована на досягнення спільної мети – забезпечення правопорядку та безпеки суспільства. Ефективна взаємодія дозволяє ефективно виконувати завдання з боротьби зі злочинністю [3].

Отже, взаємодія органів досудового розслідування з оперативними підрозділами Національної поліції України є складним, але дуже важливим процесом, який базується на законності, співпраці та взаєморозумінні з метою забезпечення правопорядку та захисту прав громадян.

Взаємодія органів досудового розслідування з оперативними підрозділами Національної поліції України є важливою складовою частиною системи кримінального правосуддя в Україні. Її ефективність забезпечується дотриманням принципів законності, неупередженості, взаємної поваги та координації зусиль, спрямованих на досягнення спільної мети – розкриття злочинів, покарання винних та забезпечення невідворотності відповідальності.

Взаємодія органів досудового розслідування з оперативними підрозділами

Національної поліції ґрунтується на Конституції та законах України.

Мета цієї взаємодії – розкриття злочинів, покарання винних та забезпечення невідворотності відповідальності.

Основними формами взаємодії є давання доручень про проведення оперативно-розшукових заходів, залучення до участі в слідчих (розшукових) діях, обмін інформацією, спільне планування та проведення слідчих (розшукових) заходів.

Взаємодія ґрунтується на принципах законності, неупередженості, взаємної поваги, конфіденційності та координації зусиль.

Ефективна взаємодія сприяє швидкому, повному та неупередженому розслідуванню кримінальних правопорушень, захисту прав і свобод людини і громадянина. Важливо зазначити, що:

Процес не повинний призводити до втручання в діяльність одне одного. Слідчий зберігає керівну роль у розслідуванні кримінального правопорушення. Оперативні підрозділи повинні діяти в межах своєї компетенції. Рішення про застосування заходів примусу має прийматися лише з дотриманням вимог законодавства.

Взаємодія органів досудового розслідування з оперативними підрозділами Національної поліції України є динамічним процесом, який постійно розвивається та вдосконалюється. Удосконалення правового регулювання цієї взаємодії, а також підвищення кваліфікації працівників органів досудового розслідування та оперативних підрозділів сприятиме збільшенню ефективності розслідування кримінальних правопорушень та забезпеченню неупередженого судового розгляду справ [5].

Робота органів досудового розслідування та кримінальних підрозділів в умовах воєнного стану вимагає високого професіоналізму, відповідальності та гнучкості, оскільки відіграє важливу роль у забезпеченні правопорядку, захисті прав людини. Вона є складною та багатогранною. Крім попередження та розслідування злочинів, вона включає в себе співпрацю з військовими підрозділами та цивільними структурами, вимагає дотримання міжнародних гуманітарних стандартів та норм, взаємодії з громадськістю та міжнародними партнерами. Важливою складовою роботи цих підрозділів є адаптація до змін у загрозах та суспільних потребах держави.

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. (із змін. та доповн.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

2. Положення про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України від 06 липня 2017 р. № 570 : Наказ Міністерства внутрішніх справ України. *Офіційний вісник України*. 2017. № 72. С. 65.

3. Конституція України <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення 22.05.2024).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення 22.05.2024).

5. Закон України «Про Національну поліцію» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення 22.05.2024).

Коростельова Л.

старший оперуповноважений
в особливо важливих справах
управління Головного управління
Національної поліції у місті Києві

**ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ DARKNET У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННИМ
СПІЛЬНОТАМ, ЩО ЗАЙМАЮТЬСЯ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ**

XXI століття характеризується бурхливим розвитком мережі Інтернет. Використання новітніх технологій дає змогу виконати велику кількість операцій, придбати товар чи замовити послугу, не витрачаючи зайвого часу та не виходячи з дому. Водночас технологічний розвиток позначився і на кіберзлочинності. Одним із новітніх явищ є темна мережа «Даркнет», яка вирізняється особливою жорстокістю та різноманітністю злочинності, що викликає стурбованість не тільки в Україні, але і у всьому світі. «Даркнет» – це частина Інтернету, в якій неможливо відслідкувати користувачів та адреси сайтів. «Даркнет», або темний Інтернет, або секретний Інтернет – це сукупність вебсайтів, які мають приховані IP-адреси сервера, на якому вони розміщені. Мережі «Даркнету» є децентралізованими, вони не контролюються кимось одним. Це забезпечує певну свободу дій користувачам. Звісно, значна частина мережі «Даркнет» є законною. Для цілей використання доступ до цієї мережі можливий тільки через протокол Onion Router (або Tor) або аналогічні протоколи [1, с. 168].

Сучасні злочинні спільноти використовують можливості зазначеної мережі у злочинних напрямів.

Одним із напрямів використання – торгівля людьми. З початку повномасштабного вторгнення ризик потрапляння в ситуацію торгівлі людьми значно підвищився. Під час війни все більше людей, особливо з числа переміщених осіб, потрапляють у скрутне становище. Складний психологічний стан людей, які змушені були залишити власні домівки, пройти крізь інші важкі випробування, грає на руку злочинцям [2].

Наразі, зростає кількість доказів, що вказують на збільшення використання технологій мережі «Даркнет» торговців людьми це- одним доказом того, наскільки актуальною є боротьба з цифровою торгівлею людьми.

За словами Деннінга, цифровий світ — це не лише поле битви, а це також інструмент для утилізація людей, які прагнуть скористатися більш слабкими [3].

Для тих, хто відповідає за дотримання прав, розробку політики та проведення розслідувань і розкриття цих злочинних спільнот, ця зміна є серйозною проблемою.

Змінилась тактика вербування потенційних жертв, тим самим методи попередження торгівлі людьми- неефективні. Одна з багатьох викликаних труднощів-знаходження та виявлення Інтернет платформ, а також доведення цифрових доказів всіх учасників злочинної спільноти.

Міжнародне створення робочих груп, що займаються створенням, аналізом та збором інформації із ресурсів мережі «Даркнет, дозволяє виявляти цілі групи, щодо продажу дітей, жінок.

Отже, використання ресурсів «Даркнету» для протидії торгівлі людьми має важливе значення, оскільки воно відкриває нові можливості для боротьби з цими злочинами.

По-перше, можливість проникнення у цифрову торгівлю людьми надасть правоохоронним органам виявити та зібрати інформацію про зазначений ресурс, а також виявити ключових осіб.

По-друге, моніторинг та аналіз активності у «Даркнеті» дозволяє ідентифікувати нові тренди, методи та маршрути, які використовують торгівці людьми. Ця інформація є критично важливою для адаптації стратегій протидії, забезпечення безпеки потенційних жертв та підвищення ефективності превентивних заходів.

По-третє, співпраця з технічними експертами та спеціалістами з кібербезпеки, які мають досвід роботи з «Даркнетом», може значно підвищити ефективність розслідувань. Вони можуть допомогти у виявленні та відстеженні онлайн-активності злочинців, дешифруванні комунікацій та виявленні цифрових слідів, що ведуть до фізичних локацій злочинців.

Крім того, використання ресурсів «Даркнету» дозволяє об'єднати зусилля міжнародних правоохоронних органів та організацій. Спільний обмін інформацією та координація дій можуть сприяти ефективнішій боротьбі з транснаціональними злочинними мережами.

Таким чином, використання зазначених ресурсів є важливим інструментом у протидії торгівлі людьми. Це не лише допомагає у виявленні та затриманні злочинців, але й сприяє захисту та порятунку жертв, попередженню нових злочинів та посиленню міжнародної співпраці у боротьбі з цим жахливим явищем.

1. Тімашов В. О., Діденко Д. Ш. Міжнародний досвід протидії сучасній досвід протидії сучасній кіберзлочинності в мережі «Даркнет». *Вісник Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. Вип.1.С.167-171.

2. Denning, D. E. (2001). Activism, hacktivism, and cyberterrorism: The Internet as a tool for influencing foreign policy. *Networks and netwars: The future of terror, crime, and militancy*, 239, 288.

3. Торговля людьми в умовах війни: як не стати жертвою. URL: <https://omr.gov.ua/ua/news/231804/>.

Кривокурс О. Г.

викладач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки ННП
ПФНП Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ МАЛОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ

Основним джерелом інформації про подію злочину в процесі розслідування злочинів, передбачених ст. 166 КК України виступають відомості, отримані в ході проведення допиту.

Розкриваючи сутність допиту, Салтевським М. В., запропоновано підхід, відповідно якого допит доцільно розглядати комплексно: як засіб доказування, як процес специфічного спілкування для одержання інформації та як соціальне явище, що має етичну і виховну функції [1, с. 358].

При цьому, вказана слідча (розшукова) дія є найбільш поширеним способом отримання інформації під час досудового розслідування і одночасно є однією з найбільш складних дій з в контексті організації і проведення [2, с. 187].

Процесуальний порядок проведення допиту малолітніх осіб під час проведення досудового розслідування регламентується ст. 226 КПК України, відповідно якої встановлюються обмеження часу проведення слідчої (розшукової) дії, зокрема в зазначається що допит не може продовжуватись без перерви понад одну годину, а загалом понад дві години на день. Крім цього в статті вказується на обов'язковій присутності під час допиту законного представника, педагога або психолога, а за необхідності лікаря [3].

Переходячи до розкриття особливостей проведення допиту малолітніх потерпілих у провадженнях щодо злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, зазначимо що вказана слідча (розшукова) дія не є поширеною під час досудового розслідування.

Такий стан речей пояснюється низкою факторів, зокрема варто наголосити на тому, що у переважній більшості випадків (близько 97 %) потерпілими від злочинів, передбачених ст. 166 КК України, є діти віком до 14 років. З них майже чверть (22 %) – це новонароджені.

Відповідно проведеного дослідження матеріалів кримінальних проваджень досліджуваної категорії можемо констатувати, що допит особи, якій безпосереднього було спричинено тяжкий наслідок проводиться у 3, 75 % кримінальних проваджень.

За останні три роки спостерігається стійка тенденція до зниження кількості випадків допиту потерпілих по цій категорії проваджень. Це

пов'язано із зниженням віку потерпілих.

Основним завданням слідчого, під час проведення допиту, наряду із отриманням доказової інформації є мінімізація негативного впливу на психіку допитуваної особи. Саме тому КПК України встановлює перелік вимог щодо проведення вказаної слідчої (розшукової) дії. Проте, на практиці практичним працівникам органів досудового розслідування доводиться стикатись з проблемами організації та проведення допиту.

Одним із факторів, який негативно впливає на проведення допиту є те, що злочинець є матір'ю (батьком) потерпілого, а отже основним викликом для слідчого є встановлення психологічного контакту з допитуваною особою. Хоча 98 % опитаних слідчих наголосили на тому, що допит потерпілого в процесі розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною відбувається у безконфліктній ситуації, проте, більшість респондентів вказали на намагання допитуваної особи приховати інформацію про вчинений злочин.

Основними причинами надання неправдивих свідчень респондентами були названі: вплив з боку батьків; низькій вік потерпілих тощо.

Враховуючи особливості складу злочину, проблемні питання та вікові групи допитуваних осіб вважаємо доцільним проведення допиту з застосуванням методики «Зелена кімната». Крім цього, в разі спричинення потерпілому злісним невиконанням обов'язків по догляду за дитиною тілесних ушкоджень, враховуючи при цьому вік допитуваної особи доцільно в процесі допиту використовувати анатомічні ляльки чи інші демонстраційні засоби [4, с. 217-218].

Оскільки суб'єктом злочину, передбаченого ст. 166 КК України виступають батьки (опікуни, піклувальники) потерпілого не рекомендуємо залучати представника потерпілого з числа одного з батьків потерпілого (навіть якщо він не є співучасником злочину), а також членів сім'ї. Залучення зазначених представників збільшує ризик отримання неповних або неправдивих показань від допитуваного. Доцільним в контексті досліджуваного питання запросити в якості законного представника працівника соціальних служб або служби у справах дітей.

Виходячи з вимог КПК України щодо проведення допиту малолітнього в контексті досліджуваного питання, зокрема обмеженість часу проведення допиту, кількість осіб, які приймають участь а також вікові і психологічні особливості особи яка допитується слідчому необхідно обрати найбільш дієві тактичні прийоми.

Найбільш дієвими тактичними прийомами, які застосовуються в процесі проведення допиту малолітнього потерпілого, за фактами вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України виступають: встановлення та з'ясування контрольних даних; переконання допитуваного щодо необхідності давання показань; запрошення до участі у допиті «авторитетних» для допитуваного осіб; проведення повторного допиту, використання технічних

засобів.

Таким чином, допит особи, якій було спричинено шкоду в результаті злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною являє собою складний процес, який вимагає ретельної підготовки. Досягнення результату допиту забезпечується поєднанням тактичних прийомів та процесуальних вимог КПК України. Крім цього, це дозволить мінімізувати негативний вплив на психіку потерпілого.

1. Салтєвський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підручник. – Київ: Кондор, 2006. – 588 с.

2. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. За ред. проф. В. Ю. Шепітька. –4-е вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 464 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 21.05.2024).

4. Павлова Н. В. Використання демонстраційних засобів (анатомічних ляльок) під час допиту малолітньої особи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: науковий журнал*. 2020. № 1 (104). С. 215–220.

Кріцак І. В.

старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем досудового розслідування;
доцент кафедри кримінального права
і кримінології Харківського
національного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

НАУКОМЕТРИЧНІ АКСПЕКТИ ПРОТИДІЇ СУЇЦИДУ КРИЗЬ ДУХОВНО-ЦІННІСНУ ПАРАДИГМУ

Актуальність розроблення наукової проблеми. Стаття 23 Конституції України визначає, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей. Тобто важливим є розуміння співвідношення між інтересами особи та інтересами суспільства, а також між правами особи й, відповідно, колективу. Виходячи з цього, свобода особи має узгоджуватись зі свободою інших людей та обґрунтованими вимогами суспільства. Поряд з цим у ряді статей Конституції передбачена можливість обмеження деяких прав людини й громадянина за наявності певних обставин. Затверджуючи принцип вільної реалізації належних громадянам та юридичним особам суб'єктивних прав, чинне законодавство водночас ставить певні вимоги, яких слід додержуватись

при їх здійсненні. Зміст цих вимог неоднаковий, адже він залежить від характеру і призначення конкретних суб'єктивних прав [1, с. 31].

Самогубство – це умисне позбавлення особою себе життя, часто вчинене з відчаю. Дії, спрямовані на доведення до самогубства, завдають найбільшої шкоди особі – позбавлення її найціннішого, що є у людини, тобто життя [2, с. 48]. Якщо дослідити ст. 120 КК України «Доведення до самогубства», то можна зазначити, що діяння, передбачене цією нормою посягає не тільки на фізичну, але й на психічну недоторканність потерпілого, його гідність матеріальні та нематеріальні інтереси, оскільки об'єктивна сторона даного злочину виражається у доведенні особи до самогубства або до замаху на самогубство, в наслідок жорстокого з нею поводження, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі, схиляння до самогубства, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства. Зокрема такі дії можуть вчинюватися щодо особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого [3].

Постановка проблеми. Впродовж тисячоліть існування людства, відомого науковцям різних галузей (філософія, історія, медицина тощо), людська природа за своєю сутністю переважно залишається незмінною. У даному контексті безпосередньо йдеться про притаманні людині інстинкти, страхи (наприклад, страх смерті), потяги (свідомі й підсвідомі), здатність до мисленнєвої діяльності тощо. При цьому, кожна епоха вирізняється своїми особливостями, що, зокрема, позначаються на таких сферах, як: – світоглядно-ціннісна система координат, у межах якої, на моє глибоке переконання, й ведуться пошуки сенсу життя; – практична життєдіяльність, зумовлена зазначеною системою. До слова, епохальні особливості закумуляовано у таких поняттях, як: – «дух часу – визначений психокультуральний клімат або характер історичної епохи» [4, с. 143]. «Духовна культура – сукупність традицій, звичаїв, цінностей і норм, що регулюють життя людини: її ставлення до себе, до інших людей, до світу...» основними формами якої є «міфологія і релігія, мистецтво, філософія, мораль...» [4, с. 144].

Попри розвиток найрізноманітніших наукових галузей у ХХІ ст. – філософії, суїцидології, медицини, психології, соціальної роботи, хімії тощо – людство й досі не наблизилося до розкриття таємничих граней людської природи загалом і людської душі, зокрема [5, с. 25]. Проблема самогубства в усі часи існування людства була надзвичайно актуальною. Причиною цього явища постають насамперед різні кризові етапи в житті суспільства та людини, зокрема, такі: соціальна незахищеність, нездатність адаптуватися до соціальних умов, фрустрація, самотність тощо. Людина, не витримуючи психологічного навантаження, часто вирішує піти із життя. У сучасних динамічних умовах розвитку суспільства проблема самогубства особливо загострюється, адже людина відчуває себе самотньою, покинутою,

незрозумілою для інших та зайвою в цьому світі. Зазначені переживання посилюються зовнішньою соціальною нереалізованістю, тому розв'язанням зазначеної проблеми нерідко стає самогубство [6, с. 175].

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, кожні 40 секунд у світі вчиняється самогубство, а щороку ця цифра сягає від 800 тис. до 1 млн суїцидів, при цьому спроб замахів на власне життя приблизно у двадцять разів більше. Війна в Україні є однією з головних причин збільшення кількості суїцидів в Україні. В зоні бойових дій суїциди трапляються майже щодня, причому після повернення додому кількість суїцидів та раптових смертей учасників бойових дій не припиняється [7, с. 72]. Фахівцям із соціальної роботи, а також іншим спеціалістам, які безпосередньо мають справу із суїцидальними клієнтами, важливо пам'ятати, що люди, які, переживаючи потужний душевний/психічний метабіль, занурюються у суїцидальні думки та/або приходять до суїцидального рішення, не бажаючи покинути життя як таке: вони лише прагнуть опинитися поза тією складною життєвою ситуацією, яку не можуть пережити самотужки. Крім того, як правило, суїциденти «кричать» про допомогу, але цей «крик душі» часто залишається непочутим, що, між іншим, свідчить про розгортання процесу відчуження людини від Інших (сім'я, суспільство тощо) та її самотність, що у сукупності здатні породити відчай, занурення у який може призвести до формування суїцидальних тенденцій і задумів. У такій ситуації врятувати суїцидента може тільки налагодження ефективної комунікації. [5, с. 26].

Здоров'я людини як важлива складова соціальної дійсності. Феномен здоров'я в усі часи перебував у полі науково-дослідної уваги фахівців найрізноманітніших галузей (зокрема, йдеться про філософію, релігієзнавство, аксіологію, право, біологію, валеологію, суїцидологію, медицину, психологію, психіатрію, психоаналіз, соціальну роботу та ін.), що, між іншим, свідчить про багатогранність його природи. Тобто фахівці із соціальної роботи мають спрямувати свої зусилля на мінімізацію та подолання складних життєвих обставин, у яких перебуває зараз особа/сім'я, зокрема через повну або часткову втрату здоров'я, що може, наприклад, через набуття статусу інвалідності зануритися у відчай – стан, здатний призвести людину до прийняття суїцидального рішення та його реалізації. До слова, ВООЗ прийшла до висновку, що кількісні показники самогубства слугують індикатором психічного здоров'я нації [8, с. 55]. «Здоров'я – за визначенням ВООЗ – стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб і фізичних дефектів. Здоров'я – здатність до саморегуляції й самовідновлення різних функцій організму» [9, с. 174]. Осетрова О. О. наголошує, що задоволення базових (матеріальних) потреб здорової людини у здоровому суспільстві й, відповідно, їхнє незадоволення призводить до хворобливого стану як окремої людини, так і суспільства загалом (через хвилю самогубств страх смерті, самотності, ізоляцію/самоізоляцію). Забезпечення духовних потреб, що передбачають

гармонійний розвиток людини та встановлення гармонійних відносин у системі «людина – суспільство»; їхнє ж незабезпечення, призводить до розгортання хворобливого стану аномії у суспільстві, який деструктивно позначається на людині, сім'ї, громаді, суспільстві, занурюючи навіть духовно й інтелектуально розвинену людину в екзистенційний вакуум, відчай, наслідком якого може бути суїцидальна активність, як заперечення не життя загалом, а життя бездуховного, вплинути на яке людина самотужки нездатна. У перспективі усвідомлення окремою людиною та суспільством загалом, а також спеціалістами сфери здоров'я (філософи, медики, психоаналітики, психологи, суїцидологи, фахівці із соціальної роботи та ін.) взаємозв'язку та взаємопов'язаності феноменів здоров'я та добробуту (як особистісного, так і суспільного), сприятиме розбудові інноваційних методів і технологій поліпшення й збереження як здоров'я індивіда, так і здоров'я населення. Зазначена розбудова, зокрема, передбачає розробку й впровадження на всіх рівнях (від державного до локального, наприклад, окрема особа/сім'я) різноманітних превентивних програм, спрямованих на мінімізацію та/або подолання наслідків війни, які позначилися водночас на здоров'ї та добробуті сучасного українського суспільства (безпосередньо йдеться про антисуїцидальні програми, тренінги з розвитку стресостійкості, впровадження відновлювальних, зокрема соціально-реабілітаційних технік тощо) [8, с. 58].

Причини суїцидальних проявів та заходи попередження. Мозальова В. Є., Власенко Р. О. найбільш розповсюдженими соціально-психологічними чинниками суїцидальної поведінки військовослужбовців у бойових умовах є: – особисте життя: проблеми та негаразди у інтимно-особистісних стосунках, нерозділене кохання, втрата коханої людини, зради чоловіка або дружини, ревності; самотність, відчуженість, втома; смерть дітей, близької людини; – особливості родинних стосунків: непорозуміння з батьками, тривалі конфлікти, негаразди, проблеми у родині, важке захворювання одного з близьких родичів; – особиста життєва криза: крах ціннісних установок, глибокі внутрішні переживання, незадоволеність, відсутність можливості самореалізації; – професійна неспроможність: негативні результати виконання службового завдання; конфлікти з керівним складом, труднощі адаптації; – незадовільне фінансове забезпечення: відсутність можливості забезпечити себе та близьких необхідним, великі боргові зобов'язання, в тому числі кредити; – реальна загроза втрати, або втрата соціального статусу, престижу: звільнення з керівної посади, втрата роботи, загроза тюремного ув'язнення; порушення кримінальної справи, виявлення порушення службової дисципліни або чинного законодавства тощо; – суттєве погіршення стану здоров'я: погане самопочуття, фізичне, психоемоційне виснаження, психічний розлад, наявність важкого, невиліковного соматичного захворювання, отримання важкої інвалідності, невиліковні хвороби; алкоголізм, наркоманія; стан афекту; – підштовхуючи

зовнішні чинники: природні фактори, особливості актуальної ситуації, «депресивні» пори року, збіг несприятливих обставин, принесення себе в жертву в умовах війни [7, с. 74].

У ситуації, що усвідомлюється військовослужбовцем як «терпінню приходить кінець», з'являється гостра потреба в контакті та отриманні підтримки, хоча б добрим словом. Однак за відсутності такої можливості до моменту прийняття рішення про самогубство нерідко настає період самоізоляції. При цьому потреба у спілкуванні різко падає. Характерними особливостями поведінки військовослужбовця у даний період є замкненість, прагнення до усамітнення, аж до повної ізоляції, частіше ніж звичайно вживання алкоголю, втрата інтересу до оточення, емоційна загальмованість, неадекватні дії та висловлювання, спалахи роздратування, прояви жорстокості щодо оточення, а також спостерігаються зміни настрою – пригніченість, похмурість, відмічається байдужість до подій, що відбуваються навколо. Захисна реакція на стрес у деяких військовослужбовців виражається в активних спробах отримати допомогу від співслужбовців, у так званому прагненні до уваги. Коли військовослужбовцю не вдається привернути до себе увагу, отримати підтримку від керівництва і колективу підрозділу, то він стає здатним або на демонстрацію суїциду, або на дійсний суїцид [7, с. 75].

За результатами проведеного дослідження Мудренко І., Личко В., Сотніков Д. наголошують, що спроби суїциду в пацієнтів із деменціями пов'язані з поганими соціальними комунікаціями, звуженням кола спілкування та порушенням міжособистісних відносин. Враховуючи вагому роль порушень мовлення в суїцидогенезі при деменціях, є доцільним включення до програми медико-психологічної реабілітації та превенції суїцидальної поведінки комунікативних, когнітивних тренінгів, занять з психоосвіти з метою підвищення рівня психологічної адаптації та рівня соціального функціонування так х особистостей [10, с. 238–239].

За нинішніх умов важливим є: – розроблення різного роду антисуїцидальних програм/планів/концепцій/стратегій/підзаконної та законодавчої бази країни; – з метою запобігати суїцидальним проявам слід запровадити викладання/проведення тренінгів з кримінології із залученням найрізноманітніших спеціалістів; – на думку І. Мудренко та інших авторів, враховуючи вагому роль порушень мовлення в суїцидогенезі при деменціях, є доцільним включення до програми медикопсихологічної реабілітації та превенції суїцидальної поведінки комунікативних, когнітивних тренінгів, занять з психоосвіти з метою підвищення рівня психологічної адаптації та рівня соціального функціонування хворих [10, с. 239].

Причини суїцидальності серед військовослужбовців. Близько 30 % військовослужбовців скоюють самогубства на ґрунті сімейних негараздів (непорозуміння з батьками (родичами), переживання за членів родини, які залишилися на окупованій території, конфлікти з подружжям (коханими)

тощо [11, с. 129]. Можна визначити наступні види конфліктів, що обумовлені сімейно-побутовими проблемами (негараздами) військовослужбовців: - негаразди у відносинах з батьками, подружжям, родичами, близькими тощо; – нещасне кохання, зрада коханої (коханого), розлучення; – наявність незадовільних соціально-побутових умов, повна зневіра у власних силах, соціальна деградація особистості; – тяжка хвороба, смерть близьких чи рідних; – інтимно-сексуальні проблеми; – небажана вагітність, аборт [11, с. 129]. Після спілкування із воїнами, можна визначити наступні соціально-психологічні особливості військовослужбовців призваних за мобілізацією: – наявність життєвого досвіду; – впевненість у власних силах; – здатність самостійно приймати рішення; – володіння декількома професіями; – здатність оцінити ефективність і якість виконуваної ними військово-професійній діяльності; – неготовність до обмежень і жорсткої регламентації військового побуту та виконання правил військового етикету; – відчуття тривоги, страху, ненависті до війни, до ворогів; – оцінка своєї мобілізації як критичного, переломного моменту у житті; – розгубленість, стривоженість, приниженість, відчуття власного безсилля вплинути на те, що з ними відбувається, неможливість щось змінити; – відчуття безпорадності, безсилля щось зробити справді корисне та потрібне тощо [11, с. 130].

Кожен зайнятий своєю повсякденною діяльністю, яка з плином часу стає все нуднішою. Теми для спілкування вичерпуються. Історії з життя, що військовослужбовці розповідають один одному, починають повторюватись, і їх ніхто не хоче слухати знову. Починаються суперечки, сварки. Мозок нудьгує, хочеться розваг і свята, хтось знаходить ці «свята» у вживанні спиртного чи наркотиків. Хтось вигадує нові рецепти з наявних продуктів. Хтось вдосконалює свої професійні чи фізичні навички. Постійно покращується інженерне обладнання позицій і побут. Хтось експериментує зі своєю зовнішністю, відрощує бороду тощо. Кожен новий день стає схожим на попередній. Люди, розмови, їжа, напружена атмосфера – нічого не змінюється. І ніби вже звикаєш жити у таких умовах, проте хочеш утекти від усього цього. Іноді руки просто опускаються. Мобілізовані вояки говорили, що бувало таке відчуття, ніби опиняєшся на роздоріжжі або на краю прірви, і шляху вперед немає, і назад повернутись неможливо. Немов дикий звір, якого загнали у пастку, люди починають «показувати зуби», стають злими, агресивними, неконтрольованими. Частішають випадки відмов від виконання наказів. Особливо швидко це відбувається при довготривалому перебуванні особового складу безпосередньо на передових позиціях, при вогневому контакті з ворогом, великій кількості безповоротних та санітарних втрат тощо [11, с. 131].

Найбільший розпач у військовослужбовця наступає, коли він не отримує відповідь на запитання: «Коли я поїду додому?» або «Коли все це для мене закінчиться?». Відсутність картини майбутнього запускає механізм психологічної тривоги, страху, паніки. Ще більше негативні почуття

підсилюються, коли у сім'ї мобілізованого виникають якісь серйозні проблеми, а розв'язати їх він не в змозі, оскільки затиснутий у військових статутних лещатах. Можна тільки уявити собі ситуації, що спричиняють неймовірний душевний біль, наприклад, коли солдат хоче бути біля хворої матері або бути присутнім на похоронах рідної людини, але те, що називають військовим обов'язком, наказом командира, приковує його невидимим ланцюгом до місця несення служби. Життя здається несправедливим, позбавленим сенсу, а це знецінює його як людину [11, с. 131].

Наполеон свого часу сказав: «Позбавити себе життя через кохання є божевілля, через втрату грошей – низькість, через ображену честь – слабкість. Воїн, який самовільно позбавляє себе життя, нітрохи не кращий за дезертира, який тікає перед битвою з поля бою». Справді, солдат, який позбавляє життя себе, а не своїх ворогів, стає на бік противника. Принаймні, своїй армії він нічим не допомагає. Інакше як дезертиром його не назвеш. А ніхто з командирів (начальників) не хоче, щоб його підлеглі ставали дезертирами [11, с. 133–134].

Із солдатом треба постійно спілкуватись його командиром (начальником) і намагатись дати йому відповіді на питання, що його хвилюють. Для цього і запроваджувалось, у свій час, командирське та бойове інформування, яке повинні щоденно проводити командири зі своїми підлеглими, під час якого у воїнів є можливість поставити запитання, що їх найбільше хвилюють і отримати на них вичерпні відповіді людей, від яких залежить не тільки військова діяльність, а й життя воїна. При вмілому проведенні бесіди можна виявити щирі переживання військовослужбовця про сімейні проблеми, його морально-психологічний стан, думку про стан справ у колективі, про товаришів по службі, про командирів тощо [11, с. 133].

Висновки. Що в загальних рисах можете сказати про суїцидальну поведінку? Загалом від 48 мільйонів до 500 мільйонів людей щороку переживають фактори самогубства. У Європі рівень самогубств серед дітей і підлітків є найвищим в Угорщині. До профілактики питання самогубства повинні втрутитись теологи/священники. Масове викидання підлітків з багатоповерхівок стало періодичним явищем від початку повномасштабного вторгнення. Жодних дієвих заходів з боку держави так і не було вжито. З позицій релігії/духовності самогубство/суїцид – це страшний смертний гріх, і церква не молиться за таких осіб. Роздається лише милостиня ближнім, робляться добрі справи, щоб Господь змилосердився, допоміг змити/відкупити страшний гріх на родинній/родовій лінії, щоб подібного не трапилося на цих теренах. За всю історію людства є лише один святий, – мученик Уар, якому насмілюються молитись за душі близьких родичів, що знаходяться в пеклі, вічних пекельних муках. Свого часу він допоміг вимолити блаженній Клеопатрі свого сина Іоанна.

Яких тенденцій набуває суїцидальна поведінка? Особливої уваги сьогодні заслуговує профілактика самогубств, особливо серед дітей. Цей

фактор посилюється російсько-українською війною, масовим знеціненням духовно-культурної та ціннісної складової населення. Йдеться насамперед про встановлення обмежень і заборон в інтернет-просторі з боку кіберструктур. Фактор суїцидальності важливо попереджувати серед військових. Маса молодих людей щодня намагається перетнути кордон, намагаючись уникнути мобілізації. Тут потрібна гвардія психологів, кримінологів, теологів, щоб комплексно, на міждисциплінарному рівні зайнятись розв'язанням даної проблеми.

Як зменшити прояви самогубств? Девіантні форми поведінки сучасної молоді важко розпізнати. В умах молодих людей коїться невідоме, а їх спілкування, масова нецензурна лексика – взагалі тема окремої розмови. Стосовно військових, то їм слід дати ази знань про військову психологію, педагогіку тощо. Слід поставити завдання ректорам ЗВО – провести відповідні тренінги висококласними спеціалістами. Мікронавчання через відеоролики також матиме свої результати. Стрес можна знімати фізичною підготовкою, щирою молитвою, поклонами, таємним подвигом обмежень, щоб переходити від сили в силу благочестивостя.

Як розв'язати це питання з позицій кримінології? Помисел про самогубство, суїцидальну поведінку або як звести кінці з життям виникає, коли людина перебуває у стані розпачу, безвиході, безнадійності, сильного душевного болю. Чим сильнішими є напади лукавого, тим палкішою, щирішою і тривалішою повинна бути наша молитва. З кримінологічних позицій існує воїнство ангелів, яке допомагає людині захищати правду Божу, істину та справедливість. «Бо Своїм Анголам Він накаже про тебе, щоб тебе пильнували на всіх дорогах твоїх». «Яко Ангеломъ Своїмъ заповѣсть о тебѣ, сохрани ти во всѣхъ путѣхъ твоїхъ» (Пс. 90:11). Тут і зараз ми утворюємо армію воїнів, що б'ються до кінця, захищають своє, власне, національне, самобутнє, культурне. Разом ми сильні. Один у полі не воїн. Тому бути дезертиром у такій команді не доречно, а самогубство передбачає перехід на бік ворога, що не допустимо з позицій поваги до свого роду, себе самого, нинішніх та майбутніх поколінь.

Чи можна легалізувати евтаназію? Евтаназія з позицій православних християнських цінностей і чеснот незаперечно є смертним гріхом того, хто приймає рішення про прискорення своєї смерті, а також того, хто безпосередньо вводить препарат, щоб людина померла. Про жодну легалізацію евтаназії навіть мови не може бути, і на це є тисячі причин, чому не можна цього робити та брати тяжку ношу гріха, накликати прокляття на свій рід. Важливо зробити все, щоб відповідні евтаназіальні процеси суїцидальності не стали тенденцією, нормою, адже, як бачимо, сьогодні поширеними є різного роду молодіжні негативні ініціативи, зокрема напад на беззахисних. Будь-який негативний тренд має властивість скорого підхоплення багатьма та масового поширення через соціальні спільноти у мережі «Інтернет». Евтаназія сприяє моральній деградації суспільства,

багатьох націй і народностей. Тому цілком закономірно говорити про розвиток науки суїцидології з метою попередження такого негативного явища і феномена.

Чому суїцидальність є антибожою поведінкою? Природним, невід'ємним, невіддільним, невідчужуваним і таким, що надане людині природою, Богом, є право людини на життя. А коли говоримо про самогубство, тоді це протиприродна/антигуманна, антибожа, антихристова поведінка. Знаємо про Юду Іскаріота. Якщо людина створена за образом і подобою Божою, то вона повинна задумуватися/замислюватися над смыслом свого життя, якою є її місія. Головна ціль людини – святість, спасіння своєї душі. Ми цілковито не підтримуємо право людини на смерть, особливо коли вживається такий номінальний термін, як «гідна смерть», що нами розуміється як квиток в ад/шеол/пекло/вічні муки, де плач і скрегіт зубів. Тому так важливо піклуватись про спасіння своєї душі. Можна забезпечити чесною працею собі та близьким гідну старість, але аж ніяк не смерть.

Як праведники впливають на зменшення біди й горя? Церква щодня в особливій ектенії Божественної Літургії молиться, щоб тиху, мирну кончину милостивий Господь дарував усім нам. Не можна забувати, що в історії християнства велика кількість святих мучеників і великомучеників, преподобних і праведників, Христа ради юродивих і пустинників багатьох інших чинів, які постраждали за Христа, притерпіли до кінця/донесли свій хрест до Голгофи, випила чашу терпіння до дна за себе, нерозкаяні гріхи роду, рідних і близьких, щоб уже ніколи чаша горя і терпіння не спіткала когось із нас. У терпінні людина особливо молиться Богові, а тим паче сьогодні, коли є відповідні препарати, які можуть полегшити біль і страждання, якщо йдеться про евтаназію, яка у нашій державі категорично заборонена. Особливо маємо хвилюватися за дітей/неповнолітніх, психіка яких ще не сформована належним чином.

Наскільки важливими сьогодні є теологічні норми? Будь-якій людині слід жити за теологічними принципами. Святі отці говорять: «Якщо Бог буде на першому місці, все інше буде на своєму». Кримінолог повинен мати міждисциплінарні знання через підкованість у сфері теології, щоб у будь-яку мить дати відповідь на будь-яке запитання суперника. Як можна боротись зі злом, не знаючи його сутності/причинності/природи. Треба проводити систематичні виїзні зустрічі в установах виконання покарань щодо недопустимості суїцидальної поведінки засуджених. Для цього особливо знадобляться теологічні норми й постулати. Там, де закінчується сила права, розпочинається релігія, справжня/дієва духовність, адже мораль, етика, естетика є лише зовнішньою етикеткою, а для того, щоб зачепити внутрішню духовну лінію, струни душі, потрібно бути молитвеником з практикою, коли кожен день хоча б не менш як години стоїш у молитві, відкинувши усі земні справи. Лише так, через падіння і повстання зі станів зла і неправди, вдасться досягти певних рівнів духовної сили. Різного роду смертні гріхи, «содомія»,

ересі, атеїзм, богохульство накладають негативний відбиток на долю держави, сприяють викривленню ідеї божественного творіння, а отже – прислуговують ворогу роду людського.

Які обставини спонукають йти на фронт з помислом допустити суїцид? Головною причиною того, чому чоловіки не хочуть йти захищати кордони нашої держави, є корупція у вищих ешелонах влади та на усіх рівнях соціального життя. Згадаймо перші дні війни, яке піднесення було і скільки людей воліли йти на фронт. Переселення багатьох сімей, дітей у більш безпечні регіони, виїзд за кордон – все це дало оцінити обставини, що найкращим є свій дім. Бачимо, що в Україні з'являються нові міста-привиди: Бахмут, Попасна, Мар'їнка, Соледар. Як героїчно Харків тримає оборону. Відбуваються масові відключення світла, бомбардування дамб та електростанцій, є загроза підризу атомних станцій. Також причинами, чому чоловіки та жінки йдуть на фронт, є різного роду проблеми, чвари в сім'ї, напруженість сімейних відносин, розлучення, зрада одного із членів сім'ї, навіть бажання дружини помститись за несплату аліментів з метою захопити майно чоловіка. А ще – побутові негаразди, зневіра у власних силах, деградація, емоційна напруга, пережиття бойового/нервового стресу, невпевненість у власних силах, несприйняття членами соціуму. Ці та багато інших обставин є причиною тому, чому люди хочуть піти з життя. Серед позитивних рис слід назвати патріотизм, самовідданість, бажання служити своїй Батьківщині, ненависть до ворога.

1. Вдовичен О. О. Законодавче закріплення категорії зловживання правом *Адвокат*. 2009. № 2. С. 30–33.

2. Абакумова Ю. В., Романенко Р. Р. Доведення особи до самогубства в установах виконання покарань: окремі проблеми характеристики та попередження. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2022. № 3. С. 46–54.

3. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-03. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

4. Головатий М. Ф., Панасюк М. Б. Соціальна політика і соціальна робота: Термінологічно-понятійний словник. К. 2005.

5. Осетрова О. О. Давньоєгипетська «Бесіда зневіреного зі своїм Ба» як перша у світі апологія самогубства: до питання про сутність суїцидальних причин (історія та сучасність). *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2023. Т. 15, № 2. С. 23–28.

6. Башманівська Я. Взаємозв'язок проблеми самотності та самогубства. *Схід*. 2014. № 1. С. 175–179.

7. Мозальов В. Є., Власенко Р. О. Соціально-психологічні чинники та напрями запобігання суїцидальної поведінки військовослужбовців в бойових умовах. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. Вип. 5. С. 72–77.

8. Осетрова О. О. Феномен здоров'я як індикатор особистісного та суспільного благополуччя: аспекти філософії, психоаналізу, суїцидології, соціальної роботи. *Epistemological studies in philosophy, social and political sciences*. 2023. Vol. 6, Iss. 2. С. 53–58.

9. Головатий, М. Ф., Панасюк, М. Б. Соціальна політика і соціальна робота: Термінологічно-понятійний словник. К. 2005.

10. Мудренко І., Личко В., Сотников Д. Порухення мовлення у хворих з

суїцидальною поведінкою за різних типів деменцій. *Eastern Ukrainian Medical Journal*. 2022. Т. 10, № 3. С. 233–240.

11. Романишин А. М., Неурова А. Б. Профілактика самогубств серед військовослужбовців призваних за мобілізацією. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. Вип. 5. С. 129–135.

Кіяниця В. М.

старший викладач кафедри
кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

**ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
ПОРЯДКУ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Введення режиму воєнного стану створили потребу ввести певні зміни до Кримінального процесуального кодексу України (далі по тексту КПК України). Ці зміни стосувалися глави 18 розділу II, що регулює питання запобіжних заходів та затримання осіб, а також розділу IXI, який регламентує спеціальний режим досудового розслідування та судового розгляду умов воєнного стану. Ця ситуація призвела до змін у регулюванні практично всіх аспектів суспільного життя, включаючи кримінальну юстицію.

В питанні обрання запобіжних заходів є те, що законодавець в розділі IX-1 КПК передбачив особливості обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та прийняття рішення про надання дозволу на здійснення затримання з метою приводу в умовах воєнного стану. Здійсненням таких заходів призначено слідчого суддю. Це відрізняється від регламентованого порядку обрання інших запобіжних заходів.

Це положення закону може викликати певне замішання, оскільки, при дотриманні права прокурора обирати винятковий запобіжний захід, можливість застосовувати менш суворі запобіжні заходи залишається у слідчого судді. Мета, яку законодавець поклав в основу цих положень, залишається не зовсім зрозумілою.

Судова практика свідчить, що при розгляді питань, пов'язаних з запобіжними заходами під час воєнного стану, часто виникають певні проблемні аспекти, пов'язані з фізичною відсутністю матеріалів кримінального провадження [2].

Згідно з дослідженням судової практики, слідчі судді та суди при розгляді питання про скасування запобіжного заходу досліджують такі

критерії: вид злочину, у вчиненні якого підозрюється або обвинувачується особа; здатність особи здійснювати захист держави; військовозобов'язаність особи; відсутність обмежень щодо несення військової служби та інші фактори.

Загалом, вважається, що навіть у разі правопорушень, що вчиняються в умовах воєнного стану, рішення про застосування запобіжного заходу щодо підозрюваної або обвинуваченої особи повинно бути обґрунтованим та вмотивованим. Таке рішення має бути прийняте з урахуванням усіх обставин кримінального провадження.

У нинішніх умовах воєнного стану законодавець передбачив особливості стосовно зміни запобіжних заходів відповідно до частини 5 та 6 статті 616 КПК. Наприклад, передбачена можливість зміни запобіжного заходу з застави на особисте зобов'язання, або зміни запобіжного заходу з домашнього арешту на особисте зобов'язання.

Розглядаючи питання зміни запобіжного заходу домашнього арешту на запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання в умовах воєнного стану (згідно з частиною 6 статті 616 КПК), цікавим є той факт, що таке рішення приймається слідчим суддею або судом за клопотанням підозрюваного або обвинуваченого. Потрібно відзначити, що зміна запобіжного заходу можлива лише на території, де ведуться активні бойові дії. Це законодавче положення має послідовний та логічний характер [3].

Існують два способи зміни запобіжного заходу у вигляді застави. Перший спосіб полягає в тому, що заставу можна змінити на особисте зобов'язання. Закон встановлює умову, яка дозволяє прийняти відповідне рішення – використувувати кошти, передані в заставу (повністю або частково), для внесення на спеціальні рахунки Національного банку України для потреб оборони країни. Другий метод включає в себе зміну запобіжного заходу у формі застави шляхом зменшення суми, яка повинна бути перерахована на потреби Збройних Сил України.

Варто звернути увагу на недоліки, пов'язані з визначенням підстав для скасування запобіжного заходу, які неоднозначно сформульовані в законі (згідно з частиною 2 статті 616 КПК України) [4]. Законодавець використовує формулювання «за наявності достатніх підстав», що має оціночний характер. Таке формалізоване визначення може викликати неоднозначні тлумачення.

У випадку введення в Україні або в окремих її територіях воєнного стану, проведення заходів для національної безпеки та оборони, а також з метою запобігання збройній агресії російської федерації чи інших держав проти України, особа, яка перебуває під вартою під час досудового розслідування або судового розгляду, має право звернутися до прокурора з клопотанням про скасування цього запобіжного заходу, щоб вступити на строкову військову службу під час мобілізації. Це правило не застосовується до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів проти національної безпеки України, а також у вчиненні конкретних злочинів, перерахованих у законі.

Згідно зі судовою практикою, під час розгляду питань, пов'язаних із

запобіжними заходами під час воєнного стану, часто виникають складності, які обумовлені відсутністю фізичних матеріалів кримінального провадження.

Аналіз судової практики показує, що слідчі судді та суди при розгляді питань про скасування запобіжного заходу розглядають різні критерії, такі як характер скоєного злочину, здатність особи взяти на себе функцію захисту держави, її військова обов'язковість, відсутність обмежень щодо військової служби та інші фактори.

Прийняті законодавчі новелі, що стосуються застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану, мають значний вплив на хід кримінального провадження. Зокрема, спостерігається розширення повноважень обвинувачення, що може позначитися на процесуальних гарантіях прав особи в кримінальному провадженні. В таких умовах законодавець повинен пильно стежити за забезпеченням можливості реалізації права на захист особи, зокрема, при застосуванні найсуворішого запобіжного заходу – тримання під вартою[3].

Отже, умови воєнного стану вимагають введення спеціальних процедур для продовження кримінального провадження, що базується на правозастосовній практиці. Ця практика виявила необхідність регулювання багатьох питань, що виникли в цій сфері з початку воєнних дій на території України. Після докладного аналізу змін в законодавстві та поглибленого вивчення статей 615 і 616 Кримінального процесуального кодексу, можна зробити висновок, що законодавець не врахував ряд важливих аспектів. Наприклад, він не визначив чіткої структури та вмісту клопотань, які подаються підозрюваними та обвинуваченими до прокурора. Також не було визначено чітких підстав, за наявності яких прокурор повинен звернутися до слідчого судді або суду, або підстав, за яких слідчий суддя або суд можуть скасувати запобіжний захід (в частині 2 статті 616 КПК України використовується оцінні поняття «за наявності достатніх підстав» і т. д.). У цілому, аналіз показує, що деякі з нововведень у кримінальному процесуальному законодавстві щодо застосування запобіжних заходів є логічними та необхідними, в той час як інші мають серйозні недоліки, які потребують подальших наукових досліджень та практичного аналізу.

1. Про внесення змін до КПК України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 01.05.2022 року № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>. (дата звернення: 12.05.2024).

2. Михайленко В. Судова практика з питань запобіжних заходів в умовах воєнного стану. URL : <https://lexinform.com.ua/yuridychna-praktyka/sudovapraktyka-z-pytan-zapobizhnyh-zahodiv-v-umovahvovennogo-stanu-2/>.

3. Неледва, Н. В. (2022). Особливості застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану: огляд законодавчих новел. *Юридичний вісник* 198. URL : http://www.pjv.nuoua.od.ua/v6_2022/6_2022.pdf#page=198.

4. Кримінально процесуальний кодекс України : Закон України від 18 квітня 2010 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. (дата звернення: 12.05.2024 року).

Ліпартія З.

начальник відділу розслідування
злочинів у сфері господарської
діяльності та службової діяльності
Слідчого управління
ГУНП в Запорізькій області

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА ФАКТАМИ
НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ
ПРИБУТКУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ
У ВИГЛЯДІ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ**

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації з метою подолання негативних соціальних наслідків та посилення обороноздатності держави значно зросли обсяги товарів гуманітарної допомоги, що постачаються за рахунок вітчизняних та іноземних донорів.

Так, в період з 04 березня по 27 вересня 2022 року на територію України було ввезено майже 900 тисяч тонн гуманітарних вантажів. За даними Служби фінансового спостереження ООН (FTS), станом на 20 грудня 2022 року гуманітарні організації в Україні отримали понад 3 млрд. доларів США.

Саме тому, одним із пріоритетних напрямків діяльності правоохоронних органів в умовах повномасштабного військового вторгнення РФ на територію нашої держави є виявлення та розслідування кримінальних проваджень за фактами незаконних дій, пов'язаних з гуманітарною допомогою, благодійними пожертвами та безоплатною допомогою.

У зв'язку із чим пропонується розглянути особливості належного документування фактів незаконного використання гуманітарної допомоги, зокрема у вигляді транспортних засобів, збирання достатньої доказової бази та надання належної правової кваліфікації діям осіб, причетних до вчинення вказаної категорії злочинів.

З 01 грудня 2023 року набули чинності зміни до правил ввезення та обліку гуманітарної допомоги. Відповідні зміни були затверджені постановою Кабінету Міністрів України № 953 від 05.09.2023 «Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану» (далі – Постанова № 953), якою затверджено Порядок пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану (далі – Порядок).

Відповідно до Постанови № 953, категорії товарів, які ввозяться на митну територію України відповідно до Порядку, крім тих, які не належать до гуманітарної допомоги згідно із Законом України «Про гуманітарну допомогу» (за винятком нафтопродуктів, скрапленого газу, речовин, що

використовуються як компоненти моторних палив, палива моторного альтернативного, спирту етилового для медичних цілей та фармацевтичної промисловості, електричної енергії), визнаються гуманітарною допомогою за декларативним принципом без прийняття відповідного рішення спеціально уповноваженими державними органами з питань гуманітарної допомоги.

Також, визнаються гуманітарною допомогою за декларативним принципом відповідно до Порядку транспортні засоби, які ввозяться на митну територію України для потреб закладів охорони здоров'я державної та комунальної форм власності для забезпечення медичного обслуговування населення, а саме:

– легкові автомобілі з об'ємом двигуна не більш як 2000 куб. сантиметрів;

– легкові автомобілі з об'ємом двигуна не більш як 4200 куб. сантиметрів для потреб центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф;

– автомобілі плагін-гібридні та електромобілі, вартість яких не перевищує 190 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня року, в якому вони ввозяться на митну територію України;

– транспортні засоби спеціального та спеціалізованого призначення (крім таксі, автомобілів інкасації).

Постановою № 953 також встановлено до 01 квітня 2024 року перехідний період для пропуску через митний кордон України гуманітарної допомоги, що здійснюється відповідно до Порядку, протягом якого пропуск через митний кордон України гуманітарної допомоги може здійснюватися також за місцем перетину митного кордону України шляхом подання у паперовому вигляді декларації про товари, що визнаються гуманітарною допомогою, заповненої особою, що перевозить відповідний товар, за формою згідно з додатком 1 до Порядку, без зазначення унікального коду гуманітарної допомоги, який надається автоматизованою системою реєстрації гуманітарної допомоги (пропуск товарів без використання автоматизованої системи реєстрації гуманітарної допомоги).

Товари, пропуск яких здійснюється без використання автоматизованої системи реєстрації гуманітарної допомоги, визнаються гуманітарною допомогою за декларативним принципом без прийняття відповідного рішення спеціально уповноважених державних органів з питань гуманітарної допомоги (гуманітарна допомога, ввезена без використання автоматизованої системи реєстрації гуманітарної допомоги).

При цьому, отримувач гуманітарної допомоги, ввезеної без використання автоматизованої системи реєстрації гуманітарної допомоги, до 31 березня 2024 року завантажує до зазначеної системи копію паперового звіту про розподіл та використання гуманітарної допомоги за формою згідно з додатком 3 до Порядку (далі – звіт), підписаного керівником або особою, відповідальною за ведення бухгалтерського обліку, або копію звіту в

електронній формі з накладенням кваліфікованого електронного підпису керівника або особи, відповідальної за ведення бухгалтерського обліку.

Гуманітарна допомога, ввезена без використання автоматизованої системи реєстрації гуманітарної допомоги, щодо якої не завантажено звіт до 31 березня 2024 року, вважається такою, стосовно якої відсутній облік щодо її отримання та цільового використання, та використаною не за цільовим призначенням.

Крім того, 23.01.2024 набув чинності Закон України № 3448-IX від 08.11.2023 «Про внесення змін до деяких законів України щодо ввезення, обліку, розподілу гуманітарної допомоги, особливостей оподаткування відповідних операцій та подання звітності».

Також, Мінсоцполітики наказом від 30.11.2023 № 467-Н затверджено Методичні рекомендації щодо організації ввезення транспортних засобів, товарів військового призначення та подвійного використання в умовах воєнного стану.

Методичні рекомендації підготовлено з метою єдиного підходу щодо безперешкодного пропуску через митний кордон України уповноваженими особами Державної митної служби України транспортних засобів, товарів військового призначення та подвійного використання, що перетинають митний кордон України в умовах воєнного стану.

У Методичних рекомендаціях терміни вживаються в значеннях, наведених в Законі України «Про гуманітарну допомогу», постанові Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2023 р. № 953 «Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану», постанові Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2022 р. № 1378 «Про перелік товарів, на міжнародні передачі (імпорт) яких не поширюється дія Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання».

З урахуванням вищенаведеного є доцільним розглянути поняття «гуманітарної допомоги» та розмежувати терміни «донор», «отримувач» та «набувач» гуманітарної допомоги (відповідно до положень Закону України «Про гуманітарну допомогу»).

Гуманітарна допомога – цільова адресна безоплатна допомога у грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами з мотивів гуманності отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують допомоги у зв'язку із соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, скрутним фінансовим становищем, введенням воєнного або надзвичайного стану, виникненням надзвичайної ситуації або тяжкою хворобою конкретної фізичної особи, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту;

Донори гуманітарної допомоги (далі – донори) – юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства України або іноземної держави, та фізичні особи, що перебувають в Україні або за її межами, які добровільно надають гуманітарну допомогу отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за її межами;

Отримувачі гуманітарної допомоги – юридичні особи, а також акредитовані представництва іноземних держав, міжнародних та іноземних гуманітарних організацій в Україні (без створення юридичної особи), визначені у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку отримувачами гуманітарної допомоги.

Набувачі гуманітарної допомоги – фізичні та юридичні особи, які потребують допомоги і яким вона безпосередньо надається. Набувачі гуманітарної допомоги із статусом юридичної особи визначаються відповідно до підпунктів «а», «б», «в», «г», «ґ», «д», «е», «є» пункту 5 статті 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу».

Відповідно до положень статті 3 Закону України «Про гуманітарну допомогу» (підстави для здійснення гуманітарної допомоги, її розподілу, перерозподілу, передачі іншим набувачам), підставою для започаткування процедури визнання допомоги гуманітарною є письмова пропозиція донора про її надання.

Підставою для здійснення гуманітарної допомоги в Україні є письмова згода отримувача гуманітарної допомоги на її одержання. Отримувач гуманітарної допомоги має такі самі права на її використання, що і набувач гуманітарної допомоги.

Зміна отримувача гуманітарної допомоги можлива лише за письмовим погодженням з донором такої допомоги, крім випадків, якщо таке погодження було надано донором під час його пропозиції про надання гуманітарної допомоги або передбачено правочином щодо здійснення гуманітарної допомоги.

Отримувачі гуманітарної допомоги мають право здійснювати розподіл або перерозподіл гуманітарної допомоги між набувачами гуманітарної допомоги з дотриманням її цільового призначення без додаткового погодження з донором. Набувачі гуманітарної допомоги – юридичні особи, визначені підпунктами «а», «б», «в», «г», «ґ», «д», «е», «є» пункту 5 статті 1 цього Закону, мають право здійснювати передачу одержаної від отримувача гуманітарної допомоги іншим набувачам за погодженням з отримувачем такої допомоги, наданим у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з дотриманням її цільового призначення.

З урахуванням вищенаведених положень чинного законодавства України у сфері ввезення, використання та розподілу гуманітарної допомоги, можна прийти до висновку, що наявність донору є обов'язковою умовою визнання ввезеного на митну територію вантажу гуманітарним.

За відсутності донора дії осіб щодо продажу транспортних засобів,

ввезених на митну територію України в якості гуманітарного вантажу, не будуть утворювати склад злочину, передбаченого ст. 201-2 КК України.

Наприклад, існують непоодинокі випадку, коли транспортний засіб може ввозитись на територію України благодійним фондом (отримувачем) без сплатних митних платежів, і в подальшому, замість передачі військовій частині або конкретному військовослужбовцю (набувачу), вказаний транспортний засіб при невстановлених обставинах попадає до «перекупника», який продає цей транспортний засіб завезений як гуманітарна допомога цивільній фізичній особі або військовослужбовцю, а виручені грошові кошти використовуються для власного збагачення.

При даних обставинах, дії осіб слід кваліфікувати за ст. 212 КК України (ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)), ст. 222 КК України (шахрайство з фінансовими ресурсами), ст. 366 КК України (службове підроблення) та ст. 361 КК України (несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж), оскільки умисел причетних до вчинення злочину осіб був спрямований саме на уникнення від сплати митних платежів для здешевлення кінцевої вартості транспортного засобу, а присвоєння в митних документах транспортному засобу статусу гуманітарної допомоги (тобто внесення до митної декларації завідомо недостовірних відомостей) було лише способом вчинення злочину.

Проте, результат аналізу судової практики засвідчив про винесення судами України обвинувальний вироків відносно обвинувачених за вказаних обставин саме за ст. 201-2 КК України.

Так, у справі № 161/508/24 (кримінальне провадження № 42023032010000024) Луцьким міськрайонним судом Волинської області 23.02.2024 ухвалено вирок, яким затверджено угоду про визнання винуватості, укладену між прокурором Луцької оружно́ї прокуратури обвинуваченим.

Досудовим слідством та судовим провадженням встановлено, що обвинувачений, керуючись метою отримання прибутку, діючи під час воєнного стану, здійснив продаж 15 транспортних засобів, ввезених із-за кордону як гуманітарна допомога. В подальшому, обвинувачений, реалізуючи свій злочинний умисел, спрямований на отримання прибутку від продажу гуманітарної допомоги, 06.03.2023 через митний пункт пропуску «Угринів-Долгобичув» Львівської митниці організував через знайомого, який не був обізнаний про злочинні наміри останнього та виступав виключно в ролі водія, ввезення із-за кордону на територію України транспортного засобу під виглядом гуманітарної допомоги. В подальшому, на початку березня 2023 року, обвинувачений, маючи на меті продаж вказаного транспортного засобу, ввезеного як гуманітарна допомога, з метою отримання прибутку, реалізував ФОП, який свою господарську діяльність здійснює на території станції технічного обслуговування та місць продажу

автозапчастин, , даний автомобіль, середня ринкова вартість якого, згідно висновку судової транспортно-товарознавчої експертизи складає 258 113,04 гривень.

Усього обвинувачений в період березня-липня 2023 року, в період воєнного стану, керуючись метою отримання прибутку, здійснив продаж вказаних вище 15 транспортних засобів, котрі ввезено із-за кордону на територію України в якості гуманітарної допомоги, загальна середня ринкова вартість яких, згідно висновків судових транспортно-товарознавчих експертиз, становить 6 379 804,33 грн, що відповідно до примітки ст. 201-2 КК України являється особливо великим розміром.

Також, у справі № 545/1140/23 (кримінальне провадження № 42022172060000254) Полтавським районним судом Полтавської області 17.04.2023 ухвалено вирок, яким особу визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 201-2 КК України, та призначено йому покарання у виді 5 років позбавлення волі з позбавленням права займатися діяльністю, пов'язаною з благодійною, гуманітарною та волонтерською допомогою.

Обставинами кримінального провадження встановлено, що обвинувачений, будучи членом Благодійної Організації «МБФ «Героям Слава», керуючись єдиним злочинним умислом, з корисливих мотивів, з метою отримання прибутку, за попередньою змовою з невстановленими особами, здійснив продаж предметів гуманітарної допомоги у вигляді транспортних засобів під час воєнного стану, на загальну суму 873 401,56 гривень, що відповідно до п. 2 примітки до ст. 201-2 КК України у триста п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян та становить значний розмір.

Так, 13.01.2023, перебуваючи поряд з Регіональним сервісним центром ГСЦ МВС в Полтавській області, здійснив продаж автомобіля, який відповідно до Декларації про перелік товарів, що визнаються гуманітарною допомогою, відповідно до вимог Постанови КМУ № 174 від 01.03.2022 «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану» 05.01.2023 визнаний гуманітарною допомогою при перетині державного кордону України в пункті пропуску п/п Угринів (отримувач гуманітарної допомоги: БО «МБФ «Героям Слава») громадянину України, особисто отримавши при цьому грошові кошти у сумі 4600 доларів.

За вказаною злочинною схемою обвинувачений здійснив продаж предметів гуманітарної допомоги у вигляді транспортних засобів під час воєнного стану, на загальну суму 873401, 56 гривень.

У випадку наявності донора, можуть бути підстави для притягнення до кримінальної відповідальності посадових осіб благодійних фондів (отримувачів гуманітарної допомоги) за ст. 191 КК України, у випадку нецільового використання фондом гуманітарної допомоги, або її

привласнення чи розтрати без передачі кінцевому набувачу.

В даному випадку слід звернути увагу на подання звітності фондом (як отримувачем) про використання гуманітарної допомоги, оскільки відповідно до положень постанови КМУ № 953 гуманітарна допомога, ввезена без використання автоматизованої системи реєстрації гуманітарної допомоги, щодо якої не завантажено звіт до 31 березня 2024 року, вважається такою, стосовно якої відсутній облік щодо її отримання та цільового використання, та використаною не за цільовим призначенням.

Після перехідного періоду, тобто починаючи з 01 квітня 2024 року, відповідно до пунктів 12 та 13 Порядку, затвердженого постановою КМУ № 953 зазначено, що отримувач, крім отримувачів медичної гуманітарної допомоги, до 15 числа місяця, що настає за місяцем, в якому зазначено дату внесення інформації про митне оформлення гуманітарної допомоги за декларацією, формує та подає в електронному кабінеті автоматизованої системи звіт або завантажує копію паперового звіту, підписаного керівником або особою, відповідальною за ведення бухгалтерського обліку, або копію звіту в електронній формі з накладенням кваліфікованого електронного підпису керівника або особи, відповідальної за ведення бухгалтерського обліку.

Звіт подається до 15 числа кожного місяця, що настає за звітним, наростаючим підсумком окремо щодо кожного переліку товарів, що визнаються гуманітарною допомогою, ввезених на митну територію України, до повного її розподілу.

У разі подання отримувачем інвентаризаційного опису фактично отриманої гуманітарної допомоги звіт складається з урахуванням зазначеної в ньому інформації про фактично отриману гуманітарну допомогу.

До звіту можуть додаватися копії первинних документів отримувача або набувача гуманітарної допомоги – юридичної особи.

Якщо останній день подання звіту припадає на вихідний або святковий день, то останнім днем подання звіту вважається наступний за вихідним або святковим робочий день.

Задекларована гуманітарна допомога, щодо якої не подано звіт протягом 90 календарних днів з дати внесення інформації про митне оформлення гуманітарної допомоги за декларацією, вважається такою, стосовно якої відсутній облік щодо отримання та цільового використання, та використаною не за цільовим призначенням.

За таких обставин від донора гуманітарної допомоги повинна бути отримана заява про вчинення злочину, останнього необхідно визнати потерпілим у кримінальному провадженні, долучити документи, які підтверджують факт надання гуманітарної допомоги та її вартість, а також цивільний позов.

Москалькова І. В.

завідувач сектору обліку генетичних
ознак людини відділу біологічних
досліджень та обліку
Запорізького НДЕКЦ МВС

РОЛЬ ДНК-ІДЕНТИФІКАЦІЇ У СУДОВО-ЕКСПЕРТНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІЗ РОЗШУКУ ОСІБ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТІ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН

З моменту повномасштабної збройної агресії РФ на території України, молекулярно-генетичні дослідження є одним з вирішальних інструментів з ідентифікації невпізнаних, безвісти зниклих осіб та надали можливість родичам віднайти, попрощатися зі своїми загиблими близькими, які загинули внаслідок активних бойових дій.

Родичі осіб, які вважаються зниклими безвісти, надають на дослідження свої біологічні зразки для встановлення їх унікального ДНК-профілю, який скеровуються до Електронного реєстру геномної інформації людини (ЕРГІЛ), де і порівнюються з раніше встановленим генетичними ознаками невідомих тіл, решток загиблих, далі при виявленні збігу, а саме виявлення можливого успадкування їх генетичних ознак, проводиться розрахунок ймовірності події біологічної спорідненості, з математичним підтвердженням родинного зв'язку. Окремо слід зауважити, що ефективність використання Електронного реєстру геномної інформації людини дозволило оперативно проводити пошук збігів між імовірними родичами та невпізнаними трупами та забезпечило можливість швидкої ідентифікації особи в найкоротші терміни. Завдяки чому правоохоронювані органи можуть дійти категоричних заключень у завданні з ідентифікації невпізнаних та безвісти зниклих осіб.

Так, за можливості та з урахуванням генеалогічних обставин, родинних зв'язків в межах однієї сім'ї, необхідним та значущим буде встановлення ДНК-профілів не менше двох прямих родичів (батьки/діти) з дослідженням, як за однією, так і за різними ДНК технологіями або ДНК-профілювання одного з прямих родичів за двома технологіями з встановленням генетичних ознак Y-хромосоми або мітохондріальної ДНК.

Молекулярно-генетична експертиза стрімко розвивається, що забезпечується завдяки використанню сучасного, високотехнологічного аналітичного обладнання, аналізу та інтерпретації отриманих результатів у відповідності до методики, а також покращенні автоматизації всього ходу пріоритетного ДНК-профілювання з ідентифікації загиблих та безвісти зниклих осіб. Виведення геномної інформації, визначається за стандартною системою маркерів (далі STR, від Short Tandem Repeats – локуси із

короткими тандемними повторами), рекомендованих міжнародною організацією кримінальної поліції (Інтерпол) та Європейською мережею судово-експертних установ (ENFSI), та встановлюється за допомогою автоматичних генетичних аналізаторів із використанням капілярного електрофорезу, що в свою чергу надає змогу відповідати можливостям та досвіду світової практики.

На сьогодні проводяться молекулярно-генетичні дослідження з ДНК-профілювання за спеціальними наборами генетичної ідентифікації (як приклад «PowerPlex® Fusion 6C System» виробництва фірми «Promega Corporation»), які дають можливість визначити 27 ділянок (локусів/маркерів) ДНК, включаючи статеву належність, що забезпечують надійність у встановленні біологічної спорідненості та ідентифікацію невідомих тіл загиблих та зниклих безвісти.

І щоб відповідати на виклик часу обов'язковим на сьогодні є врахування та пристосування до особливостей вихідного трупного матеріалу направлено для ДНК-ідентифікації у значно більшому різноманітті станів ДНК, зокрема таких, що зумовлюють високі рівні деградації ДНК та більш високі рівні інгібіції ПЛР (полімеразної ланцюгової реакції), що стоять на заваді швидкому вирішенню завдання, а іноді і унеможливають його. Частково це пов'язано з циклічними процесами аеробного та анаеробного розкладу тканин трупів.

Окремо варто зауважити, що поряд з застосуванням традиційних методів виділення ДНК з кісток, з затвердженими такими протоколами як: PrepFiler™ BTA та PrepFiler™ Express BTA Forensic DNA Extraction Kit, на практиці добре себе зарекомендував комбінований протокол пробопідготовки та виділення ДНК з деградованих кісткових решток (розробники – працівники ДНДЕКЦ МВС України Аббасов Р. Г., Повх А. С., Романчук С. М., Сірівля А. І., Марійко В. В., Сандалович Б. О., Івасюк М. Р., Костіков І. Ю.). Частота отримання повних ДНК-профілів збільшується в середньому в 6,3 рази в порівнянні з основними протоколами. Його перевага в тому, що він націлений на мішені – остеоцити, що в свою чергу ізольовані в кристалізованих остеоцитарних лакунах, завдяки чому зберігається у найменш деградованому стані.

Отже, можна зазначити, що наведені вище етапи молекулярно-генетичного дослідження універсальні та націлені на успішну та швидку ідентифікацію невідомих осіб.

Таким чином, експериментально-дослідницька процедура з ідентифікації невідомої особи має своє завершення отриманням унікального ДНК-профілю особи за STR-локусами або SNP (від Single-Nucleotide Polymorphism) маркерні послідовності, що містять сайти з одонуклеотидним поліморфізмом, а послідоюча аналітична процедура – встановленням збігу генетичних ознак невідомої особи зі спорідненими або ідентичними генетичними ознаками близьких родичів.

Підсумовуючи, можна впевнено констатувати, що на сьогодні, актуальні підходи молекулярно-генетичної експертизи доводять свою ефективність, мають невичерпний стрімкий розвиток та допомагають близьким віднайти своїх загиблих родичів.

Первій В. Ю.

викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософії з права

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

У сучасному світі, зокрема під час дії воєнного стану в Україні, головні пріоритети роботи поліцейських структур постійно змінюються. Після прийняття КПК України у 2012 році виявлення та попередження злочинів стали головними завданнями оперативно-розшукової діяльності. Як і в Україні, так і в інших країнах зустрічається застосування концепцій та інститутів діяльності поліції щодо виявлення і попередження кримінальних правопорушень. Удосконалення підстав використання матеріалів оперативно-розшукових заходів під час оперативно-розшукової діяльності завжди було в центрі уваги як правоохоронців, так і вчених, що актуалізує проведення ґрунтовних наукових досліджень.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство не визначає термін «матеріали оперативно-розшукової діяльності», а лише визначає способи їх впровадження, що значно ускладнює їх практичне використання у кримінальному процесі. У діючому Кримінальному процесуальному кодексі України законодавцем не передбачено визначення приводів і підстав для початку досудового розслідування. Матеріали оперативно-розшукової діяльності для початку досудового розслідування можуть бути реалізовані лише через такий привід як самостійне виявлення уповноваженою особою з будь-яких джерел обставин, що можуть свідчити про вчинене кримінальне правопорушення (ч. 1 ст. 214 КПК України) [1]. Законодавцем зазначено, що матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються як приводи та підстави для початку досудового розслідування [2].

Слід зауважити, що чинне законодавство, на відміну від попереднього, передбачає можливість використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності лише на початковому етапі досудового розслідування і лише в

окремих випадках – на подальшому (при оголошенні в розшук підозрюваного). Водночас, як зазначає Сухачова І. О., на практиці в окремих випадках необґрунтовано знизилася використання матеріалів ОРД для початку досудового розслідування (до – 38,4 % у 2018 р., у порівнянні з 2011 р. – 62,5 %), що є однією з причин неефективності виявлення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень [1, с. 102].

Звернемо увагу, що оперативно-розшукова діяльність здійснюється з метою пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривної діяльності спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави тільки у тих випадках, якщо іншими шляхами ці завдання вирішити не можливо [2].

Потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави, особливо в умовах дії воєнного стану в Україні зростає. Розвідувальна інформація – усні, зафіксовані на матеріальних носіях (у тому числі у зразках виробів і речовин) чи відображені в електронному вигляді відомості або дані, які не є загальнодоступними або які неможливо отримати офіційним шляхом, про наміри, плани і дії іноземних держав, організацій та осіб чи про їхні потенційні можливості щодо реалізації таких намірів і планів, а також про процеси, події, обставини, технології, знання в інтересах національної безпеки і оборони України [3]. Однак воєнний стан ускладнює проведення оперативних заходів, збір та аналіз інформації та матеріалів проведених заходів. Також умови воєнного стану можуть обмежувати доступ до деяких джерел інформації, а також змінювати стратегії злочинців, що ускладнює виявлення та припинення злочинної діяльності. Крім того, необхідно бути дуже обережними при зборі та збереженні доказів, оскільки вони можуть бути пошкоджені або знищені в умовах воєнного стану.

Важливо зазначити, що проведення оперативно-розшукових заходів під час оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану повинно здійснюватися тільки на законних підставах. Використання отриманих матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному провадженні відіграє ключову роль у встановленні обставин злочину, ідентифікації злочинців та зборі доказів. Це дозволяє правоохоронним органам ефективно боротися зі злочинністю та забезпечувати безпеку громадян.

Беручи до уваги сучасні виклики та загрози безпеці суспільства, використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному провадженні є необхідною складовою для забезпечення ефективного виявлення та розкриття злочинів. При цьому важливо дотримуватися принципів законності та захисту прав людини, щоб забезпечити справедливість та ефективність кримінального правосуддя. Складність

використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному провадженні в умовах воєнного стану вимагає від оперативних підрозділів високого професіоналізму, обачливості та впровадження новітніх технологій для забезпечення безпеки та ефективності їх роботи.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що чинне кримінальне процесуальне законодавство не містить поняття матеріалів оперативно-розшукової діяльності, а визначає лише напрями їх впровадження, що значно ускладнює їх використання у кримінальному процесі, особливо під час дії воєнного стану в Україні. Оперативні підрозділи повинні не тільки дотримуватися законів, але й приймати відповідні рішення безпосередньо на їх основі, особливо в умовах воєнного стану. Проведення оперативно-розшукових заходів під час оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану повинно здійснюватися тільки на законних підставах, визначених законодавством України.

1. Сухачова І. О. Роль оперативно-розшукової діяльності у виявленні, розслідуванні та розкритті одержання неправомірної вигоди службовими особами. *Вісник кримінального судочинства*. № 3. 2019. С. 100-109.

2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 23.05.2024).

3. Про розвідку : Закон України від 17.09.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення: 23.05.2024).

Письменний О. О.

адвокат, аспірант Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

РЕЙДЕРСЬКЕ ЗАХОПЛЕННЯ МАЙНА: СУДОВА ПРАКТИКА ТА КОЛІЗІЇ ЗАКОНОДАВСТВА

Рейдерське захоплення майна є актуальною проблемою в Україні, і це має велике значення для власників бізнесу та майна. Давайте розглянемо деякі аспекти цієї проблеми:

Зростання випадків рейдерського захоплення: З кожним роком в Україні частіше відбуваються випадки рейдерського захоплення майна. Це може стосуватися як підприємств, так і нерухомого майна.

Способи захоплення: Рейдерське захоплення може відбуватися різними способами: перереєстрація прав; рейдери можуть змінити власника майна, перереєструвавши права від законного володільця до іншої особи; фактичне захоплення; рейдери можуть фізично захопити підприємство або майно.

Роль державних реєстраторів та нотаріусів: рейдерське захоплення не

обходиться без участі державних реєстраторів та нотаріусів. Вони грають ключову роль у процесі перереєстрації та реєстрації прав власності. Важливо з'ясувати, чи будуть вони нести відповідальність у разі звернення до суду законного власника майна за захистом своїх прав. Рейдерське захоплення майна за допомогою прогалин в нотаріальному законодавстві можна відобразити на прикладі одного випадку, що стався з одним Дніпровським адвокатом Серігем Барбашиним, в минулому займав посаду прокурора, хотілось би донести думку, що деякі рейдерські випадки трапляються з причини недосконалості законодавства, а процедура щодо усунення цієї прогалини може зайняти досить короткий час, шляхом внесення невеликого уточнення до ЗУ «Про нотаріат» та Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Хочемо проілюструвати короткий зміст події, а саме 20.11.2023 року приватним нотаріусом Дніпровського міського нотаріального округу Зінковою Юлією було посвідчено договір дарування офісного приміщення в центрі міста в елітному районі площею 113 кв.м. Сторонами за договором дарування були раніше не відомі власнику особи від імені власника на підставі довіреності діяв нині ув'язнений Іванюк Дмитро 2002 р.н. та нині ув'язнена обдаровувана Міненко Вікторія 1976 р.н. Нотаріусом було посвідчено безпосередньо договір дарування та як наслідок проведення державна реєстрація переходу права власності від власника до набувача в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. Вказана нотаріальна дія була вчинена з грубим порушенням закону, за попередньою змовою з нотаріусом чи з недбалості нотаріуса, ці факти в майбутньому буде встановлювати слідство. Оскільки власник майна не перебував за кордоном, як вбачається зі змісту нотаріальної дії та буквально одразу ж дізнався про незаконний перехід права власності на належне йому майно, ним одразу ж було вчинено комплекс дій щодо арешту вкраденого майна та здійснено весь комплекс процесуальних дій направлених на притягнення до відповідальності винних та повернення назад у власність приміщення. В подібній схемі немає нічого нового, випадок не є поодиноким, дуже багато людей перебуваючи за кордоном та не маючи реальної можливості перебувати в Україні та слідкувати за належним їм майно дізнаються, що майно злочинним шляхом вибуває з їх володіння. Цей випадок є більш цікавим, оскільки власник майна по-перше обізнаний в справах про незаконне заволодіння чужим майном, по-друге постійно перебуває під час війни в місті та здійснює свою професійну діяльність. Як пояснює власник, що для того, щоб у нотаріуса Дніпра з'явилась нотаріально посвідчена в Польській Республіці м.Колобжег довіреність, його як мінімум потрібно було незаконно переправити через державний кордон, т.к. законних підстав пересікати державний кордон під час дії воєнного стану в нього немає. Зі слів нотаріуса, нею вчинено нотаріальну дію з дотриманням вимог законодавства та перелік документів поданих для договору дарування повністю відповідає змісту нотаріальної дії, тому підставі для відмови у посвідченні договору в

неї не було. Але, як кажуть диявол прихований у деталях. З аналізу документів поданих для посвідчення договору встановлено, що від імені власника зловмисник діяв на підставі нотаріальної довіреності, посвідченої польським нотаріусом від 03.10.2023 року, при тому на примірнику самої довіреності був відсутній підпис довірителя, окрім підпису нотаріуса на довіреності не було жодних сторонніх підписів чи поміток з якої причини на довіреності відсутній підпис довірителя. (Главою 9 п. 5 Порядку передбачено: Якщо фізична особа внаслідок фізичної вади, хвороби або іншої причини (наприклад, неписьменна) не може власноручно підписати документ, то за її дорученням у її присутності та в присутності нотаріуса цей документ може підписати інша особа, яка визначається зазначеною фізичною особою. Про причини, з яких фізична особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, не мала змоги підписати документ, зазначається у тексті документа та в посвідчувальному написі. Правочин за особу, яка не може підписати його, не може підписувати особа, на користь або за участю якої його посвідчено.

Також було здійснено переклад цієї довіреності з польської мови на українську, як того дійсно вимагає закон, але на посвідчувальному написі нотаріуса про засвідчення справжності підпису перекладача зазначено, що підпис засвідчено в місті Одеса, Дніпропетровської області. Що одразу дає зрозуміти, що навіть такий складний документ, який є основою для незаконного заволодіння майно зроблено не фахово. Як би нотаріусом приймалися документи не по переліку, а тільки після їх детального аналізу, як це передбачає профільний закон, то нотаріус би відмовила у вчиненні нотаріальної дії тк документи носять ознаки підробки або грубі неточності, тут вже як кому зручно. Висновків щодо нотаріуса все ж таки не роблю, тільки вказую на вимогу щодо поданих документів. Главою 4 Порядку передбачено: У разі наявності сумнівів щодо обсягу повноважень уповноваженого представника, а також його цивільної дієздатності нотаріус має право зробити запит до відповідної фізичної або юридичної особи, від імені якої діє представник. Далі вже по підробленій довіреності, в порушення законодавства, нотаріусом м. Вінниця від 10.11.2023 р. посвідчується довіреність в порядку передоручення. Так дійсно в Україні існує можливість видати довіреність в порядку передоручення, але виключно після того як будуть встановлені юридичні факти, що оригінал довіреність відповідає вимогам закону, недоліки довіреності вже окреслені вище, а також нотаріус має впевнитись у тому, що довіреність є дійсною до посвідчення передоручення. Дійсно главою 4 Порядку передбачено: Дійсність нотаріально посвідченої довіреності перевіряється нотаріусом за Єдиним реєстром довіреностей, за винятком довіреностей, які посвідчено або видано за кордоном компетентними органами іноземних держав, за умови їх легалізації уповноваженими органами. Без легалізації такі довіреності приймаються нотаріусами у тих випадках, коли це передбачено

законодавством України, міжнародними договорами, в яких бере участь Україна. За результатами перевірки дійсності довіреності (її дубліката) виготовляється витяг з Єдиного реєстру довіреностей, який додається до примірника правочину, що залишається у справах нотаріуса. Виходячи з норми хоча прямо і не зазначено, що у такий самий спосіб не потрібно додаткової перевірки основної довіреності для передоручення, але прямо і не назначено, що для передоручення не потрібно перевіряти дію основної довіреності. Але з аналізу усіх норм, а не тільки Порядку можна встановити наступне: – п.2 Положення про єдиний реєстр довіреностей: Порядок реєстрації довіреностей: 2.1. Обов'язковій реєстрації у Єдиному реєстрі підлягають довіреності (у тому числі їх дублікати), посвідчені в нотаріальному порядку, довіреності, прирівнювані до нотаріально посвідчених, та довіреності, посвідчені особами, які в умовах воєнного стану відповідно до законодавства мають право їх посвідчувати, а також відомості про припинення їх дії; – Для реєстрації передоручення необхідно виконати наступні дії: 1. У вікні «Реєстрація передоручення» здійсніть пошук довіреності, для якої реєструється передоручення (детальніше про пошук документа — у розділі 8). 2. У вікні «Реєстрація передоручення» внесіть дані про довіреність, видану в порядку передоручення, до полів вводу (детальний опис полів вводу та процесу реєстрації містить п. 5.1.1 даної Інструкції). 3. Натисніть кнопку вікна «Реєстрація передоручення» для збереження всіх внесених відомостей про передоручення в базі даних Реєстру. 4. Після успішної реєстрації передоручення виводиться повідомлення «Реєстрація передоручення», в якому буде вказано реєстраційний номер передоручення в базі даних Реєстру. У вікні повідомлення натисніть кнопку [ОК]. – Договір між Україною та Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах: Стаття 15 Визнання документів^ 1. Документи, які підготував або засвідчив відповідний орган однієї з Договірних Сторін, скріплені гербовою печаткою і підписом уповноваженої особи, мають силу документа на території іншої Договірної Сторони без потреби будь-якого іншого засвідчення.

Це стосується також копій і перекладів документів, які засвідчені відповідним органом. 2. Документи, які на території однієї з Договірних Сторін визнаються офіційними, вважаються такими ж на території іншої Договірної Сторони. Таким чином нотаріусом посвідчено довіреність в порядку передоручення з порушенням порядку її реєстрації в Єдиному реєстрі довіреностей, оскільки щоб внести передоручення, треба спочатку відшукати в реєстрі основну довіреність, іноземні довіреності не підлягають реєстрації в українському реєстрі, як висновок можливості посвідчити з неї передоручення теж немає. Також з матеріалів справ нотаріуса, що нотаріусу також було подано подробну згоду на дарування дружини власника, посвідчену ніби-то нотаріусом міста Дніпра, хо у нотаріуса на цьому бланку було викладено зовсім інший документ. Та як стверджує власник

безпосередньо єдиним не підробним документом у матеріалах справ нотаріуса був дублікат правого документа, отриманий на підставі підробної довіреності. Враховуючи всі названі недоліки нотаріус повинна була відмовити у посвідченні договору, як мінімум з причини, що на довіреності відсутній підпис довірителя. А маючи такий «специфічний» перелік документів, можна було дійти висновку, що документи носять ознаки підробки та нотаріальна дія скоріш за все не відповідає реальним правовим наслідкам, що є теж підставою для відпови у її вчиненні. Тобто наявний факт, або злочинної змови нотаріусів з зловмисниками, або нотаріуси просто використали формальний підхід при вчиненні правочинів і не піддали аналізу подані документи, хоча це входить до обов'язків нотаріуса. ст. 42 Закону: Вчинення нотаріальної дії може бути відкладено в разі необхідності витребування додаткових відомостей або документів від фізичних та юридичних осіб або надсилання документів на експертизу, а також якщо відповідно до закону нотаріус повинен впевнитись у відсутності у заінтересованих осіб заперечень проти вчинення цієї дії. ст. 44 Закону: Встановлення дійсних намірів кожного з учасників правочину здійснюється шляхом встановлення нотаріусом однакового розуміння сторонами значення, умов правочину та його правових наслідків для кожної із сторін. 29.02.2024 року слідчими СВ ГУНП в м. Дніпрі під процесуальним керівництвом було проведено обшуки після яких виконавцям злочину було повідомлено про підозру по ч. 5 ст. 190, 358 КК України. Усім підозрюваним було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. 07.05.2024 року, Центральною колегією Міністерства юстиції України з розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльності державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів міністерства юстиції, за наказом No 1364/5 реєстраційну дію, щодо переходу права власності на нерухоме майно – скасовано. Санкцій до нотаріуса не застосовано. Стисло про колегію, це постійно діючий орган, що може скасувати реєстраційну дію. Її функції передбачені ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», до самої колегії дуже багато запитань, оскільки вона перебрала на себе повноважень судової влади, хоча реєстраційні дії вчиняються від імені держави, відповідно їх скасування має відбуватись за рішенням суду. Судовий реєстр показує, що подібні питання дуже часто виникають до колегії. Тому маємо ситуацію, коли існує юридичний факт посвідчення договору дарування, який не визнання (поки що) недійсним, а реєстраційна дія щодо цього договору визнання незаконною колегією та скасована.

Підсумовуючи вищенаведене під час дії воєнного стану, поки люди дійсно масово перебувають за кордоном, побільшало випадків незаконного позбавлення права власності на підставі довіреностей виданих нібито закордоном, оскільки відсутній правовий механізм перевірки їх справжності, та навіть більше прямо передбачено, що дійсність подібних документів не

перевіряється відповідно до законодавства та міжнародних угод та конвенцій. Виходячи з проблематики пов'язаної зі зловживанням подібними нормами, вони повинні бути відкориговані шляхом внесення змін до подібних норм.

Як варіант я бачу вихід у тому, що особа яка видала довіреність у іноземного нотаріуса, повинна окрім примірника оригіналу документу, який вона передала в Україну, також на офіційну пошту нотаріуса, якого ним обрано добровільно надіслати тестовий або сканований примірник тієї самої довіреності з прикладанням на нього свого кваліфікованого цифрового підпису, у іншому випадку така довіреність є дійсно виданою, але не набуває чинності доки не виконати цю істотну умову.

1. https://nais.gov.ua/files/general/imported/files/ERD_UserGuide_new_auth_1.4_3.pdf.
2. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>.
3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1378-06>.
4. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.
5. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
6. <https://minjust.gov.ua/files/general/2024/05/07/20240507164002-11.pdf>.
7. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>.
8. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_174#Text.

Санакосєв Д. Б.

завідувач кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,

**ОКРЕМІ НАПРЯМИ СПІВПРАЦІ З ПРАВООХОРОННИМИ
ОРГАНАМИ КРАЇН ЄС У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННИМ ОРГАНІЗАЦІЯМ
ТА ОСОБАМ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У СТАТУСІ СУБ'ЄКТІВ
ПІДВИЩЕНОГО ЗЛОЧИННОГО ВПЛИВУ**

Відповідно до укладеної у 2014 р. Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Україна (розділ III «Юстиція, свобода та безпека») взяла на себе зобов'язання співпрацювати з ЄС у сфері боротьби з відмиванням коштів, тероризмом та фінансуванням тероризму, незаконним обігом наркотиків, організованою економічною злочинністю, корупцією, підробкою документів та кіберзлочинністю. Так, сторони посилюють двостороннє, регіональне та міжнародне співробітництво у цій сфері із залученням Європолу (п. 3 ст. 22 Угоди), а також мають розвивати подальше судове співробітництво між Україною та ЄС у сферах міжнародного правового співробітництва, судового

процесу, а також захисту дітей (п. 2 ст. 24 Угоди).

Європол покликаний надавати підтримку державам-членам у запобіганні та боротьбі з усіма формами серйозної міжнародної та організованої злочинності, кіберзлочинності та тероризму. Європол також працює з багатьма країнами-партнерами, які не входять до ЄС, та міжнародними організаціями. Комісія та агентства ЄС надають інструменти для обміну інформацією між національними правоохоронними органами. Такі інструменти необхідні для своєчасного доступу до точної та актуальної інформації та кримінальної розвідки для запобігання, виявлення та успішного розслідування злочинної діяльності.

Правову основу такого співробітництва та обміну інформацією становлять: 1) Стратегія безпеки ЄС на 2020-2025 роки (9 грудня 2020 року Комісія запропонувала посилити мандат Європолу, щоб дозволити агентству краще підтримувати національні правоохоронні органи інформацією, аналізом і досвідом. Комісія також прийняла пропозицію, щоб дозволити Європолу видавати попередження в Шенгенській інформаційній системі (SIS) на основі інформації з третіх країн, зокрема, для виявлення іноземних бойовиків-терористів; 2) Європейський порядок денний безпеки на 2015–2020 роки; 3) Стокгольмська програма 2010 – 2015 років; 4) Гаазька програма 2005 – 2010 років (запроваджено принцип доступності як керівну концепцію для обміну інформацією в правоохоронних органах: у всьому ЄС інформація, доступна правоохоронним органам однієї країни ЄС, має бути доступною для всіх правоохоронних органів країни ЄС).

Заслуговує на увагу досвід країн ЄС щодо впровадження багаторічного циклу політики щодо реагування на тяжкі злочини та організовану злочинність ЕМРАСТ, розробленого у 2010 році ЄС з метою послідовного та методичного усунення найбільш важливих кримінальних загроз шляхом ефективного співробітництва між відповідними службами країн-членів, установами й органами ЄС [3]. ЕМРАСТ – це Європейська міждисциплінарна платформа протидії кримінальним загрозам. Вона запроваджує інтегрований підхід до внутрішньої безпеки ЄС, що включає заходи, які варіюються від зовнішнього прикордонного контролю, співпраці поліції, митниці та судових органів до управління інформацією, інновацій, навчання, профілактики та зовнішнього виміру внутрішньої безпеки, а також державно-приватного партнерства, де це доречно.

Кожен цикл триває 4 роки та оптимізує координацію та співпрацю щодо вибраних пріоритетів злочинності. Злочинні загрози визначаються на основі даних кримінальної розвідки, а потім узгоджуються на політичному рівні. Протягом циклу всі зацікавлені служби та зацікавлені сторони на національному рівні та рівні ЄС запрошуються розподілити ресурси та взаємно зміцнити зусилля. Виникаючі загрози також відстежуються, щоб на них можна було ефективно реагувати.

Крок 1. Оцінка загроз серйозної організованої злочинності ЄС

(SOCTA). Визначає набір ключових загроз на основі глибокого аналізу основних злочинних загроз, з якими стикається Європейський Союз. На їх основі Рада Європейського Союзу визначає пріоритети боротьби з серйозною та організованою злочинністю. SOCTA відіграє ключову роль в ЕМРАСТ.

У рамках реалізації національної Стратегії боротьби з організованою злочинністю (2020) [2] також передбачено ідентифікацію ризиків і загроз, що виникають унаслідок організованої злочинної діяльності, постійний аналіз і реагування на них. Така оцінка загроз (SOCTA Україна) визначена першим етапом реалізації Стратегії, використання якої має уможливити визначення поточних загроз, пов'язаних з організованою злочинністю, її вплив на органи державної влади, місцевого самоврядування, суспільство, а також чинників, що спричиняють подальшу діяльність організованих груп, оцінити ймовірні в майбутньому загрози. Постановою Кабінету Міністрів України від 26.01.2022 року № 59 утворено Міжвідомчу робочу групу з питань координації запровадження системи оцінки SOCTA Україна [4] в діяльність центральних органів виконавчої влади, а також затверджено Порядок збирання і узагальнення інформації та здійснення оцінювання загроз організованої злочинності та тяжких злочинів відповідно до системи оцінки SOCTA Україна.

Крок 2. Пріоритети ЄС у сфері боротьби зі злочинністю та MASP. На період ЕМРАСТ 2022-2025 (26 травня 2021 року), серед основних пріоритетів ЄС у боротьбі з тяжкою та організованою злочинністю визначено відповідні напрямки реагування, зокрема пов'язані з діяльністю організованих груп та злочинних організацій: 1) злочинні мережі підвищеного ризику; торгівля людьми; 2) незаконне переправлення мігрантів; 3) незаконний обіг наркотиків; 4) організована злочинність у сфері власності; 5) незаконний обіг вогнепальної зброї.

Крок 3. Річні операційні плани (ОАР). 15 ОАР містять оперативні дії щодо боротьби зі злочинністю в 10 сферах, що відповідають пріоритетам Європейського Союзу в галузі злочинності для ЕМРАСТ 2022-2025. ОАР спрямовані на усунення пріоритетних загроз і мають бути узгоджені з CHSG, як це визначено у G-MASP. До ОАР можуть бути додані додаткові цільові стратегічні цілі, адаптовані до конкретних пріоритетних потреб.

Крок 4. Незалежна оцінка. Наприкінці кожного циклу ЕМРАСТ проводиться незалежне оцінювання для аналізу впровадження ЕМРАСТ та його результатів, після чого приймається обґрунтоване політичне рішення, яке слугуватиме орієнтиром для наступного циклу ЕМРАСТ.

Інструменти обміну інформацією поліції:

1) SIS – Шенгенська інформаційна система (інформує про розшукуваних або зниклих безвісти осіб і об'єкти всередині ЄС і на його зовнішніх кордонах. У 2015 році SIS було оновлено, щоб полегшити та прискорити обмін інформацією про підозрюваних у тероризмі та посилити зусилля країн ЄС щодо анулювання проїзних документів осіб, підозрюваних

у бажанні приєднатися до терористичних груп за межами ЄС);

2) Прюмські рішення (спрямовані на посилення транскордонного співробітництва у сферах юстиції та внутрішніх справ, зокрема обміну інформацією між органами, відповідальними за запобігання та розслідування кримінальних правопорушень;

– Пропозиція Регламенту Прюм II (спрямована на покращення автоматизованого обміну даними в рамках Прюмських рішень. Пропозиція регламенту включає: поліцейські записи; реєстраційні дані транспортного засобу; профілі ДНК, відбитки пальців або зображення обличчя; умови та процедури взаємного онлайн-доступу до національних баз даних; правила щодо обміну даними після вчиненого кримінального правопорушення; умови та порядок залучення Європолу);

3) Шведське рамкове рішення (має на меті спростити обмін інформацією та розвідданими між правоохоронними органами країн ЄС. Встановлює правила щодо часових обмежень і стандартних форм для обміну будь-якою інформацією або даними, якими володіють правоохоронні органи (принцип доступності), за попереднім запитом або спонтанно, гарантуючи, що процедури транскордонного обміну даними не є суворішими, ніж ті, що застосовуються до обмінів на національному рівні (принцип еквівалентного доступу);

4) База даних імен пасажирів ЄС (PNR) (дозволяє країнам ЄС збирати дані про пасажирів від авіакомпаній та обробляти їх для запобігання, затримання, розслідування і судового переслідування у випадках терористичних і серйозних злочинів. Директива ЄС про PNR також визначає гарантії захисту даних і вказівки щодо обміну інформацією PNR між країнами ЄС і третіми країнами);

5) Програма безпечної мережі обміну інформацією Європолу (SIENA) Дозволяє європейським компетентним органам обмінюватися інформацією між собою, Європолом і рядом третіх сторін у швидкий, безпечний і зручний спосіб. Ці бази даних сприяють співпраці, дозволяючи країнам ЄС визначати спільні дослідження та створюючи основу для стратегічного та тематичного аналізу);

6) ENFAST (Європейська мережа груп активного пошуку втікачів) – проєкт спрямований на підвищення безпеки в ЄС шляхом підвищення ефективності розшуку та арешту злочинців, які перебувають у міжнародному розшуку, які вчинили тяжкі злочини. ENFAST – це цілодобова мережа поліцейських, які можуть негайно вжити заходів для виявлення та затримання втікачів).

Європейська організація з питань юстиції (ЄВРОЮОСТ) створена у березні 2002 року рішенням Ради Європи як підрозділ ЄС з правового співробітництва з метою заохочення та удосконалення координації співпраці між судовими органами країн ЄС, зокрема, щодо боротьби з серйозною організованою злочинністю. У листопаді 2018 року ЄВРОЮОСТ – Агентство

Європейського Союзу зі співпраці у сфері кримінальної юстиції, юрисдикція якого поширюється на всі країни ЄС без необхідності ухвалення додаткових законодавчих актів.

Україна підписала угоду про співпрацю з Європейською організацією з питань юстиції ще до ухвалення змін у її статусі, 27.06.2016 року. Метою угоди визначено посилення співробітництва між Україною та Євроюстом у боротьбі з тяжкими злочинами, зокрема організованою злочинністю та тероризмом. Компетентним органом в Україні для виконання угоди є Офіс Генерального прокурора України.

Проект SIRIUS, який спільно реалізується Євроюстом та Європолем, є центральним інформаційним центром ЄС для обміну знаннями про транскордонний доступ до електронних доказів. Він пропонує різноманітні послуги, такі як керівні принципи, тренінги та інструменти, що допомагають отримати доступ до даних, які зберігаються у провайдерів онлайн-послуг. Ці послуги доступні правоохоронним та судовим органам через платформу та додаток. На сьогодні SIRIUS обслуговує спільноту компетентних органів з 44 країн, що представляють всі держави-члени ЄС і зростаючу кількість третіх країн.

Євроюст надає допомогу в широкому спектрі розслідувань. Кожна справа відрізняється від інших і вимагає індивідуального підходу. Часто прокурори повинні діяти негайно, щоб знайти і затримати підозрюваних. У таких випадках національні органи влади можуть покладатися на унікальні послуги Євроюсту за викликом, наприклад, сприяючи швидкому виконанню європейського ордеру на арешт (EAW), наказу про заморожування або збору доказів за допомогою європейського ордеру на розслідування (EIO).

На сьогодні виділяються такі інструменти міжнародного судового співробітництва у протидії організованим групам та злочинним організаціям: 1) Повернення активів; 2) Європейський ордер на арешт (EAW); 3) спільна слідча група (ССГ); 4) спеціальні слідчі дії; 5) конфлікти юрисдикцій; 6) передача кримінальних проваджень; 7) екстрадиція; 8) контрольовані поставки; 9) бази даних про судимості (європейська інформаційна система судимостей (ECRIS)); 10) Європейська судова мережа (EJN); 11) Судовий атлас (Judicial Atlas) Європейської судової мережі; 12) судова бібліотека EJN у кримінальних провадженнях.

Важливо для України, що, зокрема, через розділ «Співпраця з третіми країнами та судовими мережами» на веб-сайті EJN контактні особи EJN мають онлайн доступ до контактних даних членів цих судових мереж, а також до контактних осіб у країнах, що не є членами ЄС. Таким чином, контактні пункти EJN можуть надавати допомогу національним органам влади і тоді, коли виникає потреба у співпраці за межами ЄС.

Отже, реалізація положень Стратегії боротьби з організованою злочинністю, зокрема з особами, які перебувають у статусі підвищеного злочинного впливу, має активно здійснюватися шляхом: 1) забезпечення

дієвого співробітництва з Інтерполом, ЄВРОПОЛОМ та іншими міжнародними партнерами на двосторонній та багатосторонній основі відповідно до національного законодавства і міжнародних договорів; 2) підвищення ефективності співпраці з правоохоронними структурами іноземних держав. Вказане досягається винятково шляхом використання всього спектру інструментів міжнародного поліцейського співробітництва на регіональному, національному та міжнародному рівнях.

_____:

1. Олефір В. І. Міжнародне співробітництво у протидії організованій злочинності. *Бюлетень з обміну досвідом роботи* № 157. 2005. С.106–110.

2. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 року № 1126-р. Урядовий кур'єр від 19.09.2020. № 183.

3. EU Policy Cycle – EMPACT. <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/empact/>.

4. Деякі питання запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки SOCTA Україна: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.01.2022 року № 59. *Офіційний вісник України* від 11.02.2022 року, № 12. Стор. 351, ст. 660.

Сербін М. М.

провідний фахівець з організації наукової роботи відділу забезпечення діяльності центру Запорізького НДЕКЦ МВС, кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВТЕЧ З МІСЦЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Сьогодні розкриття, розслідування та попередження злочинів значною мірою залежить від широкого й тактично грамотного використання слідчим спеціальних знань і технічних засобів.

Можливість залучення спеціаліста при провадженні слідчих (розшукових) дій передбачена ст. 71 Кримінального процесуального кодексу України (далі по тексті – КПК) [1].

Частиною 1 статті 71 КПК України передбачено, що спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних знань і навичок.

Аналіз кримінальних проваджень, по яких проводилось розслідування втеч з місця позбавлення волі, свідчить про те, що найчастіше слідчий залучає спеціаліста до участі в проведенні таких слідчих (розшукових) дій, як

огляд місця події, обшук, освідування особи.

Що стосується судової експертизи, то це процесуальна дія, яка полягає в дослідженні експертом, за завданням слідчого або судді речових доказів та інших матеріалів з метою встановлення фактичних даних та обставин, котрі мають значення для правильного вирішення справи [2, с. 257].

Під час розслідування втеч засуджених з місця позбавлення волі, найчастіше проводяться судово-медична, психіатрична, дактилоскопічна, техніко-криміналістична, судово-почеркознавча, трасологічна, біологічна та інші експертизи. Вони допомагають слідчому встановити істину у провадженні, коли без висновку осіб, котрі володіють спеціальними знаннями, зробити це важко або неможливо. Розглянемо деякі з таких експертиз.

Експертиза слідів рук (дактилоскопічна експертиза) призначається тоді, коли на предметах, що мають відношення до провадження, виявлені сліди рук, а слідчому необхідно встановити, ким вони залишені. На вирішення експертизи можуть бути поставлені питання: а) чи придатні ці сліди рук для ідентифікації; б) чи не належать вони певній особі; в) чи не залишені вони різними особами.

Експертові повинні бути надані зразки слідів рук особи, яка перевіряється. Такі зразки може відібрати слідчий чи працівник виправної колонії (надалі – ВК) у підозрюваного, а якщо він переховується, то з його особової справи, котра зберігається в спецчастині ВК.

Судово-почеркознавча експертиза. Якщо в засуджених вилучаються щоденники, записки, листи, записники, у яких можуть бути вказані імена співучасників або інші дані, необхідні для встановлення фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження, а слідчим шляхом встановити авторів цих записів не вдалося, то ці документи слід направити на почеркознавчу експертизу. Як правило, від підозрюваних у виконанні цих записів відбираються зразки почерку. Типові питання, які вирішуються в ході експертизи: чи виконаний рукопис певною особою; чи виконані кілька рукописів однією особою; чи виконаний рукопис навмисно зміненим почерком; особою якої статі виконано рукопис, до якої вікової групи належить виконавець рукопису.

Трасологічна експертиза призначається в тих випадках, коли з місця події вилучені сліди знарядь злочину, взуття, відірвані частини одягу. На її вирішення найчастіше ставляться такі питання: чи залишений цим знаряддям слід, виявлений на місці події; чи є на цій поверхні (предметі) сліди босих ніг (панчо, шкарпеток, взуття) людини та чи придатні ці сліди для ідентифікації або визначення їх родової (групової) належності; чи залишені сліди певною особою або шкарпетками, панчохами чи взуттям, вилученими у певної особи.

Необхідність у проведенні ґрунтознавчої експертизи виникає в разі, коли на одязі чи взутті осіб, які брали участь у вчиненні злочину, виявлено частки ґрунту, пилу або барвників, схожих з виявленими на місці події, або коли частки таких речовин виявлені в підозрюваного. Одяг зі слідами часток ґрунту, побілки,

пилу тощо, а також зразки з подібною речовиною, вилученою на місці події чи в іншої особи, направляються на експертизу. Перед експертом ставиться питання: чи схожі частки землі (фарбника, пилу), виявлені на одязі, взутті чи тілі підозрюваного, з землею (фарбником, пилом), вилученою з місця події.

Ґрунтознавча експертиза нерідко проводиться під час розслідування втеч з місця позбавлення волі, коли подолання лінії охорони здійснювалося через підкоп. Її завдання полягає у тому, аби встановити однорідність або неоднорідність часток ґрунту, вилученого з одягу або взуття затриманого, з ґрунтом, вилученим з підкопу як зразок.

При розслідуванні втечі з місця позбавлення волі, в залежності від їх особливостей, можуть призначатися й інші експертизи. Іноді виникає необхідність проведення комплексних експертиз (наприклад, коли потрібні висновки хіміка та криміналіста, біолога й хіміка, медика та криміналіста і т.ін). Їх необхідність кожного разу визначає слідчий.

Крім того, як зразки для порівняльного дослідження можна використовувати також об'єкти, що знаходяться в особових справах засуджених. З цією метою беруться їх листи, дактилоскопічні карти, фотокартки тощо. Під час відібрання зразків (наприклад, слини, почерку) виправдана присутність працівників ВК, а іноді й спеціалістів. Понятими при відібранні зразків (проб) слід запрошувати вільнонайманих осіб.

Варто зазначити, що застосування техніко-криміналістичних засобів та прийомів у боротьбі зі злочинністю визнається правомірним, якщо воно безпосередньо передбачено законом (або іншими нормативними актами) або рекомендовано законом, або не суперечить закону за своєю сутністю [3, с. 60].

Стосовно можливості перерахування всіх науково-технічних засобів, прийомів та методів, що можуть бути використані при розслідуванні та розкритті злочинів, то це неможливо через їх постійне вдосконалення й відновлення. Залежно від особливостей конкретної обстановки місця події або специфіки проведення інших слідчих (розшукових) дій та враховуючи раціональність використання, слідчий на власний розсуд обирає відповідні технічні засоби та прийоми.

Отже, впровадження у слідчу практику досягнень сучасної науки й техніки є однією з найважливіших умов підвищення ефективності та якості розслідування злочинів.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України, від 13.04.2012 р. № 4651-VI, введений у дію з 20.11.2012. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88 (зі змінами, внесеними згідно із Законом № 5076-VI від 05.07.2012).

2. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В. А. Журавель та ін./ За ред. проф. В. Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 464 с.

3. Криміналістика: Підручник / За ред. П.Д. Біленчука. – 2-е вид., випр. і доп. – К.: Атика, 2001. – 544 с.

Смаглюк С. В.

заступник начальника ГУНП
у Волинській області –
начальник кримінальної поліції,
кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСВІДУ ФРН ТА ФРАНЦІЇ З ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Як слушно зазначає Тагієв С. Р., наразі чинне кримінальне процесуальне законодавство України значною мірою інтегроване у європейський правовий простір регламентації кримінально-процесуальних правовідносин [1, с. 100]. Отже, проблематика правового регулювання заходів негласної діяльності (НСРД), а також використання їх результатів під час діяльності з протидії злочинності становить окремий і доволі актуальний напрям розвитку сучасної юридичної науки, нормативно-правової та правоохоронної діяльності як для України, так і інших країн.

Як зауважують фахівці, при уважному вивченні відповідних параграфів гл. 8 КПК ФРН виявляється цікава особливість: німецький законодавець не проводить чіткої межі між власне оперативно-розшуковим заходом і слідчою дією [1, с. 98; 2, с. 254]. Схожа ситуація з правовим регулюванням статусу негласних засобів діяльності правоохоронних органів спостерігається і у Франції, дізнанню якого, як звертає увагу Ігнатюк О. В., властиві елементи як оперативно-розшукової, так і кримінально-процесуальної діяльності, і немає чіткої межі між позапроцесуальними та процесуальними діями, тому відповідно до КПК Франції така дія, як пошук інформації, на комп'ютерах в онлайн-режимі проводиться як під час розслідування тяжких злочинів, так і у разі вчинення нетяжких злочинів організованою злочинною групою (допомога в'їзду та нелегальному перебуванню іноземця на території Франції) [3, с. 297]. Тобто у таких країнах, як ФРН та Франція, розвиток права яких істотно вплинув на правову систему країн європейського континенту, питання розмежування засобів розслідування на оперативні (негласні) та звичайні засоби розслідування не є настільки актуальним. Тобто мова йде про те, що для правоохоронних органів більшості країн має значення дієвість та результативність заходу для отримання доказової інформації, ніж його правовий статус як особливого чи звичайного засобу розслідування.

Окремим аспектом зарубіжної правозастосовної практики реалізації негласних методів розслідування та використання отриманих результатів є питання забезпечення їх законності. Як зазначають фахівці, у більшості країн – членів Ради Європи законодавство передбачає для їхніх правоохоронних

органів необхідність отримання ордера суду на проведення заходів для збору інформації в аспекті втручання у приватне й сімейне життя особи на кшталт норми ст. 258 КПК України [3, с. 301]. Слід зазначити, що такий контроль є необхідною умовою проведення негласних дій та умовою подальшого використання їх результатів у розслідуванні як доказів. Хоча підходи до його організації у різних країнах є дещо відмінними. Так, у § 100-а КПК ФРН наводяться підстави для контролю телефонних переговорів, де при цьому назвати перелік цих підстав вичерпним навряд чи можливо, оскільки саме формулювання норми передбачає неоднозначне тлумачення, а крім того, практично не обмежене і коло осіб, щодо яких може бути прийнято рішення про прослуховування телефонних переговорів [1, с. 98]. Але відмітимо, що це є виявом тих широких дискреційних повноважень, які мають органи поліції при розслідуванні кримінальних правопорушень у ФРН. При цьому такі дії не є безконтрольними. Звернута увага, що у ФРН усі гласні й негласні дії уповноважених органів здійснюються з метою виявлення та розкриття злочинів, у порядку, визначеному КПК, де дізнання здійснюється прокурором, а поліцією проводиться оперативно-розшукова діяльність, і слід звернути увагу на те, що законодавець ФРН приділяє значну увагу забезпеченню прав людини при проведенні негласних заходів розслідування злочинів [4, с. 206, 207], а нагляд за дотриманням прав і свобод особистості під час попереднього слідства, як передбачено КПК Німеччини, здійснюється спеціалізованим суддею [3, с. 299].

Підходи до запровадження механізмів контролю за ініціюванням та проведенням негласних розшукових дій, а також використанням отриманих результатів властиві більшості демократичних країн Європи. Зазначається, що відповідно до КПК Французької Республіки дозвіл на проведення негласних заходів отримання інформації для розслідування злочинів надає слідчий суддя за клопотанням прокурора, де саме слідчий суддя уповноважує відповідного офіцера судової поліції проводити зазначені негласні заходи із застосуванням спеціальних технічних пристроїв прихованого виявлення [4, с. 210].

Таким чином, змістовний аналіз норм чинного кримінального процесуального законодавства України та відповідних норм зарубіжних, насамперед європейських країн, дозволяє виявити та імплементувати у національне законодавство найбільш корисні приклади закордонного досвіду проведення негласних дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні.

1. Тагієв С. Р. Зарубіжний досвід проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2015. № 13, т. 2. С. 98–101.

2. Нечай В. В. Досвід зарубіжних країн у використанні негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування податкових злочинів, вчинених організованими групами. *Право і суспільство*. 2018. № 4 ч. 2. С. 250- 256.

3. Ігнатюк О. В. Використання результатів негласних розслідувань під час доказування в судовому провадженні: європейський досвід. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 4, том 1, 2019. С. 295-303.

4. Коваль А. А. Забезпечення прав людини при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. 264 с.

Солдатенко О. А.

професор кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Інформаційні технології на сучасному етапі відіграють важливу роль у нашому житті. Телекомунікаційна техніка проникла в усі сфери людської діяльності, допомагаючи суспільству вдосконалювати, полегшувати і прискорювати вирішення різних завдань. Тимчасово у практиці та серед науковців виникали питання щодо застосування правових норм, які регулюють використання новітніх технологій під час досудового розслідування.

Безсумнівно, переваги дистанційного досудового розслідування очевидні, проте важливо також враховувати обмеження, пов'язані з неможливістю повноцінної реалізації прав громадян під час віртуального досудового розслідування. Норми Кримінально-процесуального кодексу України (далі по тексту – КПК України) визначають відеоконференцію як телекомунікаційну технологію інтерактивної взаємодії двох або більше віддалених учасників судового процесу з можливістю обміну аудіо- та відеоінформацією в реальному часі, враховуючи керуючі дані [1, С. 215]. В кримінальному судочинстві відеоконференцію супроводжує технічний запис. Технічні засоби відеозапису представляють собою комплекс програмно-апаратних засобів та пристроїв, які мають забезпечувати ефективне фіксування, зберігання, копіювання (дублювання) та використання інформації, що відображає хід відеоконференції. Важливо відзначити, що технічне фіксування досудового розслідування не лише відтворює процес відеоконференції, але, як вказано в юридичній літературі, фактично забезпечує:

1. Дисциплінованість та відповідальність учасників процесу: забезпечує контроль за вчиненням учасниками досудового розслідування, сприяє відповідальному ставленню до своїх обов'язків.

2. Можливість запобігання порушенням порядку здійснення процесуальних дій: допомагає уникнути порушень та забезпечити правильний порядок проведення досудових процедур.

3. Додержання законності та інших засад судочинства: гарантує, що весь процес відповідає вимогам законності та основних принципів судочинства.

4. Неупереджене ставлення до учасників досудового слідства: забезпечує об'єктивність та нейтральність у відношенні до всіх учасників досудового розслідування.

5. Безпеку учасників кримінального процесу: гарантує захист учасників від можливих загроз чи небезпеки під час проведення слідчих дій.

6. Підвищення результативності та якості проваджень: сприяє ефективнішому та якіснішому веденню кримінальних проваджень.

Однак, недоліками використання таких технологій під час досудового розслідування є ряд суттєвих ускладнень, які можуть виникнути в ході конкретного кримінального провадження [2, С. 225]. Низка проблем, пов'язаних із застосуванням технічних засобів під час досудового розслідування, включає:

– недостатній рівень технічного зв'язку може призводити до перебоїв у спілкуванні між учасниками досудового процесу;

– періодичне зникнення звуку та зображення під час відеоконференції може ускладнювати нормальну взаємодію;

– неможливість учасників представити наявні докази та інші процесуальні документи може впливати на об'єктивність та повноту досудового розслідування;

– учаснику досудового розслідування, який перебуває в установі виконання покарань, може бути ускладнено конфіденційно порадитись із своїм захисником, який знаходиться в іншому місці;

– наявність лише одного захисника для учасника, що перебуває в установі, порівняно зі ситуацією, коли всі учасники присутні на місці проведення, може призводити до фінансових витрат, які вдвічі перевищують звичайні;

– якщо адвокат перебуває разом із своїм підзахисним, він може зіткнутися із труднощами у безпосередньому спостереженні за діяльністю слідчого, що може впливати на ефективність контролю за об'єктивністю та законністю дій посадової особи.

Ці аспекти вимагають вирішення та вдосконалення технічних та правових аспектів використання відеоконференцій та інших технічних засобів у досудовому розслідуванні. Запропонований новий метод дистанційного досудового розслідування в Україні не відповідає вимогам, визначеним у ст. 2 КПК України, щодо захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Також важливо відзначити, що впроваджений в Україні режим відеоконференцій суперечить основним

принципам кримінального провадження, таким як рівність перед законом і судом, конфіденційність спілкування, забезпечення права на захист, змагальність сторін та свобода в поданні їх доказів і переконливість у суді, безпосередність дослідження показань, предметів і документів, прозорість судового провадження і т. д. (згідно зі статтею 7 КПК України) [3, С. 357].

Практична проблема виникає через великі витрати на систему дистанційного розслідування. Це вимагає постійного контролю за легітимністю тендерних процедур закупівель та встановлення відповідного обладнання. Основна нормативно-правова проблема полягає в відсутності чіткого визначення технічних засобів, які можна використовувати для проведення, наприклад, дистанційних допитів, ідентифікації осіб, які перебувають на великій відстані та інших аспектів. Це свідчить про наявність проблеми, пов'язаної з великими фінансовими витратами на впровадження технічного обладнання та інших засобів, необхідних для проведення якісних відеоконференцій. Отже, анулювання дозволу на проведення дистанційного досудового розслідування може призвести до зменшення витрат на обладнання відповідними технічними засобами для органів досудового розслідування. Скасування відеоконференцій може сприяти удосконаленню правового регулювання порядку проведення кримінального провадження, посиленню захисту прав та законних інтересів учасників кримінального процесу. Це сприятиме кращій реалізації права на захист, забезпеченню рівності перед законом і судом, запобіганню компрометації правосуддя та верховенства права в Україні [4, С. 10].

З урахуванням вищевказаного, пропонується вдосконалити або виключити положення, що дозволяють проведення слідчих дій під час досудового розслідування у режимі відеоконференції з аудіо- і відеоперешкодами через неприпустимість результатів, отриманих таким чином. Однак, з іншого боку, нововведення у вигляді використання відеоконференцій може сприяти уникненню маніпулювання та затягування процесу досудового розслідування, дозволяючи одержати процесуально значущу інформацію у найкоротший термін. Дистанційне досудове розслідування та правосуддя можуть стати майбутнім напрямком. Звісно, це не повинно повністю замінити традиційну процесуальну форму, але його використання може вирішити ряд проблемних аспектів кримінального судочинства.

1. Застосування відеоконференції у кримінальному провадженні України : теорія і практика : монографія / І. В. Черниченко ; за заг. ред. О.П. Кучинської. К.: Алерта, 2015. – 272 с.

2. Права людини в умовах цифрової трансформації суспільства : монографія / [Д. В. Лученко, О. В. Капліна, В. Я. Настюк та ін.] ; за ред. Д. В. Лученка. Харків: НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2022. – С. 250.

3. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття»: у 2 т. : матеріали

Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 360.

4. Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції : III Харків. кримінал. процесуал. полілог : присвяч. 90-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук проф., акад. НАПрН України Ю. М. Грошевого (м. Харків, 10 листоп. 2021 р.) / редкол.: О. В. Капліна, В. І. Маринів, О. Г. Шило. Харків : Право, 2022. С. 357.

Строков І. В.

доцент кафедри
соціально-гуманітарних та правових
дисциплін факультету забезпечення
державної безпеки Київського
інституту Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ТА КОНТРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кримінально-процесуальний кодекс України 2012 року (далі – КПК України) запроваджує нові підходи і способи діяльності правоохоронних органів, розширює їх можливості щодо отримання інформації про злочин і злочинця та забезпечує досягнення позитивних результатів. Серед них розширення можливостей слідчого завдяки об'єднання слідчої і розшукової діяльності та запровадження нових засобів збирання доказів – негласних слідчих (розшукових) дій.

Об'єднання в процесі розслідування слідчої та оперативно-розшукової діяльності, на наш погляд, є цілком закономірним результатом розвитку теорії кримінального процесу. Актуальні проблеми проведення негласних слідчих дій під час здійснення кримінального провадження розглядались у працях українських і зарубіжних учених і практиків: Бауліна Ю. В., Волощука А. М., Глушкова В. О., Керницького О. Б., Ільченка, Кобець Ю. П., Колеснік В. А., Курочка М. І., Ляш А. О., Нікіфорчука Д. Й., Погорецького М. А., Сервецький І. В., Середи Г. П., Шумила М. Є. та інші.

Практика використання в розслідуванні негласних (оперативно-розшукових) дій і заходів не нова та вона застосовується у низці кримінально-процесуальних законів зарубіжних країн. Вивчення практики діяльності правоохоронних органів та кримінально-процесуального законодавства країн Західної Європи свідчить, що в цих країнах ще на початку 90-х років минулого століття почали застосовуватися нові спеціальні дії, які надають можливість отримувати інформацію про злочин та використовувати її як доказ під час розгляду кримінальної справи в суді. Так,

Закон Італійської Республіки «Про внесення термінових змін в Кримінально-процесуальний кодекс і заходах по боротьбі з мафіозною злочинністю» дозволяє правоохоронним органам вживати різноманітних заходи (гласні та негласні) для отримання інформації про злочинну діяльність із застосування технічних засобів контролю і фіксації інформації та використовувати результати в кримінально-процесуальному доказуванні. Кримінально-процесуальним законом Литовської Республіки передбачена процедура «секретного досудового розслідування» та негласне використання технічних засобів фіксації інформації під час провадження окремих слідчих дій [1, 122–158]. У Німеччині кримінально-процесуальна і оперативно-розшукова діяльність не розмежовані. Усі гласні і негласні дії уповноважених здійснюються з метою виявлення та розкриття злочинів, у порядку, визначеному КПК ФРН [2, 54–56].

Україна більш двох років перебуває у стані війни з росією, що суттєво впливає на різні сфери діяльності нашої держави, зокрема, на правоохоронну. За цей час в кримінальному процесі з'явилися нові поняття «Колабораціоніст» та з 3 березня 2022 року колабораційна діяльність є кримінальним правопорушенням, передбаченим статтею 1111 Кримінального кодексу України 2001 року. Відповідно до структури цієї статті передбачено сім складів кримінальних правопорушень, які підпадають під визначення колабораційної діяльності.

Водночас, як доводить практика досудового розслідування під час воєнного стану, значна кількість злочинів, які вчиняються за ознаками здійснення колабораційної діяльності документується під час проведення розвідувальних або контррозвідувальних заходів відповідно до Законів України «Про розвідку» та «Про контррозвідувальну діяльність».

Зокрема, відповідно до частини першої статті 6 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» однією з підстав для проведення контррозвідувальної діяльності є наявність достатньої інформації, що потребує перевірки за допомогою спеціальних форм, методів і засобів про терористичні посягання чи терористичну діяльність, кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Під час здійснення вказаного виду діяльності можливе отримання інформації та документів про протиправну, злочинну діяльність застосовуючи заходи, передбачені статтею 7 вказаного вище Закону України.

Відповідно до частини 7 статті 8 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» для організації та здійснення контррозвідувальної діяльності, систематизації і документальної фіксації отриманих результатів, їх аналізу, оперативної і правової оцінки, прийняття відповідних управлінських рішень органи і підрозділи, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, ведуть контррозвідувальні справи. Отже, матеріали контррозвідувальної справи можуть містити інформацію, яку можна використовувати як доказ в кримінальному провадженні.

У кримінальному провадженні можливо використання як доказу різних матеріалів, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, яким відповідно до статті 99 КПК України надається статус «Документ» (одного із видів доказу).

Зокрема, в абзаці другому частини другої статті 99 КПК України законодавець визначив, що документами як джерелами доказів можуть бути матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті. Водночас, зазначений нормативний припис КПК України містить вичерпний перелік законодавчих актів, які надають право отримувати та використовувати інформацію про обставини вчинення кримінального правопорушення на етапі досудового розслідування.

У вказаній статті КПК України відсутні посилення на можливість використання інформації, отриманої під час проведення контррозвідувальної діяльності та зафіксованої у матеріалах контррозвідувальної справи, в кримінальному провадженні як доказ.

Отже, на нашу думку, для збільшення ефективності діяльності слідчого та розширення його можливостей отримання доказів злочинної діяльності в кримінальному провадженні, можливе розглянути питання про внесення змін до КПК України та доповнення статті 99 цього кодексу положеннями про можливість використання інформації, отриманої під час проведення контррозвідувальної діяльності. Це набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану.

Тому розширення можливостей слідчого щодо отримання інформації про злочин і злочинця завдяки використанню заходів розвідувальної та контррозвідувальної діяльності, під час кримінального провадження та надання такій інформації статусу доказу, слід вважати прогресивним кроком законодавця, спрямованим на посилення правоохоронної функції держави.

1. Погорецький М. А. Використання матеріалів оперативно_розшукової діяльності у кримінальному процесі республік Латвії та Молдови. М. А. Погорецький. *Вісник прокуратури*. 2001. № 9. – С. 122–128.

2. Молдован А. В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: навч. посіб. / А. В. Молдован. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.

3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України: науково-практичний коментар. В. Д. Берназ, А. М. Притула. О. : Фенікс, 2016. 202 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. К. : Юстініан, 2012. 1224 с.

5. Тализіна Я. О. Негласні слідчі (розшукові) дії: науково-практичний коментар глави 21 КПК України з постатейними правовими позиціями Верховного Суду. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 704 с.

Федченко В. М.

професор кафедри та стратегічних розслідувань Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Бадалова Т. Г.

ад'юнкт кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ

**ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИМОГ
КПК УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ЗАТРИМАННЯ ПІДОЗРЮВАНОЇ
(ОБВИНУВАЧЕНОЇ) ОСОБИ, ЯКА РОЗШУКУЄТЬСЯ
КОМПЕТЕНТНИМ ОРГАНОМ ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ**

Починаючи з моменту оприлюднення акту проголошення незалежності України та офіційного оголошення незалежності нашої держави – України (24.08.1991 р.) територію нашої держави визнано неподільною та недоторканою [1]. Наша країна завжди підтримувала європейські цінності та з 1991 року робила свої перші кроки у напрямку отримання членства Європейського Союзу. За роки незалежності України відбувалися відповідні реформи та зміни в законодавстві нашої держави, зокрема зміни в міграційному законодавстві передували збільшенню потоку іноземних громадян.

Згідно офіційних даних електронного ресурсу Державної прикордонної служби України визначено кількість та топ країн, громадяни яких відвідували нашу країну упродовж 2021 року [2].

Впевнене лідерство тримають громадяни Республіки Молдова – понад 1,05 млн осіб приїздили в Україну у 2021-ому. Друге та третє місця розділили між собою громадяни країни агресора – рф та Республіки Польщі – 518 та 310 тис осіб відповідно. Потік громадян Республіки Білорусь вже в 2021 році знизився на 41 % з показником 272 тис осіб ця країна посіла четверту сходинку рейтингу та інші країни. Більш детально інформацію щодо здійснення міграції в Україну наведено у рис. 1.

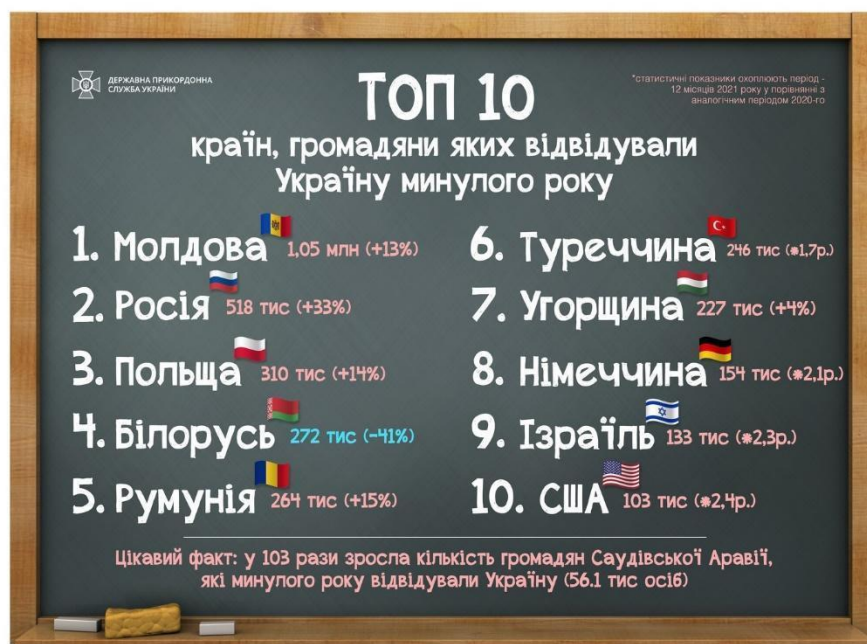

Рис. 1. Топ країн, громадяни яких відвідували Україну впродовж 2021 року [2].

Майже третій рік наша країна продовжує захищати свої кордони від збройного нападу країни агресора – рф. 06.02.2024 відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України [3], Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4] Указом Президента України № 3564-IX продовжено дію воєнного стану в Україні на наступні 90 днів [5].

Попри війну, кількість іноземців, які відвідують Україну збільшується. Згідно статистики, яку отримав офіційний електронний вісник «Visit Ukraine» від ДПСУ, з 01.01.2023 по 01.01.2024 державний кордон України перетнуло 2 451 530 іноземців. Для порівняння, населення Латвії складає майже 1,9 мільйона осіб, що менше, ніж кількість іноземців що відвідали Україну у 2023 році [6].

Питання дотримання міграційного законодавства в Україні завжди перебувало на контролі керівництва нашої країни. Два рази на рік за відповідним дорученням запроваджуються заходи під назвою «Операція Мігрант» за участі Національної поліції, Департаменту Міграційної служби України та Служби безпеки України, під час яких здійснювалися виявлення іноземних громадян, які незаконно перебували на території України або іноземців, яких розшукували компетентні органи іноземних держав.

Саме під час проведення наведених заходів правоохоронними органами здійснюється виявлення осіб, які не тільки незаконно перебувають на території України, а ще й перебувають у міжнародному розшуку та розшукуються компетентними органами іноземних держав за скоєння кримінальних злочинів. Звісно теперішні події в Україні внесли зміни в питання міграції, тому як свідчить статистика Офісу Генеральної

прокуратури України кількість видачі (екстрадиції) підозрюваних, обвинувачених з України значно зменшилася. Так, згідно статистичних даних Офісу Генерального прокурора України у 2021 році до України надійшло 128 звернень про видачу (екстрадицію) підозрюваних, обвинувачених компетентним органам іноземних держав, у 2022 – 28, у 2023 – 4 [7]. Однак, окрім теперішніх подій в нашій країні існують проблемні питання, пов'язані саме з процесом затримання осіб (підозрюваних, обвинувачених), які розшукуються компетентними органами іноземних держав за скоєння злочинів.

Так, згідно вимог ст. 208 КПК України підставами для затримання є [8]:

- якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;
- якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;
- якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України;
- якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого статтями 255, 255-1, 255-2 Кримінального кодексу України.

Але законодавцем до теперішнього часу непередбачено жодної підстави для затримання особи, яка перебуває в міжнародному розшуку та розшукується компетентними органами іноземних держав, вказані обставини призводять до того, що захисник має законні підстави оскаржити до суду дії правоохоронних органів щодо підстав затримання свого підзахисного та вимагати скасування затримання і звільнення затриманого.

З практичного досвіду відомо, що у протоколі затримання такої особи співробітниками правоохоронних органів зазначаються підстави передбачені п. 1 ч. 1 ст. 208 КПК України або п. 4 ч. 1 ст. 208 КПК України.

Між тим, слід зазначити, що до загальних підстав з прийняття рішення про звільнення у суді іноземних громадян, які перебувають у міжнародному розшуку ініційованого за запитом компетентного органу іноземної держави віднесено:

встановлення факту порушення співробітниками правоохоронних органів України вимог Міжнародного пакту про громадянські та політичні права ратифікованою нашою державою у 1973 році, а саме: ч. 1 ст. 9, у якій зазначено, що «Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути піддано свавільному арешту чи триманню під вартою. Нікого не може бути позбавлено волі інакше, як на підставах і відповідно до такої процедури, які встановлено законом»; та

ст. 11, у якій передбачено, що «Ніхто не може бути позбавлений волі на тій лише підставі, що він не в змозі виконати якесь договірне зобов'язання» [9].

Серед країн, які ратифікували «Міжнародний пакт про громадянські та політичні права» також є Республіка Турція. Саме в цій країні у ст. 19 розділу III «Свобода та безпека особистості» конституції Республіки Турція (прийнятій 07.11.1982 на всенародному голосуванні) чітко відображено всі вимоги міжнародного пакту щодо здійснення затримання таких осіб та дії працівників правоохоронних органів вказаної країни під час затримання таких осіб [10].

Нажаль, в нашій країні вимоги міжнародного пакту про громадянські та політичні права лише частково передбачені в Конституції України та взагалі не передбачені ст. 208 КПК України [8]. До того ж, відбувається і порушення вимог п. 1 ч. 3 ст. 104 КПК України щодо наведення підстав затримання осіб, адже серед передбачених у ст. 208 КПК України підстав взагалі відсутня така підстава як затримання особи (підозрюваного, обвинуваченого) у зв'язку з її перебуванням у міжнародному розшуку, ініціатором якого є компетентні органи іноземних держав [8].

Крім цього, у більшості випадків затриманий іноземний громадянин під час затримання повідомляє про те, що взагалі не володіє державною мовою України – українською, тобто, якщо такій особі не буде надано перекладача, а протокол затримання буде підписано затриманим без перекладача, це також є суттєвим порушенням законодавства України та вимог «Міжнародного пакту про громадянські та політичні права».

Наведені порушення у подальшому значно ускладнюють процес видачі (екстрадиції) з України розшукуваної особи, адже першочерговою дією щодо екстрадиційної перевірки та проведення процедури екстрадиції є перевірка саме законності затримання такої особи.

Підсумовуючи наведене слід зазначити, що з початку повномасштабного вторгнення російської федерації до України хоча і зменшилась кількість іноземців, які перебувають на території України, але як свідчить статистика Офісу Генеральної прокуратури України спостерігаються випадки затримання іноземних громадян, які перебувають у міжнародному розшуку. До теперішнього часу нажаль не внесено законодавчих пропозицій, які б передбачали підставу затримання оголошеної у міжнародний розшук особи за запитом компетентного органу іноземної держави. Вказане лише б полегшало вирішення питань щодо затримання осіб, які перебувають у міжнародному розшуку з подальшою можливістю їх екстрадиції з України та притягнення до кримінальної відповідальності компетентними органами іноземних держав. Крім цього усунуло б зайве підґрунтя щодо можливості оскарження такого затримання, і повністю відповідало б вимогам міжнародного пакту з питань здійснення затримання таких осіб.

1. Акт проголошення незалежності України від 24.08.1991 р., URL.:https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/18/Declaration_of_Independence_of_Ukraine%2C_1991.jpg (дата звернення 19.04.2024).
2. Офіційний вебсайт Державної прикордонної служби України. URL : <https://dpsu.gov.ua/ua/news/potik-inozemciv-yaki-idut-v-ukrainu-zris-na-26/%3C/span> (дата звернення 19.04.2024).
3. Конституція України (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.04.2024).
4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (зі змінами та доповненнями) URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 20.04.2024).
5. Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження дії воєнного стану в Україні» від 06.02.2024 № 3564-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/49/2024#Text> (дата звернення 22.04.2024).
6. Офіційний електроний вісник «*Visit Ukraine*» URL.: <https://visitukraine.today/uk/blog/3270/how-many-foreigners-entered-ukraine-in-2023-and-from-which-countries-did-they-come-most-often> (дата звернення 22.04.2024).
7. Статистичні дані Офісу Генерального прокурора України. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravororushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 22.04.2024).
8. Кримінальний процесуальний кодекс України URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text=208#w1_1 (дата звернення 24.04.2024).
9. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.1973 р. та чинного до теперішнього часу. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення 24.04.2024).
10. Конституції Республіки Турція (прийнята 07.11.1982 на всенародному голосуванні Республіки Турція) URL.: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%B5%D1%87%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B8 (дата звернення 24.04.2024).

Осадчий П. В.

старший слідчий третього слідчого відділу Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Полтаві

СУТНІСТЬ ПРАВА НА ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ЮРИДИЧНОГО ЗАХИСТУ НА ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Категорію «ефективний засіб юридичного захисту» можна пов'язати із правом на ефективний захист. Побудувавши логічні зв'язки ключових характеристик і властивостей даних прав та ретельно дослідивши їх, можна стверджувати, що здійснення захисником ефективного захисту підозрюваного, обвинуваченого на підставі одного із юридичних документів, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України), є реалізацією права цього підозрюваного, обвинуваченого на ефективний засіб юридичного захисту, який він обирає самостійно, очікуючи ефективності його захисту та, як ідеальний варіант, – виправдувальний вирок [1]. Право на ефективний засіб юридичного захисту може також реалізовуватися підозрюваним, обвинуваченим через вибір здійснення самостійного захисту, звернення у випадку порушення його прав до існуючих національних засобів правового захисту і в підсумку – до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Право на ефективний юридичний захист може бути реалізоване підозрюваним чи обвинуваченим через обрання самозахисту, звернення до національних правових механізмів у разі порушення його прав, а за необхідності – і до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Це право передбачає свободу вибору особи, яка захищається, без тиску з боку представників влади, що спрямовано на запобігання свавільному порушенню прав і свобод людини. Такий підхід відповідає принципам правової держави та нормам кримінального процесуального права. Важливість цього права у сучасному міжнародному праві полягає у тому, що воно забезпечує функціонування системи правових гарантій та юридичних зобов'язань, які держава зобов'язана дотримуватися.

На нашу думку, викладені вище концептуальні міркування є обґрунтованими у контексті проведеного дослідження, навіть з урахуванням сучасного законодавчого трактування права на ефективний засіб юридичного захисту. Водночас не слід зводити роль захисту виключно до діяльності адвоката на етапі досудового розслідування у кримінальному процесі. Значну роль у захисті прав і свобод відіграють державні органи, які займаються розглядом скарг, відновленням порушених прав або забезпеченням відшкодування завданої шкоди. У сучасних наукових джерелах право на ефективний юридичний захист висвітлюється саме з такого ракурсу, що

дозволяє глибше зрозуміти його суть і зміст.

Права, свободи та законні інтереси особи, що підлягають захисту кримінальним правом, зазнають найсерйозніших порушень і тому потребують дієвих юридичних механізмів захисту. Однак варто підкреслити, що ефективність таких механізмів буде мінімальною, якщо вони існують лише формально, без чіткого та дієвого механізму реалізації. В українському законодавстві є багато норм, які, попри їх закріплення у кодексах, законах та інших нормативно-правових актах, не виконують належним чином свої функції. Це унеможливує повноцінний захист прав і свобод особи та відновлення порушених прав. Для кращого розуміння процедури звернення за захистом прав, порушених внаслідок кримінального правопорушення, звернімося до положень чинного Кримінального процесуального кодексу України.

На наш погляд, важливо встановити причини та передумови порушення, щоб глибше зрозуміти сутність досліджуваного права. Особливу увагу варто приділити початку досудового розслідування, адже цей етап суттєво впливає на подальший хід кримінального провадження. Правомірність дій уповноважених осіб під час розгляду заяви про вчинення або підготовку кримінального правопорушення та прийняття рішення про початок розслідування визначає реалізацію ключових принципів кримінального процесу, таких як невідворотність кримінальної відповідальності, а також ефективність захисту та відновлення прав і свобод особи.

Очевидно, що не всі події, які мають більш-менш кримінальний відтінок, є кримінальними правопорушеннями. У даному випадку звертаємо увагу на аспект компетентності тих суб'єктів, які приймають рішення про початок досудового розслідування, зважаючи на наявність складу кримінального правопорушення. Доцільно зауважити, що таке рішення приймається в контексті виконання завдань, передбачених ст. 2 КПК України, однак важливу роль відіграє об'єктивність у сприйнятті фактичних обставин та виявленні ознак кримінально караного діяння. Таким чином, слід зважати на характер цих відомостей та впевнитись, що вони мають ознаки конкретного кримінального правопорушення [2].

Варто зазначити, що положення чинного КПК України мають превентивний характер. З моменту прийняття нового процесуального кодексу у 2012 році реформа кримінального процесуального законодавства суттєво підвищила якість початкового етапу досудового розслідування, приділивши особливу увагу забезпеченню права на ефективний засіб юридичного захисту. Такий підхід законодавця спрямований на запобігання конфліктам між державою та особою, яка звертається до уповноважених службовців органів або підрозділів Національної поліції України із заявою про кримінальне правопорушення, скоєне щодо неї, її близьких чи іншого майна. Мета такого звернення полягає як у притягненні винної особи до

кримінальної відповідальності, так і у створенні підстав для захисту прав, свобод та законних інтересів, зокрема шляхом подання цивільного позову у рамках кримінального провадження. Повертаючись до превентивного характеру низки норм процесуального закону, зауважимо, що дана характеристика свідчить про намагання законодавця запобігти відмовам посадової особи про прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення, а також у вирішенні таких заяв та повідомлень. При цьому досліджувані нами норми спрямовані на організацію оперативного реагування ці розгляду для припинення суспільно небезпечного діяння або здійснення досудового розслідування із застосуванням комплексу ефективних процесуальних засобів, які є доцільними у слідчій ситуації. Наприклад, заборонною нормою, що попереджає порушення уповноваженою службовою особою прав особи на звернення до відповідних правоохоронних органів у випадку вчинення щодо неї або інших осіб, об'єктів кримінального правопорушення є ч. 4 ст. 214 КПК України, у якій зазначено, що «слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення... відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається». Втім необхідно підкреслити, що саме під час прийняття рішення щодо внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) виникає найбільше чинників для порушення законних інтересів учасників кримінального провадження. Найбільш розповсюдженою формою такого порушення є бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення тощо [2].

Отже, сутність права на ефективний засіб юридичного захисту полягає у забезпеченні поновлення порушеного права, а у випадку неможливості цього – гарантуванні потерпілому можливість отримання відповідного відшкодування. Зазначається також, що за своїм змістом ефективний засіб захисту повинен відповідати природі порушеного права, характеру допущеного порушення та наслідкам, які спричинило порушення прав особи.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в редакції від 20.05.2022 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 23.05.2022).

2. Порушення під час досудового розслідування вимог ст. 13 Конвенції про захист прав людини та основних свобод. *Безоплатна правова допомога*: офіційний веб-сайт. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php> (дата звернення: 20.05.2022).

Худенко Д. П.

ветеран Національної поліції України,
керівник Департаменту кримінального
аналізу Національної поліції України
у 2021-2023 роках

МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ АНАЛІЗІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ВИТОКІВ ІНФОРМАЦІЇ

В Україні, як частині цивілізованого демократичного світу, використання витоків інформації у формі персональних даних не припустимо. Витоки інформації та спосіб у який вони отримані зазвичай ставлять під загрозу та/або порушують права та свободи людини та інші цінності. Виключення становлять умови воєнного, надзвичайного стану, воєнні операції або слідчі дії. Під час правового режиму воєнного стану використання російських витоків персональних даних створює додаткові спроможності для національних сил безпеки та оборони, зокрема, поліції. До того ж, останнім часом спостерігається збільшення кількості російських витоків, що значно розширило український сегмент джерел. Зокрема, уповноваженим російським державним органом 2023 року зафіксовано 168 витоків персональних даних, у результаті яких потрапило у відкритий доступ 300 млн. записів, проти 140 витоків та 600 млн. записів у 2022 році. Різке зростання вказаних інцидентів спостерігається після 24 лютого 2022 року [1].

Відтак використання витоків інформації набуває особливого значення. В кримінальному аналізі можливість звернення до них, як до одного з джерел, допомагає у кримінальному процесуальному документуванні воєнних злочинів адже витоки можуть, наприклад, містити персональні дані на осіб, які становлять оперативний інтерес. Однак немає спеціального законодавчого регулювання використання російських витоків у кримінальному аналізі. Українське законодавство у сфері захисту персональних даних хоча і регулює правовідносини щодо їх захисту, але не зовсім враховує воєнні реалії.

Проблема в тому, що ми частково маємо правову базу для використання поліцією витоків загалом та службою кримінального аналізу зокрема. У разі скасування режиму воєнного стану використання їх поліцією, на відміну від розвідувального співтовариства, можливе лише в межах, наприклад, ст. 93 або ст. 246 КПК України [2]. Дискусійним для поліції лишається питання територіальної юрисдикції головним чином через її діяльність виключно на території України.

Ідея використання витоків інформації поліцією не нова. Зокрема, 2015 року у теорії права думку щодо них сформульовано представниками науки кримінального права, коли досліджувалась можливість збору витоків

інформації [3, с. 95]. Згодом, науковцями з суміжної галузі права вказано на проблему витоків персональних даних в українському електронному врядуванні [4].

Ставлення до витоків розширилось від сприйняття їх у якості кіберзагроз до нових можливостей у кримінальному аналізі. Зміну ставлення обумовлено необхідністю реагування не на загрозу, а на воєнне посягання на національну безпеку. Відтепер цілком слушно зустрічаємо пропозиції змін законодавства щодо використання витоків [5, с. 10].

Метою нашого дослідження є визначення та характеристика можливості використання у кримінальному аналізі під час воєнного стану витоків інформації.

Під витком персональних даних розуміють несанкціоноване розголошення, доступ, або використання особистої інформації громадян, що знаходиться на державних веб-сайтах та порталах. Це може включати випадки, коли дані потрапляють до рук зловмисників через хакерські атаки або через неналежне управління інформацією з боку відповідальних осіб [4].

У GDPR не визначено витік інформації чи даних, але у ст. 4 (12) знаходимо наближене за змістом поняття або «порушення захисту персональних даних», яке означає порушення безпеки, що призводить до випадкового чи незаконного знищення, втрати, зміни, несанкціонованого розкриття або доступу до персональних даних, які передано, збережено або іншим чином опрацьовано [6].

У чинному законодавстві ми зустрічаємо термін «виток інформації» – результат дій, внаслідок яких інформація в системі стає відомою чи доступною фізичним та/або юридичним особам, що не мають права доступу до неї [7]. Законодавець розрізняє термін «виток інформації» та «виток секретної інформації» [8]. Наведене може вказувати на широке та вузьке розуміння.

Академічне розуміння «виток інформації» – неконтрольоване поширення інформації, яке призводить до несанкціонованого її одержання [9, с. 17].

У найбільш загальному значенні до них ми віднесемо не лише виток секретної інформації, а й невербальні виток інформації. В останньому випадку їх концептуальне розуміння розробляли П. Екман та його послідовники [10].

Під персональними даними пропонуємо для мети нашого дослідження обрати для зручності підхід з GDPR, де термін «персональні дані» означає будь-яку інформацію, що стосується фізичної особи, яку ідентифіковано чи можна ідентифікувати («суб'єкт даних») [6].

Відомо, що отримані персональні дані збуваються, повертаються розпоряднику за викуп, безкоштовно розповсюджуються, умисно знищуються або змінюються, стають предметом уваги журналістських розслідувань [11] та використовуються в інший спосіб.

Аналіз суспільних відносин свідчить, що в світі склалась система відносин між людьми, де циркулюють витоки інформації. Так, інформаційний ресурс Have I Been Pwned? [12], який створено експертом з безпеки Тром Хантом та у вигляді вебсайту легально дозволяє користувачам Інтернету перевірити, чи були їх особисті дані скомпрометовані витоками. Деякі нелегальні ресурси продають витоки інформації, але блокуються правоохоронцями, наприклад, AlphaBay.

Аналіз чинного законодавства свідчить, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [13].

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану [14] тимчасово, на період дії цього правового режиму, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені, зокрема, ст. 32 Конституції України, якою встановлено непорушність втручання в особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України, а також заборона збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Отже, нормами права прямої дії за певних умов допускається обмеження захисту персональних даних.

Нормами права процесуального характеру в умовах воєнного стану регламентовано можливість використання витоків даних у ряді випадків. Наприклад, набуття носіями матеріальної інформації статусу трофейного майна [15; 16] у випадку його захоплення чи отримання силами оборони під час відсічі та стримування агресії держави-агресора. Проте навіть така можливість означає дотримання норм міжнародного гуманітарного права та законів війни. У такому контексті важливо глибоко розуміти, які правові норми регулюють захоплення та використання інформації під час військових конфліктів.

Розглянемо у якості ілюстрації декілька норм міжнародного права, які встановлено IV Конвенцією про закони і звичаї війни на суходолі з додатком до неї та Міжнародним пактом про громадянські та політичні права 1966 року.

У п. g) ст. 23 додатку до цієї конвенції категорично заборонено знищувати або захоплювати власність ворога, крім випадків, коли таке знищення або захоплення невідкладно вимагається військовою необхідністю, а ст. 24 передбачено, що військові хитрощі і застосування заходів, необхідних для отримання інформації про супротивника і країну, визнаються дозволеними [17].

Водночас, у ст. 17 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року гарантовано захист від незаконного втручання в особисте та родинне життя, житло або кореспонденцію [18].

Отже, якщо розглядати витік інформації, як власність противника, то за

дотримання зазначених умов її захоплення можливе та обґрунтоване.

КПК України надає право органам досудового розслідування проводити слідчі дії, у результаті яких стає за можливе службі кримінального аналізу отримати від органів досудового розслідування робочу копію здобутої у процесуальний спосіб інформації для проведення дослідження. При цьому, з одного боку, за українським законодавством – це санкціонований доступ, а за російським – це не санкціонований доступ.

Якщо припустити завершення дії режиму воєнного стану, то від такого моменту про статус трофейного майна по відношенню до нових предметів такого роду, мова може вже не йти. До того ж, незалежно від дії правових режимів інформація надана з матеріалів кримінального провадження після дослідження повертається ініціатору, а робоча копія використовується лише у його цілях.

Ми вважаємо, що однією з головних переваг використання витоків інформації у службі кримінального аналізу – це можливість підвищення ефективності досудового розслідування, розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування чи суду, встановлення особи нерозпізнаних трупів, за рахунок додаткових умов для скорочення часу та визначення оптимального напрямку збору доказів чи оперативно значущої інформації.

Їх використання можливе, як у формі одиночного запису, так і у вигляді масиву великих даних. У першому випадку, у дрібницях можуть критись суттєві дані для дослідження з кримінального аналізу, які не несуть системного характеру на відміну від великих даних, не є повторюваними, а є унікальними та зазвичай неочевидними. У другому випадку стає за можливе виявити закономірності. Однак в обох випадках і кримінальному аналізу підвищується, наприклад: оперативність (швидке виявлення та аналіз даних дозволяє з відносно мінімальним відставанням у часі реагувати на загрози); глибина аналізу (великі обсяги даних дозволяють виявляти приховані шаблони та зв'язки, що найбільш наближені до суті об'єкту аналізу); підвищення точності (використання великих даних збільшує точність висновків, а відтак і рішень); виявлення нових загроз та прогнозування ризиків (аналіз витоків може допомогти виявити нові методи та тактики злочинців. На основі аналізу великих даних можна висунути припущення щодо варіантів потенційних небезпек та несприятливих подій, які можуть виникнути в результаті певних дій або обставин); поліпшення забезпечення досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності (детальний аналіз даних дозволяє покращити якість досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності); інтеграція з іншими даними (можливість поєднання з іншими джерелами інформації для більш повного аналізу); широке охоплення та масштабованість (витоки даних можуть охоплювати різні сфери діяльності криміналітету. Системи обробки великих даних легко масштабуються для обробки великих обсягів інформації); автоматизація

процесів (використання витоків даних дозволяє автоматизувати процеси аналізу та прийняття рішень).

Однак один із головних ризиків використання витоків інформації є неправомірне використання персональних даних у політичних або інших цілях, що не відповідають інтересам суспільства, або порушення прав людини.

На завершення слід звернути увагу на оцінку витоків інформації. З урахуванням випадків різного роду викривлення інформації, а також того, що російський законодавець розглядає надання права силовим відомствам доступу до персональних даних, їх уточненню, вилученню, видаленню, знеособленню, блокуванню [19], оцінку надійності джерела та оцінку достовірності інформації за шкалою, наприклад, 6 на 6 ми пропонуємо розглядати в межах не вище D4 – зазвичай не надійно та сумнівно [20]. Ми навмисно дещо занизили оцінку, керуючись принципом краще недооцінити ніж переоцінити.

Використання витоків інформації у кримінальному аналізі під час воєнного стану є можливим, але складним та необхідним завданням, детермінацію якого продиктовано сучасними умовами – порушеннями прав людини та громадянина, суверенітету України, а також шкодою національній безпеці та громадянському суспільству. Важливо забезпечити належне правове врегулювання та дотримання етичних норм, щоб мінімізувати ризики та максимізувати користь.

Перспективними напрямками використання витоків інформації у вигляді персональних даних є: створення правової бази; розробка методик для інтеграції даних з різних джерел та їх аналізу; забезпечення захисту персональних даних при використанні витоків інформації та ін.

1. Почти 170 случаев утечек персональных данных россиян зафиксированы в 2023 году. URL : <https://www.interfax.ru/russia/939445> (дата звернення: 01.02.2024).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 01.02.2024).

3. Перепелиця М. М. Накопичення й аналіз оперативно-розшукової інформації з комп'ютерних мереж. М. М. Перепелиця, В. В. Плукар. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2015. Вип. 31(3). С. 93-97. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_31\(3\)_25](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_31(3)_25) (дата звернення: 01.02.2024).

4. Дмитришин М. В., Жураківська М. І. Витік персональних даних в електронному урядуванні: реалії та проблеми державних вебсайтів і порталів. *Публічне управління і адміністрування в Україні.* 2020. Вип. 20. С. 112-119.

5. Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України: Програма міжвідомчої науково-практичної конференції (Київ, 11 серпня 2022 року). URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zahodi/konferencii/2022/11_08/prohrama_konf_110822.pdf (дата звернення: 01.02.2024).

6. The latest consolidated version of the Regulation with corrections by Corrigendum, OJ L 127, 23.5.2018, p. 2 ((EU) 2016/679). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02016R0679-20160504> (дата звернення: 01.02.2024).

7. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах: Закон України

від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.02.2024).

8. Звід відомостей, що становлять державну таємницю, затверджений наказом Центрального управління Служби безпеки України від 23 грудня 2020 року № 383, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 14 січня 2021 р. за № 52/35674. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21/ed20210604#n29>.

9. Технічні канали витоку інформації. Порядок створення комплексів технічного захисту інформації: навчальний посібник. С. О. Іванченко, О. В. Гавриленко, О. А. Липський [та ін.]. – Київ : НТУУ «КПІ», 2016. 104 с.

10. Ekman P. Nonverbal leakage and clues to deception. P. Ekman, W. V. Friesen. *Psychiatry*. – 1969. – Vol. 32. – № 2. – P. 88-106.

11. Scott, B. (2024), «Everyone freaks out when the leaks are made»: data leaks, investigative journalism and intelligence practice, *Journal of Financial Crime*, Vol. 31 No. 3, pp. 545-557.

12. Сайт сервісу Haveibeenpwned. URL: <https://haveibeenpwned.com> (дата звернення: 01.02.2024).

13. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.02.2024).

14. Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

15. Деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 червня 2022 року № 698. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.02.2024).

16. Порядок здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 червня 2022 року № 721. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721-2022-%D0%BF/ed20220617#n19> (дата звернення: 01.02.2024).

17. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 01.02.2024).

18. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 01.02.2024).

19. Законопроект № 416441-8 «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации (в части обработки персональных данных отдельных категорий лиц)». URL: <https://sozd.duma.gov.ru/bill/416441-8> (дата звернення: 01.02.2024).

20. NATO STANDARD AJP-2.1. ALLIED JOINT DOCTRINE FOR INTELLIGENCE PROCEDURES. Edition B Version 1. RATIFICATION DRAFT 1. URL: https://jadl.act.nato.int/ILIAS/data/testclient/lm_data/lm_152845/Linear/JISR04222102/sharedFiles/AJP21.pdf (дата звернення: 01.02.2024).

Чорна О. В.

аспірант кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань Дніпровського державного університету внутрішніх справ, суддя Покровського районного суду Дніпропетровської області

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Частина перша статті 297-1 КПК України визначає, що спеціальне досудове розслідування (*in absentia*) здійснюється стосовно одного чи декількох підозрюваних згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими цим Кодексом, з урахуванням положень цієї глави [1].

Серед науковців постійно точаться дискусії щодо правової природи процедури *in absentia*, обсягу правових гарантій учасників процесу та доцільності судового контролю під час спеціального досудового розслідування.

Так, на думку Черняка В. П. спеціальне досудове розслідування є елементом (різновидом) заочного кримінального провадження [2, с. 273].

В. Дрозд відносить спеціальне досудове розслідування до спеціальних порядків кримінального провадження, яке відбувається з дотримання вимог усіх процедурних питань, передбачених у КПК України. Основним винятком є відсутність самого підозрюваного, обвинуваченого в процесі, в чому загалом і полягає сутність даного провадження [3, с. 333-334].

Шаповалова І. зазначає, що в цілому, за положеннями КПК України, застосування процедури *in absentia* передбачає забезпечення справедливого судового розгляду, згідно правил, які передбачені ст. 6 ЄКПЛ, а також врахування практики Європейського суду з прав людини, відповідно до якої право підозрюваних та обвинувачених бути присутніми на судовому розгляді не є абсолютним та за певних умов підозрювані та обвинувачені особи повинні мати можливість прямо чи мовчки, але однозначно відмовитися від цього права [4, с. 155].

Шумейко Д. вважає, що скорочення, спрощення загальних правил досудового розслідування для спеціального досудового не передбачені [5, с. 217].

Натомість деякі представники адвокатури вважають, що процедура *in absentia* має винятковий характер, під час її застосування необхідно забезпечувати посилені процесуальні гарантії прав особи, яка притягується

до кримінальної відповідальності; винятковий характер такої процедури обґрунтовують тим, що законодавець передбачив прийняття рішення про його здійснення саме слідчим суддею [6].

Огородник Д. наголошує на тому, що в контексті вчинення представниками держави-окупанта воєнних злочинів проти України можна говорити про потребу передбачення додаткових гарантій для таких осіб як, найчастіше, іноземних громадян щодо забезпечення належного повідомлення таких підозрюваних/обвинувачених про дату та час здійснення процесуальних дій або ж проведення судових засідань.

На його думку також варто забезпечити у таких випадках реалізацію засади мова, якою здійснюється кримінальне провадження, згідно ст. 29 КПК України, не лише щодо повідомлення про підозру, обвинувального акту та судового рішення, яким суд закінчує судовий розгляд по суті, в частині використання поряд з державною мовою рідної мови цих осіб, а й в частині передбачення обов'язкового розміщення на визначених онлайн-ресурсах повідомлень про виклики та судових викликів з одночасним перекладом тексту російською мовою. [7, с. 137].

На думку Каліннікова О., який на дисертаційному рівні дослідив проблеми інституту процедури *in absentia* у 2021 році, надання слідчому судді повноваження приймати рішення про проведення спеціального досудового розслідування не повною мірою узгоджується із функціональним призначенням чинного попереднього судового контролю у кримінальному провадженні, відтак, вбачається, що прийняття слідчим суддею рішення про здійснення спеціального досудового розслідування відповідає завданням кримінального провадження, з огляду на це, а також з метою належного захисту прав та інтересів підозрюваного, необхідно залишити такі повноваження слідчому судді [8, с. 239].

Частина 2 статті 297-1 КПК України визначає сукупність умов для застосування процедури *in absentia*: 1) здійснюється щодо злочинів, перелік яких зазначається у цій статті; 2) підозрюваний є повнолітньою особою; 3) підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук або: стосовно підозрюваного уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся.

Розділ 24-1 «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень» КПК України, починаючи з 2014 року, пережив певну еволюцію; найбільш значні законодавчі зміни, спрямовані на процесуальне вдосконалення та можливість практичного застосування цього розділу КПК в умовах воєнного стану були внесені вже після початку повномасштабної збройної агресії РФ у 2022 році. Така еволюція потребує окремого дослідження і наразі не є темою цієї роботи.

На нашу думку, розгляд слідчим суддею клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування в порядку, визначеному статтями 297-2 – 297-4 КПК є різновидом попереднього судового контролю, спрямованого на забезпечення дотримання прав і свобод людини, який виражається у тому, що слідчий суддя:

- 1) перевіряє клопотання слідчого, прокурора на предмет його відповідності закону;
- 2) вживає заходів для залучення захисника, якщо підозрюваний не залучив його самостійно;
- 3) має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування;
- 4) надає оцінку доводам слідчого, прокурора, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук, та/або уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся.
- 5) враховує наявність достатніх доказів для підозри особи щодо якої подано клопотання у вчиненні кримінального правопорушення.

В науковій літературі зверталася увага на той факт, що поняття «наявність достатніх доказів для підозри особи» не визначено законом, його не використовують в інших положеннях КПК України. Водночас положення КПК України щодо підстав застосування заходів забезпечення кримінального провадження містить термін «наявність обґрунтованої підозри» [9, с. 132].

Якщо проаналізувати судову практику по цій категорії справ, стає очевидним, що слідчі судді віддають перевагу застосуванню терміну, який має широке застосування у практиці ЄСПЛ – «обґрунтована підозра».

Так, наприклад, слідчий суддя Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 15.02.2023, постановляючи ухвалу про задоволення клопотання слідчого про здійснення спеціального досудового розслідування, зазначає, що: «...слідчим надано докази наявності обґрунтованої підозри ОСОБА_4 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 111 КК України...» [10].

В ухвалі Київського районного суду м. Харкова від 18.10.2023 слідчий суддя також зазначає, що «...надані достатні підстави для наявності обґрунтованої підозри стосовно можливого вчинення ОСОБА_7 дій, що кваліфікуються за ч. 5 ст. 111-1 КК України за викладених у клопотанні обставин» та детально визначає стандарти обґрунтованої підозри із посиланням на практику Європейського суду [11].

Аналіз практики свідчить про те, що у переважній більшості випадків слідчі судді задовольняють подані клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування.

Однак є непоодинокі випадки, коли слідчий суддя повертає клопотання або відмовляє у його задоволенні, наприклад, з причини відсутності доказів оголошення особи в міжнародний розшук, причому критерії розмежування таких рішень є досить суб'єктивними.

Так, наприклад, слідчий суддя Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя ухвалою від 29.03.2024 повернув клопотання, обґрунтувавши його невідповідність вимогам статті 297-2 КПК, зокрема, тим, що доказів того, що підозрюваний оголошений у міжнародний розшук слідчому судді не надано [12].

У той же час слідчий суддя Херсонського міського суду Херсонської області відмовив у задоволенні клопотання, мотивуючи, що підозрюваний у міжнародний розшук оголошений не був, що є підставою для відмови у здійсненні спеціального досудового розслідування відносно нього [13].

Досить дискусійним є питання достатніх доказів оголошення особи в міжнародний розшук.

Так, Калінніков О., дослідивши цю проблему, дійшов висновку, що існує три підходи до цієї проблеми:

1) моментом оголошення особи у міжнародний розшук є дата винесення слідчим, прокурором постанови про оголошення підозрюваного в міжнародний розшук та внесення відомостей про це до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

2) моментом оголошення міжнародного розшуку є внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про оголошення міжнародного розшуку підозрюваного;

3) недостатність лише наявності постанови слідчого, прокурора про оголошення особи в міжнародний розшук та/або листа про направлення до НЦБ Інтерполу; в обов'язковому порядку мають бути надані відомості про прийняття саме Генеральним секретаріатом Інтерполу відповідного рішення про оголошення особи в розшук із відповідними реквізитами такого розшукового повідомлення [14].

Така неузгодженість й відсутність належного нормативного врегулювання цього питання у нормах кримінального процесуального закону має наслідком те, що слідчі судді не конкретизують у свої ухвалах які саме докази оголошення особи підозрюваного у міжнародний розшук є достатніми.

З наведеного ми робимо висновок, що питання здійснення судового контролю під час застосування процедури *in absentia* потребує подальшого дослідження з метою надання пропозицій щодо її вдосконалення.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення – 20 травня 2024 року).

2. Черняк В. П., Кіяниця В. М. Особливості процесуального застосування спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень як форми

досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9/2021. С. 272-275. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-9/67>.

3. Дрозд В. Спеціальне досудове розслідування (in absentia) як диференційована форма кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 7/2020. С. 333-337. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.57>

4. Шаповалова І. Дотримання стандартів справедливого судового розгляду за ст. 6 ЄКПЛ під час здійснення кримінального провадження за відсутності обвинуваченого (in absentia). *Слово Національної школи суддів України* № 2 (43) 2023. С. 155-165. DOI [10.37566/2707-6849-2023-2\(43\)-10](https://doi.org/10.37566/2707-6849-2023-2(43)-10).

5. Шумейко Д. До питання здійснення спеціального досудового розслідування. *ISSN 2353-8406 Knowledge, Education, Law, Management 2020* № 4 (32), vol. 2. P. 214-219. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.4.2.38>

6. Спеціальне кримінальне провадження: як прискорити досудове розслідування та судовий розгляд, не порушуючи нічиїх прав, – Ольга Шаповалова та Олександр Микитенко. *Юридична практика*. 30.01.2023. URL: <https://pravo.ua/cpetsialne-kryminalne-provadhennia-iak-pryskoryty-dosudove-rozsliduvannia-ta-sudovyi-rozhliad-ne-porushuiuchy-nichyikh-prav-olha-shapovalova-ta-oleksandr-mykytenko-partnery-benchers-law-firm/>

7. Огородник Д. М. Становлення правового регулювання здійснення кримінального провадження в Україні в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2024. Серія ПРАВО. Випуск 81: частина 3. С. 133-138. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.19>

8. Калінніков О. В. Використання європейського досвіду під час реформування інституту спеціального досудового розслідування (in absentia). *Theoretical and scientific bases of development of scientific thought : V International scientific and practical conference (February 16 – 19, 2021). Rome, Italy*. С. 237–242.

9. Калінніков О. В. Гарантії прав підозрюваного під час спеціального досудового розслідування (in absentia) за КПК України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (115). С. 128–137. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4337-833X>.

10. Ухвала слідчого судді Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 15 лютого 2023, судова справа №183/1824/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109033156> (дата звернення – 20 травня 2024 року).

11. Ухвала слідчого судді Київського районного суду м. Харкова від 18 жовтня 2023, судова справа № 953/10059/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114333411> (дата звернення – 20 травня 2024 року).

12. Ухвала слідчого судді Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 29 березня 2024, судова справа № 335/8582/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118016589> (дата звернення – 20 травня 2024 року).

13. Ухвала слідчого судді Херсонського міського суду Херсонської області від 03 січня 2024, справа №766/9076/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116121905> (дата звернення – 20 травня 2024 року).

14. Калінніков О. В. Досудове розслідування у кримінальному провадженні за відсутності підозрюваного (in absentia) в Україні та країнах Європи (порівняльно-правове дослідження). Дис-я К, 2021. URL : <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/ad962138-e397-4248-a729-e389b8797a91/content>.

Шаповал О. М.

головний спеціаліст сектору виявлення та розшуку активів Південно-східного міжрегіонального територіального управління Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

**ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА
УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ
АКТИВАМИ, ОДЕРЖАНИМИ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ
З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМ**

Взаємодія АРМА з правоохоронними органами та органами державної влади – це урегульована правовими нормами спільна діяльність суб'єктів публічної влади, узгоджена засобами, формами, способами та термінами, мета якої спрямована на досягнення цілей публічного адміністрування менеджменту кримінальних активів. Ефективний публічний менеджмент активами потребує доступу до реєстрів та баз даних, які адмініструють інші органи влади. Таким чином, здебільшого взаємодія трансформується у витребування відомостей в односторонньому порядку. Такий стан речей обумовлює чималі труднощі політичного та правового характеру. Наприклад, з початку створення АРМА до сьогодні не укладено спільного порядку доступу АРМА до Єдиного реєстру досудових розслідувань, держателем якого є Генеральна прокуратура України. Процес взаємодії та спільної діяльності АРМА простежується не тільки протягом усіх процедур виявлення, розшуку, арешту, управління активами, а й у системі усієї вертикалі апарату держави

Насамперед, необхідно зазначити, що ціль створення АРМА в Україні, як і аналогічних органів іноземних держав полягає не тільки в роботі з активами, а й сприянні, координації інших державних та міжнародних відомств за реалізації політики арешту та повернення активів у кримінальному та судовому процесі. Навіть з огляду на це можна стверджувати про наявність взаємодії як в адміністративно-політичних відносинах, так і кримінально-процесуальних. Роль «сервісного» відомства для правоохоронних органів вимагає пошуку сучасних методів взаємодії, швидких каналів обміну інформацією тощо. Правове забезпечення таких процесів є основою комунікативного потенціалу АРМА, дослідження предмета – це якого необхідне та актуальне завдання адміністративно-правової доктрини.

Перелік джерел одержання інформації, до яких має доступ АРМА при

виконанні запитів правоохоронних органів:

- інформація, документи, автоматизовані інформаційні і довідкові системи, реєстри та банки даних, що є у розпорядженні державних органів, органів місцевого самоврядування;

- інформація щодо наявності та стану рахунків, операцій за рахунками конкретної юридичної або фізичної особи, фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності, що є у розпорядженні банків;

- інформація (у тому числі копії документів) стосовно фізичних та юридичних осіб, що є у розпорядженні органів іноземних держав, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, у тому числі банків, депозитарних та фінансових установ, приватних виконавців, аудиторів, нотаріусів, оцінювачів, а також експертів, арбітражних керуючих, членів ліквідаційних комісій, ліквідаторів, уповноважених осіб Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

- інформація про активи, отримана шляхом здійснення аналізу відкритих джерел даних (OSINT) як в Україні, так і за її межами,

- платні баз даних, інформація з соціальних мереж, засобів масової інформації, журналістська інформація та інші дані із відкритих джерел.

Порядок підготовки та направлення запиту до АРМА: Заповнення форми запиту до АРМА (у пункті 5 запиту для коректного пошуку у наявних базах АРМА обов'язково треба зазначити РНОКПП (ІПН) або серію, номер паспорта громадянина України особи, стосовно якої надано запит), (у пункті 6 Якщо у кримінальному провадженні декілька фігурантів (наприклад – організоване злочинне угруповання), яким у подальшому планується об'явити підозру, у фабулі розписувати як у підозрі (участь у злочині кожного), но скорочено. А запити про розшук активів, направляти окремо на кожного фігуранта. Це надасть можливість у разі процесуальної необхідності (виділити, об'єднати, у тому числі закрити епізод у основному провадженні, оголосити у розшук та інше), тобто розмежити отриману інформацію, яку надасть АРМА на Ваш запит про розшук активів. Тим самим, Ви не будите прив'язані до загальної відповіді, відразу на усіх фігурантів. (Наприклад: слідчий, при розслідуванні кримінального провадження розуміє, що може бути об'явлено три підозри, відповідно направляє три окремих запита на розшук активів фігурантів).

Отже, подавати запити на розшук активів необхідно на початку досудового розслідування, до об'явлення підозри, щоб у майбутньому був час на вжиття усіх законних заходів щодо відшкодування заподіяної шкоди потерпілому, зокрема надання АРМА додаткового запиту на пошук активів.

Нормативно-правові документи щодо взаємодії з АРМА є безпосередньо Кримінальний процесуальний кодекс України. Глава 17. Арешт майна. Стаття 170. Накладення арешту на майно

1. Арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому цим Кодексом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на

відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом кримінального правопорушення, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна. Арешт майна скасовується у встановленому цим Кодексом порядку.

Завданням арешту майна є запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження. Слідчий, прокурор повинні вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, зокрема шляхом витребування необхідної інформації у Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб. Слідчий, прокурор повинні вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, зокрема шляхом витребування необхідної інформації у Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб.

Стаття 100. Зберігання речових доказів і документів та вирішення питання про спеціальну конфіскацію

Речові докази вартістю понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб ($2270 \times 200 = 454\ 000$ грн.), якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, для здійснення заходів з управління ними з метою забезпечення їх збереження або збереження їхньої економічної вартості, а речові докази, зазначені в абзаці першому цієї частини, такої самої вартості – для їх реалізації з урахуванням особливостей, визначених законом.

У випадках, передбачених пунктами 2, 4 та абзацом сьомим частини шостої цієї статті, слідчий за погодженням із прокурором або прокурор звертається з відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до слідчого судді Вищого антикорупційного суду, або до суду під час судового провадження, яке розглядається згідно із статтями 171-173 цього Кодексу. Прокурор у випадку, передбаченому абзацом сьомим частини шостої цієї статті, не пізніше наступного робочого дня з моменту

постановлення ухвали слідчого судді, суду надсилає копію цієї ухвали Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, із зверненням щодо прийняття активів, а також вживає невідкладних заходів щодо передачі цих активів Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

Законом України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», передбачена Стаття 19. Прийняття активів в управління.

Національне агентство здійснює управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, у тому числі як захід забезпечення позову – лише щодо позову, пред'явленого в інтересах держави, із встановленням заборони розпоряджатися та/або користуватися такими активами, а також у позовному провадженні у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави із встановленням заборони користуватися такими активами, сума або вартість яких дорівнює або перевищує 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб ($2270 \times 200 = 454\ 000$ грн.).

Зазначені активи приймаються в управління на підставі ухвали слідчого судді, суду чи згоди власника активів, копії яких надсилаються Національному агентству не пізніше наступного робочого дня після їх винесення (надання) з відповідним зверненням прокурора.

Окрім цього, Кабінетом Міністрів України схвалено рішення, згідно з яким Державна прикордонна служба забезпечує доступом АРМА до системи здійснення контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон «Аркан», що сприятиме виконанню відомством покладених на нього функцій з виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні [2].

Також у рамках обміну інформацією про фінансово-грошові операції між АРМА та Державною службою фінансового моніторингу України підписано Меморандум про співпрацю, що забезпечує доступ до необхідної інформації. Окрім меморандумів, правове забезпечення взаємодії із органами влади регулюється спеціальними двосторонніми угодами. Так, Спільним Наказом АРМА та Міністерства внутрішніх справ від 19.09.2018 року № 291/771 встановлюється, що АРМА має безпосередній доступ до інформаційних ресурсів єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України [3].

Висновки. Таким чином, взаємодія АРМА з органами державної влади – це урегульована правовими нормами спільна діяльність суб'єктів публічної влади, узгоджена засобами, формами, способами та термінами, мета якої спрямована на досягнення цілей публічного адміністрування менеджменту кримінальних активів. Передумовами та необхідностями розгалуженої

комуникативної мережі є інтегрованість функцій АРМА у низку публічно-правових процесів. Процес взаємодії та спільної діяльності АРМА простежується не тільки протягом усіх процедур виявлення, розшуку, арешту, управління активами, а й у системі усієї вертикалі апарату держави. Динаміка появи нових нормативно-правових актів про взаємодію АРМА із державними, комунальними, самоврядними та приватними інституціями свідчить про необхідність розширення та унормування спільної діяльності у сфері менеджменту публічних активів. Втім, у деяких питаннях констатується дискусійність та невідповідність окремих положень Закону про АРМА та інших норм, що потребує врегулювання на рівні законопроектної діяльності.

1. Деякі питання надання Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, доступу до інформаційних ресурсів єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України: Наказ; НА управління активами від 19.09.2018 № 291/771. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1167-18> (дата звернення: 14.11.2019).

2. Звіт про діяльність Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів за 2018 рік. URL : <https://arma.gov.ua/files/general/2019/04/15/20190415170302-74.pdf> (дата звернення: 13.11.2019).

3. Звіт про діяльність Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів за 2017 рік. URL : <https://arma.gov.ua/files/general/2018/06/06/20180606134642-24.pdf> (дата звернення: 14.11.2019).

Шиян А. Г.

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ЩОДО СПІВРОБІТНИЦТВА З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ

3 травня 2022 року Верховна Рада України (далі – ВРУ) прийняла закон № 2236-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» [1]. Цим Законом внесені зміни та доповнення до ст. ст. 183, 208 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), а також його доповнено новим розділом IX-2, який отримав назву «Особливості співробітництва з Міжнародним

кримінальним судом» (ст.ст. 617-636) [2]. Окрім цього, ним внесені певні зміни ще й до деяких інших законів України, а саме Кримінально-виконавчого кодексу 2004 року, «Про попереднє ув'язнення» 1994 року, «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» 1994 року.

Аналіз внесених змін та доповнень до КПК України свідчить, що їх метою є поширення юрисдикції Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) на громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства, які на момент вчинення злочину, що підпадає під юрисдикцію цього суду, були підпорядковані та/або діяли з метою здійснення збройної агресії проти України:

– на підставі рішень (наказів, розпоряджень тощо) посадових осіб, військового командування, або органів державної влади російської федерації або іншої країни, що здійснювала агресію;

– сприяли здійсненню збройної агресії проти України на підставі зазначених рішень.

МКС існує з липня 2002 року, діє постійно. Заснований на підставі Римського статуту, який був прийнятий в 1998 році. Він може здійснювати переслідування конкретних осіб, які відповідальні за геноцид, військові злочини, злочини проти людяності, злочини агресії та екоцид, учинені після набрання чинності Римським статутом. Розташований в місті Гаага (Нідерланди), але за рішенням суду засідання можуть відбуватися в інших місцях. Учасниками МКС можуть стати лише ті держави, які ратифікували Римський статут. Злочини, вчинені громадянами держави або на її території, стають підсудними МКС також тільки після ратифікації цього статуту.

Римський статут визначає структуру МКС, його юрисдикцію та коло діяльності. Як міжнародний договір він був ухвалений на дипломатичній конференції 17 липня 1998 року в Римі. На цей час його підписали 137 країн, а ратифікували – 124. Україною він підписаний 20 січня 2000 року, але до сьогодні ВРУ його не ратифікувала. Однак, не дивлячись це, Римський статут передбачає можливість визнання Україною юрисдикції МКС. Крім цього, особливістю діяльності МКС на території України є те, що він може брати до свого провадження справи не тільки за зверненням держави-учасниці, а й з власної ініціативи (наприклад, коли підозрювана особа перебуває під юрисдикцією держави і остання не хоче або в силу якихось причин не може здійснювати щодо неї розслідування та належне кримінальне переслідування).

Положення розділу IX-2 КПК України визначають: обсяг і порядок співробітництва з МКС (ст. 617 КПК), центральні органи України щодо співробітництва з МКС (ст. 618 КПК); інститут консультацій з МКС (ст. 619 КПК); порядок передачі кримінального провадження МКС (ст. 620 КПК), порядок виконання прохання МКС про надання допомоги, яке стосується проведення процесуальних дій (ст. 621 КПК); забезпечення конфіденційності

та захисту відомостей, що стосуються національної безпеки України, під час співробітництва з МКС (ст. 622 КПК); порядок вжиття заходів для забезпечення збереження доказів на території України на прохання МКС (ст. 623 КПК), порядок виконання МКС функцій на території України (ст. 624 КПК) та інші норми, які стосуються механізму співробітництва.

Ці положення покладають на Україну та МКС взаємні обов'язки у сприянні притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочини, що підпадають під юрисдикцію цього суду, а також їх покарання. Так, Україна на прохання МКС може здійснювати необхідні заходи щодо: надання допомоги; тимчасового арешту; арешту і передачі особи; інших прохань, з якими МКС може звертатися згідно з Римським статутом. У свою чергу, МКС у випадках, передбачених КПК України та Римським статутом, може виконувати запити (прохання) компетентного органу про надання допомоги, які були подані через центральний орган України.

Запити (прохання) про надання допомоги складаються слідчим за погодженням з прокурором, самим прокурором або судом у письмовій формі відповідно до правил, передбачених ст.ст. 551, 552 КПК України. Крім цього, запит (прохання) повинно бути перекладено на одну з робочих мов, яка використовується в діяльності МКС. Запити (прохання) можуть стосуватися лише кримінальних проваджень щодо злочинів, які підпадають під юрисдикцію МКС, або інших тяжких та особливо тяжких злочинів. Центральний орган і компетентні органи України можуть використовувати відомості щодо злочинів, які підпадають під юрисдикцію МКС, або інших тяжких та особливо тяжких злочинів лише з дотриманням умов, визначених МКС, або державою, що надала МКС такі відомості.

Центральними органами України щодо співробітництва з МКС є Офіс Генерального прокурора, а також Міністерство юстиції України. Офіс Генерального прокурора забезпечує співробітництво з МКС під час досудового розслідування та судового розгляду, а Міністерство юстиції України – під час виконання вироків чи інших рішень МКС, ухвалених за результатами розгляду справи. Взаємодія з МКС цими центральними органами України здійснюється як безпосередньо, так і дипломатичним шляхом.

Перші кроки співпраці України з МКС, незважаючи на відсутність ратифікації Римського статуту, та виходячи з підстав здійснення юрисдикції МКС, розпочато ще у 2014-2015 роках. Тоді ВРУ відповідно до положень п. 2 ст. 11 п. 2, 3 ст. 12 Римського статуту у Заяві від 25.02.2014 № 790-VII було визнано юрисдикцію МКС у злочинах проти людяності [3], а у Заяві від 04.02.2015 № 145-VIII – у злочинах проти людяності та воєнних злочинів, вчинених вищими посадовими особами російської федерації і керівниками терористичних організацій так званих «ДНР» та «ЛНР», що затверджено Постановою ВРУ [4].

З моменту повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року на

територію України питання створення цілісного кримінального процесуального порядку співпраці України з МКС набуває важливого значення, про що, насамперед, свідчать статистичні дані вчинених воєнних злочинів. Так, за даними Офісу Генерального прокурора станом на 19.04.2024 року зареєстровано 130365 злочинів агресії та воєнних злочинів, найбільшу частку з яких становить порушення законів та звичаїв ведення війни [5].

28 лютого 2022 року прокурор МКС Карім Хан, висловлюючи своє занепокоєння стосовно подій, що відбуваються в Україні, заявив про необхідність якомога швидкого початку розслідування ситуації в Україні. Зокрема, він впевнений про наявність обґрунтованих підстав уважати, що в Україні протягом цих подій були вчинені як ймовірні воєнні злочини, так і злочини проти людяності [6]. Надалі відслідковування ситуації в Україні, робочі поїздки слідчих груп МКС, їх участь в ексгумації трупів, інших форм збирання доказів, тісна співпраця суду з Офісом Генерального прокурора стали підставою для укладання Угоди між Кабінетом Міністрів України та МКС від 23 березня 2023 року про створення Офісу МКС в Україні [7]. З початку вересня 2023 року в Києві польовий Офіс МКС, який за межами Гааги є найбільшим, започаткував свою роботу. У цьому взаємозв'язку Генеральний прокурор Андрій Костін зазначив, що це нова глава співпраці, яка допоможе посилити взаємодію між Україною та МКС [8].

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що зусиллями України та міжнародної спільноти зараз будується надійний правовий механізм співпраці України з МКС, який в майбутньому дозволить відновити справедливість і притягнення до відповідальності представників країни-агресора та інших осіб за вчинення масових, жорстоких злочинів на території України. Для нашої держави це також стане необхідним етапом на шляху ратифікації Римського статуту.

1. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. ст. 88.

3. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року від 25.02.2014 №790-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 230.

4. Постанова Верховної Ради України про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» від 04.02.2015 № 145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 12. Ст. 77.

5. Злочини вчинені в період повномасштабного вторгнення рф. Офіс Генерального прокурора. Офіційний веб-сайт. URL: <https://gp.gov.ua/>.

6. Statement of ICC Prosecutor, Karim A.A. Khan QC, on the Situation in Ukraine: «I have decided to proceed with opening an investigation.» International Criminal Court. 28 February 2022. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-icc-situation-ukraine-i-have-decided-proceed-opening>.

7. Угода між Кабінетом Міністрів України та Міжнародним кримінальним судом від 23 березня 2023 року про створення Офісу Міжнародного кримінального суду в Україні. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_001-23#Text.

8. У Києві розпочав роботу польовий офіс Міжнародного кримінального суду. Офіс Генерального прокурора. Офіційний веб-сайт URL: <https://gp.gov.ua/>.

Юнацький О. В.

доцент кафедри приватної охоронної діяльності Національного університету «Запорізька політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ СИТУАЦІЙНОГО ПІДХОДУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Поняття «ситуація», «ситуаційний підхід» є закономірним явищем не тільки у криміналістиці, а й у інших науках, в тому числі і у кримінальному процесі. Необхідність застосування ситуаційного підходу як об'єкту криміналістичного вивчення обґрунтовується, перш за все, встановленням різних джерел інформації, що пов'язані зі злочинною діяльністю.

Слід зазначити, що злочинна діяльність – це діяльність кримінальних осіб, що пов'язана з підготовкою та вчиненням злочину, а криміналістична являє собою правозастосовну діяльність, що спрямована на припинення, вивчення мотивів вчинення злочину, розроблення методів протидії діям злочинців. Зазначені об'єкти мають різні цілі та завдання, а також ситуації, що складаються в результаті їхньої діяльності в процесі роботи з інформацією, що пов'язана із вчиненням злочину. Саме пізнання взаємозв'язків між цими об'єктами і є для криміналістики найважливішим завданням.

У процесі виконання цього завдання одним із перспективних є ситуаційний метод (підхід), який дозволяє диференціювати усе різноманіття ситуацій, що виникають як у процесі злочинної, так і в процесі правозастосовної діяльності. Цей метод також дозволяє розробляти рекомендації технічного, тактичного та методичного характеру з метою вирішення завдань кримінального судочинства [1, с. 76]. Крім того, застосування ситуаційного методу може бути спрямовано як на сукупність елементів ситуації, так і на окремі її частини, що дозволяє зробити аналіз

реальних обставин, а також прийняти своєчасне ефективне рішення [2, с. 635].

У зв'язку з цим, виникає необхідність дослідження можливості застосування ситуаційного методу (підходу) у кримінальному процесі. Однак слід враховувати, що на відміну від криміналістики, розглядати цей підхід з точки зору двоєдиного об'єкта неможливо. Це пов'язано з тим, що криміналістика майже всі свої дослідження спрямовує на об'єктивну сторону вчинення злочину, на основі якої розробляє методику розкриття та розслідування конкретного злочину.

Кримінально-процесуальна наука, навпаки, всі дослідження спрямовує на вивчення суб'єктів процесуальної діяльності, суворого та неухильного дотримання законності під час кримінального провадження. Наприклад, ст. 2 КПК України, визначає, що завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [3].

Крім того, у своїй діяльності суб'єкт доказування не обмежується лише вимогами кримінально-процесуального закону. Він також застосовує норми інших галузей права, зокрема: кримінального, цивільного, цивільно-процесуального тощо. Необхідно зазначити, що кримінально-процесуальний закон поділяє кримінальне провадження на два основні етапи: досудове розслідування (досудове слідство та дізнання) та судове провадження (провадження в судових інстанціях). Викликано це тим, що кожен суб'єкт кримінального процесу має свої процесуальні функції та особливості їх реалізації залежно від етапу кримінального провадження.

На нашу думку, у кримінальному процесі необхідність дослідження з позиції ситуаційного методу (підходу) полягає в тому, що діяльність суб'єктів доказування під час розслідування злочину, має два напрями. Перший, це сама діяльність щодо застосування під час кримінального провадження вимог кримінально-процесуального закону (практичний). Другий, вивчення діяльності суб'єктів доказування, що пов'язана із застосуванням норм закону, виявлення та усунення прогалин правозастосування (науковий). Як і в криміналістиці, ці два напрями виникають завдяки судово-слідчій ситуації, що проявляється тільки в тому випадку, якщо існує інформація, яку необхідно перевірити відповідно до вимог кримінально-процесуального закону. Пізнання взаємозв'язків між цими двома напрямками є найважливішим завданням кримінального процесу,

яке можна вирішити шляхом застосування ситуаційного методу (підходу). Це дозволить диференціювати наявні ситуації щодо діяльності суб'єкта доказування з питань дотримання положень чинного кримінально-процесуального закону, що, у свою чергу, сприятиме вдосконаленню норм кримінально-процесуального права.

Застосовуючи ситуаційний метод (підхід), можна побачити, що кожна ситуація є унікальною. У той же час, враховуючи, що у різних ситуаціях є багато спільних рис і елементів, можна визначити типові ситуації, що у результаті дозволить створити алгоритм управління ситуаціями. Аналогічність, типовість ситуацій і, відповідно, шляхи їх вирішення, дають змогу говорити про можливість алгоритмізації процесу прийняття правових рішень [4, с. 156].

Щодо кримінально-процесуального права це, насамперед, розробка і проведення типових процесуальних дій в окремих судово-слідчих ситуаціях. Також на основі типових слідчих ситуацій розробляються навчально-методичні посібники щодо встановлення обставин, які підлягають доказуванню, при цьому вказується алгоритм застосування у кримінальному провадженні норм кримінально-процесуального та інших галузей права [5, с. 73].

Крім того, слід врахувати, що слідча ситуація формується під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів. При цьому, об'єктивна сторона в умовах свого розвитку існує сама по собі і жодним чином не залежить від того, як її сприйматиме суб'єктивна сторона. Суб'єктивна ж сторона, навпаки залежить від можливості суб'єкта доказування сприйняти об'єктивну сторону, що склалася, і адекватно прийняти рішення в залежності від наявних обставин. Ось тут і проявляються ті якості, якими повинен володіти даний суб'єкт, тобто його знання, досвід, психологічне сприйняття об'єктивної реальності тощо.

Таким чином, можна запропонувати таку схему, в якій: Суб'єкт доказування – сторона обвинувачення: слідчий, дізнавач, прокурор. Об'єкт кримінального процесу – з боку сторони обвинувачення: потерпілий, цивільний позивач, їхні представники та законні представники; з боку захисту: підозрюваний, обвинувачений, їхні захисники та законні представники; інші учасники кримінального провадження: свідки, експерти, спеціалісти тощо.

Зазначена схема показує, що саме під час досудового розслідування суб'єкт доказування в процесі проведення процесуальних дій входить у правові відносини з об'єктом кримінального процесу. І якщо виходити із суб'єкт-об'єктної природи ситуації, можна констатувати, що слідча ситуація виникає тільки після того, як суб'єкт доказування, а саме слідчий, дізнавач, прокурор на основі дослідження доказів дає правову оцінку результатам процесуальної дії, тобто, вкладає у неї суб'єктивний сенс (фактор). Це дозволяє розглядати слідчу ситуацію як живу, рухливу систему, яка сприяє правильному застосуванню вимог закону в процесі проведення процесуальних дій під час досудового розслідування.

З позицій предмета кримінального процесу можна припустити, що основу цієї системи (слідчої ситуації) становлять:

– діяльність органів досудового розслідування та суду щодо кримінально-процесуальних відносин між ними та іншими учасниками кримінального провадження;

– закономірності застосування норм кримінально-процесуального права під час досудового розслідування та судового провадження.

Згідно з цим підходом, подія злочину, що розслідується, як правило, за допомогою доказів закріплена в судово-слідчій ситуації. Ця подія є основою діяльності суб'єктів доказування, тобто, тим інформаційно-структурним елементом, який пізнають орган дізнання, слідчий, прокурор, суддя, виходячи з цілей та завдань кримінального судочинства, а також у межах своїх кримінально-процесуальних повноважень.

Отже, під час застосування норм кримінально-процесуального права між суб'єктами доказування та іншими учасниками кримінального провадження виникають кримінально-процесуальні відносини, що характеризують зміст судово-слідчої ситуації. При цьому ситуаційний підхід дозволяє розглядати подію злочину, що розслідується, як закріплення за допомогою доказів окремих обставин, отриманих в умовах розвитку даної ситуації. Він також є інформаційним елементом, за допомогою якого суб'єкти доказування пізнають подію в процесі досудового розслідування та судового провадження.

1. Волчецкая Т. С. Криминалистическая ситуалогия : монография. / под ред. проф. Н. П. Яблокова. Калининград, 1997. 248 с.

2. Мирошниченко Ю. М. Ситуаційний підхід – методологічна основа теорії та практики криміналістичного забезпечення судового провадження. *Юридичний науковий електронний журнал* – електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету. № 10, 2022. С. 634-638. URL: http://lsey.org.ua/10_2022/160.pdf (дата звернення: 21.05.2024).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.05.2024).

4. Пчеліна О. В. Ситуаційний підхід у методиці розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер. : Юридичні науки. 2017. Вип. 1, Т. 2. С. 155-159. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b52f251a-05aa-4318-8913-efec81693933/content> (дата звернення: 21.05.2024).

5. Копылов И. А. Следственная ситуация и тактическое решение: учеб. пособие. Волгоград: ВСШ МВД СРСР, 1988. 136 с

ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Бабенко О. С.

здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Кіяниця В. М.

старший викладач кафедри
Кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ, ЗОКРЕМА В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Зауважимо на тому, що процесуальний порядок проведення допиту знаходить своє відображення в нормах Кримінального процесуального кодексу України, які визначають загальний порядок і послідовність його проведення, а також учасників даної слідчої дії (свідків, потерпілих, підозрюваних і обвинувачених) та особливості допиту неповнолітніх і малолітніх осіб.

Так, звернемо увагу на те, що перед початком допиту слідчий разом із слідчим прокурором спочатку встановлює особу, яка буде підлягати безпосередньому допиту. Як правило, безпосередня мета встановлення особи досягається посадовими особами, які мають повноваження на допит майбутнього з вимогою надати паспорт або інший документ, що посвідчує особу майбутнього, це необхідно, оскільки слідчий, дізнавач або прокурор повинні бути впевнені, що майбутнє визначено. особа, яку він безпосередньо представляє. Після виконання вищезазначених дій з метою встановлення особи допитуваного йому роз'яснюються його права, ці права перераховані в кримінально-процесуальному законодавстві нашої країни, це законодавство описує статус кожного учасника процесу та їх відповідність (мається на увазі роз'яснення прав та обов'язків учасників) [2, с. 157].

У свою чергу, слід пам'ятати той факт, що в обов'язковому порядку перед початком допиту особі повідомляється про кримінальну

відповідальність за: «свідка – за відмову давати показання і давання завідомо неправдивих показань, а потерпілий – за давання завідомо неправдивих показань» (відповідно до положень частини 3 статті 224 КПК України) [1]. Вже після здійснення зазначених дій допитуваній особі необхідно пояснити та роз'яснити процес їх виконання шляхом допиту. Після того, як особа дала показання про особливості та деталі дій злочинця, вона відповідає на запитання особи, яка проводить дізнання чи слідчого. Крім того, у чинному Кримінально-процесуальному кодексі країни є норма, згідно з якою особа не може виступати лише на власний захист, а має особисте право викладати свій захист власноруч, а після заяви можуть ставитися додаткові запитання.

До того ж, слід звернути увагу на те, що в умовах сучасності, а саме в умовах воєнного стану, законодавчої гілкою влади було прийнято низку змін та доповнень до національного законодавства, зокрема і кримінального процесуального. Так, було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» внесено зміни та доповнення стосовно правового регулювання допиту в період воєнного стану.

Так, вказаним нормативно-правовим актом удосконалюються статті 95 та 615 КПК України у частині виключення заборони щодо обґрунтування судових рішень показаннями, наданими слідчому, прокурору в обстановці воєнного стану, а також встановлюється, що досудові показання свідка, потерпілого та підозрюваного (за участю захисника) прирівнюються до показань, отриманих у порядку ст. 255 КПК України за умови, що хід та результати відповідного допиту (одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб) були зафіксовані за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації [3].

До вищевикладеного слід додати, що коли органи досудового розслідування одержують свідчення особи під загрозою кримінальної відповідальності та максимально ретельно та повно фіксуються у протоколі допиту, вони не залишають можливості змінити свої показання у суді, навіть у випадку, якщо особа попередньо у досудовому провадженні дала неправильні, неправдиві або викривлені дані про обставини вчинення кримінального правопорушення. До того ж, слід зазначити, що у період воєнного стану, у зв'язку із активною фазою бойових дій може перешкоджати з'явленню чи доставленню у суд учасників кримінального провадження для надання показань. Крім того, у результаті виконання воєнних дій можуть загинути або бути пораненими окремі суб'єкти кримінальних процесуальних відносин, що унеможливить отримання особистих свідчень у судовому засіданні [4, с. 317].

У підсумку можна зробити загальний висновок про те, що процесуальний порядок і пов'язане з ним процесуальне оформлення слідчої (розшукової) дії у формі допиту мають свої притаманні різновиди і ознаки. Кримінально-процесуальний кодекс містить всю необхідну інформацію та

вичерпні правила щодо дотримання правильності проведення досліджуваної слідчої дії, а також прав та обов'язків кожного учасника кримінального провадження. Крім того, нами було досліджено, що у межах здійснення кримінального провадження під час воєнного стану здійснюються різноманітні кримінальні процесуальні дії, а найпоширенішою із них виступає саме допит. Дана процесуальна дія безпосередньо проводиться задля одержання показань від учасників кримінального провадження на різних етапах кримінального судочинства.

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 10.05.2024).

2. Поліванова І. О. Психологічні і тактичні засади одночасного допиту кількох вже допитаних осіб. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Сер. : Право. 2017. Вип. 23. С. 155–157.

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14 квітня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n2> (дата звернення 10.05.2024)

4. Лоскутов Т. О. Правова регламентація допиту в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2022. С. 315-320.

Бабіч Д. Д.

курсант 4-го курсу

Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Бойко О. П.

доцент кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідувань

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАНІ

В сучасному інформаційному просторі, де технологічні інновації швидко впроваджуються в усі сфери діяльності, питання оптимізації та ефективності кримінального процесу стають більш актуальними. Однією з ключових складових цього процесу є запровадження інформаційно-

телекомунікаційної системи на досудовому розслідуванні.

У зв'язку з розвитком суспільства практично в усіх сферах функціонування державних органів на сьогодні застосовується електронний документообіг у зв'язку з розвитком суспільства. На даний час кримінальні провадження до сих пір оформлюються на папері. Кримінальні провадження на папері – це не тільки незручно та не екологічно, це і величезне коло для зловживань – про суперечки між окремими судами та органами досудового розслідування з приводу того, хто кому має передати матеріали справи. Це і витрата часу прокурорів, слідчих та працівників органів дізнання на приймання та передачу проваджень, а також на очікування у чергах та приймальнях.

Згідно із Законом України № 1498-ХІ від 01.06.2021 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України» (далі-КПК), було доповнено ст. 1061 КПК України, щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування, яка вводиться в дію з 15.12.2021 року [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 1061 КПК України в якій зазначається, що інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування взаємодіє з Єдиним реєстром досудових розслідувань та системою, яка функціонує в суді відповідно до ст. 35 КПК, а також може взаємодіяти з іншими інформаційними, інформаційно-телекомунікаційними системами у випадках, передбачених законом. Крім того матеріали досудового розслідування, що містяться в інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування, передаються, їх копії чи примірники надаються в електронній формі, а за рішенням слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду, які їх передають чи надають, – у паперовій формі [2].

З позитивної сторони слід відмітити, що система вирішує одразу кілька завдань у кримінальному процесі. З одного боку – усуне спори між захистом і обвинуваченням щодо того, що захист ознайомлювали з одними матеріалами, а до суду передали інші або якась частина матеріалів з'явилася чи зникла. З другого боку, простіше буде ознайомлюватися із матеріалами – їх можна буде просто завантажити на носій і працювати у зручному місці у зручний час [3].

З цього випливає питання про надання електронному документу юридичної сили завдяки використанню електронного цифрового підпису. Складність цього питання полягає в тому, що протокол слідчої (розшукової) дії має бути підписаний усіма її учасниками, а електронним цифровим підписом володіють лише слідчий, дізнавач, прокурор. Отже, постає питання щодо можливості підпису відповідного протоколу потерпілим, свідком, підозрюваним, обвинуваченим, понятим тощо. Підхід законодавця перед запровадженням інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування мав бути більш виваженим, оскільки, крім позитивного досвіду, у світовій практиці зустрічаються і невдалі спроби переходу

кримінального судочинства на електронний формат.

Так, наприклад, у 2005 р. в Бельгії був зроблений крок до оцифрування правосуддя шляхом уведення системи «Phenix». Це був один із найбільш масштабних європейських проєктів, завдяки якому передбачалося підвищити ефективність і результативність, а також спростити та прискорити процедуру розслідування. Проте через поспішність, значні фінансові витрати та відсутність узгодженої стратегії щодо функціонування системи «Phenix» її запровадження залишилось нездійсненим [4, с.196].

Вирішення питання про інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування вимагає комплексного та зваженого підходу, спрямованого на оптимізацію процесів збору, обробки та використання інформації в органах досудового розслідування.

Тому, перед запровадженням інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування необхідно було врахувати наступне:

1. Аналіз сучасних технологій (проведення докладного аналізу сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, зокрема тих, які вже успішно використовуються в інших країнах).

2. Захист інформації (розробка ефективних засобів кібербезпеки для захисту конфіденційної інформації, яка обробляється в рамках досудового розслідування).

3. Тренінг та підтримка (надання необхідного тренінгу працівникам системи щодо користування новою інформаційною системою та надання подальшої технічної підтримки).

4. Пілотний проєкт (впровадження системи через пілотний проєкт для тестування ефективності та внесення необхідних коригувань).

5. Партнерство та співпраця (встановлення партнерств та співпраця з іншими органами або учасниками досудового розслідування та технологічними компаніями для обміну досвідом та ресурсами).

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування : Закон України від 01 червня 2021 року № 1498-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1498-20#Text> (дата звернення: 08.04.2024).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. (дата звернення: 08.04.2024).

3. Денис Малюська. Парламентський комітет підтримав законопроект щодо електронного провадження у кримінальному процесі. Міністерство Юстиції: веб-сайт. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/denis-malyuska-parlamentskiy-komitet-pidtrimav-zakonoproekt-schodo-elektronного-provadjennya-u-kriminalnomu-protsesi> (дата звернення: 08.04.2024).

4. Глобенко Г. І. Інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування: Міжнародний досвід і шляхи запровадження. *Вісник ХНУВС*. 2021. № 4 (95). С.188-197.

Байбарза Д. В.

курсант 2-го курсу

Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Солдатенко О. А.

професор кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного

університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ У ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Найвищою соціальною цінністю в Україні визнаються людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека (стаття 3 Конституції України) [1]. В статті 12 Кримінального процесуального кодексу України (далі по тексту- КПК України) передбачено, що під час кримінального провадження ніхто не може триматися під вартою, бути затриманим або обмеженим у здійсненні права на вільне пересування в інший спосіб через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення інакше як на підставах та в порядку, передбачених цим Кодексом [2]. Засада принципу забезпечення прав на свободу та особисту недоторканність сформульована на основі статті 29 Конституції України, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність та ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. А також дане положення впливає з п.п. 1, 2 ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та норм інших міжнародних договорів за участі України.

Особиста недоторканність у кримінальному процесі включає в себе три аспекти: фізичну недоторканність, психічну недоторканність, моральну недоторканність [3, 659].

Фізична недоторканність – право людини, яке гарантує їй захист від будь-якого неналежного посягання на її тіло, здоров'я та фізичну свободу, воно базується на принципі поваги до людської гідності, та прямо передбачено у положеннях Конституції України, Цивільного кодексу

України та Кримінального процесуального кодексу.

Психічна недоторканність – право людини, яке гарантує їй захист від будь-якого неналежного посягання на її тіло, здоров'я та фізичну свободу.

Моральна недоторканність – це поняття, яке описує право людини на повагу до її моральних цінностей, переконань та принципів, що є одним із аспектів загального права на особисту недоторканність.

Дані положення, доповнюють один одне за своїм змістом та є основоположними у забезпеченні прав на свободу та особисту недоторканність.

Однак, існують випадки коли таке право особи може бути обмежене шляхом примусових дій. Зокрема, це такі дії, як:

а) законне ув'язнення людини після її засудження компетентним судом;

б) законний арешт або затримання людини за невиконання законного рішення суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, передбаченого законом;

в) законний арешт або затримання людини, здійснені з метою забезпечення її присутності перед компетентним судовим органом на підставі обґрунтованої підозри у вчиненні правопорушення або якщо обґрунтовано визнається за необхідне запобігти вчиненню нею правопорушення або її втечі після його вчинення;

г) затримання неповнолітньої людини на підставі законного розпорядження з метою виховного нагляду або законне затримання неповнолітньої людини з метою забезпечення її присутності перед компетентним судовим органом;

д) законне затримання людей для запобігання розповсюдженню інфекційних захворювань, людей психічно хворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;

е) законний арешт або затримання людини, здійснені з метою запобігання її незаконному в'їзду в країну, або людини, стосовно якої вживаються заходи з метою депортації і екстрадиції [3].

З 24 лютого 2022 року по теперішній час в Україні триває воєнний стан і тому Україна проінформувала Раду Європи про відступ від зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Даний документ оприлюднено на сайті міжнародної організації 28 квітня 2024 року, але саму заяву Міністерство юстиції подало ще 4 квітня 2024 року.

З моменту набрання цим документом законної сили, обмежуються основоположні права визначені Конституцією України, такі як недоторканність житла, таємниця листування, свободу думки і слова а також свободу на особисту недоторканність. Свавільне позбавлення волі українських громадян спричинить серйозні порушення серед міжнародного гуманітарного права та міжнародного права у сфері прав людини, що в подальшому призведе до масового та систематичного застосування катувань,

а також іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження.

Отже, принцип забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, під час здійснення досудового розслідування регулюється, такими джерелами як Кримінально процесуальний кодекс, Конституція України, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, а також Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B> (дата звернення 14.05.2024).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 04 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 14.05.2024).

3. Волошина В. К. Загальна характеристика принципу забезпечення права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні, 2014, С. 659
URL:<https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6764b3ed-015> (дата звернення 14.05.2024).

Бессмертна М. С.

курсантка 3 курсу факультету № 1
Криворізького навчально-наукового
інституту Донецького державного
університету внутрішніх справ

Удовиченко О. В.,

викладач кафедри організації
досудового розслідування факультету
№1 Криворізького навчально-
наукового інституту Донецького
державного університету внутрішніх
справ, доктор філософії з права

КОНЦЕПЦІЯ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ОСОБИ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

В контексті кримінального процесу проведення слідчих (розшукових) дій під час запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні зазнало законодавчих змін. Процесуальний порядок та тактика розкриття кримінальних правопорушень та доведення причетності конкретної особи до їх вчинення змінилися. Хоча у кримінальному процесуальному законодавстві законодавець детально регламентував

особливості слідчих (розшукових) дій, однак в наукових дослідженнях та під час безпосередньої практичної реалізації деякі положення викликають сумніви у контексті належного захисту основоположних прав, свобод та інтересів громадян та якісного процесу доказування обставин у кримінальному провадженні. Глава 20 КПК України передбачає повний перелік допустимих слідчих (розшукових) дій, які можуть бути проведені під час досудового розслідування, але деякі вимоги кримінального процесуального законодавства мають недосконалу правову регламентацію. Одним із таких прикладів є пред'явлення особи для впізнання.

Стаття 228 КПК України визначає процесуальний порядок проведення впізнання особи, однак єдиного підходу визначення такого терміну немає. Якщо взяти до уваги думки вітчизняних науковців, то поняття пред'явлення для впізнання можна визначити як слідчу дію, яка полягає в пред'явленні свідкові чи іншій особі об'єктів, які вони спостерігали раніше, з метою встановлення їх тотожності або групової належності [1, с. 226]. Проведення такої слідчої дії не належить до обов'язкових, а здійснюється на розсуд уповноваженою особою владних повноважень залежно від особливостей кримінального провадження.

Головним аспектом впізнання особи є те, що вона може бути джерелом доказування лише при таких умовах:

Реалізується тільки за участю тих осіб, які сприймали суб'єкт особисто. Ідентифікуючим об'єктом є безпосередньо пам'ять особи, яка впізнає. Загарбницька поведінка країни-агресора зумовила проведення особливого режиму досудового розслідування відповідно до частини 3 статті 7 КПК України, що встановлює вимоги змісту та форми кримінального провадження в умовах воєнного стану, які повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених розділом IX-1 КПК України [2]. Через еміграцію або імміграцію осіб, які є учасниками кримінального провадження, певні процесуальні дії слідчого виявилися неможливими. Однак стаття 232 КПК України встановила можливість проведення допиту та впізнання у режимі відеоконференції. З одного боку, це позитивно впливає на хід досудового розслідування. Відповідно до ч. 1 ст. 228 КПК показувати перед проведенням впізнання особі, яка впізнає особу, яку він має впізнати, забороняється, але є випадки, коли ця імперативна кримінально-процесуальна норма недотримується шляхом зловживання службовим становищем правоохоронними органами або через передбачувані обставини, що не залежать від волі сторін кримінального процесу. Як наслідок, такі докази будуть визнані недопустимими незалежно від форми вини порушення встановленої процедури. У дистанційному форматі імовірність такої події зведена до мінімуму, що гарантує дотримання всіх вимог кримінального процесуального законодавства. З іншого боку – негативно, адже, по-перше, у КПК України не регламентоване використання певних технічних засобів, які

можуть бути використані в ході дистанційного досудового розслідування. По-друге, перешкодами впровадження відеоконференцзв'язку є: недостатність організаційної та технологічної культури, несприйняття користувачами нововведень; необхідність суттєвих інвестицій у обладнання та навчання персоналу на початковому етапі побудови єдиної інформаційної системи органів кримінальної юстиції; складність створення та обслуговування програмного забезпечення, що пов'язане з великою кількістю важко передбачуваних слідчих та судових ситуацій; відсутність загальних стандартів та форматів аудіо- та відеоданих, що використовуються у системі електронного документообігу кримінальної юстиції [3, с. 237].

Також дефініція у частині 1 статті 228 КПК України «якщо особа заявляє, що вона не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, проте може впізнати її за сукупністю ознак» викликає суперечності у процесі здійснення слідчої (розшукової) дії під час російської збройної агресії проти України. Особа через певні психологічні властивості (наявність стресу, страху, важких психічних травм, депресії в умовах війни) могла не запам'ятати окремі зовнішні прикмети особи, яку їй необхідно впізнати, такі як: колір очей або волосся, анатомічні ознаки, ступінь виразності надбрівних дуг або наявність татуювання. На практиці в умовах правового режиму воєнного стану впізнання особи за сукупністю ознак може здійснюватись без врахування позиції національного законодавця. Тобто в протоколі пред'явлення для впізнання зазначаються не конкретні ознаки, за якими особа, яка впізнає ідентифікує особу, а лише «потрібні» та «підходящі» прикмети.

Таким чином, інститут пред'явлення особи для впізнання потребує більшої конкретизації та деталізації правового регулювання під час воєнного стану шляхом внесення змін до кримінального процесуального законодавства. З огляду на це, можна стверджувати, що пред'явлення особи для впізнання – це складна слідча (розшукова) дія, яка потребує значної уваги з боку законодавця, адже завдяки її ефективності вона широко застосовується правоохоронними органами порівняно з іншими видами впізнання.

1. Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. Криміналістика: навч. посіб. за загальною редакцією Гончаренка В. Г. та Моїсеєва Є. М. Київ: Юрінком Інтер, 2001, 368 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 03.12.2023).

3. Мурадов В. В. Проблеми використання відеоконференцзв'язку на сучасному етапі розвитку техніко-криміналістичного забезпечення судового розгляду кримінальних справ. *Право України*. 2011 рік. № 7. С. 235-240.

Білієнко Є. Г.

слухач магістратури 1 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Трень Т. О.

слухач магістратури 1 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Юр'єв Д. С.,

старший викладач кафедри
кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Структурні підрозділи Національної поліції України як суб'єкти забезпечення правопорядку в державі здійснюють охорону й захист конституційних прав та свобод людини і громадянина – особистісних, соціально-економічних, політичних тощо. Саме на цей орган покладається значна частина завдань та повноважень стосовно забезпечення публічної безпеки та порядку, що зумовлено як загальною вимогою щодо зміцнення правопорядку, так і особливими умовами функціонування держави в умовах воєнного стану.

Воєнний стан є не тільки викликом для національної безпеки, але і складним правовим режимом у контексті забезпечення правопорядку, за якого провідні функції поліції переживають суттєві зміни [1]. Забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану є не тільки питанням ефективності, а й питанням законності. Правоохоронці мають здійснювати свої повноваження таким чином, аби не порушувати основних гарантій та прав громадян, що залишаються чинними навіть у неекстраординарних умовах.

Вважаємо за необхідне зазначити, що наразі чимало поліцейських беруть участь в бойових діях, інші ж продовжують службу в поліції.

Суттєвим є факт, що з початком війни поліцейські повинні були вдосконалити свої вміння поводження зі зброєю, покращити військову тактику та фізичну й психологічну форму, здобути навички поводитися з вибухонебезпечними предметами, надавати невідкладну медичну допомогу пораненим та постраждалим. З цією метою з правоохоронцями регулярно проводяться заняття та тренінги. Хоч і багато поліцейських все ж перекваліфікувалися у військових, проте ті, хто залишилися нести службу, також здобули нові виклики, адже тепер мають забезпечувати суспільний порядок в період повного хаосу в світі.

На наш погляд, доцільним буде навести нововведення Розділу 5 Закону України «Про Національну поліцію», що стосуються періоду воєнного стану. Зокрема, вказані зміни стосуються нових повноважень правоохоронців, зумовлених викликами війни:

Насамперед, поліцейські отримали змогу здійснювати перевірку документів та фіксацію даних, які викладені в документах, за умови, що особа наділена зовнішніми ознаками, подібними до зовнішніх ознак особи, котра самовільно залишила місце утримання військовополонених (п. 1 ч. 1 ст. 32).

Правоохоронці отримали повноваження щодо зупинення транспортних засобів, якщо наявною є інформація, котра засвідчує, що водій чи пасажир транспортного засобу є особою, що самовільно залишила місце для утримання військовополонених.

Згідно нової редакції ст. 40 аналізованого Закону поліція уповноважена використовувати у своїй роботі такі технічні засоби, як безпілотні літальні апарати та спеціальні технічні засоби боротьби з їх застосуванням; спеціалізоване програмне забезпечення для реалізації аналітичної обробки фото- та відеоданих, у тому числі для встановлення осіб і державних номерів транспортних засобів.

За потреби відбиття нападу, який загрожує життю чи здоров'ю поліцейського чи іншої особи, та усунення небезпеки у стані крайньої необхідності або при затриманні особи, котра скоїла правопорушення та/або вчиняє опір, поліцейський має право застосовувати будь-які підручні засоби, а не лише ті спеціальні засоби, які визначені ст. 45 Закону (ч. 5 ст. 42).

Під час дії правового режиму воєнного стану працівник поліції може застосовувати заходи примусу, визначені ст. 42, щодо осіб, що беруть участь у збройній агресії проти України, без врахування вимог та заборон, що стосуються порядку застосування заходів примусу, порядку застосування спеціальних засобів та порядку застосування вогнепальної зброї (ч. 9 ст. 42) [2].

Суттєвим є й питання співпраці Національної поліції з іншими силовими структурами: армією, спецслужбами, пожежною охороною тощо. Інтеграція різних органів в єдину систему управління є провідним чинником результативності діяльності поліції в цей час. Така інтеграція потребує не тільки оперативної координації, а й чітко визначеного розподілу функціональних повноважень, що насамперед має бути закріплено на

законодавчому рівні [3]. Однак потрібно зважати на те, що всі зміни функціональних обов'язків та розширення меж повноважень поліцейських мають здійснюватися в межах чинного права. Виняткову увагу в контексті функціональних обов'язків поліцейських під час воєнного стану треба приділяти, на нашу думку, додержанню міжнародних гуманітарних норм. Незалежно від внутрішніх законів, міжнародне гуманітарне право визначає перелік обов'язкових принципів та обмежень, що повинні братися до уваги.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо за необхідне сказати, що забезпечення правопорядку в умовах дії воєнного стану роль правоохоронних органів є вкрай важливою, однак і особливо складною з етичного та правового погляду. Діяльність Національної поліції щодо забезпечення правопорядку в країні є ключовим засобом у підтримці національної безпеки, забезпеченні громадської безпеки та контролю над реалізацією тимчасових обмежень, введених воєнним станом. Діяльність поліції має здійснюватися в межах суворих етичних та правових норм, котрі не втрачають своєї чинності навіть у таких виняткових умовах.

1. Єрмоєнко Я. Нові функції та навички поліції під час війни Діяльність органів правопорядку під час та після збройних конфліктів (зарубіжний досвід) Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 199-200.

2. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2123- IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text> (дата звернення: 22.02.2024).

3. Прокопенко О. Ю., Повноваження органів внутрішніх справ України як суб'єкта забезпечення правопорядку в регіоні. О. Ю. Прокопенко *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2014. Випуск 12. Том 1. С. 108-111

Дідковський О. Є.

здобувач вищої освіти, 2 курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Телійчук В. Г.

професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ У ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ

Наркозлочинність становить серйозну загрозу для сучасного суспільства, впливаючи негативно на його економіку, соціальну стабільність, а також здоров'я та безпеку громадян. Оскільки механізми поширення наркозлочинності постійно розвиваються та ускладнюються, необхідно постійно адаптувати й вдосконалювати методи боротьби з нею. У сучасному світі, де технологічний прогрес швидко розвивається, проведення кримінального аналізу стає дуже складним завданням. З використанням різноманітних джерел та каналів, що постачають інформацію, правоохоронні органи мають можливість глибокого розслідування злочинів та розкриття таємниць, які раніше залишалися недоступними.

Згідно з інформацією Департаменту внутрішньої безпеки США, від 80 до 90 % торгівлі, яку спостерігали фахівці цього відомства в DarkNet, пов'язано з наркотиками [1, с. 22].

Ми цілком згодні з позицією Телійчука В. Г., що наркоманія є складною проблемою сучасного суспільства, що має соціальний, економічний, правовий, медичний та інші аспекти. Тому зрозуміло, що ефективна протидія розповсюдженню вживанню наркотиків може забезпечити лише комплексний підхід, в якому має бути поєднано вирішення двох головних проблем: з одного боку – забезпечення належного рівня законодавчого регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а з іншого – створення ефективної системи протидії розповсюдження наркоманії [2, с. 115].

Один із ефективних інструментів у цьому відношенні – тактичний кримінальний аналіз. Це система методів і інструментів, які використовуються для збирання, оцінки, систематизації та аналізу інформації

про наркозлочинність. Такий аналіз дозволяє правоохоронним органам отримати більш повне й обґрунтоване розуміння проблеми наркозлочинності, що є необхідним для розробки ефективних заходів з її припинення.

Ми погоджуємося з думкою Кисельова А. О., володіння аналітичними навичками дозволяє підрозділам Національної поліції ефективніше протидіяти кримінальним правопорушенням. Досконало володіти інтернет-ресурсами та базами даних неможливо без спеціальних знань, умінь та навичок. Це вимагає від поліцейського постійної самоосвіти, підвищення кваліфікації та участі у відповідних тренінгах і заняттях [3, с. 67].

Інформація може бути дуже різноманітною і залежить від конкретних потреб служби або підрозділу та поставлених перед оперативними підрозділами завдань. Очевидно, що вимоги до інформації для слідчого, оперативного працівника та технічних служб можуть відрізнятися, навіть якщо всі вони спільно працюють над розкриттям одного й того ж злочину. Існують критерії класифікації оперативної інформації, такі як її первинність, достовірність, вичерпність або частковість. Джерела інформації можуть бути розподілені на відкриті, легальні, загальнодоступні, закриті та конфіденційні відповідно до їхньої характеристики.

Збір інформації є ключовим етапом тактичного кримінального аналізу у боротьбі з наркозлочинністю. Якість зібраної інформації визначає ефективність подальшого аналізу та розробки стратегій по припиненню наркотичної діяльності. Збір інформації включає в себе отримання даних про торговців, постачальників, маршрути поширення та споживачів наркотиків. Ретельне дослідження ринкових тенденцій та змін у попиті, а також прогнозування можливих ризиків для суспільства, здійснюється з використанням аналітичних досліджень, офіційних статистичних даних, документів, свідчень та інформації з відкритих джерел, таких як Інтернет, преса та соціальні мережі. Ця інформація може розкривати діяльність наркозлочинних угруповань, їх зв'язки з іншими злочинними групами, а також їхні плани та цілі. Важливість тактичного кримінального аналізу у протидії наркозлочинності відображається у сучасній проблематиці дослідження, яка обґрунтовує необхідність ефективного збору та аналізу інформації для розробки стратегій боротьби з цією проблемою.

Ми погоджуємося з думкою Брисковською О. М. та Григою М. А., що співробітникам поліції необхідно поставити спеціальні вимоги у виявленні ознак наркозлочинів в мережі Інтернет. Ці вимоги охоплюють широкий спектр навичок і знань, включаючи: вміння проводити комп'ютерну розвідку, моніторинг і системний аналіз в Інтернеті (Використання пошукових систем, таких як Google, Bing або DuckDuckGo, OSINT для пошуку інформації про осіб, які можуть бути пов'язані з наркотичною діяльністю. Можна використовувати ключові слова та фрази, що стосуються наркотиків, наркоторгівлі, наркоманії тощо; розуміння контент-аналізу; використання анонімайзерів та VPN-з'єднань; користування звичайними та торбраузерами;

мати вигадані та законспіровані аккаунти в різних соціальних мережах і месенджерах; володіння спеціальними знаннями про сучасні технології; розвідувальний потенціал; використання сучасних платіжних засобів та криптовалют; зв'язки у хакерських середовищах та наркоспівтовариствах; розпізнавання ознак наркозлочинів та нових методів вчинення злочинів; розуміння хімічних назв наркотиків і сленгу наркоманів і наркозлочинців; виявлення інших злочинів в мережі Інтернет [4, с. 64].

Також, правоохоронці зазначають, що значна кількість випадків наркоторгівлі була виявлена завдяки діяльності активістів. Небайдужі громадяни створили телеграм-канал під назвою DrugHunters, де кожен, хто помітив підозрілі ситуації з наркотиками, має можливість зв'язатися з адміністратором та повідомити про це [5].

Отже, проведення кримінального аналізу у сучасному світі потребує комплексного та системного підходу до збору, аналізу та інтерпретації інформації. Джерела та канали отримання інформації відіграють ключову роль у цьому процесі, надаючи правоохоронним органам можливість детального вивчення злочинів та ефективного протистояння невизначеності. Завдяки вдосконаленим методам та технологіям, доступним для правоохоронців, важливо підкреслити, що справедливість може бути досягнута лише за умови глибокого аналізу різноманітних джерел інформації. Залучення інновацій та постійна готовність адаптуватися до змін у вимогах сучасного світу гарантує високий рівень ефективності та точності кримінального аналізу, що є критичним для забезпечення справедливості та безпеки у суспільстві.

1. Virtual Currencies: Additional Information Could Improve Federal Agency Efforts to Counter Human and Drug Trafficking. Report to Congressional Requesters / Greta L. Goodwin, John H. Pendleton. Washington: United States Government Accountability Office, 2021. 79 p.

2. Телійчук В. Г. Оперативно-розшукова протидія наркозлочинності в мережі інтернет як стратегія протидії наркозлочинності в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Спеціальний випуск № 1*. 2018. С. 115-122.

3. Кисельов А. О. Особливості здійснення кримінального аналізу на прикладі складання аналітичного звіту (за матеріалами УКА ГУНП в Дніпропетровській області). Бюлетень з обміну досвідом роботи №228/2021. РВВ ДНДІ. К., 2021, с. 63-67.

4. Брисковська О. М., Грига М. А. Актуальні проблеми протидії незаконному обігу наркотичних засобів з використанням мережі Інтернет. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 4 (117). С. 61-68.

5. Інформаційна агенція «ВГОЛОС» 2002—2024 URL: https://vgolos.ua/news/yak-lovlyat-suchasnyh-narkobaroniv-z-virtualnogo-svitu-istoriyi-vid-polkovnyka-politsiyi_1399921.html.

Дрозд А. О.

курсант 2 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Варава В. В.

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗШУКУ ОСІБ,
ЯКІ ПЕРЕХОВУЮТЬСЯ ВІД ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Воєнний стан, який триває від початку повномасштабної російської агресії, призвів до появи нових викликів для оперативних підрозділів Національної поліції України, зокрема щодо розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування. Втім, норми Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», на відміну від кримінального та кримінального процесуального законодавства, не зазнали відповідної актуалізації. Єдиною зміною у ньому, згідно із Законом № 2849-ІХ від 13.12.2022, була заміна у тексті слова «засоби масової інформації» словом «медіа» [1].

Стаття 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», яка визначає обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, у власну чергу не містить жодних положень щодо проведення оперативно-розшукових заходів з метою встановлення місцезнаходження осіб, які переховуються від органів досудового розслідування. Унормовані лише загальні обов'язки виконувати письмові доручення слідчого, запитів правоохоронних органів інших держав або міжнародних правоохоронних організацій. Цей фактор, на нашу думку, значною мірою негативно впливає на повноту виконання оперативно-технічних та інших заходів, необхідних для забезпечення ефективного розшуку..

Зокрема, це стосується питання щодо розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, пов'язаного з вчиненням ними кримінальних правопорушень у період з лютого 2022 року до цього часу, під час перебування цих осіб на територіях, що знаходилися під контролем російських окупаційних військ. Також це стосується розшуку російських військовослужбовців, які вчинили тяжкі злочини проти цивільного населення під час тимчасової окупації окремих територій України.

Пунктом 1 частини 1 статті 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено підстави для проведення оперативно-розшукових заходів. Зокрема, це «наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів про: – осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання» [1]. Як бачимо, в цій нормі закону також відсутній термін «розшук».

За наявності певних і достатніх підстав може бути проведене спеціальне досудове розслідування, встановлене статтями 297-1 – 297-5 КПК України. Таке розслідування передбачає проведення кримінального провадження без участі підозрюваної особи, яка переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України або на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності або оголошеної в міжнародний розшук.

Проте, ця норма застосовується до осіб, яким у встановленому законом порядку оголошено повідомлення про підозру і вона набула статусу підозрюваного. У випадках, коли особа не має статусу підозрюваного, але є підстави або докази, що саме вона вчинила злочин, або в інших випадках, не передбачених статтею 297-1 КПК України, здійснюється оперативно-розшукова діяльність щодо пошуку таких осіб [2].

Також згідно зі статтею 281 КПК України може бути здійснений розшук підозрюваного [2]. Якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме, або він перебуває на тимчасово окупованій території України або за її межами та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого або прокурора, то слідчий або прокурор оголошує розшук такого підозрюваного. Після цього таке досудове розслідування призупиняється.

Однак, застосування таких заходів може супроводжуватися ризиками для прав людини та громадянських свобод. Недостатня регулювання процедур розшуку може призвести до порушення прав громадян та зловживання владою з боку правоохоронних органів.

Для забезпечення балансу між необхідністю ефективного розшуку та захистом прав громадян необхідно подальше вдосконалення нормативно-правового забезпечення. Це може включати розробку чітких процедур та контрольних механізмів, що гарантують дотримання прав людини та громадянських свобод у процесі розшуку осіб [3, с. 100].

Одним із шляхів встановлення місцезнаходження таких осіб є опитування а також допити осіб, яким можуть бути відомі факти перебування розшукуваної особи. У період воєнного стану це може бути особливо актуальним. Також можуть використовуватися запити на отримання необхідної інформації та обшуки житла чи іншого майна особи з метою

встановлення її місцезнаходження [3, с. 103].

Для отримання інформації доцільним є проведення комплексу оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема негласного обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого майна особи, з використанням оперативн-технічних засобів..

У випадку встановлення діючого мобільного номера розшукуваної особи можна використати статтю 268 КПК України для встановлення її місцезнаходження.

Також, в умовах воєнного стану слід враховувати можливість, що розшукувана особа може бути померлою. Тому пропонується застосовувати негласне отримання зразків для подальшого порівняльного дослідження з метою встановлення її особи серед невпізнаних трупів [4, с. 348].

Отже, з метою підвищення ефективності діяльності оперативних підрозділів Національної поліції щодо розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування в умовах воєнного стану, необхідним є внесення окремих змін і доповнень до оперативно-розшукового законодавства, Зокрема у ст.7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» пропонуємо визначити розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання; а також осіб безвісно відсутніх, як окремий обов'язок підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Також вважаємо доцільним, в умовах воєнного стану, законодавчо спростити процедури ухвалення дозволів на проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій щодо розшуку зазначених категорій осіб на територіях, які межують із зоною проведення бойових дій. Водночас, зазначені зміни повинні суворо відповідати принципам верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини.

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 22, ст. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Лисенко О. В. «Розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду». С. 290. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/2134/1/Pravo_2014_288-290.pdf.

4. Пеньков, С. В., Волошина, М. О. (2023). Регламентування здійснення негласних заходів з метою розшуку осіб, що переховуються від органів досудового розслідування потребує вдосконалення. In *The 13th International scientific and practical conference «Information activity as a component of science development»* (April 04–07, 2023) Edmonton, Canada. International Science Group. 2023. 580 p. (p. 142).

Дзеркаль М. О.

курсант 2 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Федченко В. М.

професор кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ТАЄМНИЦІ СПІЛКУВАННЯ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Основні ідеї та завдання засад кримінального провадження визначають правову основу кримінального процесу. Більшість засад регламентуються та охороняються насамперед Конституцією України та Кримінально процесуальним кодексом. Згідно з чинним Кримінальним процесуальним кодексом, ст 7 зазначає 22 основоположні та взаємозв'язані між собою принципи, порушення однієї з засад призводить до недодержання й інших, ці фактори означають, що кримінальне провадження повністю порушує права і свободи людини.[6, ст. 182].

Розглянемо одну з Конституційних засад кримінального процесу – як зазначає законодавець у статті 31 Конституції України, кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час здійснення кримінального провадження, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо[1], Кримінальний процесуальний кодекс зазначає дещо інакше. Відповідно до ч. 1 ст. 14 КПК України таємниця спілкування, під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування.[2] Також законодавець зазначає, що втручання у таємницю спілкування здійснюється виключно на підставі судового рішення, якщо на це є підстави. Таємниця кореспонденції знаходить своє тлумачення у нормах цивільного законодавства, стаття 306 Цивільного кодексу України зазначає, що листи, телеграми та інші види кореспонденції можуть використовуватися, зокрема шляхом опублікування, лише за згодою особи, яка направила їх, та адресата, частина 5 даної статті зазначає, що порушення таємниці кореспонденції може бути дозволено судом, з метою запобігання кримінальному правопорушенню чи під час кримінального провадження, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.[3]

Варто зазначити, що засада таємниці спілкування є конституційною за юридичною силою, його положення по-перше закріплюються в основному законі України – Конституції України та вважається загально-правовим в залежності від розповсюдження на галузі права, через те що таємниці спілкування присутня у всіх галузях права.

Зазначимо, що всі вказані об'єкти охорони таємниці спілкування, також додатково знаходять своє пояснення в законах України. Наприклад таємниці листування регламентується Закон України «Про поштовий зв'язок» в якому зазначено, що листування є як поштовим відправленням, тобто листи, поштові картки, посилки, бандеролі так і електронним повідомленням. Відправлення електронної пошти, відтворене на паперовому носії інформації, доставляється одержувачу упакованим як письмова кореспонденція. Таємниці телефонних розмов забезпечується Законом України «Про телекомунікації», який вказує, що телефонний зв'язок це передача мовної інформації телефонною мережею. Щодо Таємниці телеграфної кореспонденції, ЗУ «Про поштовий зв'язок» не згадує в своєму змісті поняття телеграфної кореспонденції. Телеграфний зв'язок передбачає передачу інформації за допомогою спеціальних електронних засобів.[4, ст. 37].

Право громадян на таємницю спілкування визначається не тільки Конституцією України, а ще й іншими нормативними документами, такими як Конвенція про захист прав і основоположних свобод, Загальна декларація прав людини, також важливим можна вважати резолюцію Консультативної асамблеї Ради Європи від 21 січня 1970 року № 428 «Стосовно Декларації про засоби масової інформації та права людини»[5, ст. 112] Важливе значення для тлумачення засади кримінального процесу має практика Європейського суду з прав людини. За допомогою цієї практики встановлюються певні стандарти та заборони щодо втручання у приватне життя, втручання у приватне спілкування.

Засади в кримінальному процесі, це основоположні ідеї спрямовані на захист прав і свобод людини, порушення яких є недопустимим. Вагомим для забезпечення засад є практика ЄСПЛ, яка зазначає заборони та рекомендації. Таємниці спілкування полягає в нерозголошенні приватної інформації особи, її листування, іншу інформацію яку вона бажає залишити в таємниці. Тільки на підставі судового рішення та за наявності підстав може бути здійснене втручання у таємницю спілкування, з метою виявлення та запобігання тяжкому та особливо тяжкому злочину[2], а щодо порушення цього права відносно народного депутата Верховної Ради, з клопотанням про це до слідчого судді має право звернутися лише Генеральний прокурор чи його заступник, або інший уповноважений ними прокурор не нижче обласного рівня.

1. Конституція України: чинне законодавство станом на 01.01.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254> (дата звернення: 19.05.2024).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 16 травня

2024 року. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 19.05.2024).

3. Цивільний кодекс України : Закон України від 27 квітня 2024 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 19.05.2024).

4. Ткачик А. Б. Таємниця спілкування та її обмеження в кримінальному провадженні: дис. д-ра філософії. Львів, 2021. 185 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3748> (дата звернення 19.05.2024).

5. Ткачик А. Б. Обмеження таємниці спілкування в практиці Європейського суду з прав людини. Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування. С. 112-113.

6. Васильєва С. Засада таємниці спілкування в кримінальному провадженні. Співдружність наук: архітектура, економіка, право. Львів, 2017. С. 182.

Виришев О. С.

курсант 2 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Солдатенко О. А.

професор кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ У ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови воєнного стану ставлять перед суспільством та владою серйозні виклики, зокрема у забезпеченні дотримання прав людини та особистої недоторканності, особливо у контексті досудового провадження. В умовах кризових ситуацій зростає напруга і ризик порушення прав громадян, адже необхідно забезпечити безпеку та захист від загрози. Досудове провадження стає особливо вразливою сферою, де можуть відбуватися порушення прав та недотримання процедур у зв'язку з підвищеним тиском на правоохоронні органи та судову систему. Тому дотримання права на свободу та особисту недоторканність у досудовому провадженні під час воєнного стану вимагає особливої уваги та заходів з боку владних структур, щоб забезпечити справедливість, правову безпеку та дотримання основних прав і свобод людини в умовах надзвичайних обставин.

Рівень гарантій та захисту права на свободу та особисту недоторканність вважається індикатором демократизації суспільства та є ключовою складовою правової державності [1]. Право на свободу та особисту недоторканність, як одне з основних особистих прав людини, знаходить відображення як у конституційному, так і у міжнародному законодавстві. Зокрема, згідно з пунктом 1 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основних свобод, «кожен має право на свободу та особисту недоторканність» [2].

Відповідна норма включена до статті 29 Конституції України. У той же час закон передбачає можливість обмеження цього права. Конвенція встановлює ряд обставин, за яких може бути підставою для позбавлення цього права за законними підставами. Згідно з пунктом 2 статті 29 Конституції України, обмеження права на свободу та особисту недоторканність передбачає потребу у мотивованому рішенні суду. Таким чином, хоча право на свободу та особисту недоторканність є природною за своєю сутністю, воно не є абсолютним [3, с. 112-117].

Узагальнюючи судову практику щодо розгляду клопотань слідчих суддів про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ визначає, що одним із найпоширеніших запобіжних заходів є тримання під вартою. Часто у судовій практиці застосовується домашній арешт. Проте статистичні дані свідчать про випадки необґрунтованого та безпідставного звернення слідчих (прокурорів) до слідчого судді з проханням застосувати ці запобіжні заходи. У таких умовах роль судового контролю в гарантуванні права на свободу та особисту недоторканність набуває великого значення [4].

Важливо зазначити, що у своїх рішеннях Європейський суд з прав людини підкреслює вирішальне значення гарантій, визначених у статті 5 Конвенції, для забезпечення права осіб у демократичному суспільстві на захист від незаконного позбавлення волі органами влади. Саме тому ЄСПЛ у своїй практиці систематично наголошував на тому, що позбавлення волі повинно відбуватися відповідно до матеріальних і процесуальних норм національного законодавства, а також має відповідати цілям, викладеним у статті 5 Конвенції, які передбачають захист особи від довільного позбавлення волі. Це підкреслюється тим, що пункт 1 статті 5 Конвенції чітко визначає умови, за яких може бути законно позбавлено волі особи, причому важливо враховувати, що ці умови мають вузьке тлумачення, оскільки вони становлять винятки з найбільш фундаментального принципу особистої свободи [5].

Отже, в умовах воєнного стану наявні складні виклики для забезпечення дотримання прав на свободу та особисту недоторканність у досудовому провадженні. Незважаючи на те, що воєнний стан може породжувати підвищений тиск на правоохоронні органи та судову систему, важливо забезпечити справедливість, правову безпеку та дотримання основних прав і

свобод людини. Це вимагає уважного контролю з боку владних структур, розроблення та впровадження ефективних механізмів захисту прав громадян, а також постійного моніторингу та оновлення правової бази з урахуванням міжнародних стандартів. Збереження правових гарантій і захисту прав людини у досудовому провадженні є важливим елементом підтримки демократичних цінностей та правової держави, який потребує постійної уваги та зусиль з боку всіх учасників правозахисного процесу.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Міжнародний документ від 04.11.1950. № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

3. Тупицький О. Конституційне право на свободу та особисту недоторканність і роль Конституційного Суду України у його забезпеченні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. №. 5. С. 112-117.

4. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження : Вищий спеціалізований суд; Узагальнення судової практики, Витяг від 07.02.2014. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.

5. Case of Belozorov v. Russia and Ukraine, заява № 43611/02 / Рішення щодо України, винесені Європейським судом з прав людини. Міністерство юстиції України: офіційний веб-сайт. URL: <http://old.minjust.gov.ua>.

Гамій В. О.

здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Кіяниця В. М.

старший викладач кафедри
кримінального процесу та стратегічних
розслідувань Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В наш час країна переживає складні періоди через збройну агресію з боку російської федерації, що сталося вперше в сучасній історії. Цей виклик вплинув на всі аспекти громадського життя України, зокрема на боротьбу зі

злочинністю правоохоронними органами нашої держави. Одним із актуальних аспектів цієї боротьби є проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень для виконання завдань кримінального судочинства. Проте умови воєнного стану суттєво обмежили можливості здійснення слідчих (розшукових) дій органами досудового розслідування. Це призвело до виникнення труднощів у проведенні розслідувань, які потребують негайного вирішення.

Внаслідок вторгнення російської федерації на територію нашої країни, працівники поліції щодня реєструють наслідки обстрілів населених пунктів та жорстокого поводження російської армії з цивільним населенням та українськими військовими на окупованих і активних бойових територіях. Зараз перед слідчими підрозділами поліції стоїть одне з ключових завдань – документування злочинів та проведення процесуальних процедур, зокрема огляд місця події, вивчення обставин убивств і катувань цивільних осіб та військовослужбовців, реєстрація місць одиночних і масових захоронень, організація ексгумації тіл для проведення необхідних досліджень. Згідно з положеннями Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), ці дії є необхідними для забезпечення проведення розслідувань.

Внаслідок вторгнення російської федерації на територію нашої країни, працівники поліції щодня реєструють наслідки обстрілів населених пунктів та жорстокого поводження російської армії з цивільним населенням та українськими військовими на окупованих і активних бойових територіях. Зараз перед слідчими підрозділами поліції стоїть одне з ключових завдань – документування злочинів та проведення процесуальних процедур, зокрема огляд місця події. Це охоплює розгляд обставин убивств і катувань цивільних осіб та військовослужбовців, фіксацію місць одиночних і масових захоронень, організацію ексгумації тіл для проведення необхідних досліджень. Згідно з положеннями Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), поняття «ексгумація трупа» не має закріплення у чинному законодавстві. З наукової точки зору в літературі ексгумацію трупа розглядають як процесуальну дію організаційно-технічного характеру, що полягає у вийманні трупа людини з могили для створення належних умов подальшого проведення огляду трупа, пред'явлення його для впізнання, експертного дослідження та/або інших процесуальних дій [1, с. 241].

Незважаючи на важливість аспекту процесуальної фіксації результатів ексгумації трупа, КПК України не містить конкретних вказівок щодо того, як саме повинен здійснюватися документування ходу та висновків цієї процедури. У п. 6 ст. 239 КПК України визначено, що за результатами проведеної слідчої (розшукової) дії складається протокол, в якому вказується все, що було виявлено, у послідовності і формі, в яку це відбувалося, а також у вигляді, в якому це було спостережено під час виконання цієї слідчої (розшукової) дії. У разі вилучення предметів або матеріалів для подальших

досліджень під час ексгумації, такі факти фіксуються у протоколі. До цього протоколу додаються матеріали вимірювань, фотографії, аудіо- чи відеозаписи, плани та схеми, графічні зображення, а також відбитки та зліпки [2, с. 93].

Щодо огляду трупа під час ексгумації, його хід та результати реєструють у єдиному протоколі ексгумації трупа. Це необхідно, оскільки саме цей огляд здійснюється для перевірки наявності трупа в труні, ідентифікації його власника. Таким чином, етап огляду є неотдільною частиною процесу ексгумації. Виконання ексгумації трупа представляє собою весьма складну та специфічну процедуру, яка потребує високого професіоналізму та морально-вольових якостей слідчого. З урахуванням особливостей місця та емоційного стану учасників, весь процес ексгумації трупа повинен бути ретельно розроблений слідчим. У зв'язку з цим, знання тактики проведення ексгумації та уміння слідчого адекватно вибрати тактичні прийоми в різних ситуаціях є важливими передумовами успішної реалізації ексгумації трупа. На сьогодні відсутній чіткий законодавчий порядок проведення ексгумації, що призводить до виникнення конфліктів та ситуацій, коли отримані докази вважаються неприпустимими [4].

Також важливо врахувати зміни в порядку проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду та обшуку транспортних засобів. По-перше, у ситуації воєнного стану органи досудового розслідування отримали право проводити огляд та обшук транспортних засобів у нічний час (з 22:00 до 6:00 годин). Раніше така можливість існувала лише для невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення або втечі підозрюваного. Вважаємо цю законодавчу норму обґрунтованою та навіть необхідною в умовах воєнного стану, але після його завершення чи припинення слід знову перейти до "загального" порядку проведення слідчих (розшукових) дій.

По-друге, органи досудового розслідування тепер мають право проводити огляд та обшук транспортних засобів, навіть якщо залучення їх є об'єктивно неможливим або пов'язане з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я. При цьому вводиться обов'язок здійснювати безперервну відеофіксацію під час проведення огляду чи обшуку транспортного засобу. У ситуації воєнного стану такі законодавчі зміни є виправданими та доцільними, але слід розглядати можливість доповнення п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України положенням, яке визначає, що «такий відеозапис повинен відображати всі дії та рухи учасників проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи». [3, с. 93].

У підсумку важливо відзначити, що активні бойові дії та відсутність доступу правоохоронних органів України до територій, де були скоєні злочини, призводять до виникнення труднощів на етапі проведення досудового розслідування. Зокрема, ці труднощі стосуються особливостей здійснення окремих процесуальних дій, таких як дистанційний допит свідків,

проведення огляду та збереження інформації з відкритих джерел, а також ухвалення та оформлення процесуальних рішень, зокрема у відношенні доступу до суду.

1. Удалова Л. Д., Макаров М. А., Азаров Ю. І. та ін. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях: навч. посібник (вид. 5-те, переро. і доп.). Київ, 2020. 497 с.

2. Галаган В. І., Кулик М. Й., Моргун Н. С., Терещенко Ю. В. Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією, у кримінальному провадженні України: навч. посібник. Київ, 2018. 113 с.

3. Шаповал А. О. Огляд та обшук транспортного засобу в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2022. № 56. С. 102-105.

4. Досудове розслідування в умовах воєнного стану: які зміни внесено в КПК? URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/213263_dosudove-rozsliduvannya-v-umovakh-vonnogostanu-yak-zmni-vneseno-v-kpk (дата звернення 11.05.2024)

Гіденко О.

слухач магістратури 1 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Хашев В. Г.

доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ КОЛИШНІХ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Соціальна адаптація передбачає взаємодію особистості й соціального середовища у процесі їх суспільного функціонування. Вона є важливим завданням кримінальної юстиції з точки зору реабілітації та ресоціалізації засуджених осіб. Вказане сприяє зменшенню рецидивності кримінальних правопорушень та інтеграції засуджених у суспільство шляхом забезпечення доступу до освіти, професійної підготовки, психологічної підтримки та соціальних програм.

Вважаємо за необхідне зазначити, що соціологи виділяють наступні

стадії пристосованості: від псевдоадаптації (індивід знає, як має діяти в новому середовищі, як поводитися, однак внутрішньо не визнає цього, дотримуючись правил свого попереднього середовища) до «повного пристосування» чи «асиміляції» (індивід, потрапляючи в нове середовище, повністю відмовляється від попередніх зразків і цінностей та приймає нові) [1]. Саме концепція двосторонньої взаємодії особистості й середовища у процесі соціальної адаптації має стати основою розробки ефективних методів і прийомів ресоціалізації колишніх засуджених, повернення їх до активного громадського життя [1].

Деякі вчені-правники, до прикладу, Мельниченко А. А. та Дипко С. С. вважають, що підготовку до звільнення потрібно розуміти як «комплекс заходів, які проводяться в період відбування покарання, який повинен бути спрямований на полегшення адаптації засудженого до умов життя на волі в цілях попередження нових злочинів із його боку» [2, с. 6]. Лукашевич С. Ю. вважає, що це «етап моральної, психологічної й організаційної підготовки засуджених до життя на волі» [3, с. 3].

В процесі підготовки засуджених до подальшої соціальної адаптації важливу роль відіграють установи виконання покарань, котрі, на наш погляд, мають потенціал сприяти соціальній адаптації колишніх злочинців шляхом здійснення наступних заходів:

Професійна підготовка та навчання: установи виконання покарань мають забезпечувати навчання та професійну підготовку для засуджених, щоб підвищити їх кваліфікацію та підготувати до вступу на ринок праці. Доречним видається нам організація професійних курсів з метою надання можливості засудженим здобувати нові навички та кваліфікацію в різних сферах, таких як будівництво, кулінарія, інформаційні технології тощо. Дієвими можуть бути і освітні програми для засуджених, котрі передбачатимуть здійснення освітніх програм, включаючи загальну середню освіту, професійну освіту або вищу освіту, яка може допомогти засудженим отримати кваліфікацію та підготуватися до майбутньої кар'єри. Допомога засудженим у підготовці до складання іспитів для отримання необхідних сертифікатів та ліцензій у вибраній галузі матиме неабиякий позитивний вплив на подальшу соціалізацію засуджених. Сприяння адміністраціями установ виконання покарань в забезпеченні можливості засудженим здобувати практичний досвід роботи в різних сферах, шляхом участі в програмах стажування або практики, також має стати невід'ємною частиною соціалізації колишніх засуджених.

Психологічна підтримка та реабілітація: надання психологічної підтримки та програм реабілітації може допомогти засудженим вирішувати особисті проблеми та формувати позитивні стратегії поведінки. Деякі способи, які можуть бути використані для виконання цього завдання, включають:

- індивідуальні консультації, що означають надання можливості

засудженим вільно обговорювати свої проблеми, страхи та переживання з кваліфікованим психологом чи психіатром;

– групові сесії, котрі передбачатимуть організацію групових занять, де засуджені зможуть обмінюватися досвідом, взаємно підтримувати один одного та навчатися новим соціальним навичкам;

– психологічні тренінги та заняття з розвитку соціальних навичок, самовдосконалення та контролю над емоціями;

– медитація та релаксація, що включатиме використання методів медитації, релаксації для зниження стресу та покращення психічного стану.

– підтримка у вирішенні особистих проблем, таких як залежність, депресія, агресія тощо.

Соціальна інтеграція: заходи, спрямовані на підтримку соціальної інтеграції, такі як підтримка при пошуку житла, забезпечення доступу до соціальних послуг та програм підтримки сімей, можуть допомогти засудженим успішно повернутися до суспільства. Програми розвитку соціальних навичок є важливими для вдосконалення навичок спілкування, співпраці та конфліктного врегулювання, аби підготувати засуджених до ефективної взаємодії з іншими членами суспільства. В межах даного завдання ефективним, на наш погляд, стане розробка індивідуальних планів реінтеграції, які враховуватимуть потреби та особливості кожного засудженого, включаючи підготовку до пошуку роботи, знаходження житла та забезпечення підтримки після звільнення.

Хочемо також зацентувати увагу на тому, що важливим елементом подальшої соціальної адаптації засуджених може стати підтримка співробітництва адміністрацій установ виконання покарань з місцевою владою, що передбачатиме сприяння установленню зв'язків та співпраці з місцевими організаціями, компаніями та іншими членами громади для підтримки засуджених у процесі їхньої соціальної інтеграції. З юридичної точки зору доцільним стане надання засудженим інформації та допомоги у вирішенні правових питань, таких як отримання документів, звернення за соціальною допомогою та інші аспекти пов'язані з їхнім статусом учасника соціально-економічного життя. Стимулювання засуджених в пошуку та розвитку власних цінностей та інтересів сприятиме їхній позитивній самоідентифікації та самовизначенню.

Окрім вищевикладених пропозицій, перспективним напрямком вважаємо вдосконалення системи медичної та наркологічної допомоги засудженим. Забезпечення доступу до якісної медичної допомоги та програм лікування залежності може допомогти засудженим подолати проблеми зі здоров'ям, що впливають на їхню соціальну адаптацію. Вищезазначені заходи, які мають здійснюватися в установах виконання покарань, сприятимуть успішній реабілітації та ресоціалізації засуджених, а також зниженню ризику рецидивності злочинів.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо за потрібне сказати, що

соціальна адаптація колишніх засуджених в установах виконання покарань відіграє ключову роль у їхній успішній реабілітації та реінтеграції в суспільство. Заходи, спрямовані на соціальну адаптацію, включають професійну підготовку, психологічну підтримку та розвиток соціальних навичок. Важливою складовою цього процесу є індивідуальний підхід до кожного засудженого, враховуючи його потреби та можливості. Посилення співпраці з місцевими громадами та підтримка соціальної інтеграції під час перебування в установі також грає важливу роль у формуванні позитивного майбутнього для колишніх засуджених. Ці заходи сприяють не лише зменшенню рецидивності кримінальних правопорушень, а й підвищенню безпеки та благополуччя суспільства в цілому.

1. Крисюк Ю. П. Соціальна адаптація особистості як важлива передумова ресоціалізації колишніх засуджених. Ю. П. Крисюк. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер. : Право / Ужгород. нац. ун-т, Юрид. ф-т. – Ужгород, 2014. – Вип. 25. – С. 206–209.

2. Мельниченко А., Дипко С. Ресоціалізація в'язнів як складова державної пенітенціарної політики. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. № 2(40).

3. Лукашевич С. Ю. Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених у місцях позбавлення волі: Автореф. дис.... канд. юрид. наук / 12.00.08. – Х., 2001. – 19 с.

Годзенко О. О.

Кисельов Б. В.

курсант 2 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Єфімов В. В.

доцент кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ПИТАНЬ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Попри існування чималої кількості досліджень в наукових джерелах поняття, сутності та ознак організованої злочинності, наразі українська правозастосовна практика погано враховує її кримінологічні та криміналістичні особливості і, за своєю сутністю, є малоефективною, що

певним чином зумовлено безперервним реструктуруванням системи боротьби зі злочинністю в цілому, організованою в тому числі, а також відсутністю єдиної стратегії підготовки фахівців в даному напрямку [1].

Необхідно зазначити, що підготовка фахівців для правоохоронних органів з питань протидії організованій злочинності є важливою складовою сучасної правоохоронної системи. Такі підрозділи включають поліцію, спеціальні служби, прокуратуру та інші відомства, що займаються боротьбою зі злочинністю на різних рівнях. Стратегія з підготовки фахівців з питань боротьби з організованою злочинністю, на наш погляд, має охоплювати наступні основні заходи:

- професійна орієнтація та добір найбільш відповідних вимогам кандидатів;

- діагностика кандидатів, визначення та аналіз їх психолого-педагогічних здібностей та характеристик, рівня їх готовності до пізнавальної діяльності в конкретних сферах;

- визначення змісту, вибір методів, форм і засобів навчання й виховання з урахуванням результатів проведеної діагностики та вимог соціального замовлення;

- створення оптимальних навчально-матеріальних і морально-психологічних умов для плідного навчання у закладі вищої освіти і професійного становлення як майбутнього правоохоронця;

- визначення дидактичних і виховних цілей, вибір методів, форм і засобів педагогічного та виховного впливу.

Важливе значення для системи підготовки кадрів з питань протидії організованій злочинності відіграють установи, що здійснюють підготовку таких кадрів [2]. Підготовка в цьому напрямку може здійснюватися в різних типах навчальних закладів, котрі можуть включати:

- університети та вищі навчальні заклади – багато університетів пропонують програми з кримінальної юстиції, права та безпеки, які можуть включати спеціалізацію з протидії організованій злочинності. Зазначені програми пропонують бакалаврські, магістерські та докторські ступені;

- поліцейські академії та навчальні центри – у багатьох країнах існують спеціальні поліцейські академії та навчальні центри, які готують поліцейських та інших працівників правоохоронних органів, включаючи їх підготовку з протидії організованій злочинності;

- спеціалізовані тренінги та семінари для працівників правоохоронних органів, адвокатів, прокурорів та інших зацікавлених осіб, які бажають поглибити свої знання з питань протидії організованій злочинності;

- взаємодія з міжнародними організаціями та інтеграція їх програм – деякі міжнародні організації, такі як Інтерпол, Європейське агентство з протидії злочинності (Europol), Організація Об'єднаних Націй також

розробляють навчальні програми та надають підтримку у сфері протидії організованій злочинності;

– приватні навчальні центри та консалтингові компанії – подібні установи пропонують спеціалізовані курси та тренінги у сфері протидії організованій злочинності для правоохоронних органів, урядових структур та приватного сектору.

Підводячи проміжний підсумок, вважаємо за потрібне зазначити, що при виборі навчального закладу для отримання освіти з протидії організованій злочинності, важливо враховувати якість програми, досвід викладачів та доступність практичних можливостей для навчання. Доцільним буде й сформулювати основні вимоги до фахівців для підрозділів з питань боротьби з організованою злочинністю:

Знання законодавства: фахівці повинні мати глибоке розуміння відповідного кримінального, цивільного та адміністративного законодавства, аби ефективно використовувати його для боротьби з організованою злочинністю.

Розвиток аналітичних навичок: дана вимога включає необхідність вміти аналізувати інформацію, виявляти тенденції та шаблони злочинності, а також розробляти стратегії боротьби з нею. Фахівці повинні ефективно збирати інформацію з різних джерел, таких як свідчення, документи, електронні записи тощо, і обробляти цю інформацію для виявлення важливих обставин.

Технологічна компетентність: оскільки сучасні злочинці все частіше використовують технології для своїх цілей, фахівці повинні бути знайомі з сучасними технічними засобами та методами кібербезпеки. Спеціалісти в даному напрямку мають вміти проводити цифрові дослідження для збору та аналізу цифрових слідів, таких як дані з комп'ютерів, мобільних пристроїв, Інтернет-браузерів тощо, що може бути корисним для розслідування злочинів.

Психологічна підготовка: боротьба з організованою злочинністю може бути стресовою та небезпечною, тому фахівці повинні мати психологічну стійкість та володіти навичками дій в критичних ситуаціях.

Координація та співпраця: спеціалісти в даному напрямку повинні ефективно співпрацювати з іншими відомствами та міжнародними партнерами для досягнення спільних цілей у боротьбі з організованою злочинністю.

Постійне навчання та оновлення знань: злочинці постійно змінюють та оновлюють свої методи, тому фахівці повинні постійно оновлювати свої знання та навички, щоб залишатися компетентними.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо за необхідне сказати, що підготовка фахівців з протидії організованій злочинності є невід'ємною складовою сучасної безпекової стратегії. Цей процес вимагає комплексного підходу, що охоплює різні аспекти, включаючи знання в даній галузі,

технологічну компетентність, аналітичні навички та спроможність до співпраці. Ефективна підготовка фахівців допомагає забезпечити безпеку суспільства та захист його від організованої злочинності.

1. Албул С. В. Злочинна спеціалізація організованих злочинних угруповань : питання класифікації. Організаційно-правові засади боротьби з правопорушеннями на транспорті: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 29 листопада 2013 р.). Одеса: ОДУВС, 2013. 163.С. 32-33.

2. Ануфрієв М. І. Кадрова політика як засіб підвищення ефективності протидії злочинності. *Наук. вісник Дніпропет. юрид. ін-ту МВС України*. 2001. № 1. 2.

Годзенко О. О.

курсант 2 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Некlesa О. В.

старший викладач кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань Дніпровського державного університету внутрішніх справ

НАВИЧКИ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

Одним з ефективних методів, що знайшов широке застосування у зарубіжній практиці розкриття та розслідування злочинів, є кримінальний аналіз, під котрим прийнято розуміти діяльність зі з'ясування та розуміння сутності відносин між кримінальними даними та іншими даними, що є потенційно значущими для поліцейської та судової практики [1, с. 117].

Насамперед, вважаємо за потрібне зазначити, що підрозділи стратегічних розслідувань є різновидом структурних одиниць правоохоронних органів, що призначені для реалізації державної політики з питань боротьби з організованою злочинністю та здійснення оперативно-розшукової діяльності. Навички кримінального аналізу безумовно є важливою складовою підготовки фахівців для підрозділів стратегічних розслідувань, що зумовлено наступними вимогами до таких спеціалістів:

– розуміння сутності кримінального процесу – фахівці для підрозділів стратегічних розслідувань повинні мати глибоке розуміння того, як відбувається кримінальний процес, включаючи етапи розслідування,

збирання доказової бази, процедури судового засідання та можливі наслідки для підозрюваних та обвинувачених;

- аналіз доказів – фахівців повинні вміти критично оцінювати докази, зібрані в рамках розслідування, виявляти зв'язки між ними та робити логічні висновки на основі цих даних;

- профілінг злочинців – навички створення профілю злочинця допомагають фахівцям у складанні портрету потенційного підозрюваного та виявленні кримінальних проявів;

- використання технічних засобів – вміння використовувати технології та інструменти для збору, аналізу та інтерпретації даних, таких як відеоспостереження, телефонні записи, електронна пошта тощо, є надзвичайно важливими;

- прогнозування – фахівці повинні мати можливість аналізувати тенденції кримінальної діяльності та прогнозувати можливі майбутні події для розробки ефективних стратегій запобігання злочинності.

Доречно сказати, що в ході здійснення процедури кримінального аналізу вирішуються завдання стосовно забезпечення прийняття більш ефективних рішень ситуації невизначеності чи наявності нових викликів, щодо запобігання можливим ризикам та загрозам, а також загальною інформаційною підтримки органів, котрі забезпечують національну безпеку, здійсненні ними оперативно-розшукових заходів та процесуальних дій [2].

Організація підготовки з кримінального аналізу для фахівців підрозділів стратегічних розслідувань має бути ретельно спланованою та реалізованою з урахуванням специфіки цієї галузі. Попри те, що дисципліна «Кримінальний аналіз» вже викладається в закладах вищої освіти системи Міністерства внутрішніх справ, схилиємося до думки, що вказана освітня програма потребує вдосконалення, перспективними напрямками якого вважаємо наступні:

- комплексний аналіз потреб правоохоронних органів та консультації зі спеціалістами з різних галузей для точного визначення знань і навичок, що потрібні для ефективного виконання обов'язків та подальшого вдосконалення освітньої програми;

- розширення тематики шляхом включення модулів про кібербезпеку, цифрове розслідування, аналіз великих обсягів даних, профілінг злочинців та інші сучасні аспекти розслідування;

- практична спрямованість; доцільним буде забезпечити багато практичних вправ, кейсів та симуляцій, де майбутні спеціалісти зможуть застосовувати та вдосконалювати свої навички в реальних сценаріях, оскільки наразі підготовка в переважній більшості зводиться до теорії, ніж до практики;

- залучення експертів-лекторів, котрі мають практичний досвід роботи в правоохоронних органах та зможуть поділитися своїми знаннями та

досвідом з учасниками програми;

– використання інтерактивних методів, що може включати групові дискусії, рольові ігри та проекти з командною роботою, щоб забезпечити активне залучення учасників та підвищити ефективність навчання;

– систематичний моніторинг та оцінка ефективності програми, а також забезпечення зворотного зв'язку з учасниками для постійного вдосконалення та корекції.

Не можемо оминати увагою й той факт, що важливо надати можливість систематично вдосконалювати свої навички кримінального аналізу не лише для майбутніх спеціалістів, а й для практичних працівників через регулярні тренінги, семінари та курси. Організація систематичного та комплексного навчання дозволить фахівцям підвищити свою кваліфікацію та стати більш ефективними у виконанні своїх обов'язків у сфері стратегічних розслідувань.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо за необхідне зазначити, що підготовка фахівців з кримінального аналізу для підрозділів стратегічних розслідувань є критично важливим елементом забезпечення ефективного функціонування правоохоронних органів та забезпечення безпеки суспільства. Враховуючи складність та різноманітність сучасних кримінальних проваджень, така підготовка вимагає комплексного підходу та врахування низки ключових факторів.

1. Трофименко В. М. Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України.: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / В. М. Трофименко; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 437 с.

2. Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / А. В. Савченко; Київський національний ун-т внутрішніх справ. Київ, 2007. 36 с.

Гончар К. С.,

здобувач вищої освіти 2 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Корогод С. В.

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософії з права

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ПИТАНЬ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Підготовка фахівців для правоохоронних органів з питань протидії злочинності є критично важливою для забезпечення правопорядку та безпеки громадян. Проте, цей процес супроводжується численними методологічними проблемами, які впливають на ефективність підготовки та результативність боротьби зі злочинністю. У цьому дослідженні розглянемо основні методологічні проблеми, з якими стикаються навчальні заклади та правоохоронні органи, а також можливі шляхи їх вирішення.

Однією з ключових проблем є відсутність єдиної, стандартизованої навчальної програми для підготовки фахівців у сфері протидії злочинності. Навчальні заклади часто використовують різні підходи та методики, що призводить до нерівномірного рівня підготовки випускників. Це ускладнює взаємодію між різними підрозділами правоохоронних органів та знижує ефективність їх роботи.

Часто навчальні програми зосереджуються на теоретичних аспектах протидії злочинності, тоді як практичні навички залишаються недоопрацьованими. Це призводить до того, що випускники не готові до реальних викликів, які їх чекають на службі. Недостатня кількість практичних занять, симуляційних вправ та стажувань значно знижує готовність майбутніх правоохоронців.

Злочинці постійно вдосконалюють свої методи, використовуючи новітні технології та інновації. Проте, навчальні програми часто не встигають за цими змінами, що призводить до відставання правоохоронців у боротьбі з сучасними видами злочинів, такими як кіберзлочинність. Відсутність сучасного обладнання та програмного забезпечення в навчальних

зкладах також є серйозною проблемою.

Фінансові обмеження часто перешкоджають впровадженню сучасних методів навчання та забезпеченню необхідними ресурсами. Це стосується як матеріально-технічної бази, так і залучення висококваліфікованих викладачів та інструкторів, що мають практичний досвід у правоохоронній діяльності.

Правоохоронна діяльність вимагає не лише професійних знань та навичок, але й певних особистісних якостей та психологічної стійкості. Навчальні програми часто не приділяють достатньої уваги розвитку цих аспектів, що може призводити до професійного вигорання та неадекватної реакції на стресові ситуації [1, с. 20].

Необхідно створити єдині стандарти та вимоги до навчальних програм, які будуть враховувати сучасні виклики та потреби правоохоронних органів. Це допоможе уніфікувати підготовку фахівців та забезпечити високу якість освіти.

Важливо збільшити кількість практичних занять, стажувань та симуляційних вправ у навчальних програмах. Співпраця з правоохоронними органами та міжнародними організаціями може сприяти обміну досвідом та впровадженню найкращих практик.

Навчальні заклади повинні активно впроваджувати новітні технології у навчальний процес. Це включає використання сучасного обладнання, програмного забезпечення, а також методик дистанційного навчання та симуляційних технологій.

Необхідно розробити стратегії для залучення додаткових фінансових ресурсів, зокрема через державні програми, гранти та партнерства з приватним сектором. Інвестування у підготовку фахівців є вкладом у безпеку та стабільність держави.

Важливо включити до навчальних програм курси з розвитку соціально-психологічних навичок, управління стресом та психологічної стійкості. Це допоможе підготувати майбутніх правоохоронців до реалій служби та зменшити ризик професійного вигорання.

Підготовка фахівців для правоохоронних органів з питань протидії злочинності є складним та багатоаспектним процесом, який вимагає системного підходу та врахування сучасних викликів. Подолання методологічних проблем, зокрема уніфікація навчальних програм, посилення практичної підготовки, використання сучасних технологій, залучення додаткового фінансування та розвиток соціально-психологічних навичок, є ключовими для забезпечення високої якості підготовки та ефективної боротьби зі злочинністю.

Методологічні проблеми підготовки фахівців для правоохоронних органів з питань протидії злочинності вимагають комплексного підходу до їх вирішення. Відсутність єдиних стандартів, недостатня практична підготовка, відставання від сучасних технологій, фінансові обмеження та недостатня увага до соціально-психологічних аспектів створюють значні перешкоди на

шляху до ефективної підготовки фахівців [2, с. 50].

Для подолання цих проблем необхідно розробити єдині стандарти навчальних програм, збільшити обсяг практичної підготовки, активно впроваджувати новітні технології у навчальний процес та забезпечити належне фінансування. Особливу увагу слід приділити психологічній підготовці майбутніх правоохоронців, що допоможе їм ефективно справлятися з професійними викликами та зменшити ризик професійного вигорання.

Комплексний підхід до вирішення методологічних проблем підготовки фахівців дозволить значно підвищити ефективність протидії злочинності, забезпечити правопорядок та безпеку в суспільстві. Інвестування у якісну підготовку кадрів є важливим елементом стратегії державної безпеки та стабільності.

1. Теоретико-прикладні засади конструктивної взаємодії поліції і населення в соціумі : монографія / за заг. ред. З. Р. Кісіль. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 599 с.

2. Understanding Community Policing. A Framework for Action. Washington, DC : Bureau of Justice Assistance, 1994. 72 p.

Григорчук Т. В.

здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Кіяниця В. М.

старший викладач кафедри
кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ, НА ПІДСТАВІ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ

Відповідно до змісту Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України), а саме частини 1 статті 223: слідчі (розшукові) дії являють собою дії, які спрямовані на отримання (збирання) доказів чи перевірку вже отриманих доказів в конкретному кримінальному провадженні [1].

У свою чергу, чинне кримінальне процесуальне законодавство нашої країни в своїх положеннях чітко визначає той факт, що слідчі (розшукові) дії

(далі СРД) поділяються на гласні та негласні слідчі (розшукові) дії (далі НСРД). Останні проводяться слідчим (дознавачем), прокурором, керівником органу досудового розслідування та працівником оперативного підрозділу (ці особи використовують повноваження слідчого в певний спосіб).

Що стосується невідкладності та необхідності (обов'язковості) проведення слідчих (розшукових) дій, можна зробити висновок: перша відмінність полягає в тому, що невідкладність може мати місце як на початковому етапі досудового розслідування (наприклад, огляд місця події чи обшуку), а також під час подальшого розслідування кримінального провадження (наприклад, допит підозрюваного після його фактичного затримання тощо; пряма факультативність визначається значущістю доказів злочину), місця події (наприклад, якщо на місці кримінально-протиправного діяння було кілька свідків, то не обов'язково допитувати кожного з них) [2, с. 165]

Крім обставин, передбачених чинним кримінально-процесуальним законодавством нашої країни, особливу увагу слід приділити оперативно-розшуковим діям, які проводяться в односторонньому порядку за ухвалою судді попереднього судочинства. В основі цих процесуальних дій лежать ухвали слідчого судді, оскільки їх зміст передбачає певні порушення прав і свобод особи. Звертаємо увагу, що СРД проводяться з дозволу (тобто винесення ухвали) слідчого судді, а в окремих випадках без дозволу слідчого судді: огляд житла чи іншого володіння особи, обшуки, примусове залучення особи в медичному чи психіатричному огляді, слідчих експериментах, які проводяться в житлі чи іншому володінні особи, оскільки вони проводяться на підставі вільної згоди особи, у володінні якої вони знаходяться, або на підставі ухвали слідчого судді (ч. 5 ст. 240 КПК України) [3, с. 98]

Зауважимо на тому, що у процесі практичної діяльності проведення невідкладних негласних слідчих (розшукових) дій майже не здійснюється, адже ініціювання їх проведення в основному відбувається на відомостях, отриманих внаслідок конфіденційного співробітництва, яким, у свою чергу, володіють лише працівники оперативних підрозділів, котрі не мають права ініціювати проведення НСРД. Отже, сам законодавець не врахував, що слідчий чи прокурор не може володіти оперативними контактами, адже дана змога надана лише співробітникам оперативних підрозділів, а відомості, отримані в результаті конфіденційного співробітництва, можуть належати до державної таємниці та не можуть розсекречуватися слідчому. В даному випадку слідчий, прокурор не зможе обґрунтувати необхідність проведення НСРД до постановлення ухвали слідчого судді, адже не буде мати відповідного документального підтвердження, в якому буде вказано, що на основі інформації, отриманої від оперативного контакту, можна досягти певної мети [3, с. 243-247].

Отже, можна зробити висновок, що при здійсненні аналізу нормативно-правових актів України, довелося визначити, що певні положення про

порядок проведення слідчих (розшукових) дій визначений не тільки чинним Кримінальним процесуальним кодексом України. Також, висвітилися те, що певні положення даної теми визначаються міжнародно-правовими актами, які є ратифікованими нашої державою.

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 10.02.2024).
2. Капліна О. В. Проблеми вдосконалення нормативного регулювання проведення слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*, 2015. 40-48 с.
3. Лоскутов Т. О. Предмет регулювання кримінального процесуального права: монографія. Київ: Юридичний світ, 2016. 416 с.
4. Сердюк А. Порядок проведення аудіо-, відео контролю особи та аудіо-, відео контролю місця. *Visegrad Journal on Human Rights*, 2016. 193 – 198 с.

Давидов М. В.

здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Кіяниця В. М.

старший викладач кафедри
кримінального процесу та стратегічних
розслідувань Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

ПОВЕРНЕННЯ ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТУ ПРОКУРОРУ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Повернення обвинувального акта є проблемним з точки зору не лише нормативних передумов (відсутності чітких і однозначних критеріїв), а й впливу такого рішення на подальший рух кримінального провадження і на права особи, притягнутої до кримінальної відповідальності.

Після повернення обвинувального акта автоматично актуалізуються питання, на які законодавець при розробці й подальшому відпрацюванню Кримінального процесуального кодексу України (далі –КПК України) відповідей не надає.

Існують такі підстави для повернення обвинувального акта прокурору: судом встановлено, що він затверджений прокурором та підписаний лише слідчим, проте не підписаний прокурором, який затвердив такий

обвинувальний акт [1];

– відсутній підпис самого підозрюваного про отримання ним копії обвинувального акта і реєстру матеріалів досудового розслідування [1];

– слідчий склав обвинувальний акт до завершення досудового розслідування, враховуючи, що після його складання проводив слідчі дії, що не відповідає вимогам процесуального законодавства [1];

– в порушення п. 4 ч. 2 ст. 291 КПК України у обвинувальному акті не зазначені ім'я і по батькові слідчого, який склав обвинувальний акт, та прокурора, який затвердив цей акт [1];

– відсутність дати та місця його складання та затвердження [1].

Окремо необхідно визначити процесуальні помилки, що призвели до повернення обвинувального акта прокурору через помилки у викладі фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення.

Прокурором складений обвинувальний акт з порушеннями вимог ст. 291 ч. 2 п. 3 КПК України. Так, згідно з ухвалами відповідно до ст. 291 ч. 2 п. 3 КПК України обвинувальний акт має містити в собі анкетні відомості потерпілого і участь потерпілого або його представника в провадженні є обов'язковою [1].

КПК України не містить приписів про те, який строк надається прокурору для усунення недоліків обвинувального акта після його повернення. Виходячи зі ст. 28 КПК України, такий строк має бути розумним – об'єктивно необхідним для того, щоб привести повернутий обвинувальний акт у відповідність до вимог закону.

Поза межами правового регулювання залишається питання, чи має суд встановлювати відповідний розумний строк, виходячи з конкретних недоліків, які зумовили повернення обвинувального акта, чи прокурор, отримавши його для доопрацювання, самостійно має визначитися з цим строком [2, с. 178-183].

На нормативному рівні також не визначено, чи має суд при поверненні обвинувального акта вказати на конкретні дії, які слід здійснити прокурору для усунення встановлених недоліків. Очевидно, що відповідні вказівки суду суперечать ідеї змагальності судового розгляду та порушують баланс функцій у кримінальному процесі, однак у 2012 р. Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ мав інший погляд на це. У листі від 03.10.2012 р. №223-1430/0/4-12 «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» [3] він зазначив, що ухвалою про повернення обвинувального акта суд зобов'язує прокурора усунути виявлені недоліки протягом визначеного ним розумного строку, який має бути достатнім для виправлення допущених недоліків. Проведення будь-яких

слідчих або інших процесуальних дій, окрім тих, що зазначені в ухвалі про повернення обвинувального акта, у кримінальному провадженні не допускається. Докази, отримані при проведенні процесуальних дій, не визначених в ухвалі про повернення матеріалів кримінального провадження, згідно ч. 8 ст. 223 КПК є недопустимими.

Такі формулювання досить небезпечні, адже дозволяють зробити висновок, що:

1) визначення строку і переліку конкретних процесуальних дій, які має вчинити прокурор, покладається на суд;

2) прокурор, у свою чергу, після повернення обвинувального акта може проводити спрямовані на отримання доказів процесуальні дії, які визначені у відповідній ухвалі суду [4].

Підсумовуючи вищенаведену практику, необхідно зазначити, що повернення обвинувального акта прокурору можливе з критерію сутності таких підстав для повернення. Вони визначаються фактичними обставинами такого повернення та їх встановлює суд під час підготовчого розгляду кримінальної справи. Так, повернення обвинувального акта прокурору під час підготовчого провадження можливе через процесуальні помилки; помилки форми обвинувального акта як документа та помилки у кваліфікації кримінального правопорушення. Досить лише однієї помилки для повернення обвинувального акта прокурору.

Процесуальними помилками необхідно вважати, наприклад, такі: обвинувальний акт складений прокурором без мотивування його незгоди із складеним слідчим обвинувальним актом, порушення прав учасників кримінального провадження під час порядку вручення обвинувального акта та додатків до нього тощо. Тобто процесуальними необхідно вважати ті помилки, які були допущені як під час складання обвинувального акта, під час його вручення підозрюваному, так і під час направлення до суду і стосуються порушення прав учасників кримінального провадження.

Помилками форми обвинувального акта як документа необхідно вважати введення у його текст такої, що не відповідає дійсності інформації, та яка є помилковою як наслідок технічної помилки, або відсутності такої інформації, і водночас не дає можливості правильно ідентифікувати відомості, які має містити обвинувальний акт, згідно з вимогами ст. 291 КПК України. Однак якщо помилка у даті та місці складання та затвердження обвинувального акта не була технічною помилкою, то таку помилку необхідно вважати процесуальною.

Помилки у кваліфікації кримінального правопорушення безпосередньо стосуються обвинувачення особи у скоєнні злочину, а саме викладу фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення, а також

обставин, які обтяжують чи пом'якшують покарання та розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням за умови матеріального чи змішаного складу злочину. А щодо юридичних осіб, то це також стосується підстав застосування заходів кримінально-правового характеру, які прокурор вважає встановленими.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2769> (дата звернення : 02. 04. 2024).

2. Циганок Ю. В. Повернення обвинувального акта прокурору в підготовчому провадженні: системний аналіз практики. *Право і суспільство*. 2020. № 2 частина 3. С. 178-183. DOI : <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-3.28>.

3. Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : лист Вищого спеціалізованого суду з розгляду кримінальних та цивільних справ від 03.10.2012 № 223-1430/0/4-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1430740-12#Text> (дата звернення: 02. 04. 2024).

4. Михайленко В. Повернення обвинувального акта прокурору: проблеми розуміння, тлумачення та застосування. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/povernennya-obvinuvalnogo-akta-prokuroru-problemi-rozuminnya-tlumachennya-ta-zastosuvannya.html> (дата звернення : 02. 04. 2024).

Дрозд А. О.

курсант 2 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Єфімов В. В.

доцент кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ МЕТОДІВ ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Розслідування воєнних злочинів є надзвичайно складним і важливим завданням, яке вимагає точності, ретельності та використання сучасних технологій. У сучасному світі інформаційно-аналітичні методи набувають особливого значення для виявлення, документування та аналізу таких злочинів. Ці методи дозволяють зібрати, обробити та інтерпретувати величезну кількість даних, що є критичним для забезпечення справедливості

та притягнення винних до відповідальності.

Інформаційно-аналітичні методи включають в себе широкий спектр інструментів і технік, таких як аналіз великих даних, використання геоінформаційних систем (ГІС), соціальні мережі, супутникові знімки, а також машинне навчання та штучний інтелект. Ці технології дозволяють отримувати дані з різноманітних джерел, аналізувати їх в реальному часі та створювати комплексну картину подій [1, с. 100].

Один із ключових аспектів використання інформаційно-аналітичних методів для розслідування воєнних злочинів є збір даних. Завдяки використанню супутникових знімків можна документувати масштаби руйнувань, відстежувати переміщення військ та виявляти місця масових поховань. Соціальні мережі та інші відкриті джерела інформації дозволяють збирати свідчення очевидців, відео- та фотоматеріали, які можуть бути використані як докази.

Для аналізу цих даних застосовуються різноманітні техніки, такі як кластерний аналіз, аналіз мережевих структур та машинне навчання. Наприклад, алгоритми машинного навчання можуть використовуватись для ідентифікації осіб на відео або фото, визначення типу зброї, що використовувалася, та аналізу текстових свідчень.

Документування воєнних злочинів є ще одним важливим аспектом, де інформаційно-аналітичні методи відіграють ключову роль. Використання ГІС дозволяє створювати детальні карти подій, що надають візуальне представлення злочинів. Це допомагає слідчим і юридичним організаціям краще зрозуміти контекст подій та взаємозв'язки між різними епізодами.

Верифікація зібраних даних є критичною для забезпечення їхньої достовірності. Тут на допомогу приходять методи крос-перевірки, коли інформація з різних джерел порівнюється для підтвердження її точності. Використання автоматизованих систем аналізу дозволяє швидко виявляти розбіжності та фальсифікації.

Попри численні переваги, використання інформаційно-аналітичних методів у розслідуванні воєнних злочинів має і свої виклики. Один з основних викликів – це величезні обсяги даних, які потрібно обробити. Крім того, існують ризики, пов'язані з конфіденційністю та захистом даних, адже важливо забезпечити безпеку свідків та джерел інформації.

У майбутньому, розвиток технологій, таких як блокчейн для захисту даних та штучний інтелект для більш точного аналізу, може значно підвищити ефективність розслідувань. Важливо також продовжувати міжнародну співпрацю та обмін досвідом між країнами та організаціями, що займаються розслідуванням воєнних злочинів.

Інформаційно-аналітичні методи є потужним інструментом для розслідування воєнних злочинів. Вони дозволяють зібрати та проаналізувати великі обсяги даних, документувати події та верифікувати інформацію. Хоча існують певні виклики, їх подолання відкриває нові перспективи для

забезпечення справедливості та покарання винних у воєнних злочинах. Використання сучасних технологій у поєднанні з міжнародною співпрацею може значно підвищити ефективність та точність таких розслідувань [2, с. 76].

Інформаційно-аналітичні методи відіграють ключову роль у сучасних розслідуваннях воєнних злочинів. Вони дозволяють ефективно збирати, аналізувати та документувати дані, що є критично важливим для забезпечення правосуддя. Попри існуючі виклики, такі як обробка великих обсягів даних та етичні питання, розвиток технологій та міжнародна співпраця відкривають нові можливості для вдосконалення процесу розслідування [4, с. 8].

Розслідування воєнних злочинів часто виходить за межі однієї країни, тому міжнародна співпраця є критично важливою. Інтернаціоналізація процесів розслідування дозволяє обмінюватися інформацією та досвідом між країнами, а також використовувати міжнародні стандарти для документування та аналізу злочинів.

Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні організації, такі як Міжнародний кримінальний суд (МКС), ООН, а також різноманітні неурядові організації. Вони сприяють координації зусиль різних країн та забезпечують доступ до новітніх технологій і методологій.

Неурядові організації (НУО) та громадянське суспільство відіграють важливу роль у розслідуванні воєнних злочинів. Вони часто виступають як незалежні спостерігачі та джерела інформації. НУО також можуть надавати технічну підтримку та навчання для місцевих організацій, допомагаючи їм використовувати інформаційно-аналітичні методи [1, с. 140].

Залучення громадянського суспільства до процесу розслідування підвищує рівень прозорості та підзвітності. Важливо забезпечити відкритий доступ до інформації, що дозволяє громадянам контролювати дії влади та сприяти правосуддю.

У майбутньому, впровадження нових технологій та методологій, а також активне залучення громадянського суспільства, можуть значно підвищити ефективність розслідувань воєнних злочинів. Важливо продовжувати інвестувати в розвиток цих методів та забезпечувати їхню прозорість і підзвітність, щоб гарантувати справедливість та притягнення винних до відповідальності.

1. Білоус В. В. Інноваційні напрямки інформатизації судочинства. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2011. Вип. 11. С. 97–106.

2. Журавель А. В. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2012. 304 с.

3. Шевчук В. М. Інноваційні криміналістичні продукти у правозастосовній діяльності: поняття, ознаки та проблеми впровадження у практику. Наукові праці НУ ОЮА. 2020. Т. 26. С. 139–155.

4. Єфімов М. М. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень: підручник / М. М. Єфімов, І. В. Пиріг. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2022. 271 с.

Кучеренко Д. В.

здобувач вищої освіти 3-го курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Кіяниця В. М.

старший викладач кафедри
Кримінального процесу та
стратегічних розслідування
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПОВІДОМЛЕННЯ ОСІБ ПРО ПІДОЗРУ

У 2012 році відбулися значні зміни в правоохоронних органах, а кримінальне процесуальне законодавство пройшло суттєві трансформації. Це створило потребу в глибокому аналізі та науковому дослідженні різноманітних інститутів, щоб узагальнити практику їх застосування, висунути пропозиції щодо поліпшення процесуальної діяльності та врахувати їх у законодавстві. Зокрема, привертає увагу дискусія серед юридичних дослідників щодо регламентації кримінального процесуального законодавства повідомлення про підозру. Повідомлення про підозру є ключовим елементом на етапі досудового розслідування, тому його аналіз та вдосконалення важливі для забезпечення справедливості та ефективності правосуддя.

Процесуальний порядок повідомлення осіб про підозру є невід'ємною складовою справедливого та ефективного функціонування правосуддя в будь-якій демократичній системі. Цей процес визначається законом і має важливе значення як для особи, якій повідомляється про підозру, так і для органів правопорядку, що здійснюють дії з цього приводу. Основним завданням є забезпечення відповідності дій правоохоронних органів вимогам закону та захисту прав та свобод громадян.

Повідомлення про підозру відіграє ключову роль під час досудового розслідування, оскільки воно узагальнює проведену до цього моменту роботу, систематизує зібрані докази, визначає подальші напрями розслідування та встановлює терміни його завершення. Порушення закону та помилки при повідомленні особи про підозру можуть призвести до серйозних обмежень її прав та свобод, викликати обурення та обґрунтовані скарги. Правильне вирішення цього питання сприяє досягненню цілей

кримінального провадження, в тому числі зміцненню законності та правопорядку, захисту інтересів суспільства, прав і свобод громадян і культури дотримання Конституції та законів України [1, с. 458].

Згідно з п.1 ст. 276 Кримінального процесуального кодексу України (далі по тексту КПК України), повідомлення про підозру є обов'язковим у таких ситуаціях: коли особа затримана на місці вчинення кримінального правопорушення або негайно після нього; при застосуванні до особи одного з запобіжних заходів, що передбачені КПК України; у випадку наявності достатніх доказів, що підтверджують підозру особі у вчиненні кримінального правопорушення [2].

Згідно з чинним Кримінальним процесуальним законодавством, повідомлення про підозру повинно бути оформлене у письмовій формі та вручене особисто прокурором, слідчим або дізнавачем у день його складення, або протягом 24 годин з моменту затримання особи. Якщо особі не можна вручити повідомлення особисто, то застосовується інший спосіб, який передбачений законодавством, наприклад, виклик на допит. Якщо строк вручення підозри сплив, особу мають звільнити негайно [3, с. 10-11].

Слід зазначити, що відповідно до п. 7 ст. 615 КПК України, у разі об'єктивних обставин, які ускладнюють вручення письмового повідомлення про підозру затриманій особі у встановлений строк відповідно до ст. 278 КПК України – 24 години, умови воєнного стану можуть призвести до продовження строку для вручення такого повідомлення до 48 годин. У випадку, якщо особа не отримала повідомлення про підозру протягом цього часу, вона має бути негайно звільнена.

Це правило встановлено для забезпечення дотримання процесуальних гарантій та захисту прав підозрюваних, особливо в умовах воєнного стану, де можуть бути специфічні обставини, які ускладнюють проведення процесуальних дій. Саме тому це важливий механізм для забезпечення справедливості та законності в кримінальному процесі.

Повідомлення про підозру доцільно розглядати у таких розуміннях:

1) як один з основних інститутів кримінального процесуального права, який включає в себе відносно автономні правові норми, спрямовані на регулювання правовідносин між учасниками кримінального провадження у контексті повідомлення про підозру та його зміни;

2) як процесуальний акт, що характеризує процесуальну діяльність слідчого, прокурора, направлену на вручення письмового повідомлення про підозру і зміну повідомлення про підозру;

3) повідомлення про підозру є офіційним документом, що містить інформацію про суть підозри, її правову кваліфікацію за конкретною статтею чи частиною статті закону України про кримінальну відповідальність, а також короткий опис фактичних обставин вчиненого правопорушення. Це важливий документ, що відображає юридичну оцінку дій підозрюваної особи та є однією з перших стадій кримінального провадження. Його складення та

вручення забезпечує право на оборону та здійснення правосуддя відповідно до принципів законності та справедливості;

4) повідомлення у кримінальному провадженні, яким слідчий або прокурор повідомляють особу про зміст підозри та правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого вона є підозрюваною;

5) як процесуальне рішення слідчого, прокурора, яким особа визнається підозрюваним у вчиненні кримінального правопорушення;

б) це є етапом досудового розслідування, який включає процес здійснення ряду процедурних дій, таких як складання письмового повідомлення про підозру, його вручення підозрюваному та пояснення останньому його прав, а також випадків зміни повідомлення про підозру згідно зі ст. 279 КПК України [4, с. 267].

Також важливо відзначити, що рішення про висунення підозри повинно бути ухвалено негайно після зібрання достатньої кількості доказів, які дають підстави дізнавачу, слідчому або прокурору провести відповідні дії зі збору доказів стосовно конкретної особи у справі про вчинення кримінального правопорушення. Повідомлення про підозру повинно бути особисто вручене особі, а у випадку відсутності можливості цього, передати під розписку дорослому члену сім'ї особи або іншій особі, яка з нею проживає; житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи; адміністрації за місцем її роботи [5, с. 355].

Процес повідомлення особи про підозру є одним із ключових етапів у здійсненні правосуддя та забезпеченні прав та свобод громадян. Його важливість полягає у збалансованому підході між інтересами держави у здійсненні правосуддя та захистом прав особи, яка є об'єктом підозри. Забезпечення прозорості, законності та поваги до прав людини на кожному етапі цього процесу є важливою передумовою для підтримки довіри громадян до правосуддя та державних інституцій в цілому.

1. Черкова М. Ю. Процесуальні особливості набуття особою статусу підозрюваного в кримінальному провадженні. *Науковий вісник 4: ДДУВС*. 2012. С. 457–468.

2. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.05.2024).

3. Самольотов Ігор, Хохлов Сергій. Повідомлення про підозру: відсутність передбачуваності. *Юридична Газета*. 2018. № 23. ст. 10-11.

4. Андрейчук А. В. Правова природа повідомлення про підозру. *Прикарпатський юридичний вісник*. Збірник наукових праць. Івано-Франківськ. Випуск 1 (3). 2013 р. С. 259-270.

5. Юрченко Л. В. Повідомлення про підозру: новела кримінального процесуального законодавства України. Актуальні проблеми публічного та приватного права: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (3 жовтня 2019 року). Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019. С. 355.

Кириченко В. М.

курсант 2 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Солдатенко О. А.

доцент кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови в Україні на сучасному етапі визначені надзвичайними та небаченими раніше обставинами. 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 був оголошений воєнний стан через вторгнення збройних сил Російської Федерації та агресію проти України [1]. Однак навіть в такій складній ситуації судова система продовжує свою діяльність та повністю виконує свої функції. Зокрема, здійснення правосуддя у межах кримінального судочинства ґрунтується на статті 2 Кримінального процесуального кодексу України, яка передбачає справедливе, неупереджене та своєчасне розгляд і вирішення справ з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб, а також держави [2].

Незважаючи на значні зміни в державній системі, судова система зобов'язана виконувати свою основну функцію – здійснення правосуддя. Законом України «Про правовий режим воєнного стану» встановлено, що в період воєнного стану суди діють виключно згідно з законами України та Конституцією, і не мають обмежень, визначених чинним законодавством [3]. Заборонено створення надзвичайних або особливих судів, а також будь-яке прискорення або скорочення форм судочинства. Законні зміни територіальної підсудності справ передбачаються в разі неможливості здійснення правосуддя, а також можливість зміни місцезнаходження судів [3]. Отже, не дивлячись на складні обставини, судова система України продовжує забезпечувати реалізацію правосуддя та захист прав і свобод громадян і держави в умовах воєнного стану.

У сучасних умовах, важко перебачуваних та несприятливих для нормального функціонування країни, судова система України стикається з викликами, яких ніколи раніше не випадало їй долати. Введений 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 воєнний стан став

причиною значного перегляду та адаптації правових механізмів, включаючи судову систему, до надзвичайних обставин. Проте, навіть в умовах воєнного стану, судовий процес продовжує свою діяльність та здійснює правосуддя, дотримуючись принципів справедливості, неупередженості та своєчасності [4].

З моменту оголошення воєнного стану в Україні зареєстровано значну кількість законопроектів, спрямованих на впровадження змін у законодавство, що стосується умов судочинства. Декілька з цих законопроектів заслуговують на особливу увагу, зокрема, законопроект про внесення змін до Закону України Про судоустрій і статус суддів щодо здійснення судочинства в умовах воєнного або надзвичайного стану №7316 від 26 квітня 2022 року. Цей законопроект пропонує впровадження ряду новацій, таких як доручення повноважень секретаря судового засідання іншим працівникам апарату суду, можливість виконання їх професійних функцій дистанційно, розширення сфери застосування письмового провадження та можливість проведення зборів суддів дистанційно у режимі відеоконференції [4].

Воєнний стан, оголошений на території будь-якої країни внаслідок збройного конфлікту чи агресії, ставлять перед судовою системою низку викликів і вимагають адаптації судочинства до надзвичайних обставин. Особливо це стосується кримінального судочинства, яке має забезпечити справедливість, ефективний захист прав та інтересів громадян, а також збереження законності в умовах воєнного конфлікту.

Під впливом воєнного стану в країні, законодавство здійснює значні зміни для забезпечення ефективності та справедливості судового процесу. Зокрема, приймаються законопроекти, спрямовані на внесення змін до процесуального законодавства, які регулюють проведення кримінального судочинства в умовах воєнного або надзвичайного стану [2].

Однією з основних особливостей здійснення кримінального судочинства в умовах воєнного стану є необхідність забезпечення безпеки всіх учасників процесу, включаючи суддів, прокурорів, адвокатів, свідків та інших осіб. Це може вимагати введення додаткових заходів безпеки під час засідань суду, перевірку осіб, що звертаються до суду, та обмеження доступу до судових будівель. Ще однією важливою особливістю є збереження принципів справедливості та правової держави навіть в умовах воєнного конфлікту. Це означає, що судові рішення повинні базуватися на об'єктивних доказах і відповідати принципам правосуддя, незалежно від політичних обставин чи військових дій [3].

Крім того, умови воєнного стану можуть впливати на процедури судового розгляду, включаючи можливість проведення засідань у спеціальних умовах, використання дистанційних технологій для участі учасників процесу, а також зміни в процедурі допиту свідків та підозрюваних [1]. Загалом, здійснення кримінального судочинства в умовах воєнного стану

вимагає від судової системи гнучкості, швидкості та відповідальності. Незважаючи на складні умови, вона повинна забезпечувати справедливість та законність, щоб зберегти довіру громадян до судової влади в найбільш критичні часи.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що в сучасних умовах судова система України зуміла зберегти свою функціональність та продовжує здійснювати правосуддя. Система судових органів виконує свою основну функцію – здійснення правосуддя, навіть в умовах воєнного стану, забезпечуючи право особи на судовий захист, яке гарантоване Конституцією України. Незважаючи на воєнні дії, судова система продовжує роботу, хоча й із зазначеними особливостями та обмеженнями. Важливо відзначити, що закріплення особливостей судового процесу в умовах воєнного стану є необхідним кроком для забезпечення ефективного та справедливого правосуддя в умовах надзвичайних обставин.

1. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua>.

2. Електронний суд. Офіційна веб-сторінка. URL: <https://id.court.gov.ua>.

3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 29.09.2022 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 01.10.2022 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

Ковальова А. І.

курсант 3-го курсу

Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Бодирєв Д. А.

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЙОМУ

Питання щодо незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів є надзвичайно актуальним на сьогоднішній день, оскільки створює загрозу, як для суспільства, так і для національної безпеки держави в цілому.

Збільшення кількості незареєстрованих зброї та боєприпасів сприяє підвищенню рівня злочинності, насамперед, шляхом збільшення кількості насильницьких злочинів проти особи, вчинення таких кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки як диверсія та інші.

Окрім цього, внаслідок повномасштабного вторгнення на територію України з'явилися нові детермінанти, які додали актуальності цьому питанню. Серед них виділяють, по-перше, відкриття нових шляхів та способів здобуття зброї та боєприпасів, що стало наслідком збільшення кількості зброї на території України.

По-друге, такі фактори, як поява необхідності у забезпеченні власної безпеки, негативний емоційний стан населення, при наявності зброї, можуть сприяти створенню загрози життю і здоров'ю громадян [1].

Враховуючи вищезазначені обставини можна зробити висновок, що існує гостра потреба у вирішенні проблеми щодо незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів.

На сьогоднішній день на території України діє постанова Кабінету Міністрів України №448 від 15 квітня 2022 року «Про затвердження Порядку застосування цивільними особами вогнепальної зброї під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України у період дії воєнного стану» [2]. Зазначений нормативно-правовий акт визначає принципи та підстави застосування вогнепальної зброї цивільною особою. Проте при аналізі його норм виникають деякі питання.

Наприклад однією з підстав застосування зброї є припинення дій осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення. Поряд із цим законодавцем не визначено за вчинення якого саме правопорушення може бути застосована вогнепальна зброя, що має наслідком, як мінімум, порушення принципу пропорційності, визначеного Постановою. Таким чином можна зрозуміти, що при вчиненні навіть адміністративного правопорушення, такого як куріння тютюнових виробів у заборонених місцях.

Окрім цього Верховною Радою України прийнято Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 03.03.2022 року, який надає цивільним особам повноваження застосування вогнепальної зброї аналогічно застосуванню зброї військовими під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України [3].

Важливим моментом є врегулювання порядку здачі вогнепальної зброї цивільними особами. Відповідно до закону, цивільні особи зобов'язані здати отриману ними вогнепальну зброю і боєприпаси до органів Національної поліції України після припинення або скасування воєнного стану протягом 10 днів. Отже, введення в дію такої норми можна вважати спробою превентивної протидії незаконному обігу вогнепальної зброї та боєприпасів.

Ще одним важливим кроком для здійснення державної політики щодо протидії незаконному обігу вогнепальної зброї та боєприпасів є вдосконалення інформаційно-телекомунікаційної підсистеми Міністерства

внутрішніх справ – Єдиного реєстру зброї, який призначений для автоматизації обліку процесів обігу зброї, інформації про власника зброї та характеристики самої зброї.

Підсумовуючи вищенаведене можна зробити висновок, що чинне законодавство потребує значного дослідження питання щодо прийняття відповідних нормативно-правових актів для врегулювання та протидії незаконному обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, незважаючи на певні спроби, що існують на сьогоднішній день.

1. Незаконний обіг зброї як загроза національній безпеці. Цілі державної політики в сфері контролю за обігом зброї, повноваження державних органів в цій сфері URL:<https://censs.org/nezakonnyu-obih-zbroyi-yak-zahroza-natsionalniy-bezpetsi/>.

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2022 р. № 448 «Про затвердження Порядку застосування цивільними особами вогнепальної зброї під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України у період дії воєнного стану». URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448-2022-%D0%BF#Text>.

3. Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 03.03.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#n10>.

Комарук О. В.

здобувач вищої освіти ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Шиян А. Г.

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ДЕФІНІЦІЇ «ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ» КРИЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ

Для сучасного суспільства кримінальне судочинство відіграє важливу роль у забезпеченні справедливості та законності, де правосуддя, правопорядок і законність мають першочергове значення. Воно ґрунтується на засадах кримінального провадження і встановлення процесуальних вимог, які гарантують належне та об'єктивне досудове розслідування і судовий розгляд кримінальних проваджень.

Перелік засад кримінального провадження передбачений главою 2

Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [1]. Однак законодавцем не визначено поняття «засади кримінального провадження», що призвело до розбіжностей у його тлумаченні на науковому рівні. При цьому серед дослідників відсутня єдина думка щодо розмежування термінів «принцип» і «засада».

Більшість науковців ототожнюють ці два поняття, вважаючи, що вони мають дуже близьке лексичне значення та наскрізний характер і застосовуються на всіх стадіях кримінального провадження.

Так, Лобойко Л. М. переконаний, що принципи (засади) кримінального провадження – це закріплені в правових нормах вихідні положення, які виражають панівні в державі політичні та правові ідеї і визначають сутність діяльності сторін обвинувачення і захисту та суду під час досудового розслідування і судового провадження [2, с. 67].

Тертишник В. М. під засадами кримінального процесуального права визначає систему загальних положень, правил поведінки, основних ідей, принципів, що визначають характер і зміст діяльності учасників провадження, процесуальних форм здійснення судочинства, гарантій встановлення істини, охорони прав і свобод людини та забезпечення правосуддя, які закріплені в законодавчих актах, мають загальнообов'язкову силу, які виступають засобами державного примусу та мають юридичний механізм реалізації [3, с. 26-28].

Навроцька В. В. переконана, що принципи (засади) кримінального провадження – це основні вихідні положення права, які є найбільш загальними, що характеризуються стабільністю і послідовністю та визначають характер, зміст, спрямованість, спосіб діяльності та процесуальну форму діяльності сторін кримінального провадження [4].

Шибіко В. П. вважає, що під принципами (засадами) кримінального провадження варто розуміти основоположні ідеї, які закріплено в чинному КПК України [5, с. 45-46].

На противагу цій позиції Божко В. М., який детально проаналізував певні рішення Конституційного Суду України, дійшов висновку, що поняття «принцип» і «засада» є дуже близькими, але не належать до однієї категорії. У зв'язку з цим і законодавець, і Конституційний Суд іноді навіть вживають їх у схожому значенні. Однак аналіз показав, що термін «засади» має ширше значення і охоплює явища, окреслені категорією «принципи». Тобто, зміст «принципів» може бути з'ясований через більш широку категорію «засади» [6, с. 127-128]. Ще в одному джерелі також закріплюється подібна позиція. В ньому зазначається, що «принципи» – це наукові системи, теорії, вихідні положення ідейної спрямованості, методи створення і реалізації, переконання, норми і правила в житті і поведінці, тоді як «засади» – це основа, фундамент, вихідні положення, методи і прийоми будь-якої діяльності [7].

Кожна з цих позицій має своє наукове підґрунтя і жодна з них не може

бути відкинута в розумінні засад кримінального провадження, передбачених КПК України. Але в будь-якому разі, аналіз вищезазначених наукових праць дає підстави стверджувати, що засади кримінального процесу – це закріплені в законі основні положення, які відображають панівну в державі політичну і правову ідеологію та визначають характер організації і діяльності компетентних органів держави щодо досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень [8, с. 62-63]. Водночас, для того, щоб віднести ту чи іншу норму кримінального процесуального права до засади, необхідно з'ясувати, чи має вона відповідні ознаки, які:

1) фіксують об'єктивні закономірності суспільного життя і мають фундаментальне значення для кримінального провадження;

2) вони є провідною ланкою в загальній системі кримінально-процесуальних гарантій і спрямовані на забезпечення основоположних прав та свобод людини;

3) вони є рівними, єдиними, становлять певну ієрархію та діють у межах цілісної системи;

4) є обов'язковими для діяльності державних органів, їхніх працівників та посадових осіб;

5) їх застосування спрямоване на досягнення завдань, поставлених державою перед кримінальним процесом;

6) закріплені в законі;

7) діють на всіх стадіях кримінального провадження;

8) виражають і реалізують моральні норми [9, с. 58-65].

З вищезазначеного вбачається, що значення загальних засад як норм вищого ступеня нормативності полягає у тому, що вони:

– виступають гарантією забезпечення дотримання прав і законних інтересів особи під час кримінального провадження;

– гарантують прийняття законних і обґрунтованих рішень по кримінальному провадженню;

– для тлумачення окремих кримінальних процесуальних норм є вихідними положеннями;

– є одним із засобів розв'язання проблем, пов'язаних з прогалинами в законодавстві [8, с. 64-66].

Отже, можна зробити висновок, що поняття «засади кримінального провадження» законодавчо не визначено. Водночас, на підставі аналізу наукових позицій щодо цього поняття можна стверджувати, що вони визначають сутність кримінального процесу, розкривають його специфічний зміст як особливого виду юридичної діяльності, забезпечують захист прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження. З виокремлених ознак засад кримінального провадження прослідковується їх взаємообумовленість і взаємозв'язок. Всі вони виступають засобом єдиної правореалізації і правил тлумачення відповідних нормативно-правових актів, є основою для спільного розуміння правових норм та їх усвідомлення суспільством.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651–VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Лобойко Л. М. Кримінальний процес України: підручник. Київ: Істина, 2014. 432 с.
3. Тертишник В. М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі. Монографія. Дніпро: Юрид. акад. МВС України, Арт-Прес, 2002. 432 с.
4. Навроцька В. В. Засада диспозитивності та її реалізація в кримінальному процесі України. Автореферат дис. канд. юрид. наук. Спеціальність 12.00.09. Львів, 2007.
5. Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. Кримінальний процес України : підручник. Київ : Либідь, 1999. 536 с.
6. Божко В. Аналіз співвідношення змісту термінів «засада» і «принцип» крізь призму правових позицій Конституційного Суду України. *Вісник Львівського університету імені Івана Франка*. 2011. Вип. 54. С. 124-132.
7. Академічний тлумачний словник української мови (1970-1980). URL: <http://sum.in.ua/s/pryncyp>.
8. Кримінальний процес: підручник. Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 532 с.
9. Коваленко Є. Г. Наукові засади кримінально-процесуального доказування: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2011. 448 с.

Крипович С. І.

слухач магістратури Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Юр'єв Д. С.

старший викладач кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ У ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Наразі законодавство України щодо кримінального процесу ґрунтується на європейських стандартах щодо захисту прав і свобод людини та громадянина під час кримінального процесу та подальшого судового розгляду. Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні є важливим і дещо складним питанням

процесуального судочинства, оскільки це вимагає звернення до процесуальних гарантій відповідного права, низки законодавчих вимог і елементів правозахисних механізмів посадовими особами та службовими особами відповідних органів державної влади. У кримінальному процесі застосування заходів примусу, які за правовою природою мають значні обмеження прав і свобод, зокрема права на свободу та особисту недоторканість, призводить до труднощів у дотриманні досліджуваного права.

Зміст і форма кримінального провадження повинні відповідати загальним принципам кримінального провадження, до яких, зокрема, відноситься одна із засад: забезпечення права на свободу та особисту недоторканність.

Відтак, спираючись на КПК України під час практичної діяльності жодна особа не може триматися під вартою, бути затриманим або обмеженим у здійсненні права на вільне пересування в інший спосіб через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення не на підставах та в порядку, передбачених Кримінально процесуальним кодексом України [1]. Крім законодавця приблизне значення має і М. Гузела, який зазначає, що «...всебічне зміцнення законності й правопорядку неможливе без належного забезпечення прав та свобод людини через реально діючі державні та процесуальні механізми їх реалізації охорони та захисту...». Відтак, вище вказаний автор і законодавець підтверджує думку про те, що права та свободи людини та їхні гарантії є основними компонентами діяльності держави. [2, с. 239].

Крім того, під час вивчення літературних джерел було встановлено наступне, що під час кримінального провадження необхідно дотримуватися певних прав і свобод, зокрема права на свободу та особисту недоторканність. В цьому аспекті правова спільнота останнім часом звертає увагу на судову практику ЄСПЛ, яка базується на положеннях Конвенції, а саме: стаття 5 § 1 Конвенції « Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом: ...» [3]. Це дозволяє розглядати цю практику як тлумачення стандартів дотримання прав і свобод людини. Законодавство встановлює низку процесуальних заходів для кримінального процесуального примусу, включаючи заходи забезпечення кримінального провадження, які включають застосування запобіжних заходів і тимчасових запобіжних заходів, таких як затримання тощо. Затримання, як і переважна більшість заходів процесуального примусу в КПК України, нормативно приділено значну увагу.

Отже, під час кримінального провадження дотримання права на свободу та особисту недоторканність є складним процесом, який включає використання різноманітних правозахисних інструментів і вимоги осіб, які відповідають за досудове розслідування, щоб запобігти порушенню прав і

свобод осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, таких як затримана особа, підозрюваний, обвинувачений тощо. Ми вважаємо, що під час кримінального провадження дотримання права на свободу та особисту недоторканність забезпечується не тільки належним виконанням процесуальних процедур, алгоритми яких закладені в КПК України, але й застосуванням певних інструментів, правових явищ і механізмів, спрямованих на забезпечення широкого спектру прав і свобод, з особливим акцентом на дотримання основоположних прав і свобод. На нашу думку, судовий нагляд і прокурорський нагляд повинні розглядатися як засоби захисту права на свободу та особисту недоторканність.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в редакції від 19.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 19.05.2024).

2. Гузела М. Проблема затримання як заходу кримінального процесуального примусу: забезпечення прав затриманого в світлі ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». №4 (28), 2020. С. 238–245.

3. Посібник із застосування статті 5 Європейської конвенції з прав людини. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_5_ukr (дата звернення: 19.05.2024).

Кочкіна Д. Д.

курсант 4-го курсу

Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівці для підрозділів
Національної поліції

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Бойко О. П.

доцент кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідувань

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ ІНШОЮ СТОРОНОЮ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ЇХ ОЗНАЙОМЛЕННЯ**

Після повідомлення про підозру на прокурора покладається обов'язок у найкоротший термін закінчити досудове розслідування в одній із форм, передбачених ч. 2 ст. 283 КПК України [1]. Однією із форм закінчення

досудового розслідування є звернення до суду з обвинувальним актом.

Перед тим як прокурор звернеться до суду з обвинувальним актом, повинно бути забезпечено відкриття матеріалів провадження іншої стороною, під час якого можливі порушення зі сторони обвинувачення та випадки зловживання цим правом стороною захисту.

Так, ознайомлення з матеріалами кримінального провадження це є не лише обов'язок, який покладається на сторону обвинувачення перед зверненням до суду з обвинувальним актом, але й конституційне право особи відповідно до ст. 32 Конституції України [2].

Проте, така можливість надається стороні захисту не тільки на вищезазначеній стадії, а також і до завершення досудового розслідування, що визначено в ст. 221 КПК України.

Однак, на нашу думку, положення цієї кримінальної процесуальної норми може призводити до порушення прав сторони захисту та інших учасників кримінального процесу, оскільки слідчий, що здійснює досудове розслідування, посилаючись на означену норму, може відмовити у відкритті матеріалів у зв'язку з можливістю зашкодити досудовому розслідуванню такими діями. Також, законодавцем не визначена перспектива оскарження відповідного рішення.

Щодо цієї норми у науковців існують різні позиції, деякі вважають, що ознайомлення сторони захисту з доказами, зібраними стороною обвинувачення, є необхідним, оскільки лише за таких умов зберігається баланс інтересів у кримінальному судочинстві [3, с. 5]; інші ж дотримуються на думки про непотрібність навіть такого ознайомлення на етапі закінчення досудового розслідування у зв'язку з повним відкриттям усіх акумульованих стороною обвинувачення доказів, які й будуть в основі обвинувачення під час судового розгляду [4, с. 69].

На нашу думку, відповідна процесуальна дія є вкрай важливою, оскільки забезпечує дотримання засади змагальності сторін, визначеної в ст. 22 КПК України, хоча й потребує вдосконалення ст. 221 КПК України.

Відповідно до ст. 290 КПК України, ініціатива відкриття матеріалів провадження іншої стороною повинна належати саме прокурору, що вважаємо, є алогічним, оскільки це порушує необхідність оперативності досудового розслідування. Після того, як слідчий направив матеріали кримінального провадження до прокурора, останній приймаючи рішення про відкриття таких матеріалів, доручає цю процесуальну дію слідчому, і відповідно повертає їх органу досудового розслідування. Після чого, прокурор знову здійснює перевірку матеріалів кримінального провадження під час погодження обвинувального акту та повертає їх слідчому, який надалі направить їх до суду.

Тому, вважаємо таке «пересилання» матеріалів кримінального провадження на етапі їх відкриття може призводити до порушення строків досудового розслідування. Виходячи з вищезазначеного, пропонуємо внести

зміни до ст. 290 КПК України в якій доповнити слідчого до переліку суб'єктів, що мають повноваження прийняти рішення про надання доступу до матеріалів досудового розслідування.

Отже, відкриття матеріалів кримінального провадження є важливим етапом у процедурі звернення з обвинувальним актом до суду.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n4133> (дата звернення: 09.04.2024).

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4381> (дата звернення: : 09.04.2024).

3. Яворський Б. І. Ознайомлення сторони захисту з матеріалами кримінальної справи як елемент в реалізації інституту сприяння захисту. *Адвокат* № 3 (102) 2009 С. 4-8.

4. Мірошниченко Є. О. Проблеми кримінального права і судочинства. Серія «Наукові праці». Харків. СПД 2005. 148 с.

Лісова Є. В.

курсант 4-го курсу

Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Бойко О. П.

доцент кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З МАТЕРІАЛАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Вивчення матеріалів кримінального провадження вказує на важливість кримінальних процесуальних документів, якість яких в подальшому впливає на результат кримінального провадження.

Вирішення ряду теоретичних та практичних аспектів щодо їх створення і реалізації визначає можливість адекватного виконання своїх функцій у цьому контексті, а також підвищення ефективності виконання таких завдань кримінального провадження, як захист прав, свобод та законних інтересів його учасників [1].

Однак, одним із проблемних аспектів на сьогоднішній день є порядок ознайомлення з матеріалами кримінального провадження та його фіксація.

Так, право на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження для сторін, включаючи потерпілого та сторону захисту, гарантує виконання загальних принципів кримінальної юстиції, таких як законність (ч. 2 ст. 9 КПК України), презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини (ст. 17 КПК України), а також гарантування права на захист (ст. 20 КПК України) та інших відповідних принципів [2, с. 246]. Виходячи з аналізу ст. 221 КПК України можна зробити висновок, що до проблем ознайомлення з матеріалами досудового розслідування відноситься:

1) правом на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування наділені не всі учасники кримінального провадження, а лише: сторона захисту, потерпілий та його представник, представник юридичної особи, стосовно якої проводиться розслідування;

2) чітко не конкретизований строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування. Лише у ч. 10 ст. 290 КПК України передбачено, що для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження після завершення досудового розслідування має бути надано достатній час [3, с. 255].

Не встановлення законодавцем чітких строків ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, призводить до зловживання сторонами кримінального провадження, яке проявляється у затягуванні відповідного процесу [4, с. 409].

На нашу думку ознайомлення з матеріалами досудового розслідування необхідно фіксувати в протоколі в якому слід зазначати:

1. Особи, які приймають участь у проведенні процесуальної дії (зазначення ППБ та посада особи (осіб), які брали участь у наданні доступу до матеріалів;

2. Місце надання доступу (номер кабінету, назва підрозділу);

3. Час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування та його результати (точний час початку та завершення ознайомлення; обсяг прочитаних сторінок з якими було ознайомлено);

4. Ознайомлення з речовими доказами (зазначення факту надання можливості для ознайомлення, реєстрація самого факту надання для ознайомлення з речовими доказами;

5. Підстави перерв та продовження ознайомлення (зазначення підстав для можливих перерв та погоджений час для продовження);

6. Заявлені клопотання та зауваження (фіксація всіх клопотань та зауважень, які були заявлені сторонами під час процесу ознайомлення).

Як висновок вважаємо, що для вдосконалення процесу ознайомлення з матеріалами досудового розслідування необхідно: 1) внести зміни до ст. 290 та ст. 221 КПК України, де передбачити чіткі строки ознайомлення з матеріалами досудового розслідування 2) розширити та перелік учасників, які мають право ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування.

1. Корчева Т. В. Окремі питання щодо вдосконалення процесуального порядку відкриття матеріалів іншій стороні у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2014. № 6–1, ч. 2. С. 332–337.
2. Карпов Н. С. Деякі питання ознайомлення учасників кримінального процесу з матеріалами кримінального провадження. *Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 243–248.
3. Дрозд В.Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 448 с
4. Теоретичні аспекти організації досудового розслідування : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції м. Харків, 4 грудня 2015 р. – Харків : ХНУВС, 2015. 508 с.

Лук'яненко О. А.

здобувач вищої освіти 2 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Федченко В. М.

професор кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогодні одним з найефективніших механізмів відшкодування шкоди, завданої воєнними діями, є заявлення цивільного позову в кримінальному провадженні. Відповідно до ч. 1 ст. 55 КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням заподіяно майнову шкоду [2]. Тому спочатку особі необхідно подати заяву про вчинення кримінального правопорушення та заяву про залучення її до кримінального провадження як потерпілого. Наступним кроком є подання цивільного позову. Підставою для відшкодування шкоди, заподіяної війною, є реєстрація факту вчинення воєнних злочинів, бо тільки за січень 2024 було зафіксовано 2 003 кримінальних правопорушень у сфері порушення законів

та звичаїв ведення війни [1]. Факт реєстрації такого злочину та подальше досудове розслідування дають підстави особі, яка зазнала шкоди, вимагати її відшкодування. Цивільним відповідачем у кримінальному провадженні може бути фізична або юридична особа, яка несе цивільну відповідальність відповідно до закону за шкоду, завдану кримінально протиправними діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, що вчинила суспільно небезпечне діяння та до якої пред'явлено цивільний позов у порядку, встановленому КПК України [2]. Наразі існує судова практика, коли цивільні позови пред'являються до країни-агресора. Суд, при ухваленні вироку, задовольняє такі вимоги та стягує з рф заподіяну шкоду [3]. Це не є правильним рішенням, бо держава не підпадає під критерії цивільного відповідача, визначені в Статті 62 КПК України. Однак такий вирок може бути доказом для Міжнародного кримінального суду на підтвердження вини посадових осіб рф. Також слід звернути увагу на те, що до 24 лютого 2022 року такі діяння, які зараз здійснює держава-агресор, кваліфікували згідно Статті 258 КК України – Терористичний акт, натомість наразі такі дії розглядаються згідно Статті 438 КК України – Порушення законів та звичаїв війни. Норми, які регулюють порядок відшкодування шкоди містяться у Цивільному кодексі України. Тобто при розгляді справи судом, окрім посилання на норми кримінального права для становлення винуватості особи, суд повинен посилатися на норми ЦКУ при вирішенні цивільного позову.

Питання відшкодування шкоди у кримінальному провадженні зараз є дуже актуальним для українського народу, бо кожен день армія рф здійснює жорстокі злочини проти нас, проти нашої країни, завдаючи різного виду шкоди. Важливо розробити єдиний правовий механізм відшкодування шкоди потерпілим, цивільним позивачам внаслідок вчинення кримінальних правопорушень у сфері порушення законів та звичаїв ведення війни, що дозволить більш ефективно вирішувати питання щодо відшкодування шкоди у таких кримінальних провадженнях.

1. Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень 2024 року. Офіс Генерального прокурора. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2> (дата звернення 20.05.2024).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 20.05.2024).

3. Відшкодування шкоди, заподіяної війною: можливості українського правосуддя. Верховний Суд. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1556344/> (дата звернення 20.05.2024).

Мінченко О. В.

слухач магістратури

Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Хашев В. Г.

доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Відповідно до ч. 1 ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, відносяться: верховенство права; законність; рівність перед законом і судом; повага до людської гідності; забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла чи іншого володіння особи; таємниця спілкування; невтручання у приватне життя; недоторканність права власності; презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; забезпечення права на захист; доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; безпосередність дослідження показань, речей і документів; забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; публічність; диспозитивність; гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; розумність строків; мова, якою здійснюється кримінальне провадження [1].

На конституційному рівні принцип правової процедури встановлюється незалежно від конкретного виду правової процедури, враховуючи, що Конституція України не розрізняє ці типи. Судовий розгляд, а точніше правосуддя, розглядається в Конституції України як інший вид державної діяльності, і деталі такої діяльності виражені в тому, що багато принципів судової системи, визначені в Конституції, мають організаційне значення і застосовуються у всіх сферах судової системи [2, с. 8].

Таким чином, норми Конституції України визнають основні засади судочинства в Україні такими, що мають вищу юридичну силу і пряму силу та є основою для розробки принципів та відповідних правових процедур.

Однак відповідно до статті 129 Конституції України описаний перелік принципів належного процесу, не є винятковим, оскільки в статті прямо зазначено, що закон може визначати інші принципи належного процесу в судах з певною юрисдикцією [3]. Це підтверджує, що окремі юрисдикції можуть мати основу для інших судових процесів.

Таким чином, можемо наголосити, що засади (принцип) кримінального провадження є самостійною групою принципів, походять від принципів правозастосування та, відповідно, від принципів права, відображають сутність принципів права в цілому, конкретизуючи специфіку кримінального провадження, як особливого різновиду юридичної практичної діяльності.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.

2. Олійник О. С. Ієрархія принципів кримінального права України. *Правова позиція*, 2019. № 3 (24). С. 7–13.

3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Тимошенко М. О. Загальні засади (принципи) кримінального провадження в системі принципів права. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету* : Серія: Право / гол. ред. Ю. М. Бисага. – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2015. Вип. 35. Ч. 1. Т. 3. с. 132-135.

Мінченко О. В.

слухач магістратури

Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Березняк В. С.

завідувач кафедри кримінального права
та кримінології Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

**РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ:
ДОСЯГНЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ**

Міжнародний кримінальний суд був заснований з метою забезпечення миру та безпеки шляхом розслідування та притягнення до відповідальності осіб, які вчинили найбільш серйозні злочини, такі як воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид. За свої 20 років існування, МКС досяг значних успіхів у своїй роботі, зокрема, було завершено кілька важливих судових проваджень та засуджено декілька відомих злочинців. Однак, МКС також стикається з численними проблемами, які ускладнюють його роботу та підривають його авторитет [1].

Міжнародний кримінальний суд може здійснювати свої функції в будь-якій державі-учасниці, а також, згідно з угодою, в будь-якій іншій державі, яка не є учасницею Римського статуту. Наприклад, деякі країни, зокрема США, не прийняли Римський статут, що становить правову основу діяльності МКС, та не визнають його юрисдикцію. Це означає, що Суд може розглядати справи про серйозні злочини, такі як геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. Стаття 13 Римського статуту визначає обставини, за яких Міжнародний кримінальний суд може починати розгляд справ, в тому числі щодо держав, які не є учасниками Статуту. Проте, Суд не має універсальної юрисдикції щодо міжнародних злочинів, і передача ситуації Радою Безпеки ООН є необхідною для розгляду справ Судом [1].

Після аналізу інформації вище, можна зробити деякі висновки про переваги даної установи. По-перше, міжнародні кримінальний суд засуджує впливових політичних діячів до тривалого ув'язнення. У багатьох випадках ці люди мають значну політичну владу, і якби не міжнародні

кримінальні суди, вони б уникли покарання. У контексті Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії було притягнуто до відповідальності кілька осіб, які мали відновити керівні ролі після конфлікту. Видалення цих осіб є досягненням МТКЮ, яке захистило багатьох місцевих цивільних осіб від можливого постконфліктного насильства [2].

По-друге, розташування судів поза зоною конфлікту зазнає позитиву та критики. У позитиві стверджується, що це найбезпечніше для жертв і очевидців, оскільки їм не потрібно давати свідчення в зоні конфлікту. По-третє, особи, такі як судді, прокурори та захисники, не можуть бути громадянами території конфлікту. Мотивація полягає в підтримці високого рівня неупередженості під час провадження. Це життєво важливо у випадках, коли, як обговорювалося раніше, особи, які переслідуються, можуть мати значний політичний вплив [2].

Проте, незважаючи на всі переваги діяльності Суду, деякі правники не погоджуються в досконалості системи установи. Міжнародний кримінальний суд зазнає критики з різних сторін, оскільки деякі держави, чії дії можуть бути класифіковані як злочинні, не приєдналися до нього. Крім того, суд звинувачують у необ'єктивності відносно країн Африки, оскільки він в основному зосереджується на винесенні рішень щодо невеликих країн, що розвиваються. Також було критиковано МКС за неефективність у притягненні до відповідальності високопосадових осіб, а також за те, що він не завжди дотримується принципу незалежності та невідчужуваності політичному тиску [2].

США вважають, що суд не має достатньої системи стримувань та противаг для забезпечення справедливості, і тому вони відкликали свій підпис. Крім того, хоча Міжнародний кримінальний суд формально є незалежною установою, він має певне вагоме значення для Ради Безпеки ООН, що може впливати на його об'єктивність. Безперечно, суд є важливим кроком у забезпеченні дієвості міжнародного права і є більш незалежним, ніж національні суди та Міжнародний суд ООН. Однак головною його проблемою є те, що країни, які беруть участь у багатьох збройних конфліктах, не підпадають під його юрисдикцію. Це зводить на нуль його універсальність і викликає звинувачення в необ'єктивності щодо деяких країн, зокрема Африки [3].

Проте, незважаючи на всі можливі недоліки, створення Міжнародного кримінального суду дає надію на справедливу відплату за акти насильства й жорстокості. Міжнародний кримінальний суд є одним із ключових міжнародно-правових інструментів для забезпечення сталого світового порядку. Потрібно боротися з культурою безкарності щодо винуватих у вчиненні особливо серйозних злочинів. Сьогодні, більше ніж будь-коли, відчувається гостра потреба в діяльності суду. У суді повинні бути відповідним чином представлені різні правові системи миру, оскільки глобалізація аж ніяк не означає гомогенізацію. Жодна країна не повинна бути виключена із цього історичного процесу; всі країни повинні мати можливість

висловити суду свої власні погляди у відношенні міжнародного кримінального судочинства [4].

Міжнародний кримінальний суд можна вважати спадкоємцем Нюрнберзького трибуналу, який вже в 1946 році визнав винних у знищенні мільйонів мирних жителів України під час фашистської окупації. Досвід Нюрнберзького процесу свідчить про ефективність міжнародного правосуддя, що було створено завдяки спільним зусиллям світової спільноти. Головний урок Нюрнберзького процесу полягає в тому, що відплата за вчинені злочини проти людства є невідворотною, і це є основою збереження стабільного світового порядку в наш час [4].

Також слід зазначити, що юрисдикція МКС відповідно до норм Римського статуту, який регламентує його діяльність, має низку особливостей, які варто досліджувати з тим, щоб модернізувати діяльність Суду. Чимало держав є підписантами Римського статуту, однак досі не ратифікували через певні об'єктивні причини, які стосуються регламентації його діяльності. Структура і окремі норми Римського статуту тією чи іншою мірою не відповідають національному законодавству держав, тому що більшість має класичну первинну побудову кримінального закону на відміну від Статуту. Також викликати сумніви в об'єктивності та законності рішень щодо призначеного покарання може той факт, що за кожне діяння строк та покарання окремо не визначені. Римський статут, спираючись на ці нормативно-правові акти, також має бути доповнений ознаками і поняттям злочину агресії, тому що він є частиною юрисдикції суду. На думку автора, в межах Римського статуту має бути сформовано єдину дефініцію злочину агресії, його ознаки, особливості призначення покарання та суб'єктів цього діяння. [5]

Таким чином, МКС має значну роль у забезпеченні світового миру та безпеки, проте його роботу супроводжує ряд викликів та проблем, які потребують уваги та вирішення. Досягнення МКС свідчать про те, що цей орган може бути ефективним інструментом у боротьбі зі злочинністю на міжнародному рівні, але для цього необхідно залучати більше країн до співпраці та забезпечувати його незалежність та ефективність.

1. Базов О. В. Питання Міжнародно-правового статусу Міжнародного кримінального Суду. Фахове юридичне видання.2023. URL:https://www.publichnepravo.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=114:pp-2019-35-06&catid=91&Itemid=483&lang=uk. (дата звернення 10.05.2024 року).

2. Lockamyeir J. (2022) Pros and Cons of International Criminal Law and its Impact as a Transitional Justice Mechanism. URL: <https://www.standrewslawreview.com/post/pros-and-cons-of-international-criminal-law-and-its-impact-as-a-transitional-justice-mechanism>. (дата звернення 10.05.2024 року).

3. Желдак Я. Міжнародний кримінальний Суд як центральний елемент системи міжнародного правосуддя: проблеми ефективного функціонування. 2019. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-2925/>. (дата звернення 10.05.2024 року).

4. Ківалов С. Вплив міжнародного кримінального правосуддя на світовий

порядок. Актуальні проблеми держави і прав. 2011. с. 7-17. URL: <http://www.apdp.in.ua/v57/02.pdf>. (дата звернення 10.05.2024 року).

5. Василь Березняк. «Щодо особливостей юрисдикції міжнародного кримінального суду: аналіз окремих положень Римського статуту». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2022 № 1 https://visnik.dduvs.in.ua/wpcontent/uploads/2022/06/1_ua/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%9D%D0%92_1-2022-155-160.pdf (дата звернення 21.05.2024 року).

Мусієнко А. О.

здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Кіяниця В. М.

старший викладач кафедри
кримінального процесу та стратегічних
розслідувань Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ
ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ**

У сучасному Кримінальному процесуальному законодавстві України, регулювання слідчих (розшукових) дій, що включають проведення впізнання осіб та предметів, має важливе значення. Глава 20 Кримінального процесуального кодексу України (далі по тексту КПК України) визначає концепцію, сутність та порядок проведення таких дій, які є необхідними під час досудового розслідування. Однак, окремі аспекти цих процедур, які не мають чіткого законодавчого вирішення, стають об'єктом наукових дискусій та теоретичних розробок.

Статті 228 та 229 КПК України регулюють процедури пред'явлення осіб та предметів для впізнання. Проведення впізнання не входить до категорії обов'язкових слідчих (розшукових) дій, але може бути проведене відповідно до обставин справи та рішення слідчого. Основною метою цих процедур є отримання доказів, які підтверджують тотожність, схожість або відмінність осіб чи предметів, що є об'єктом розслідування.

Згідно ст. 223 КПК України, слідчі (розшукові) дії спрямовані на отримання та перевірку доказів. Їх головною характеристикою є спрямованість на виявлення слідів злочину, що підтверджує їх назву «слідчі». Термін «розшукові» вказує на те, що такі сліди зазвичай

встановлюються у процесі їхнього пошуку.

Пред'явлення для впізнання є одним із методів отримання криміналістичної інформації та відоме вже протягом тривалого часу. Проте, його статус і процедури проведення визначилися лише з часом, після організаційного формування, удосконалення та законодавчого визнання. Спочатку впізнання розглядали як частину допиту, але з часом воно стало окремою слідчою (розшуковою) дією.

Стаття 228 КПК України визначає процесуальні аспекти пред'явлення осіб для впізнання, включаючи з'ясування здатності особи впізнати іншу особу, опитування її про зовнішній вигляд та обставини, за яких вона бачила цю особу. Ці процедури мають на меті забезпечити правильність та достовірність процесу впізнання [1, с. 81].

Впізнання осіб та предметів, як важлива складова кримінального розслідування, має бути здійснене у відповідності з встановленими процедурами та стандартами для забезпечення правової вірогідності результатів. Однак, неправомірність впізнання може виникнути у випадках, коли особа, що впізнає, не була адекватно підготовлена перед процедурою. Зокрема, якщо особа, яка впізнає, не була допитана щодо прикмет та особливостей об'єктів, за якими вона може їх впізнати, або якщо вона мала можливість побачити об'єкт перед впізнанням, слідчому належить узяти до уваги ці обставини та застосувати відповідні заходи для недопущення неправомірних доказів [3, с. 2].

Процедура пред'явлення особи для впізнання має бути проведена відповідно до встановлених нормативів. Згідно з законом, особа, яка підлягає впізнанню, має бути пред'явлена особі, яка впізнає, разом з іншими особами тієї ж статі, які мають схожий вік, зовнішність та одяг. Перед проведенням впізнання, особі, яка підлягає впізнанню, пропонується зайняти будь-яке місце серед інших осіб, які також пред'являються для впізнання. Крім того, особі, яка впізнає, надається можливість вказати на об'єкт впізнання та пояснити, за якими ознаками вона його впізнала [4, с. 23].

У деяких випадках може виникнути необхідність повторного проведення впізнання з різних причин, включаючи фізичний або психологічний стан особи, що впізнає, а також обставини, що можуть вплинути на адекватність сприйняття об'єкта. Однак, слід пам'ятати, що з плином часу може зменшуватися достовірність інформації, отриманої в результаті впізнання, через втрату частини спогадів або їхнє спотворення [2, с. 81].

Отже, дотримання встановлених процедур та врахування обставин, що можуть вплинути на правомірність впізнання, є важливими аспектами забезпечення об'єктивності та достовірності доказів у кримінальному процесі.

1. Гарасимів, О., Ряшко О. Пред'явлення для впізнання як слідча розшукова дія у кримінальному провадженні 2021 с. 81-87.
2. Денисова, Д. О. Процесуальний порядок і тактичні прийоми проведення ексгумації. 2019 с. 80-84.
3. Абламський, С. Є. Порушення процедурних вимог закону щодо здійснення процесуальних дій як критерій недопустимості доказів у кримінальному провадженні. 2020 с. 1-3.
4. Нирка, Є. О. Особливості підготовки до пред'явлення для впізнання. *Часопис Київського університету права*, 3. 2023 с. 21-25.

Мінченко О. В.

здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Федченко В. М.

професор кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ОСКАРЖЕННЯ ЗАТРИМАННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Стаття 11 гарантує право затриманих у будь-який час оскаржити своє затримання в суді. Стаття 29 Конституції України втілює міжнародно-правові стандарти, що містяться в частині 4 статті 4. Стаття 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція про захист прав людини): «Будь-яка особа, яка була позбавлена волі шляхом арешту або затримання, має право порушити справу, яка повинна бути невідкладно встановлена судами щодо законності затримання і, якщо затримання є незаконним, прийняти рішення про звільнення.» Кримінально-процесуальний кодекс України (далі – КПК України) передбачає, що будь-яка особа, затримана за підозрою чи обвинуваченим у вчиненні кримінального правопорушення або в інший спосіб позбавлена волі, має бути якнайшвидше передана попередньому суду. судді першої інстанції для вирішення питання про законність і обґрунтованість його затримання, іншого позбавлення волі та подальшого тримання під вартою (ч. 2 ст. 12 КПК

України).

На практиці спосіб подолання цієї законодавчої прогалини полягає у зверненні до захисту шляхом подання скарги про перевірку законності затримання, як це передбачено статтею 11 Кримінально-процесуального кодексу. Стаття 206 КПК України визначає загальні обов'язки суддів щодо захисту прав людини. Такі скарги можуть розглядатися як в окремому судовому засіданні, так і безпосередньо під час розгляду слідчим суддею клопотань слідчих і прокурорів про обрання підозрюваним запобіжних заходів. Проте дослідження судової практики показують, що є випадки відмов у поданні скарг за незаконне затримання, оскільки вони не є предметом оскарження на стадії досудового розслідування [1].

Поширеною практикою є відмова слідчих суддів у задоволенні скарг захисту про визнання затримання незаконним, мотивуючи свою позицію наявністю законних підстав для затримання [2]. Навпаки, якщо до підозрюваного вжито запобіжні заходи, не пов'язані з триманням під вартою, а скаргу про незаконне затримання відхилено на тій підставі, що слідчий суддя вирішує питання про дотримання прав затриманого то не має повноважень брати до уваги стосунки із затриманим [3]. Однак така судова практика не узгоджується з правовою позицією Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях неодноразово звертав увагу на необхідність дотримання міжнародних стандартів, щодо перевірки законності затримання. [4].

Тобто, оскільки до повноважень слідчого судді входить здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів особи у кримінальному провадженні, він зобов'язаний розглянути скаргу сторони захисту щодо незаконності тримання під вартою незалежно від обставин справи у кримінальному провадженні.

Законом не визначено, як має діяти слідчий суддя у разі визнання затримання незаконним. Втім, підстави затримання та підстави застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є різними та не пов'язані між собою. У цьому контексті ілюстративним є підхід слідчого судді Дніпровського суду м. Києва, викладений у резолютивній частині ухвали: «Скаргу захисника Особа_4 про незаконне затримання та звільнення особи із-під варти – задовольнити. Звільнити підозрюваного Особа_4, з-під варти в залі суду. Клопотання слідчого про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою, за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 115 КК України відносно підозрюваного Особа_4 – задовольнити. Застосувати до Особа_4, запобіжний захід у виді тримання під вартою, взявши його під варту в залі суду» [5].

Скарга на незаконне затримання може бути розглянута в окремому судовому засіданні, проте КПК України не визначає протягом якого строку з моменту її надходження. На практиці слідчі судді розглядають такі скарги переважно в день їх надходження або на наступний день після їх подання. Дійсно, твердження про те, що слідчі судді розглядають скарги на незаконне

затримання переважно в день їх надходження або на наступний день, ґрунтується на декількох джерелах: 1. Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК України): Стаття 306 КПК України встановлює, що слідчий суддя зобов'язаний розглянути скаргу на дії слідчого, прокурора або на рішення про закриття кримінального провадження протягом 48 годин з моменту її надходження. Стаття 158 КПК України надає слідчому судді право винести постанову про звільнення особи з-під варти, якщо буде встановлено, що затримання було незаконним. Стаття 208 КПК України визначає порядок затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину. Згідно з цією статтею, затримана особа має право протягом 48 годин з моменту затримання звернутися до слідчого судді з клопотанням про перевірку законності затримання. Рекомендації Ради суддів України: Рада суддів України може видавати рекомендації щодо строків розгляду скарг на незаконне затримання. Узагальнення судової практики: Вищі суди України можуть узагальнювати практику розгляду скарг на незаконне затримання нижчими судами. У цих узагальненнях може бути зазначено, що скарги зазвичай розглядаються протягом одного або двох днів. Внутрішні правила судів: Багато судів мають власні внутрішні правила щодо строків розгляду скарг. Ці правила можуть встановлювати, що скарги на незаконне затримання повинні розглядатися протягом певного періоду часу, наприклад, одного або двох днів.

Орієнтуючись на міжнародний стандарт встановлення законності затримання «без зволікань», перевірка законності затримання має відбуватися у мінімальних часових межах з метою ефективного захисту права особи на свободу та особисту недоторканність. Втім доволі поширеними на практиці є випадки, коли затримана особа подає таку скаргу, а потім подає заяву про залишення скарги без розгляду. У таких ситуаціях слідчі судді переважно залишають скарги на незаконне затримання без розгляду. Затримання без розгляду справи в Україні можливе лише у виняткових випадках, чітко визначених законодавством. Це пов'язано з гарантією права на свободу та особисту недоторканність, закріпленою в Конституції України (ст. 29). Проте така практика є суперечливою, оскільки засобами судового контролю слідчий суддя має перевірити підстави відмови особи від власної заяви. Оскільки особа, перебуваючи під вартою, може мати різні, не завжди об'єктивні підстави для відмови від такої заяви.

Отже, механізм оскарження незаконного затримання під час досудового розслідування має бути чітким і досконалим, що дозволить своєчасно здійснювати захист фундаментального конституційного права особи на свободу та особисту недоторканність.

1. Ухвала слідчого судді Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 14 грудня 2017 р. № 686/25116/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71099560>.

2. Ухвала слідчого судді Скадовського районного суду Херсонської області від

02 лютого 2018 р. № 663/216/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71975796>.

3. Ухвала слідчого судді Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 24 листопада 2016 р. № 200/20087/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63841960>.

4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Малик проти України» від 29 січня 2015 р. (заява № 37198/10). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_a61.

5. Ухвала слідчого судді Дніпровського районного суду м. Києва від 06 лютого 2018 р. № 755/1910/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72021191>.

Некрасов Д.

здобувач вищої освіти 3-го курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Олексенко В. Г.

старший викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

**ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРОТЬБИ
ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Практика боротьби з тероризмом переконливо засвідчила, що вжиття ефективних заходів протидії проявам цього виду злочинів неможливе без ефективного використання інформації, що міститься в різних інформаційних системах, її належного аналізу та інтеграції. Оперативно-розшукова, науково-дослідна, судово-експертна та інші види практичної криміналістичної діяльності у сфері боротьби з тероризмом тісно пов'язані з процесом збирання, зберігання, депонування, вилучення, передачі та розповсюдження різних видів інформації. Цей процес стикається з організаційними, правовими та методологічними проблемами, які призводять до неможливості отримання відповідними установами якісної інформації, необхідної для прийняття рішень у кримінальному провадженні.

Що стосується інформаційно-аналітичного забезпечення боротьби зі злочинністю, то тут необхідно запровадити нову методологію: створення унікальної системи економічного аналізу та аналізу ризиків.

Так, відповідно до пункту 3 статті 25 Закону України «Про Національну поліцію», поліція має право виконувати завдання з

інформаційного пошуку та аналізу інформації [1].

Таким чином, збір та всебічний аналіз інформації є основою розвідувально-аналітичного забезпечення протидії злочинам, пов'язаним з тероризмом, яке являє собою широку та складну систему, що охоплює такі напрями діяльності:

- аналіз зібраної правоохоронними органами статистичної інформації про стан, структуру та динаміку таких злочинів;
- аналіз інформації про умови і способи вчинення терористичних актів та розробка ефективних шляхів і засобів боротьби з ними;
- залучення до процесу аналізу та інтеграції інформації, накопиченої правоохоронними органами в криміналістичних, оперативних, статистичних та інших обліках;
- використання інформації, що міститься в базах даних інших державних і недержавних органів та організацій (Державного казначейства, Державної фінансової служби, Державної реєстраційної служби, базах даних обліку доступу окремих працівників до будь-якої інформаційної системи, базах даних систем відеоспостереження об'єктів, базах даних будь-якого типу, що є загальнодоступними) (наприклад, бази даних різних телекомунікаційних служб, бази даних провайдерів Інтернет-послуг для користувачів);
- використання сучасних комунікаційних технологій для створення умов для логічної та технічної інтеграції різних інформаційних масивів з метою вирішення обліково-реєстраційних завдань.

Одним із напрямів підготовки до підвищення ефективності розвідувально-аналітичного забезпечення протидії тероризму є створення відповідних інформаційних баз даних, орієнтованих на вирішення різних завдань боротьби з терористичною діяльністю [2, с.39].

У світлі вищевикладеного варто зазначити, що розвідувально-аналітичне забезпечення є важливою і незамінною функцією кримінальної, оперативно-розшукової, криміналістичної та іншої кримінологічної діяльності у протидії зазначеним видам злочинів. Для вдосконалення судово-експертної діяльності необхідно не тільки створювати спеціалізовані автоматизовані інформаційні системи, а й удосконалювати вже існуючі. Тільки в цьому контексті можна буде ефективно аналізувати кримінальне середовище та адекватно реагувати на прояви тероризму.

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення 11.02.2024).

2. Олексенко В. Г. До питання про інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової протидії незаконному обігу наркотичних засобів підрозділами кримінальної поліції. В. Г. Олексенко. *Наркобізнес: сучасні глобалізаційні процеси : матеріали регіонал. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 28 лют. 2020 р.)*. – Дніпро : Видавець Біла К.О., 2020. – С. 38-41 URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/7047>.

Писаревський Є. Ю.

здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Кіяниця В. М.

старший викладач кафедри
кримінального процесу та стратегічних
розслідувань Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ – ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою є одним з ключових інструментів у кримінальному процесі, який використовується для забезпечення безпеки суспільства та ефективного проведення кримінального розслідування. Проте, застосування цього заходу потребує ретельного збалансування між необхідністю запобігти втіканню підозрюваного та забезпеченням його прав на справедливий судовий процес та гарантії від недопущення будь-якого неправомірного обмеження свободи особи.

Тримання під вартою – це запобіжний захід, який полягає в утриманні підозрюваного або обвинуваченого під вартою в спеціальних установах (таких як слідчі ізолятори або тюремні установи) під час вирішення питання про його подальшу долю в кримінальному провадженні. Такий захід може застосовуватися, коли інші запобіжні заходи вважаються недостатніми для забезпечення відповідного рівня безпеки суспільства, забезпечення правильного перебігу кримінального провадження або запобігання ухиленню від відповідальності.

Тримання під вартою зазвичай має бути обґрунтоване судом та періодично переглядатися для оцінки його необхідності та обґрунтованості. Суд виносить постанову про застосування цього запобіжного заходу на підставі обґрунтованих висновків про можливість втілення в життя особливо небезпечних злочинів або уникнення відповідальності [1, с. 340-343].

Так, за загальним правилом в Україні тримання під вартою під час досудового розслідування застосовується слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора. Під час судового провадження рішення про тримання під вартою приймає суд за клопотанням прокурора [2, с. 200-204]. Це означає, що прокурор може подати

клопотання до суду щодо застосування тримання під вартою, але рішення про це приймає суд. Суд вирішує питання про застосування цього запобіжного заходу на підставі доказів та аргументів, представлених сторонами справи.

Під час тримання під вартою особа зберігає свої конституційні права людини, включаючи право на захист, медичну допомогу та гідні умови утримання. Важливо, щоб тримання під вартою не перевищувало межі необхідного та не ставило особу в недостойні умови. Для цього законодавством передбачено обов'язковий судовий контроль за законністю і обґрунтованістю тримання під вартою. Також важливо забезпечити особі доступ до правової допомоги та можливість оскарження рішення про тримання під вартою. Головною метою тримання під вартою є не лише забезпечення безпеки суспільства, а й захист прав та інтересів особи, що перебуває під цим запобіжним заходом [3, с. 120-122].

Суддя, який призначає взяття під варту, повинен мати достатній обґрунтований матеріал щодо необхідності застосування цього заходу. Це може включати відомості про важливість справи, наявність ризиків уникнення відповідальності або тиску на свідків. Це означає, що суддя повинен мати достатньо інформації про справу і обставини, що стосуються підозрюваної або обвинуваченої особи, щоб визначити, чому саме взяття під варту є обґрунтованим і необхідним [4, с. 254-259].

Особи, які тримаються під вартою, мають право на гідні умови утримання та медичну допомогу. Це означає, що вони повинні мати доступ до необхідних умов для проживання, включаючи достатнє харчування, зручне місце для сну та особисту гігієну. Також важливо забезпечити особам, які тримаються під вартою, доступ до медичної допомоги у разі потреби.

Гарантування гідних умов утримання та медичної допомоги є важливим аспектом захисту прав людини та підтримки гідності осіб, які перебувають у відділенні поліції або ізоляторі для тримання під вартою. Це сприяє забезпеченню гуманного та справедливого підходу до утримання під вартою та дотриманню основних принципів прав людини.

Застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є необхідним елементом правової системи, спрямованим на забезпечення ефективного проведення кримінального розслідування та збереження безпеки суспільства. Проте, цей захід має бути застосований з урахуванням принципів справедливості та законності, забезпечуючи повагу до прав та гарантій кожної затриманої особи. Тільки таким чином можна досягти балансу між захистом громадянських прав та ефективним виконанням завдань правоохоронних органів.

1. Піддубна А. В., Нішта А. О. Вплив змін у законодавстві в умовах воєнного стану на порядок досудового розслідування. Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів в умовах воєнного стану : тези доповіді Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 22 черв. 2022 р.).

Харків : ХНУВС, 2022. С. 340–343.

2. Практикум зі складання процесуальних документів : навч. посібник / Кол. авт. 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро : Ліра ЛТД, 2017. 308 с.

3. Кримінальний процес: підручник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 2. 620 с.

4. Клочков В. Проблеми законодавчого забезпечення діяльності системи прокуратури та досудового слідства. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 254–259

Романова А. В.

здобувачка вищої освіти 2 курсу
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Телійчук В. Г.,

професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ : ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

У зв'язку з агресією Російської Федерації в Україні, що почалася з лютого 2022 року, було введено воєнний стан, що спровокувало надзвичайну ситуацію, також вимагає особливих заходів для забезпечення безпеки та обороноздатності країни. Один з найважливіших аспектів цієї ситуації – часткове тимчасове обмеження конституційних прав громадян, спрямованих на захист національних інтересів та забезпечення безпеки.

Оперативно-розшукова діяльність набуває особливого значення для забезпечення безпеки та захисту національних інтересів в умовах воєнного стану. Для вдосконалення цієї діяльності можуть бути використані наступні шляхи: вдосконалення технічних засобів спостереження та зв'язку, що дозволить оперативні підрозділи швидше реагувати на загрози та забезпечити ефективну взаємодію між різними підрозділами; підвищення кваліфікації персоналу за допомогою навчання та тренувань, що дозволить оперативні підрозділи краще виконувати свої обов'язки та забезпечити ефективну співпрацю з іншими відомствами та міжнародними партнерами;

збільшення співпраці з іншими відомствами та міжнародними партнерами, що дозволить оперативних підрозділах отримати доступ до нових джерел інформації та ресурсів, що допоможе їм краще виконувати свої обов'язки; удосконалення законодавства, що регулює оперативно-розшукову діяльність, для забезпечення відповідності міжнародним стандартам прав людини та правової держави.

Отже, оперативно-розшукова діяльність в умовах воєнного стану повинна бути спрямована на забезпечення безпеки та захисту національних інтересів, що вимагає від оперативних підрозділах вдосконалення своїх методів та засобів, а також співпраці з іншими відомствами і міжнародними партнерами [1, с. 68].

Оперативно-розшукова діяльність в умовах воєнного стану є складним процесом, який включає в себе розгортання спеціальних оперативних груп та одиниць, спрямованих на збір інформації про можливі загрози для безпеки країни, розкриття злочинів та виявлення ворожих агентів, передбачає використання різноманітних методів інформаційної розвідки, технічних засобів спостереження, аналізу даних та співпраці з іншими спеціальними службами. Ця діяльність передбачає використання різноманітних методів інформаційної розвідки, технічних засобів спостереження, аналізу даних та співпраці з іншими спеціальними службами [2, с. 46].

Загалом, удосконалення оперативно-розшукової діяльності під час воєнного стану передбачає комплексний підхід, який включає в себе як технічні, так і організаційні заходи з метою забезпечення ефективного захисту національних інтересів та безпеки громадян.

Для забезпечення ефективної роботи оперативних підрозділах в умовах воєнного стану, важливо вдосконалювати їх діяльність, що може бути досягнуто шляхом вдосконалення кадрового забезпечення, підвищення кваліфікації співробітників, впровадження новітніх технологій для збору та аналізу інформації та розвитку механізмів міжнародного співробітництва. Вона також передбачає використання методів інформаційної розвідки, технічних засобів спостереження, аналізу даних та співпраці з іншими спеціальними службами [3, с. 31]. Оперативно-розшукова діяльність в умовах воєнного стану є критично важливим для забезпечення національної безпеки та обороноздатності країни. Для забезпечення ефективної роботи оперативних підрозділах у воєнному стані, важливо також враховувати міжнародні стандарти прав людини та правової держави, а також забезпечувати відповідність оперативно-розшукової діяльності міжнародним нормам і стандартам.

Законодавство України передбачає можливість вживання оперативно-розшукових заходів для попередження, своєчасного виявлення та припинення злочинів. Це включає збір інформації про кримінальні події, які мають латентний характер, та дії злочинців, які можуть бути глибоко законспіровані.

Однак, вчинення злочинів в особливих умовах, пов'язаних зі збройною агресією Російської Федерації і періодом воєнного стану в Україні, може суттєво підірвати національну безпеку країни та її обороноздатність. Проблеми, що виникають внаслідок окупації територій України, мають багатогранний характер і потребують комплексного розгляду та вирішення.

У таких умовах, оперативно-розшукова діяльність повинна бути спрямована на забезпечення національної безпеки та обороноздатності країни, що вимагає від оперативних підрозділах вдосконалення їхньої діяльності, підвищення кваліфікації співробітників та впровадження нових технологій для збору та аналізу інформації.

Також, ми згодні з позицією Телійчука В. Г., що в умовах сьогодення найпоширенішим видом матеріалів ОРД вербального походження, які використовуються в інтересах кримінального судочинства, є повідомлення особи, яка перебуває в конфіденційних відносинах з підрозділами, що здійснюють ОРД. Вважається, що у більшості випадків інформація щодо обставин вчинення злочину, якою володіють оперативні джерела, може кардинально вплинути як на процес досудового розслідування, так і судового розгляду справи. Зважаючи на це, особливої актуальності набуває питання розробки та нормативного закріплення способів і форм введення такої інформації до кримінального процесу [5].

1. Албул, С. В. Оперативно-розшукова діяльність. 2023. С. 69.
2. Албул, С.. Оперативно-розшукова тактика: поняття та структура. 2022. С. 78
3. Назаренко І. В. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності як приводів і підстав для початку досудового розслідування злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. *Форму права*. 2017. № 5. С. 265-270.
4. Топольницький В. В. Особливості регулювання військових правовідносин в умовах особливого періоду, воєнного стану та в бойовій обстановці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 231-235.
5. Телійчук В. Г. Оперативно-розшукова протидія наркозлочинності в мережі Інтернет як стратегія протидії наркозлочинності в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спеціальний випуск № 1 (91) «Протидія наркозлочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення». С. 115-122. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/1868/1/8.pdf>.

Срібний В. Ю.

здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Кіяниця В. М.

старший викладач кафедри
кримінального процесу та стратегічних
розслідувань Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНІ ПІДСТАВИ І ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Закриття кримінального провадження є важливою процедурою в правовій системі, спрямованою на ефективне врегулювання справи відповідно до закону. Згідно зі ст. 283 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України), однією з форм закінчення досудового розслідування у кримінальній справі є саме закриття кримінального провадження.

Законодавство визначає низку обставин, за яких може бути прийняте рішення про закриття кримінального провадження, зокрема відсутність події кримінального правопорушення, відсутність в діянні складу кримінального правопорушення або недостатність доказів для доведення вини особи в суді. Також серед підстав для закриття можуть бути смерть підозрюваного чи обвинуваченого, набрання чинності закону, яким скасована кримінальна відповідальність за вчинене діяння, або не відновлення строку досудового розслідування [1, с. 47].

Важливо також враховувати рішення суду щодо закриття кримінального провадження з підстав, передбачених частиною другою ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України. Це може включати звільнення особи від кримінальної відповідальності, відмову прокурора від підтримання державного обвинувачення або досягнення податкового компромісу у справах, пов'язаних з податковими зобов'язаннями [3, с. 8].

Закриття кримінального провадження є важливим етапом у забезпеченні справедливості та виконанні принципів законності та правосуддя. Вирішення справи шляхом закриття кримінального провадження повинно ґрунтуватися на дотриманні всіх процесуальних норм і враховувати інтереси всіх сторін у справі.

Закриття кримінального провадження стосовно юридичної особи є

важливою процедурою в правозахисній системі, оскільки вона регулює дії та відповідальність організацій перед законом. Відповідно до ч. 3 ст. 284 КПК України, провадження стосовно юридичної особи може бути закрите у певних випадках [4, с. 15].

Один з таких випадків – встановлення відсутності підстав для застосування до неї заходів кримінально-правового характеру. Це означає, що відсутність достатніх доказів чи недостатність обґрунтування вини юридичної особи може послужити підставою для закриття провадження. Також, закриття кримінального провадження стосовно юридичної особи може настати в разі закриття кримінального провадження або ухвалення виправдувального вироку щодо уповноваженої особи юридичної особи. Це вказує на те, що вирішальну роль у прийнятті рішення про закриття провадження може відігравати вирок суду або рішення прокурора щодо окремих осіб, які представляють інтереси юридичної особи [1, с. 26].

Процедура закриття кримінального провадження проводиться з дотриманням встановленого порядку. Слідчим або прокурором приймається постанова про закриття кримінального провадження, яка може бути оскаржена в порядку, визначеному КПК України [2, с. 35].

Крім того, важливою складовою процедури закриття є повідомлення сторонам про прийняте рішення. Копія постанови про закриття кримінального провадження надсилається заінтересованим особам, зокрема заявникам, потерпілим, прокурору та іншим учасникам провадження. Це забезпечує дотримання принципу відкритості та можливість оскарження прийнятого рішення.

У відповідності до положень КПК України, суд у разі виявлення під час судового розгляду обставин, передбачених пунктами 1 і 2 частини 1 статті 284 КПК України, зобов'язаний ухвалити виправдувальний вирок (частина 7 статті 284 КПК України). Це вказує на те, що суд повинен врахувати всі надані докази та аргументи та прийняти рішення відповідно до закону.

У випадках, коли під час судового провадження виявляються обставини, передбачені пунктами 5, 6, 7, 8, 9, 9-1 частини 1 статті 284 КПК України, а також у випадку, передбаченому пунктами 2, 3 частини 2 статті 284 КПК України, суд приймає ухвалу про закриття кримінального провадження (ч. 7 ст. 284 КПК України). Це означає, що суд враховує всі обставини справи та приймає рішення про закриття провадження, якщо це виправдано законом і наявною доказовою базою. Варто зазначити, що закриття кримінального провадження або ухвалення вироку з підстави, передбаченої пунктом 1 частини 2 статті 284 КПК України, не допускається у випадку, якщо підозрюваний або обвинувачений проти цього заперечує. В такому випадку кримінальне провадження продовжується відповідно до загального порядку, передбаченого КПК України (ч. 8 ст. 284) [3, с. 26].

Також, якщо підозрюваний або обвинувачений заперечує проти закриття кримінального провадження або ухвалення вироку на підставі його

звільнення від кримінальної відповідальності, то в цьому випадку кримінальне провадження також продовжується відповідно до загального порядку, передбаченого КПК України.

Отже, закриття кримінального провадження відіграє ключову роль у забезпеченні справедливості та виконанні принципів законності в правовій системі. Під час судового розгляду суд зобов'язаний ухвалити виправдувальний вирок у разі виявлення певних обставин, передбачених законом. Також суд приймає ухвалу про закриття кримінального провадження, якщо обставини справи виправдовують це рішення, враховуючи всі законні аргументи та докази.

1. Гуртієва, Людмила Миколаївна. Закриття кримінального провадження в стадії підготовчого провадження (за деякими підставами). Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи 2021. С. 185-191.

2. Літвінова, І. Ф., Кісільова Т. І. Підстави та процесуальний порядок закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування. Вектор, 2020. С. 37

3. Павич, Х. М. Закриття кримінального провадження судом першої інстанції. Львів, 2017. С. 42.

4. Рось, А. В. Закриття кримінального провадження: проблеми правової регламентації. 2018 С. 42.

Спицька А. О.

здобувач вищої освіти 3-го курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Телійчук В. Г.

професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, доцент

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК СПОСІБ ВИЯВЛЕННЯ ОСІБ СХИЛЬНИХ ДО ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Оперативно-розшукове прогнозування в сучасному світі відіграє надзвичайно важливу роль у роботі правоохоронних органів. Це складна та відповідальна діяльність, яка ґрунтується на науковому аналізі ймовірних

шляхів та наслідків майбутнього розвитку різних злочинних явищ та процесів. Це включає формування злочинних структур, вчинення різних видів злочинів – від вбивств і розбійних нападів до економічних злочинів, а також виявлення правопорушень серед різних соціальних груп, включаючи дітей.

Оперативно-розшукове прогнозування відбувається на основі аналізу розвитку злочинних тенденцій в минулому та їх поточного стану. Застосовуються різні методики, включаючи аналіз індивідуальних особливостей потенційних злочинців та їх місце у злочинному середовищі. Основні завдання оперативно-розшукового прогнозування включають узгодження минулих характеристик об'єктів діяльності з їх поточним станом, визначення прогностичних ознак, що вказують на ймовірність майбутніх злочинних дій, та створення моделей майбутньої злочинної активності для визначення ймовірних висновків.

Прогнозування в діяльності оперативних підрозділів необхідно застосовувати для того, щоб зрозуміти, як і в якому напрямку будуть розвиватися події, (приміром у тій чи іншій галузі або сфері економіки) та вчасно підготуватися до активного впливу на них [1, с. 357].

Застосування методів прогнозування в оперативно-розшуковій тактиці дозволяє підвищити якість оперативно-розшукових дій та прийняття тактичних рішень. Це допомагає збільшити ефективність боротьби зі злочинністю та забезпечити безпеку суспільства. Оперативно-розшукове прогнозування виступає не лише інструментом виявлення та припинення злочинних дій, але й засобом попередження майбутніх правопорушень.

Враховуючи швидкі темпи змін у суспільстві та технологічній сфері, оперативно-розшукове прогнозування стає невід'ємною складовою роботи правоохоронних органів. Використання передових методів аналізу даних та розвитку технологій дозволяє підвищити точність та швидкість прогнозування. Це робить його надзвичайно актуальним у сучасних умовах боротьби зі злочинністю та забезпечення правопорядку.

Прогнозування використовується для вироблення правильної програми дій і прийняття управлінських рішень, що забезпечують найкраще досягнення результатів при виконанні завдань протидії організованій злочинності [2, с.30].

Зроблений правильний прогноз дій злочинного середовища надає оперативному співробітнику переваги у протиборстві і визначає оптимальний вибір сил і засобів для їх подолання. Така діяльність надає можливість дезорієнтувати злочинців і в короткий термін здійснити документування їхніх протиправних дій [3, с. 7].

Прогнозування ґрунтується на: раніше виявлених закономірностях; знанні реального стану об'єкта (явища); виявленні тенденцій його розвитку [4, с. 111].

Результатом оперативно-розшукового прогнозування є прогнозний

висновок – досить чітке формулювання майбутніх подій. Прогноз – це судження про невідоме раніше, реально можливе становище речей, яке висловлюється на основі вірогідної інформації про вихідні і супутні явища. Прогноз створює скеровувальне і стимулювальне цілеспрямовування для вирішення конкретних практичних завдань.

Передбачення на підставі аналогії дозволяє встановлювати можливість появи злочинців у певному місці та часі. Цей підхід використовується для оперативного передбачення об'єктів з метою їх розкриття, а також для встановлення спостереження в рамках оперативно-розшукових заходів та запобіжних заходів до осіб, які вже мали правопорушення, умовно засуджених та інших. Норми відповідних відомчих документів ґрунтуються на такому передбаченні, де зазначається перелік категорій осіб, які повинні бути об'єктом оперативного або профілактичного обліку. Цей перелік охоплює тих, хто в подібних ситуаціях (наприклад, після відбуття покарання, потрапляючи до організованої злочинної групи, залучений до вживання наркотичних речовин тощо) проявляє або може проявити кримінальну активність.

Аналогія, особливо коли йдеться про дії людей, не завжди може забезпечити точний прогноз, а, відповідно, і правильне тактичне рішення. Це пояснюється індивідуальними особливостями людей, які навіть у подібних умовах можуть вести себе по-різному. Наприклад, не всі особи з кримінальним минулим, навіть за серйозні злочини, повторюють свої дії; не всі, хто тимчасово безробітний, потрапляють до середовища злочинності; не всі підлітки, які залишаються без дорослих нагляду, вчиняють крадіжки тощо. Тому часто тактичні прогнози базуються на оцінці специфічних якостей особи (соціального досвіду, інтелекту, фізичних характеристик, професійних навичок тощо) або організованих злочинних груп (їх чисельності, міжгрупових зв'язків, ступеня гіллястості, досвіду в злочинній сфері, технічного забезпечення, наявності зброї тощо). Найвищий рівень точності тактичних прогнозів досягається завдяки докладному аналізу специфіки об'єктів (осіб, груп) з використанням всіх можливих джерел інформації (відкритих і конфіденційних). Цим шляхом можна виявити постійні характеристики (звички, зв'язки, навички), повторюваність дій, життєві цикли (періоди активності в злочинній сфері або розслаблення для осіб і груп).

Оперативно-розшукове прогнозування є надзвичайно ефективним інструментом для виявлення осіб, які схильні до вчинення кримінальних правопорушень. Шляхом умовного продовження тенденцій розвитку об'єктів від минулого до сучасного та майбутнього, застосовуючи різноманітні методики прогнозування, можна визначити структурні завдання оперативно-розшукового прогнозування. Ці завдання включають зіставлення минулих характеристик з реальним станом, визначення прогностичних ознак, створення прикладної моделі майбутньої злочинної діяльності та оперативно-тактичне прогнозування.

Застосування методів прогнозування в оперативно-розшуковій тактиці забезпечує підвищення якості та результативності оперативно-розшукових дій, поповнення інформації, підвищення гарантій уникнення помилок та ефективніше використання ресурсів. Однак, важливо враховувати, що аналогія та прогнози, хоч і є корисними інструментами, не завжди можуть гарантувати абсолютну точність через індивідуальні особливості поведінки людей. Тому, вирішальним є поєднання прогнозування з детальним аналізом специфіки об'єктів та використанням усіх можливих джерел інформації.

1. Телійчук В. Г., Оперативно-розшукове прогнозування як спосіб виявлення організованих злочинних груп. *Науковий журнал «Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки». Том 26, №2-1(2), 2013 р. С. 356-361. URL: <https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/26-65-2-1-ch-2>.

2. Телійчук В. Г., Рец В. В. «Оперативно-розшукова тактика: практичний аспект та значення її окремих елементів». *Norwegian Journal of Development of the International Science*, № 64, 2021 р. с. 27-30. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/operativno-rozshukovataktika-praktichniy-aspekt-ta-znachennya-yiyi-okremih-elementiv/viewer>.

3. Ортинський В. Особливості інформаційного забезпечення оперативно-розшукового прогнозування у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. *Науковий журнал «Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». Випуск 5, Номер 906 (20), 2018, с. 4-9. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/sep/18355/3.pdf>.

4. Бусол О. Ю. «Підрозділи аналітичної розвідки як спеціальний суб'єкт оперативно-розшукового прогнозування». *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 2(2). С. 106-115. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2011_2\(2\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2011_2(2)_14).

Сарана В. В.

здобувач вищої освіти ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету
внутрішніх справ

Шиян А. Г.

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДОПИТУ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ

Насамперед, слід зазначити, що допит деяких учасників кримінального провадження під час досудового розслідування в судовому засіданні проводиться не часто, а лише якщо виникли випадки, що унеможливають

їх допит безпосередньо під час судового розгляду. Перелік учасників, яких дозволяється допитувати під час досудового розслідування в судовому засіданні, а також інші питання, що стосуються порядку допиту, визначаються положення статті 225 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [1].

Зазначеною статтею встановлено, що за клопотанням сторони кримінального провадження, представника юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження, допиту може підлягати лише свідок, потерпілий, а також особа, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого (можливість допиту військовополоненого визначено Законом України № 2472-IX від 28.07.2022 «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» [2]). З таким клопотанням згадані сторони можуть звернутися до слідчого судді лише у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я особи, її тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити її допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань.

Виходячи з наведених положень, можна бачити, що всі вони мають нечіткий, розмитий характер і не дають конкретної відповіді на питання, що саме слід розуміти під тим чи іншим винятковим випадком. Тому, суб'єктивна оцінка однієї із сторін, наділених правом звернення з клопотанням до слідчого судді, тієї чи іншої процесуальної ситуації та віднесення її до виняткового випадку, не завжди буде об'єктивною і може містити в собі лише намір затягування досудового розслідування. Тим більше, що ця суб'єктивна оцінка завжди буде кореспондуватися з такою ж оцінкою слідчого судді, який буде розглядати клопотання.

Аналіз положень ст. 225 КПК України свідчить про те, що затягуванню досудового розслідування в таких випадках сприяє ще одна законодавча прогалина. Так, положення цієї статті не встановлюють для слідчого судді строки розгляду клопотання про проведення допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні. Можна собі уявити, наскільки «швидко» слідчий суддя, не будучи зв'язаним конкретним строком, розглядатиме ці клопотання, виходячи з того непомірного навантаження, яке йому приходится витримувати в сучасних умовах (незаповненість суддівських посад, велика кількість справ у його провадженні тощо).

Визначені законодавцем положення статті 225 КПК України не дають конкретної відповіді на питання, чи може звертатись з клопотанням до слідчого судді про проведення такого допиту потерпілий (як стосовно свого допиту, так і допиту інших осіб). Так, І.В. Гловюк вважає, що законодавець із незрозумілих причин не відніс потерпілого до суб'єктів звернення з відповідним клопотанням [3, с. 275]. Якщо навіть виходити з положень

пункту 19 частини 1 статті 3 КПК України, якими визначено, що потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених цим Кодексом, є стороною обвинувачення, то не зрозуміло, як потерпілий повинен діяти в разі необхідності допиту самого себе або інших осіб. Законодавча прогалина допускає двоїстість його дій в такій ситуації – або звертатися з відповідним клопотанням безпосередньо до слідчого судді, або це питання він повинен вирішувати за допомогою слідчого, дізнавача, прокурора. Як у першому, так і в другому випадках рішення слідчого судді, слідчого, дізнавача, прокурора стосовно задоволення цих клопотань може бути неоднозначним.

Як підсумок слід зазначити, що викладені вище законодавчі прогалини, які стосуються підстав і порядку здійснення допиту свідка, потерпілого, а також особи, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого, під час досудового розслідування в судовому засіданні створюють перешкоди слідчим, дізнавачам, прокурорам, а також слідчим суддям у їх ефективній діяльності. На наш погляд, вирішення цих проблем можливе за умови внесення відповідних змін та доповнень до положень ст. 225 КПК України.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Закон України № 2472-IX від 28.07.2022 «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-20#n33>.

3. Гловюк І. В. Депонування показань свідка, потерпілого за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 274-281.

Такташов П. С.

курсант 104 навчального взводу
факультету № 1 Донецького
державного університету
внутрішніх справ

Дробенко Д. Ф.

викладач кафедри кримінального
процесу та криміналістики факультету
№ 1 Донецького державного
університету внутрішніх справ,

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ (СЛІДЧИХ) РОЗШУКОВИХ ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Нормативне забезпечення є вкрай важливим аспектом будь-якої діяльності. Розглядаючи відповідне забезпечення в контексті досудового розслідування та кримінального провадження в цілому варто зазначити, що вкрай важливим воно є під час проведення негласних слідчих розшукових дій, які в свою чергу є різновидом слідчих дій. Прозорість законодавчої регламентації порядку проведення НСРД, наявність визначених законом механізмів контролю за їхнім провадженням, поєднання в системі кримінального провадження гласних і негласних методів здобуття інформації про підготовлювані та вчинені злочини за одночасного посилення конституційних гарантій прав і свобод особи стає ефективним інструментом протидії злочинності [1, с. 15]. Досліджуючи питання правового забезпечення такого поняття доречно було б надати йому визначення, отже, відповідно до статті 246 Кримінального процесуального кодексу України. Негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом [2]. Зазначений кодекс 21 главою регулює основні питання, що стосуються проведення негласних слідчо-розшукових дій, серед яких загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії, втручання у приватне спілкування, а також інші види негласних слідчих (розшукових) дій, передбачені розділом 21 Кримінального процесуального кодексу України, мають у повному обсязі відповідати засадам Конституції України, зокрема статті 3, що засвідчує наступне – Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [3]. Отже, проведення негласних слідчо-розшукових дій має першочергово відповідати засадам основного Закону

України. Система правового регулювання проведення вищезазначених дій має складну та багаторівневу структуру, кожен з елементів якої повинен першочергово базуватися Конституції України, відповідно до засад проведення негласних слідчо-розшукових дій серед елементів цієї системи варто нормативно-правові акти міністерств і відомств (накази, вказівки, положення, розпорядження, інструкції), що упорядковують організаційну, управлінську, адміністративно-правову частини порядку проведення НСРД у їхньому взаємозв'язку з дотриманням прав і свобод людини й громадянина [4, 258-260]. Необхідно розуміти, що всі нормативно-правові акти, які регулюють та регламентують проведення негласних слідчих (розшукових) дій, тісно пов'язані та взаємодіють з Кримінальним процесуальним кодексом України, який є регулятором та головним регламентом під час проведення зазначених дій. Розглядаючи нормативно-правові акти відомств варто загострити увагу на такому з них, як «Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій і використання їхніх результатів у кримінальному провадженні», що є кодифікацією норм проведення та використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій, зазначена інструкція поширюється на всі відомства та установи, що здійснюють відповідну діяльність. Перелік суб'єктів, які уповноважені на проведення НСРД зазначено у розділі 1 відповідної інструкції.

Тож зазначений вище аналіз правового забезпечення саме проведення НСРД є невід'ємною складовою нормативного забезпечення використання результатів НСРД саме у кримінальному провадженні. Не дивлячись на те, що у світі за допомогою негласних засобів розслідування розкривається понад 85 % тяжких та особливо тяжких злочинів й результати більшості негласних засобів визнаються судами західних країн судовими доказами, аналіз понад 5-річної вітчизняної практики застосування НСРД виявив, що лише до 5 % їх результатів визнаються доказами вітчизняними судами [5, 82]. На ефективність використання зазначених матеріалів впливають маса чинників, серед яких непридатність результатів НСРД для використання їх при обґрунтуванні обвинувачення у зв'язку з неналежним процесуальним закріпленням проведення НСРД; неякісне процесуальне оформлення результатів НСРД; порушення прав, свобод та законних інтересів осіб під час проведення НСРД; порушення порядку отримання рішень на проведення НСРД чи відсутність таких рішень; невідповідність результатів НСРД вимогам допустимості, належності й достовірності тощо; громіздкість процедури їх розсекречення, що потребує часу в реальних умовах його процесуальної обмеженості; неможливість чи недоцільність розсекречення результатів НСРД з урахуванням форм і методів їх проведення та використання конфіденційних співробітників при їх проведенні; невизнання судом результатів НСРД допустимими, належними, достовірними доказами, а сукупності наданих доказів, отриманих за результатами НСРД, – достатніми для прийняття судового рішення; невміння належним чином

стороною обвинувачення обґрунтовувати свою позицію у суді доказами, отриманими за результатами НСРД; недостатність результатів НСРД для прийняття відповідного процесуального рішення судом та ін. [6, с. 105] У контексті розгляду правової регламентації доречно сказати про те, що результати негласних слідчих (розшукових) дій автоматично не набувають статусу доказів у кримінальному провадженні. Такі матеріали підлягають перевірці на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій [7, 107]. Тож відповідно до цієї тези варто зазначити, що отримані внаслідок негласних слідчих (розшукових) дій дані можуть використовуватися в доказуванні, якщо вони отримані з процесуальних джерел, передбачених ч. 2 ст. 84 КПК України. Таким чином можна сказати наступне – правове регулювання використання результатів НСРД у кримінальному провадженні здебільшого регламентується КПК України, зокрема статтею 256, яка передбачає використання результатів НСРД у доказуванні.

Отже, підсумовуючи можна варто сформулювати таку думку – нормативне забезпечення використання результатів НСРД безпосередньо пов'язане з правовим регулюванням та регламентацією саме проведення зазначених слідчих дій. Оскільки саме відповідність чинним нормам та правилам їх проведення є визначними чинником у результативності та доцільності використання результатів НСРД не лише в кримінальному провадженні, а й в інших стадіях досудового розслідування.

1. Городовенко В. Судовий контроль за проведенням слідчих (розшукових) і негласних слідчих дій. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 1. С. 15–20.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

4. Яровий А. Р. Правове регулювання проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1 С.258-260.

5. Сергєєва Д. Б. Напрями використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій... У кримінальному процесуальному доказуванні. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 82.

6. Сергєєва Д. Б. Результати негласних слідчих (розшукових) дій: проблемні аспекти визначення. *Право і громадянське суспільство: наук. журн.* [Електронне видання]. <http://lclaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-6-2014/item/151> № 1 (6). С. 97-106.

7. Використання негласних слідчих (розшукових) дій у протидії насильницьким злочинам щодо дітей. *Національний юридический журнал: теорія и практика*. 2019. № 2. С. 107.

Тимченко К. А.

здобувач вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Рогальська В. В.

доцент кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ, кандидат
юридичних, доцент

**ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ
ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ДО НЕПОВНОЛІТНЬОГО
ПІДОЗРЮВАНОВОГО, ОБВИНУВАЧЕНОГО**

Термін «запобіжні заходи» не визначений у Кримінальному процесуальному кодексі України, тому для його розуміння необхідно звернутися до літератури з кримінального процесу.

На думку З.З. Зинатулліна, «Запобіжні заходи» – це примусові заходи кримінально-процесуального характеру, що застосовуються органами дізнання, слідства або прокуратури до обвинуваченого (або підозрюваного, залежно від обставин), а також судом до обвинуваченого у суворо визначеній справі. Це примусові заходи, що застосовуються судом до обвинуваченого у разі, якщо обвинувачений ухиляється від слідства або суду (до набрання вищою законної сили), або з метою перешкодити встановленню об'єктивної істини чи перешкодити продовженню злочинного діяння, а також з метою забезпечення виконання судового рішення у кримінальній справі [1, с. 11].

Відповідно до статті 493 Кримінального кодексу України, до неповнолітніх підозрюваних та обвинувачених застосовуються як загальні запобіжні заходи (тримання під вартою, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою як тимчасовий запобіжний захід), так і спеціальні запобіжні заходи (передача під нагляд). Оскільки правова природа загальних запобіжних заходів вже була розглянута в розділах 3-4, цей підрозділ присвячений ефективності та доцільності окремих видів запобіжних заходів, які можуть бути застосовані до неповнолітніх.

При визначенні ефективності запобіжного заходу щодо неповнолітніх відправною точкою має бути те, чи має цей захід бажаний результат або ефект. Наприклад, застава є неефективною, якщо неповнолітній не працює,

вчиняє крадіжку, а батьки утримують заставу. У таких випадках застава може призвести до того, що неповнолітній не виконає своїх зобов'язань і вчинить новий майновий злочин.

З огляду на правову природу запобіжних заходів, що застосовуються до повнолітніх та неповнолітніх підозрюваних та обвинувачених, слід зазначити, що оцінка адекватності та ефективності таких заходів значною мірою має прогностичний характер. Отже, слідчі та прокурори, ініціюючи застосування запобіжних заходів, а слідчі судді та суди, вирішуючи питання про обрання запобіжних заходів, повинні враховувати всі обставини кримінального провадження, оскільки законодавець надав їм можливість обирати ті чи інші види запобіжних заходів [2].

Тому для того, щоб визначити доцільність обрання запобіжних заходів неповнолітнім, необхідно дослідити обставини, які необхідно враховувати при такому обранні. У підрозділі 2.3 розглядається характер обставин, які необхідно враховувати при обранні запобіжних заходів повнолітнім підозрюваним та обвинуваченим. Так, необхідно розглянути ситуацію, передбачену статтею 178 Кримінального кодексу України. За аналогічних обставин стаття 178 Кримінального кодексу України також застосовується при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу щодо неповнолітніх.

Європейський суд з прав людини також зазначив, що відповідно до статті 485 Кримінального кодексу України слідчі судді та суди зобов'язані враховувати вік підозрюваного/обвинуваченого в усіх випадках.

У зв'язку з цим виникає питання, чи поширюється обов'язок посадових осіб відкрити справу за статтею 485 Кримінального кодексу України на момент обрання запобіжного заходу щодо неповнолітнього. Законодавець передбачає, що ці випадки підлягають доказуванню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Це означає, що, як правило, факт встановлення цих обставин може бути пізніше моменту обрання запобіжного заходу (наприклад, допит вчителя школи, в якій навчається неповнолітній підозрюваний, допит батьків або знайомих неповнолітнього підозрюваного, отримання доказів про місце проживання неповнолітнього підозрюваного). Як правило, на момент закінчення досудового розслідування слідчому відомі всі обставини, що стосуються особи підозрюваного. Тому, за відсутності прямої вказівки, цілком ймовірно, що законодавець не поклав на слідчого суддю чи суд обов'язок встановлювати всі обставини, передбачені статтею 485 Кримінального кодексу України, при застосуванні запобіжного заходу щодо неповнолітнього [3].

Відповідно, при вирішенні питання про доцільність застосування запобіжного заходу до неповнолітнього, обрання конкретного виду запобіжного заходу має ґрунтуватися, насамперед, на його відповідності меті (тобто, чи допоможе він запобігти спробам неповнолітнього перешкоджати проведенню досудового розслідування, втечі із зали судового засідання або

знищенню предметів, які мають відношення до кримінального провадження). Це питання слід розглядати з наступних позицій. При визначенні ефективності превентивних заходів щодо неповнолітніх важливо враховувати, чи досягнуть вони бажаного результату або ефекту. Наприклад, якщо неповнолітній не працює і вчиняє крадіжку, а батьки не дають грошей на заставу, то застава є неефективною. У такому випадку застава може призвести до того, що неповнолітній втратить роботу і вчинить інший майновий злочин.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.

2. Фоміна Т. Застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні: проблеми теорії та практики URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b95bfd96-e3b3-4117-b910-4004f9ecf0e4/content> (дата звернення 15.04.2024).

3. Кримінальний процес : підруч. / Ю. М. Groшевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Groшевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х. : Право. 2013. 824 с.

Джаним А. С.

здобувач вищої освіти ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Шиян А. Г.

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

У сучасному світі інформаційні технології стають невід'ємною частиною всіх сфер життя, включаючи правову систему. Однією з інновацій, яка набуває все більшої популярності, є застосування електронного судочинства. У контексті кримінального судочинства впровадження електронних засобів комунікації, обробки та зберігання інформації відкриває нові можливості для підвищення ефективності, прозорості та доступності правосуддя. Водночас, це породжує низку питань та викликів, пов'язаних з технічними, правовими та етичними аспектами використання електронних систем.

Стосовно цього питання науковець А. Столітній визначив електронне

кримінальне провадження як режим кримінальної процесуальної діяльності, заснований на композиційних алгоритмах автоматизованих кримінальних процесуальних процедур ЄРДР та інтегрованих із ним електронних інформаційних систем. Таке провадження реалізується суб'єктами в електронному форматі та фіксується в офіційному електронному процесуальному документі [1, с. 24]. На думку науковця, запровадження електронного кримінального провадження матиме такі позитивні наслідки, як:

- 1) оптимізація процедури досудового розслідування;
- 2) удосконалення механізму контролю та нагляду;
- 3) економія бюджетних коштів за рахунок скорочення видатків на витратні матеріали, пересилання, зменшення кількості працівників;
- 4) усунення бюрократичних процедур;
- 5) збільшення рівня довіри суспільства до правоохоронних органів, покращення становища України в рейтингу відповідних міжнародних реєстрах ефективності правоохоронних та судових систем [1, с. 33].

В свою чергу, науковець Г. Чигирин до всіх зазначених переваг електронного кримінального провадження додає не менш важливий – реалізацію завдань кримінального провадження в розумні строки [2, с. 75].

І дійсно, якщо проаналізувати переваги електронного кримінального судочинства в разі його запровадження в Україні, то воно, безумовно, сприятиме покращенню функціонування судової системи. Однією з головних переваг є підвищення ефективності та оперативності судових процесів. Використання електронних систем дозволяє автоматизувати багато рутинних операцій, скоротити час на обробку документів та пришвидшити обмін інформацією між учасниками процесу. Завдяки електронному судочинству суди можуть розглядати більшу кількість справ у коротший термін, що підвищує загальну продуктивність системи правосуддя.

Іншою важливою перевагою є зниження витрат на судочинство та скорочення паперового документообігу. Перехід до електронного формату дозволяє значно зменшити витрати на папір, друк та фізичне зберігання документів. На відміну від паперових, електронні документи легко зберігати, копіювати та передавати, що зменшує адміністративні витрати та підвищує зручність роботи з ними. Крім того, електронне судочинство зменшує потребу в фізичних архівах, що сприяє більш ефективному використанню простору та ресурсів.

Покращення доступності правосуддя для учасників процесу є ще однією важливою перевагою електронного судочинства. Використання цифрових технологій дозволяє учасникам процесу взаємодіяти з судовою системою незалежно від їхнього місця перебування, що особливо актуально в умовах сучасного світу, де мобільність та гнучкість є ключовими аспектами. Електронні засоби комунікації, такі як відеоконференції та електронна подача документів, дозволяють усім сторонам процесу брати участь у судових засіданнях та подавати необхідні документи без фізичної

присутності в суді. Це значно спрощує доступ до правосуддя для людей, які проживають у віддалених районах, мають обмежені фізичні можливості або інші обставини, що ускладнюють їхню участь у традиційних судових процесах.

Однак впровадження електронного кримінального судочинства стикається з рядом викликів та проблем, які потребують уваги та вирішення. Однією з найважливіших є забезпечення кібербезпеки та конфіденційності інформації. Перехід до цифрового формату супроводжується ризиками щодо зловживання, хакерських атак та несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації. Це тягне за собою необхідність розробки та впровадження ефективних заходів захисту даних, шифрування інформації та забезпечення надійності кіберінфраструктури судової системи.

Другою важливою проблемою є захист прав учасників процесу, зокрема права на справедливий суд. Впровадження електронного судочинства повинно забезпечувати рівний доступ до правосуддя для всіх сторін, уникнення цифрового відчуження та забезпечення можливості ефективно захищати свої права та інтереси в онлайн-середовищі. Це означає розробку прозорих та справедливих процедур, які враховують специфіку електронного судочинства та гарантують достатній рівень захисту прав учасників процесу.

Третій виклик пов'язаний з технічними та інфраструктурними проблемами, що виникають при переході до електронного формату. Це можуть бути проблеми з інтеграцією різних інформаційних систем, недоліки в роботі програмного забезпечення або недостатня готовність інфраструктури до впровадження нових технологій. Для успішного впровадження електронного кримінального судочинства необхідно вирішувати ці проблеми, забезпечуючи надійність та ефективність роботи системи.

У цьому взаємозв'язку слід зазначити, що застосування електронного кримінального провадження показало хороші перспективи в таких країнах, як США, Канада, Німеччині, Бельгія (проект Phenix), Саудівській Аравії, Грузії, Казахстані (е-кримінальна справа).

Отже, електронне кримінальне судочинство відкриває перед сучасною правовою системою нові можливості для підвищення ефективності, прозорості та доступності правосуддя. Ця інновація має переваги, такі як оптимізація процесу досудового розслідування, зменшення витрат на судочинство та покращення доступності правосуддя для учасників процесу. Проте, впровадження електронного судочинства супроводжується рядом викликів, включаючи забезпечення кібербезпеки та конфіденційності даних, захист прав учасників процесу та вирішення технічних та інфраструктурних проблем. Збалансоване вирішення цих питань є ключем до успішного впровадження електронного кримінального судочинства в Україні та підвищення його ефективності в сучасному правовому середовищі.

1. Столітній А. Концепція електронного кримінального провадження в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. № 4. С. 24–35. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/4-2018/stolitnij.pdf>.

2. Чигрина Г. Л. Перспективи запровадження міжнародного досвіду електронного кримінального провадження в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 2. С. 72–76. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v2_2018/18.pdf.

Трень Т. О.

слухач магістратури 1 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Захарко А. В.

доцент кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ
У ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ: ДОСВІД США ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ДЛЯ УКРАЇНИ**

Практика використання безпілотних літальних апаратів (далі – БпЛА) військовослужбовцями Сполучених Штатів Америки (далі – США) бере свій початок з 2000 року. Наразі застосування БпЛА в США досягло такого рівня, що їх використовує більшість відділів поліції та шерифів для пошуково-рятувальних операцій, реагування на стихійні лиха, моніторингу натовпу, реконструкції дорожніх пригод, обстеження місця вчинення кримінального правопорушення.

Досліджуючи історичний аспект використання БпЛА для виконання службових завдань, вважаємо за потрібне зазначити, що практичне значення застосування вказаної технології було визначено ще в далекому 1972 році командуванням Військово-повітряних сил США, як технології «нуля смертей», керівна мета якої полягала в тому, що застосування дронів дозволяє виконувати бойові завдання, не жертвуючи життям та здоров'ям особового складу [1].

Незвичайне практичне втілення знайшло використання БпЛА правоохоронцями США в період активної фази коронавірусу. Однією з

американських компаній було розроблено програмне забезпечення, що дозволило з використанням дронів з повітря спостерігати та контролювати дотримання громадянами режиму носіння масок та соціальної дистанції. Цікавим досвідом використання БпЛА поліцейськими підрозділами США слугує також застосування їх для приборкання натовпу, спостереження за таборами бездомних, обґрунтування арештів [2-3].

Американським правоохоронним органам належить і першість щодо використання дрону, озброєного електрошокером, з метою арешту переслідуваного злочинця. Таке рішення обґрунтовувалося тим, що застосування озброєних електрошокером «Taser» дронів може зберегти життя працівникам поліції під час проведення небезпечних операцій. Водночас неприйняття суспільством ідеї, що безпілотники можуть бути обладнані якимось видом зброї, є перешкодою, яку треба подолати. Та попри те, що правоохоронним та законодавчим органам різних країн ще необхідно вирішити юридичні питання, пов'язані з використанням дронів, очевидно, що можливості поліції із залученням БпЛА, оснащеними електрошокерами, зростуть [4].

Використання безпілотних літальних апаратів поліцією США є прикладом успішної інтеграції технологій у правоохоронну сферу. Досвід США може бути корисним і для України з огляду на кілька ключових аспектів. Вважаємо доречним сформулювати переваги використання БпЛА у правоохоронній діяльності:

- швидкість реагування – БпЛА здатні швидко діставатися місця події, в тому числі до важкодоступних місць, куди не в змозі дістатися транспортний засіб;
- зниження ризиків: використання дронів зменшує ризики для життя і здоров'я поліцейських, особливо тих, котрі несуть службу в регіонах України, де ведуться бойові дії;
- економічна ефективність, адже оперативні витрати на використання БпЛА є нижчими, ніж на традиційні методи моніторингу та реагування.

Перспективними напрямками використання БпЛА Національною поліцією України є наступні:

1. Патрулювання та моніторинг. БпЛА можуть ефективно використовуватися для патрулювання великих територій, зокрема міських районів, лісових масивів або прикордонних зон, що має особливе значення в умовах повномасштабної війни. Дрони можуть оперативно надавати інформацію про обстановку на місцевості, що дозволяє швидше реагувати на правопорушення та надзвичайні ситуації.

2. Розслідування кримінальних правопорушень. Дрони здатні надавати високоякісні зображення та відео, що можуть бути використані в якості доказів у кримінальному провадженні. До того ж, БпЛА можуть використовуватися для виявлення кримінальних правопорушень, спостереження за підозрюваними або для пошуку зниклих осіб.

3. Управління натовпом. Під час масових заходів, таких як протести, мітинги, концерти чи спортивні події, БПЛА можуть забезпечувати ефективний контроль за натовпом, допомагаючи виявляти потенційні загрози та швидко реагувати на інциденти.

4. Пошуково-рятувальні операції. У випадку стихійних лих, аварій чи інших надзвичайних ситуацій, БПЛА здатні швидко обстежувати великі площі для пошуку постраждалих, доставки медичних засобів або іншої необхідної допомоги.

5. Спостереження за дорожнім рухом. Дрони можуть використовуватися для моніторингу дорожньої ситуації, виявлення порушень правил дорожнього руху та забезпечення безпеки на дорогах. Також вони можуть бути корисними при розслідуванні дорожньо-транспортних пригод.

Впровадження дронів у діяльність української поліції вимагає комплексного підходу, що включає розвиток технічного оснащення, організаційні заходи, підготовку персоналу та співпрацю з громадськістю. Не можемо оминати увагою й той факт, що окремого врегулювання потребують положення Кримінально-процесуального кодексу України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» стосовно використання БПЛА як самостійного техніко-криміналістичного засобу під час проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів. Також нагальною необхідністю, на нашу думку, є розробка міжвідомчої інструкції «Про порядок використання БПЛА та застосування його результатів у криміналістичних цілях під час розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень» [5].

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо за потрібне зазначити, що з огляду на досвід США у сфері використання БПЛА підрозділами поліції, Україна має широкі перспективи в даному напрямку та може значно підвищити ефективність роботи правоохоронних органів. Застосування дронів має численні переваги, такі як швидкість реагування, зниження ризиків для життя поліцейських, економічна ефективність та можливість збору високоякісних доказів. Та для повноцінної інтеграції БПЛА в роботу поліції необхідно вирішити ряд викликів, котрі включають розробку нормативно-правових актів, що регулюють використання дронів, врахування питань захисту приватності громадян, подолання технічних обмежень та забезпечення належної підготовки персоналу.

1. Особливості застосування безпілотних літальних апаратів органами та підрозділами поліції: метод. рек. / А. А. Саковський, С. М. Науменко, С. І. Кравченко, І. М. Єфіменко та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ. 2022. 72 с.

2. Використання безпілотних літальних апаратів в діяльності Національної поліції: метод. рекомендації С. О. Шатрава, О. В. Джафарова, Д. Є. Денищук, І. В. Кріцак, О. В. Погорілець Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ. 2022. 25 с.

3. Особливості застосування безпілотних літальних апаратів органами та підрозділами поліції: метод. рек. / А. А. Саковський, С. М. Науменко, С. І. Кравченко, І.

М. Єфіменко та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ. 2022. 72 с.

4. У США поліції дозволили використовувати для затримання порушників дрони з електрошокерами. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/u-ssha-politsiji-dozvolili-vikoristovuvati-dlja-zatrimannja-porushnikiv-droni-z-elektroshokerami-66008.html> (дата звернення: 19.05.2024).

5. Кузьменко Є. В. Проблеми правового регулювання застосування безпілотних літальних апаратів у правоохоронній діяльності Національної поліції України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 4 (101). С. 82–88.

Трень Т. О.

слухач магістратури 1 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Хашев В. Г.

доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ТА НАВЧАННЯ ЯК ОДИН З НАПРЯМКІВ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Основним завданням безперервної професійної освіти засуджених є вдосконалення зв'язків між системою підготовки кадрів і виробництвом, аби засуджені, які отримують професії в колонії, гарантовано могли працевлаштуватися після звільнення з місць позбавлення волі. Професійна підготовка та навчання засуджених має суттєвий позитивний вплив на їхнє майбутнє, а також на суспільство загалом. Необхідність такої підготовки зумовлена, на наш погляд, наступними позитивними наслідками, до котрих можуть призвести такі заняття:

– навички зайнятості – здобуття конкретних здібностей чи професії може допомогти засудженим знайти роботу після звільнення. Зазначене може включати опанування навичок виробничої роботи, інформаційних технологій, кулінарію, будівництво тощо;

– розвиток особистості – програми навчання можуть бути спрямованими на розвиток особистісних якостей, таких як комунікативні навички, управління стресом, розв'язання конфліктів, самоконтроль та

відповідальність;

– підготовка до повернення в суспільство – засуджені, які проходять навчання та підготовку, можуть краще адаптуватися до життя поза в'язницею. Така підготовка може включати навчання правилам спілкування, фінансовому плануванню, опануванню побутових навичок тощо;

– зменшення рецидивності злочинів – дослідження показують, що засуджені, котрі навчаються під час виконання покарання, мають менші шанси повернутися до злочинної діяльності після звільнення;

– підвищення безпеки установ виконання покарань – ув'язнені, які мають доступ до програм професійної підготовки, частіше демонструють позитивну поведінку, що може покращити загальну безпеку та умови утримання у в'язницях.

Перспективи вдосконалення системи навчання ув'язнених зумовлені розширенням таким чином їх доступу до освіти, включаючи загальну освіту, професійну підготовку, вищу освіту та навчання навичкам, що підвищує шанси на успішну реінтеграцію. Ефективним в цьому напрямку може стати застосування інноваційних підходів, таких як дистанційне навчання, використання інтерактивних технологій та ігрових підходів, для залучення засуджених до навчання та підвищення його ефективності. Доцільним стане також підвищення кваліфікації педагогічного персоналу, що включатиме забезпечення професійної підготовки осіб, що працюють з ув'язненими. Результативною стане і співпраця з цивільним суспільством та бізнесом, котра передбачатиме залучення неприбуткових організацій, університетів, підприємств та працевлаштування для ув'язнених після звільнення.

Виходячи з того, що Україна наразі робить поступові кроки до євроінтеграції, важливим стає не лише приведення до європейських стандартів економічних чи соціальних показників, а й удосконалення різних галузей національного права. В цьому аспекті вважаємо за необхідне звернути увагу на досвід деяких зарубіжних країн в даній сфері. У Фінляндії чимало зусиль приділяють виховній роботі із засудженими та навчанню для осіб, які відбувають покарання, знаходять кошти, апробують різноманітні форми та методи, розробляють оригінальні спецкурси. Ув'язненим у цій державі надається вибір: робота або навчання в робочий час [1]. Водночас установи виконання покарань не мають своїх власних навчальних закладів. Навчальний процес здійснюється у взаємодії із зовнішніми освітніми установами. Заняття проходить близько 10 % засуджених. Керівною метою освіти у Фінляндії є підвищення або покращення професійно-технічних навичок.

Цікавим є також досвід Швеції в напрямку освіти засуджених. В цій державі можливість отримання професійно-технічної освіти надається засудженим за їх бажанням та оплачується державою. Для отримання освіти засудженими створено всі необхідні умови, хоча лише в деяких тюрмах в

ув'язненого є можливість використовувати інформаційні технології. Тому дистанційне навчання у Швеції тільки починає свій розвиток і поки що рідко застосовується в пенітенціарних установах. Успішно діє програма індивідуального підходу. Так, для ув'язненого розробляється індивідуальна програма навчання з урахуванням його певних потреб, котра може продовжуватися після того, як ув'язнений звільниться [2]. Якщо засуджений після звільнення має бажання продовжити освіту, він повинен заздалегідь сповістити про свій намір адміністрацію тюрми, яка організує його вступ до відповідного навчального закладу. Схиляємося до думки, що перейняття такого досвіду для України буде досить ефективним для вдосконалення системи кримінальної юстиції.

Використання технологій, таких як комп'ютери, інтернет та програми дистанційного навчання, може забезпечити доступ до різноманітних навчальних ресурсів. Деякі засуджені можуть володіти певними навичками та досвідом, які можна використати для навчання інших ув'язнених. Цікавою може стати й розробка програм, які передбачатимуть залучення засуджених в якості інструкторів для інших ув'язнених, що буде корисним для всіх учасників процесу. Установи виконання покарань також можуть співпрацювати з місцевими школами, коледжами та університетами для організації навчальних програм у в'язницях. Створення спеціальних навчальних центрів у в'язницях забезпечить комфортні умови для навчання засуджених та стимулюватиме їхній академічний успіх.

Цікавою є думка щодо запровадження правової освіти для ув'язнених. Юридична освіта для засуджених є важливою складовою підготовки до повернення до суспільства після звільнення з мість позбавлення волі. Таке навчання, на нашу думку, допоможе засудженим розуміти їхні права та обов'язки у суспільстві. Знання правових принципів і законів дозволить відстоювати свої права в суді та в інших ситуаціях. Правова освіта також сприятиме підвищенню самосвідомості та відчуття громадянської відповідальності серед засуджених. Найкращим варіантом є залучення кваліфікованих юристів або викладачів права для викладання курсів до установ виконання покарань. Доречним може стати і встановлення партнерства з юридичними факультетами та правозахисними організаціями для забезпечення доступу до кваліфікованих юридичних послуг.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо за потрібне сказати, що професійна підготовка та навчання засуджених до позбавлення волі може бути ефективним інструментом у подоланні викликів, з якими вони стикаються після звільнення з установ виконання покарань, та підготовки їх до успішного повернення до суспільства.

1. Пузирьов М. С. Пенітенціарні системи України та Фінляндії: порівняльний аналіз фундаментальних засад функціонування. Актуальні проблеми модернізації законодавства та освіти в умовах євроінтеграційного поступу України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 27–28 жовт. 2016 р.) / редкол.: О. М. Тогочинський та ін.;

Міністерство юстиції України, Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Десна Поліграф, 2016. С. 238–240.

2. Сюр С. В. Правове регулювання професійно-технічної освіти засуджених до позбавлення волі. С. В. Сюр. *Вісник Запорізького національного університету*: збірник наукових статей. Серія «Юридичні науки». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2010. № 3. С. 158–164.

Тутова В. В.

здобувач вищої освіти 3 курсу
навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
національної поліції Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Кіяниця В. М.

старший викладач кафедри
кримінального процесу та стратегічних
розслідувань Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ ЗА ПІДОЗРОЮ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

У статті 9 Загальної декларації прав людини чітко визначено, що ніхто не може бути зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання. Ця норма підкреслює необхідність чітких підстав для затримання. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права також забороняє свавільний арешт чи тримання під вартою і вимагає наявності підстав та процедур, встановлених законом. Конституція України також встановлює процедури щодо затримання осіб у випадках нагальної необхідності для запобігання злочину чи його перепинення. Таке затримання може бути тимчасовим запобіжним заходом і має бути перевірене судом протягом певного строку.

Українське кримінально-процесуальне законодавство також встановлює підстави для затримання, але виникають дискусії щодо їх відповідності міжнародним стандартам. Деякі положення КПК можуть не відповідати критерію «нагальної необхідності», яка передбачена міжнародними нормами. Зазначені дискусії стосуються також розширення підстав для затримання в КПК, які вводяться через законодавчі зміни, наприклад, для боротьби зі злочинними спільнотами. Однак, існує ризик, що такі зміни можуть порушувати принципи універсальності та нормативності закону [1, с. 5].

Хоча умови широкомасштабної збройної агресії можуть вимагати розширення підстав для затримання, важливо враховувати, що затримання є тимчасовим запобіжним заходом і повинно відповідати міжнародним стандартам прав людини. Необхідно зберігати баланс між боротьбою зі злочинністю та забезпеченням прав людини, зокрема, права на свободу та особисту недоторканість, щоб уникнути порушення принципів правової держави [3, с. 62].

В Україні, зокрема під час воєнного стану, порушуються ключові аспекти прав людини, зокрема право на свободу та особисту недоторканість. Це стає об'єктом дослідження для вчених і практиків, оскільки потребує уваги відповідно до міжнародних стандартів і національного законодавства [2, с. 70].

Кримінально-процесуальне законодавство України визначає різні види затримання, проте превентивне затримання, яке встановлене Законом України «Про боротьбу з тероризмом», викликає питання стосовно його відповідності міжнародним стандартам прав людини та конституційним нормам. Основними питаннями, які виникають у зв'язку з цим, є необхідність приведення відповідних норм українського законодавства у відповідність до міжнародних стандартів, забезпечення прав та гарантій затриманим особам, а також встановлення механізмів судового контролю.

Науковці висловлюють різні точки зору щодо доцільності та легітимності превентивного затримання. Деякі вчені вказують на необхідність врегулювання цього питання у КПК України з урахуванням чітких процедур та обмежень, які відповідали б міжнародним стандартам. Інші дослідники підкреслюють, що превентивне затримання є необхідним заходом у воєнний час для забезпечення безпеки суспільства [4, с. 15].

Недавні зміни до КПК України щодо затримання, які були внесені у зв'язку з введенням воєнного стану, також викликають обґрунтовані сумніви. Наприклад, розширення підстав для затримання особи без ухвали суду та затримання без ухвали слідчого судді, суду або постанови прокурора потребує уважного аналізу щодо їх відповідності конституційним принципам та міжнародним стандартам прав людини. Крім того, триває дискусія щодо строку затримання під час превентивного заходу. Встановлення строку у 216 годин викликає суперечки з положеннями Конституції та інших норм КПК, що може призвести до порушення прав затриманих осіб.

У цьому контексті важливо проводити подальші дослідження та обговорення щодо вдосконалення законодавства з метою забезпечення правової держави та захисту прав людини, особливо в умовах воєнного стану [2, с. 9].

Питання затримання в кримінальному провадженні залишаються предметом дискусій як для наукової доктрини, так і для практики. Проте, вважаємо, що необхідними є певні зміни до кримінально-процесуального законодавства України. Зокрема, в частині статті 208 КПК України слід

уніфікувати підстави затримання уповноваженою службовою особою, а частину 2 статті 207 КПК України слід доповнити процедурою з'ясування наявності у затримуваної особи статусу судді [3, с. 40].

Також, важливим є приведення у відповідність до Конституції України та міжнародних нормативно-правових актів пункту 6 частини 1 статті 615 КПК України. Це вимагає упорядкування питань здійснення превентивного затримання та доповнення відповідними нормами КПК України. Допускаючи, що реформи у цій сфері можуть вимагати значних зусиль і часу, важливо визнати, що це необхідний крок для забезпечення справедливого та правового застосування кримінально-процесуального законодавства в Україні. В цій спільній меті знаходиться ключ до підтримки прав людини та зміцнення демократичних інститутів у країні.

1. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 2. Електронне видання. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. Станом на 03 травня 2022. 58 с.

2. Плахотнік О. В., Краснова О. К. Законне затримання у кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 4. С. 63-70.

3. Тетерятник Г. К. Превентивне затримання: питання нормативної регламентації. *Вісник кримінального судочинства*. 2020. № 3 – 4. С. 80-91.

4. Тетерятник Г. К., Цехан Д. М. Затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення: окремі питання нормативно-правового регулювання. 2022. С. 75.

Федоров Е. В.

здобувач вищої освіти 3 курсу
навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Кіяниця В. М.

старший викладач кафедри
кримінального процесу та стратегічних
розслідувань Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

**ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
ПОРЯДКУ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ
НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ**

Експертиза є важливим етапом вирішення правових справ, оскільки вона надає об'єктивну та авторитетну оцінку фактів чи обставин справи. Процесуальний порядок призначення та проведення експертизи має вирішальне значення для забезпечення справедливості та ефективності правосуддя.

Закон України «Про судову експертизу» у ст. 1 визначає експертизу (криміналістичну) як дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, які є або є предметом судового розгляду. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу» експертиза (наукова і науково-технічна) – це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз і оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи та підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких. [3].

В Інструкції про призначення та проведення судових експертиз, затв. Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 р. № 53/5 (із змінами, внесеними згідно з наказом від 30.12.2004 р. № 144/5) встановлено структуру (зміст) письмового висновку експерта, який складається з 3 частин. ; вступний, пошуковий і підсумковий [1].

На сьогодні в Україні відсутнє єдине законодавче регулювання інституту судової експертизи в кримінальному процесі, незважаючи на очевидну внутрішню тотожність цього інституту та інститутів судової експертизи інших галузей судочинства. Окремі питання щодо проведення експертиз містяться в Кримінально-процесуальному кодексі України, однак питання, не визначені КПК України, змушують правоохоронців звертатися

до аналогії закону, Інструкції про призначення та проведення експертиз. судових експертиз та експертних досліджень, Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу у кримінальних справах». та цивільні справи» тощо.

Водночас визначення понять додаткової, повторної, комісійної та комплексної експертизи, а також особливостей їх реалізації у Кримінально-процесуальному кодексі України є важливим для реалізації принципів судово-експертної діяльності у кримінальному провадженні, а саме: законність, незалежність, об'єктивність та повнота дослідження. Кримінально-процесуальне законодавство не містить критеріїв розмежування цих видів експертиз, що призводить до плутанини на практиці при виборі виду експертизи.

Перш за все, важливо визначити компетентність експертів. Це може бути здійснено шляхом атестації їх кваліфікації та досвіду відповідно до законодавства. Далі, процедура призначення експертів повинна бути прозорою та об'єктивною, з урахуванням їхньої спеціалізації та незалежності.

У справах, де вимагається проведення експертизи, важливо враховувати ряд основних елементів для успішного вирішення правових питань [2].

1. Збір матеріалів: Це означає не лише збір фактичних доказів, але й дотримання законних процедур, коли речові докази або живі об'єкти піддаються дослідженню в ході слідчих або судових дій.

2. Час призначення експертизи: Визначення моменту призначення експертизи повинне бути обґрунтованим і відповідати конкретній ситуації. Факторами можуть бути стан об'єктів, наявність необхідних матеріалів, складність дослідження та поточна слідча ситуація.

3. Визначення предмету експертизи: Перед експертом ставляться конкретні завдання, які він повинен вирішити на основі своїх спеціальних знань та дослідницьких матеріалів.

4. Формулювання питань експерту: Питання, які ставляться перед експертом, мають бути конкретними, логічними та в межах його компетенції.

5. Вибір експерта чи експертної установи: Важливо обирати експертів або установи з урахуванням їхньої спеціалізації, досвіду та об'єктивності. Зазвичай, це робиться через постанову слідчого чи ухвалу суду, які стають юридичною підставою для проведення експертизи.

6. Проведення експертизи: Після призначення експерт розпочинає проведення необхідних досліджень та складання висновків відповідно до поставлених перед ним завдань.

Прозорий та об'єктивний процес підготовки та проведення експертизи є важливим елементом правосуддя, забезпечуючи об'єктивність та справедливість при вирішенні правових питань.

Існують різноманітні методи та підходи до проведення експертизи,

включаючи науково-дослідницькі методи, експертні оцінки та судово-медичні дослідження. Вибір конкретного методу повинен базуватися на характері справи та запитах сторін.

Результати експертизи можуть значно впливати на судові рішення, тому важливо, щоб вони були об'єктивними та науково обґрунтованими. Нерідко судові рішення базуються на висновках експертів, тому необхідно забезпечити високу якість експертного дослідження.

Процесуальний порядок призначення та проведення експертизи є важливим аспектом судочинства. Він повинен бути побудований на принципах об'єктивності, незалежності та компетентності експертів, щоб забезпечити справедливість та достовірність судових рішень. Для подальшого розвитку цієї галузі необхідно постійно вдосконалювати законодавство та практику його застосування.

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції Наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення 10.05.2024).

2. Литвин О. В., Габрелян А. Ю. Правовий режим експертизи в Польщі. *«Правові системи»*. Науково-практичний електронний журнал, 2018. № 3. С. 232 – 242.

3. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*, 1994. № 28. Ст. 232.

Хирса А. В.,

здобувач вищої освіти ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Шиян А. Г.

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ПОМЕРЛОЇ ОСОБИ

З початком повномасштабної війни в Україні законодавець був змушений прийняти низку змін та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [1], які спрямовані на регламентацію питань кримінального провадження в умовах воєнного стану. Зокрема, ця регламентація торкнулася учасників кримінального

провадження, повідомлення про підозру і закриття кримінального провадження.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» № 2462-ІХ від 27.07.2022 року (далі – Закон України № 2462-ІХ від 27.07.2022 року) [2] згадані інститути отримали такі новітні положення:

– розширено перелік суб'єктів сторони захисту. Так, окрім підозрюваного, обвинуваченого (підсудного), засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхніх захисників та законних представників, новим представником цієї сторони стала особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю;

– роз'яснено, що такою особою є фізична особа, яка не набула статусу підозрюваного, обвинуваченого у зв'язку з її смертю, але стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення;

– визначено, що особою, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, є фізична особа, щодо якої за результатами проведеного досудового розслідування настав випадок та існують підстави, передбачені частиною першою статті 276 КПК України для повідомлення про підозру, але якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 КПК України, не повідомлено про підозру через її смерть.

Виходячи з викладеного, можна стверджувати, що в разі отримання під час досудового розслідування стосовно померлої особи достатньої сукупності доказів для повідомлення про підозру, слідчий, дізнавач за згодою прокурора або сам прокурор зобов'язаний скласти письмове повідомлення про підозру, зміст якого повинен відповідати вимогам ст. 277 КПК України. При цьому випадками, які потребують складення письмового повідомлення про підозру стосовно померлої особи, є ті, що визначені частиною 1 ст. 276 КПК України.

Надалі ці посадові особи повинні виконати ще й інші вимоги КПК України, які стосуються повідомлення про підозру стосовно померлої особи, а саме:

– невідкладно внести відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань про дату та час повідомлення про підозру, правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється померла особа, із зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу України;

– якщо під час подальшого досудового розслідування виникли підстави для повідомлення померлій особі про нову підозру або зміну раніше

повідомленої підозри, вони повинні виконати ті ж самі дії, які вчинювались при первинному повідомленні про підозру: скласти нове письмове повідомлення про підозру і невідкладно внести необхідні відомості щодо неї до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Якщо первинне повідомлення про підозру складалося прокурором, то нове повідомлення також повинно складатися ним же.

При цьому слід мати на увазі, що не дивлячись на виконання всіх згаданих процесуальних дій, така померла особа не може мати статусу підозрюваного чи обвинуваченого, оскільки неможливо забезпечити дотримання: а) всіх положень ст.ст. 276-278 КПК України, які слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані виконати при повідомленні особи про підозру (зокрема, невідкладно повідомити цій особі права, передбачені ст. 42 КПК України, на її прохання детально роз'яснити кожне із зазначених прав, вручити їй письмове повідомлення про підозру); б) всіх положень ст.ст. 290, 291, 293 КПК України, які стосуються звернення до суду з обвинувальним актом (відкриття матеріалів іншій стороні, складення обвинувального акта і реєстру матеріалів досудового розслідування, інших додатків до обвинувального акта, надання копії обвинувального акта і реєстру матеріалів досудового розслідування).

Досудове розслідування в кримінальному провадженні щодо особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, може завершитися закриттям кримінального провадження. Підставою для прийняття такого підсумкового процесуального рішення є новітні положення пункту 5 частини 1 ст. 284 КПК України, які також запроваджені Законом України № 2462-ІХ від 27.07.2022 року. Так, ними визначено, що кримінальне провадження закривається в разі, якщо померла особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого.

Згідно з новітніми положеннями частини 10 ст. 284 КПК України (також запроваджені Законом України № 2462-ІХ від 27.07.2022 року) правом ухвалити постанову про закриття кримінального провадження з цієї підстави наділений лише прокурор. До винесення такої постанови прокурор зобов'язаний надіслати одному з близьких родичів або члену сім'ї, коло яких визначено КПК України, та/або захиснику померлого письмове повідомлення, в якому: а) зазначається намір закрити кримінальне провадження у зв'язку із смертю особи; б) роз'яснюється право цим особам заявити клопотання про непогодження із закриттям кримінального провадження. У цьому взаємозв'язку вважаємо, що для вирішення питання щодо заявлення клопотання про непогодження із закриттям кримінального провадження згаданим особам прокурор повинен надіслати проєкт своєї

постанови, на підставі якої вони зможуть визначитися з необхідністю заявлення свого клопотання, а в разі його заявлення – належним чином його обґрунтувати.

Надалі події у цьому кримінальному провадженні можуть розвиватися так:

– якщо близькі родичі, члени сім'ї та/або захисник померлого не заявляють клопотання про непогодження із закриттям кримінального провадження, то прокурор його закриває;

– в разі заявлення такого клопотання прокурор зобов'язаний його розглянути у строки та порядку, передбачені статтею 220 КПК України. За результатами розгляду клопотання прокурор може його задовольнити або прийняти протилежне рішення;

– якщо прокурор відмовив у задоволенні клопотання і прийняв рішення про закриття кримінального провадження, то близькі родичі, члени сім'ї та/або захисник померлого мають право оскаржити винесену прокурором постанову слідчому судді (таке право визначається новітніми положеннями пункту 4 частини 1 ст. 303 КПК України, встановленими Законом України № 2462-IX від 27.07.2022 року);

– за результатами розгляду скарги слідчий суддя постановляє ухвалу про скасування постанови прокурора про закриття кримінального провадження або відмовляє в задоволенні скарги. Ухвала про відмову в задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Резюмуючи викладене, можна стверджувати, що викладені вище зміни та доповнення до КПК України дають можливість визначеному колу осіб (одному з близьких родичів або члену сім'ї, коло яких визначено КПК України, та/або захиснику померлого) наполягати на продовженні досудового розслідування з метою доведення невинуватості померлої особи, зняття питання про відшкодування збитків тощо, тобто її реабілітації.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI від 13.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» № 2462-IX від 27.07.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#Text>.

Чернова В. А.

курсант 2 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Солдатенко О. А.

професорка кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ЗЛОЧИНІВ, СКОЄНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Забезпечення адекватних та ефективних процесуальних гарантій для учасників кримінального провадження є важливою складовою будівництва правової та демократичної держави, особливо коли йдеться про воєнні злочини. Одним з основних завдань та пріоритетів діяльності органів досудового розслідування під час воєнного стану є не лише притягнення винних до відповідальності, але й захист прав, свобод та законних інтересів особи, суспільства та держави від кримінальних порушень. Це також передбачає гарантування прав учасникам кримінального провадження, зокрема, потерпілих.

З самого початку збройної агресії, правоохоронні органи України активно вживають всі можливі заходи для оперативного та якісного документування всіх випадків вчинення воєнних злочинів, забезпечуючи перш за все права та інтереси постраждалих. Крім того, після вчинення протиправних дій деякі постраждалі та члени їхніх сімей можуть стати жертвами вторинної віктимізації, погроз та прагнень помсти. Ці ризики особливо актуальні для тих, хто зазнає наслідків на тимчасово окупованих територіях України. У зв'язку з обмеженим доступом до цих територій та перебуванням значної кількості постраждалих за кордоном, одним із пріоритетних завдань органів досудового розслідування є сприяння активній участі постраждалих у кримінальному провадженні, оскільки вони можуть надати важливі докази для розкриття обставин вчинення воєнних злочинів [1].

Виявлення та встановлення зв'язку з потерпілими на деокупованих територіях і побудова з ними довірливих відносин вважаються одними з найскладніших завдань у процесі виявлення та реєстрації воєнних злочинів. Це пов'язано з тим, що не кожна особа, яка зазнала фізичних та психологічних травм, має сили та можливості висловити свої переживання.

Працівники Національної поліції та інших правоохоронних органів, які першими прибувають на деокуповані території, проводять безпекові, фільтраційні, стабілізаційні та інші заходи з метою збору інформації про можливі випадки воєнних злочинів, які можуть стати підґрунтям для початку досудового розслідування, а також інформації про осіб, що володіють важливими свідченнями чи доказами. Одночасно з цим вони здійснюють роботу з побудови довірливих стосунків з місцевими жителями [2].

Під час проведення допиту потерпілого слідчим важливо встановити обставини, що стосуються вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності, таких як умисні вбивства, катування, випадки викрадень, незаконне позбавлення волі, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, взяття заручників, жорстоке поводження з цивільним населенням, позасудові страти та інші. Тому допит особи планується слідчим заздалегідь з урахуванням особливостей конкретної події. Успішність та якість отриманих свідчень значно залежить від вміння слідчого тактично та правильно побудувати процес допиту потерпілого [3, с. 358-363].

Отже, згідно з викладеним, можна зазначити, що процес забезпечення прав потерпілих від воєнних злочинів активно розвивається і постійно перебуває під контролем органів досудового розслідування. Захист потерпілих від злочинів, скоєних в умовах воєнного стану, є надзвичайно важливим завданням, що вимагає системного та постійного удосконалення процедур та законодавства. Органи досудового розслідування повинні не лише забезпечувати ефективне документування злочинів, але й враховувати унікальні виклики та потреби, що виникають у контексті конфліктних ситуацій.

1. Лініченко Ю. А., Неклеса О. В. Робота правоохоронних органів під час воєнного стану та виявлення воєнних злочинів під час російського вторгнення в Україну. The 4 th International scientific and practical conference «Modern problems of science, education and society» (June 19-21, 2023) SPC «Sci-conf.com.ua», Kyiv, Ukraine. 2023. С. 1151. (дата звернення: 29.04.2024).

2. Безпалова О. І. Пріоритетні напрями діяльності органів поліції щодо забезпечення прав громадян в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. 2022. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/15208> (дата звернення: 29.04.2024).

3. Черниченко І. В., Мацола А. А. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. №. 2. С. 358-363. (дата звернення: 29.04.2024).

Яковлева А. А.

здобувач вищої освіти III курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Чорна А. Г.

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи являють собою велику суспільну небезпеку, характеризуються виключною аморальністю та цинічністю дій винних. Такі правопорушення спричиняють глибоку психологічну травму потерпілій особі, окрім цього, грубо принижують її честь та гідність, часто з тяжкими наслідками для здоров'я [1, с. 270-275].

Виходячи з вищесказаного можна зазначити важливість та актуальність даної теми, приділити увагу проблемам сучасного кримінального законодавства у сфері кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.

Спочатку визначається характер проблеми, адже цю сферу кримінальних правопорушень довгий час не сприймали як щось важливе. Більшість населення планети вбачала більш важливими кримінальні правопорушення проти майна та господарської діяльності. Навіть зараз у правовій культурі багатьох країн таким правопорушенням приділяється небагато уваги. Навіть у тих країнах, де має місце належне правове закріплення, дуже часто норма стикається з низькою правовою культурою як звичайного населення, так і представників держави [2, с. 218-226].

Отже, незважаючи на розвиток суспільства тенденція розвитку зазначених правопорушень залишається проблемою сьогодення, оскільки за радянських часів, не було прийнято розмовляти на такі теми, та піддавати їх розголосу, тому що це вважалось чимось соромним. Як наслідок багато осіб, постраждалих від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканості, частіше за все не звертаються за допомогою до правоохоронних органів або інших установ з надання допомоги, ігноруючи

цю проблему.

Окрім цього, існує велика складність доказування даних правопорушень, з причини того що частіше за все не має свідків, також на момент розслідування правопорушення не залишається слідів, такі як тілесні ушкодження на тілі потерпілої особи або наявність біологічного матеріалу, тому спиратися можна тільки на показання потерпілої та підозрюваної особи, що не є повністю достовірним джерелом доказів.

Ще одним проблемним питанням є визнання чоловіків потерпілими у правопорушеннях проти статевої свободи та статевої недоторканості. До недавніх часів потерпілою вважалась лише жінка. Кримінальний кодекс 60 року навіть не передбачав можливість, визнання чоловіка потерпілим у таких злочинах, а також можливість визнання жінки суб'єктом таких правопорушень. У Кримінальному кодексі 60-х років, було вказано таке визначення поняття зґвалтування, як «Зґвалтування, тобто статеві зносини з застосуванням фізичного насильства, погрози або з використанням безпорадного стану потерпілої»[3]. На сьогоднішній день відбувається розвиток законодавства, що дає можливість визначати потерпілу особу, незалежно від її статі, та соціального становища.

Отже, на сьогоднішній день у сучасному кримінальному законодавстві у сфері кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, досі існують не розв'язанні питання щодо доказування, також ставлення потерпілої від таких кримінальних правопорушень до цієї проблеми, та визнання у них чоловіка як потерпілу особу.

1. Кісілюк Є. М. Особливості кваліфікації злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. «Всеукраїнська асоціація кримінального права». Одеса, 2016. С. 270-275

2. Яременко М. Проблеми сучасного кримінального законодавства у сфері злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 218-226.

3. Кримінальний кодекс України (Документ 2001-05, втратив чинність, поточна редакція — Тлумачення від 26.01.2011, підстава — v001p710-11) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05> (Дата звернення: 25.11.2023)

Яковлева А. А.

курсант 3-го курсу

Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Бодирєв Д. А.

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день актуальним є питання щодо вогневої підготовки майбутніх правоохоронців, через те що на території України був введений воєнний стан, зросла кількість злочинів, серед яких значне місце посягають злочини в яких застосовується вогнепальна зброя. При цьому досить часто зброя використовується проти працівників Національної поліції України, які повинні володіти відповідною професійною підготовкою щодо застосування вогнепальної зброї з метою протистояння озброєним злочинцям. До вищезазначеного слід додати ще один фактор, який підтверджує підвищення уваги до високоякісної вогневої підготовки органів та підрозділів Національної поліції України під час виконання ними своїх функціональних обов'язків [1].

Через дію воєнного стану по всій території України, збільшився обіг вогнепальної зброї серед цивільного населення, до того і серед злочинного середовища. З початку повномасштабного вторгнення, кількість злочинів пов'язаних з використанням вогнепальної зброї зросла на 37 %. Також було зазначено, що видана поліцейська зброя та зброя ЗСУ — на обліку. Однак крім неї є ще понад 10 тисяч одиниць зброї, що потрапила до громадян невідконтрольним чином [2].

Виходячи с вищезазначеного, вогнева підготовка курсантів у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, є особливо пріоритетною в умовах воєнного стану, та їй потрібно приділяти більше уваги. На жаль зараз вогнева підготовка у закладах вищої освіти є не на достатньому рівні, через нестачу кількості годин для навчальних занять, а також постійним сигналам повітряної тривоги, що заважають якісному проведенню занять. Тому, окрім того, що потрібно збільшити обсяг годин, потрібно запровадити

факультативні заняття, створити більше секцій з вогневої підготовки, щоб курсанти мали змогу тренуватися вправам зі стрільби, не тільки на самих заняттях які передбачені у навчальній програмі здобувачів вищої освіти.

Згідно з п. 1 ст. 46 ЗУ «Про Національну поліцію» застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу» [3]. Саме тому майбутні правоохоронці, мають не тільки швидко та правильно виконувати вправи зі стрільби, а і точно знати правові положення щодо застосування вогнепальної зброї, бути впевненими у своїх діях, під час небезпечних ситуацій, та швидко реагувати на загрозу. Тому є значна потреба у приділення уваги, до вивчення курсантами правових положень.

Значне місце у підготовці майбутніх фахівців відіграє і психологічний аспект, бо зазвичай навчальна програма з вогневої підготовки, не ставить перед собою мету, психологічно підготувати курсантів до стрільби, що є великою проблемою під час навчання. Стрільба не є повсякденним зайняттям для курсантів, та викликає стан напруги одразу як зброя потрапляє до рук.

Також великий вплив має те що, під час стрільби, лунає гучний постріл, до якого курсанти ще не встигли звикнути, а також віддача самого пістолета. Відсутність напрацьованих рухів та потрібних навичок при поводженні зі зброєю, викликають почуття невпевненості у своїх діях, своєю чергою це впливає на підвищення тривожності та розгубленості, що позначається у незадовільному результаті стрільби та порушень заходів безпеки при поводженні зі зброєю. Тому навчальна програма потребує більшого приділення уваги, до психологічної підготовки здобувачів вищої освіти.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що під час воєнного стану на території нашої країни є нагальна потреба, у покращенні вогневої підготовки у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, це зумовлено тим, що внаслідок війни значно зростає рівень злочинності, збільшується кількість вчинення правопорушень, в наслідок чого потрібні досвідчені фахівці.

1. Плахотний А. П. Вогнева підготовка, як основа службово-бойової діяльності поліцейських в сучасних умовах воєнного стану. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/10445/1/23.pdf>.

2. В Україні значно зросла кількість злочинів із застосуванням вогнепальної зброї. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2022/06/02/v-ukrayini-znachno-zroslo-kilkist-zlochyniv-iz-zastosuvannyam-vognepalnoyi-zbroyi/>.

3. Закон України «Про Національну поліцію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

Яковлева А. А.

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Телійчук В. Г.

професор кафедри

оперативно-розшукової діяльності

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник, доцент

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ФОРМ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ

В умовах сучасності певна розробка функціонування механізму протидії злочинності безпосередньо зумовлена практичними потребами захисту прав і свобод громадян, розробки стратегії та тактики протидії кримінальним загрозам. Так, пошук найефективніших шляхів треба розпочинати із правового забезпечення діяльності правоохоронних органів, у тому числі й оперативних підрозділів цих органів, які здійснюють оперативну-розшукову діяльність (у тому числі завдяки застосуванням форм оперативно-розшукового документування) та негласну роботу під час кримінального та судового провадження.

Насамперед, доцільним є вказати на те, що оперативно-розшукова діяльність (далі – ОРД) являє собою розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, тобто виступає певною сферою діяльності органів дізнання, досудового розслідування, прокуратури та суду. У свою чергу, основний зміст вказаної діяльності складає документування, адже воно відіграє домінуючу роль, що полягає у відтворенні основного змісту діяльності на будь-якій стадії судочинства, яка складається з роботи із доказами, а саме: збирання, перевірка, оцінка, прийняття рішення та його обґрунтування [1, с. 409]. Крім того, зазначимо, що негласну роботу під час досудового розслідування та судового провадження слід розглядати як діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів під час досудового розслідування кримінальних правопорушень та їх судового розгляду, яка здійснюється приховано від інших осіб за власною ініціативою шляхом проведення пошукових заходів та/або за окремим дорученням слідчого, прокурора, слідчого судді шляхом проведення НСРД та спрямована

на виявлення та документування кримінальної протиправної діяльності осіб або групи осіб, запобігання кримінальним правопорушенням, розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді та суду, а також забезпечення безпеки працівників суду та правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів [2, с. 12].

Щодо самого визначення сутності оперативно-розшукового документування, то ми цілком згодні з С.І. Халімоном і Д.В. Пастушенком, що воно складає частину документаційної діяльності, що полягає в процесі збирання, систематизації та фіксації відомостей, перевірки та оцінки результатів ОРД, а також прийняття на їх основі рішення оперативником (оперативних підрозділів) [3, с. 171]. У свою чергу, слід звернути увагу на думку В. Г. Телійчука, який вказує – «оперативні підрозділи, як основні сили оперативно-розшукової діяльності, становлять інтелектуальний потенціал оперативно-розшукової діяльності, який відіграє вирішальну роль під час протидії злочинності» [4, с. 89]. Тобто, само по собі документування, обов'язковою складовою якого є документальне оформлення оперативно-розшукових дій, здійснюють не тільки на стадії оперативної розробки, а також і на інших стадіях оперативно-розшукової діяльності, що оформлюється відповідним оперативним працівником.

Зауважимо на тому, що в теорії оперативно-розшукової діяльності визначено, що документування злочинних дій відбувається шляхом: 1) виявлення осіб, проінформованих про протиправну діяльність, які можуть бути свідками; 2) виявлення документів, які підтверджують протиправну діяльність осіб та їх зв'язки; 3) виявлення предметів, використаних для досягнення злочинного результату; 4) закріплення даних про дії осіб в процесі спостереження за ними [5, с. 64]. Крім того, враховуючи умови сьогодення, доцільним є розглянути певні аспекти документування, наприклад колабораційної діяльності. Так, за фактами колабораційної діяльності виявленню та документуванню підлягають фактичні дані, які безпосередньо вказують на злочинні дії розроблювальних, а саме: 1) про подію злочину (час, місце, спосіб, інші обставини вчинення злочину); 2) про причетність розроблювальних до підготовки або вчинення злочину на мотивах, що самі по собі спонукають останніх вчиняти протиправні дії; 3) про обставини, що характеризують їх особистість; 4) про місцезнаходження знарядь вчинення злочину або інших предметів, здобутих злочинним шляхом тощо [6, с. 434].

Отже, можна зробити висновок, що фактичні дані, які отримані при здійсненні діяльності оперативним працівником, а саме в процесі оперативного документування, можуть бути використані не тільки як основа для формування доказів у кримінальному провадженні, але і певним чином направлені на планування та в подальшому проведення необхідних слідчих (розшукових) дій, особливо в умовах воєнного стану.

1. Саковський А. А. Аналіз сучасного стану наукових досліджень проблем оперативно-розшукового документування. *Юридична наука* №3 (105), 2020. С. 408-416.
2. Кириченко О. В., Демиденко С. М. Теоретичне визначення негласної роботи під час досудового розслідування та судового провадження. Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 черв. 2022 р.). Дніпро: ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2022. С. 9-12.
3. Халимон С. І., Пастушенко Д. В. Оперативно-розшукове документування злочинної діяльності на державному кордоні: проблеми та перспективи. *Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку*. Харків, 2019. С. 169-173.
4. Телійчук В. Г. Нормативно-правові акти підзаконного характеру як складова частина нормативного регулювання оперативно-розшукової протидії грабеджам і розбійним нападам. Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам: матеріали наук.-практ. семінару (Дніпро, 25 травня 2017 р.). Дніпро: ДДУВС, 2017. С. 87-91.
5. Албул С. В. Оперативно-розшукова тактика: навчальний посібник. С. В. Албул. Одеса : ОДУВС, 2022. 156 с.
6. Албул С. В., Колодій Д. В. Оперативно-розшукове документування колабораційної діяльності в умовах воєнного стану: проблемні питання. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a973abef-af2c-4c56-a75a-61530a76ca3f/content> (дата звернення 19.05.2024).

Яровий О. Ю.

здобувач вищої освіти 2 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпровського
державного університету
внутрішніх справ

Федченко В. М.

професор кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ**

Із введенням воєнного стану, органи досудового розслідування стикаються з різноманітними перешкодами для реалізації завдань кримінального провадження. Одним із таких є швидке, повне неупереджене розслідування [1, ст. 2]. Доказами в кримінальному провадженні є фактичні

дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [1, ст. 84]. Воєнні дії можуть значно ускладнювати доступ до місця злочину для слідчих, експертів та інших учасників кримінального процесу. Зруйнована інфраструктура або окупація територій можуть повністю унеможливити збирання доказів на місці події. Також слід пам'ятати, що проведення слідчих дій в зонах активних бойових дій становлять великий ризик для життя і здоров'я учасників кримінального провадження. Може бути втрачений зв'язок зі свідками, які володіють важливою інформацією для розслідування. Також через постійні обстріли є ризик знищення доказів, як матеріальних, так і електронних. Пошкодження записів, що може нести за собою встановлення неправдивої інформації, ставить під сумнів відповідність таких доказів основним 4 ознакам: достатність, допустимість, достовірність та належність.

Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану регламентується Статтею 615 КПК України, де зазначено, що показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Показання, отримані під час допиту підозрюваного, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо у такому допиті брав участь захисник, а хід і результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації [1, ст. 615].

Може бути використаний механізм, передбачений ч. 2 ст. 104 КПК України: якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього [2, с. 55].

Воєнний стан значно ускладнює процес доказування в кримінальних провадженнях, ставлячи перед слідчими нові виклики, пов'язані з дотриманням прав свобод, законністю їх дій та рішень та власною безпекою.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 2. Електронне видання. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. Станом на 03 травня 2022. 80 с.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції*

(м. Дніпро, 24 травня 2024 р.)

Редактор, оригінал-макет – *А. В.Самотуга*
Компютерна верстка – *С. В. Лобань*

Підп. до друку 20.12.2024. Формат 60×84/16. Друк – цифровий. Папір офісний.
Гарнітура – Times. Умов.-друк. арк. 15,05. Обл.-вид. арк. 16,19. Зам. № 23/24-зб.

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 8112 від 13.06.2024